RUDOLF STEINER

ARTICOLE ASUPRA ORGANIZĂRII TRIPARTITE A ORGANISMULUI SOCIAL ŞI A PROBLEMELOR CONTEMPORANE

GA 24

CUPRINS

OBSERVAŢII PRELIMINARE 7

TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL, O NECESITATE A VREMII 10

NECESITĂŢI ALE VIEŢII INTERNAŢIONALE ŞI TRIPARTIŢIE SOCIALĂ 16

MARXISM ŞI TRIPARTIŢIE 25

ŞCOALĂ LIBERĂ ŞI TRIPARTIŢIE 29

DE CE ESTE NEVOIE 37

CAPACITATEA DE MUNCĂ, VOINŢA DE A MUNCI ŞI ORGANISMUL SOCIAL TRIPARTIT 40

ORBIREA SUFLETEASCĂ SUB INFLUENŢA SOCIALISMULUI 45

PIEDICI SOCIALISTE ALE DEZVOLTĂRII 48

SE CERE „SPIRITUL NOU” 52

PROFITUL ECONOMIC ŞI SPIRITUL EPOCII 56

CULTIVAREA SPIRITUALULUI ŞI VIAŢA ECONOMICĂ 60

DREPT ŞI ECONOMIE 64

SPIRIT SOCIAL ŞI SUPERSTIŢIE SOCIALISTĂ 67

BAZA PEDAGOGICĂ A ŞCOLII WALDORF[Nota 7] 71

PRINCIPALA EROARE A GÂNDIRII SOCIALE 82

RĂDĂCINILE VIEŢII SOCIALE 86

BAZA TRIPARTIŢIEI 90
O LUMINARE ADEVĂRATĂ – TEMELIE A GÂNDIRII SOCIALE 94
CALEA DE SALVARE A POPORULUI GERMAN 98
SETEA DE IDEI A EPOCII 102
SE CERE ÎNŢELEGERE 105
GOETHEANUMUL ŞI VOCEA PREZENTULUI 109
DETURNARE DE IDEI ŞI MORALITATEA PUBLICIŞTILOR 113
UN NOU CZERNINISM NU TREBUIE SĂ-L ÎNLOCUIASCĂ PE CEL VECHI 119
DISTRUGERE ŞI RECONSTRUCŢIE 124
E NEVOIE DE O VOINŢĂ ÎNŢELEGĂTOARE 128
CERINŢELE TIMPULUI DE ASTĂZI ŞI GÂNDURILE DE IERI 132
IDEI ŞI PÂINE 136
CEI CARE CONDUC ŞI CEI CARE SUNT CONDUŞI 139
FATALISMUL CA ELEMENT DĂUNĂTOR AL TIMPULUI NOSTRU 142
TRIPARTIŢIA ŞI INTELECTUALII 146
PUCI DIN UMBRĂ ŞI PRACTICA IDEILOR 150
MOŞTENIREA SPIRITUALĂ ŞI CERINŢELE PREZENTULUI 153

TRIPARTIŢIA ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI ŞI DUPĂ ACESTA 157
POLITICĂ STATALĂ ŞI POLITICĂ UMANĂ 160
CALEA PRIN HAOSUL PREZENTULUI 164
POLITICĂ MOARTĂ ŞI IDEI VII 167
ADEVĂRATELE FORŢE DIN VIAŢA SOCIALĂ A PREZENTULUI 171
TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL, DEMOCRAŢIA ŞI SOCIALISMUL 175
ECONOMIA INTERNAŢIONALĂ ŞI ORGANISM SOCIAL TRIPARTIT 192
VIAŢĂ SPIRITUALĂ, LEGISLAŢIE JURIDICĂ, ECONOMIE 202
TRIPARTIŢIA ŞI ÎNCREDEREA SOCIALĂ CAPITAL ŞI CREDIT 218
ŢELURILE PEDAGOGICE ALE ŞCOLII WALDORF DIN STUTTGART 234
GÂNDURI DIN TIMPUL RĂZBOIULUI 243
UN ARTICOL PREMIAT ŞTIINŢIFIC ASUPRA ISTORIEI IZBUCNIRII RĂZBOIULUI 291
MEMORANDUMURILE DIN IULIE 1917 296
AL DOILEA MEMORANDUM 317
MEMORANDUMURILE DIN IULIE 1917 317
REMARCĂ PRELIMINARĂ LA «„VINA” RĂZBOIULUI» 338

NOI REALITĂŢI REFERITOARE LA ISTORIA PREMERGĂTOARE RĂZBOIULUI MONDIAL.....349
REMARCĂ ULTERIOARĂ ASUPRA.....357
INTERVIULUI DIN «MATIN».....357
DESPRE „REPLICILE" LA ARTICOLUL DIN «MATIN».....358
ÎMPOTRIVA OBIECŢIILOR FĂCUTE RELATIV DIN «MATIN».....368
CĂTRE POPORUL GERMAN ŞI OAMENII DE CULTURĂ....375
PRINCIPII CĂLĂUZITOARE PENTRU ACTIVITATEA TRIPARTITĂ.....381
CALEA „ORGANISMULUI SOCIAL TRIPARTIT".....384
REFERITOR LA PROBLEMA COMITETELOR DE ÎNTREPRINDERI.....387
DESPRE „TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL".....389
REPLICĂ LA UN ATAC PROVENIT DIN CADRUL MEDIULUI UNIVERSITAR.....401
IDEI CONDUCĂTOARE PENTRU ÎNTEMEIEREA UNEI INIŢIATIVE.....404
CUVÂNT ÎNAINTE LA UN CATALOG DE CĂRŢI.....409
APEL PENTRU SALVAREA SILEZIEI DE NORD.....414
DELIMITAREA PROGRAMULUI LUI «KOMMENDER TAG».....419
NOTE.....420
ATESTAREA PUBLICAŢIILOR ANTERIOARE.....436

OBSERVAŢII PRELIMINARE

La începutul lunii martie 1919 am dat publicităţii un «Apel către poporul german şi către lumea civilizată» [Nota 1]. El voia să arate într-o formă succintă ce este necesar pentru a se furniza forţe de însănătoşire vieţii în declin, care-şi dezvăluise fenomenele de boală în catastrofa mondială. Numeroase persoane din Germania, Austria şi un număr de elveţieni şi-au pus semnătura pe acest apel şi au mărturisit prin aceasta că ei consideră îndemnurile exprimate aici drept ceva care atrage atenţia asupra necesităţilor vitale ale prezentului şi viitorului cel mai apropiat. Eu am prezentat apoi pe larg aceste îndemnuri în cartea mea ***Punctele centrale ale problemei sociale în cadrul necesităţilor vitale ale prezentului şi viitorului*** [Nota 2]. Pentru a susţine în mod substanţial aceste îndemnuri şi a le transpune în viaţa practică a fost întemeiată la Stuttgart şi, de asemenea, în Elveţia, «Asociaţia pentru tripartiţia organismului social». Printre numeroasele măsuri care au fost luate pentru a se înlesni înfăptuirea practică a acestor idei se numără şi fondarea săptămânalului care apare la Stuttgart: *Tripartiţia organismului social* [Nota 3]. Capitolele care urmează au constituit articolele de fond pe care le-am scris în vara anului 1919 şi în iarna 1919-1920 pentru această revistă. Ele pot fi luate drept completări la ceea ce am fundamentat în ***Punctele centrale…***. Ele pot fi considerate la fel de bine o lectură pregătitoare pentru înţelegerea acestei cărţi.

Tot ceea ce am publicat în ***Punctele centrale…***, cât şi în aceste articole, nu s-a născut dintr-o muncă de gândire teoretică. De-a lungul a peste trei decenii eu am urmărit viaţa spirituală, politică şi economică a Europei în cele mai diferite ramificaţii ale ei. În acest fel am ajuns să înţeleg

direcţiile, tendinţele spre care această viaţă ar vrea să se îndrepte, ca spre însănătoşirea ei. Eu sunt de părere că gândurile pe care le rostesc nu sunt acelea ale unui singur om; ci cred că ele exprim voirea neconştientizată a omenirii europene. Raporturile speciale ale vieţii prezente, despre care ajung să vorbesc în mod repetat în ***Punctele centrale…*** şi în aceste articole, n-au permis ca această voire să trăiască la lumină, în contururi clare şi asociată cu năzuinţa de înfăptuire practică, în mod deplin conştient, la un număr suficient de mare de oameni. Am putea spune că tragedia epocii prezente este aceea că nenumăraţi oameni îşi barează drumul spre înţelegerea a ceea ce este în mod real necesar, prin tot felul de iluzii în legătură cu lucrurile spre care trebuie să tindem. Nişte concepţii de partid total perimate aştern o ceaţă deasă peste aceste necesităţi. Ele se pierd în năzuinţe nepractice, imposibil de realizat; realul pe care încearcă să-l înfăptuiască devine utopie sterilă, iar propunerile care sunt făcute pe baza unei practici autentice vieţii sunt privite drept utopie. Cu acest lucru au de luptat cele expuse în articolele următoare; faţă de el vor să ia poziţie în mod deplin conştient.

Pe baza acestui lucru se mai face încă politică mondială în epoca actuală, în lumea noastră civilizată. Versailles şi Spa [Nota 4] sunt etapele acestei politici. Este încă mic numărul persoanelor care-şi dau seama că aceste etape duc la declinul în continuare al civilizaţiei, care în catastrofa mondială şi-a dovedit incapacitatea de a mai progresa. E drept că astăzi în ţările învingătorilor şi în cele ale învinşilor asemenea persoane există. Dar, în primul rând, ele nu sunt destul de numeroase, în al doilea rând, fără îndoială că şi majoritatea acestora privesc drept utopie ceea ce este cu adevărat necesar.

Dacă «Asociaţia pentru tripartiţia organismului social» este considerată de mulţi o comunitate de oameni nepractici, aceasta se întâmplă, după părerea mea, din cauză că aceştia mulţi s-au îndepărtat de viaţa cu adevărat practică şi iau drept practică iluziile lor partinice şi rutina lor de viaţă. Nu se va ajunge însă la o însănătoşire a civilizaţiei dacă oamenii nu vor sesiza în mod deplin conştient voinţa vremii, care este atât de ascunsă în mărăcinişul şabloanelor de partid nepractice, iluzorii.

Pentru cineva care ştie prea bine că nu nutreşte închipuiri neroade, este greu să aştearnă pe hârtie nişte idei care-i vor aduce din partea multora etichetarea: „acesta crede că e mai deştept decât toţi aceia care, pe tărâmul unei activităţi practice de viaţă, şi-au dobândit dreptul de a-şi spune cuvântul în problemele aflate la ordinea zilei". Autorul acestor articole crede însă că reproşul nedrept exprimat în asemenea cuvinte nu-i dă dreptul de a renunţa să spună ceea ce consideră că trebuie spus, odată ce este de părere că un raport special dintre propria poziţie de viaţă şi viaţa prezentului i-a îndreptat privirile spirituale, de-a lungul a peste trei decenii, spre aceste necesităţi.

Am pur şi simplu convingerea, dobândită printr-o observare a vieţii care, după cum cred, evită tot ceea ce este teoretic şi are în vedere numai practica – am convingerea, că voinţa epocii tinde cu insistenţă spre „tripartiţia organismului social" şi că toate fenomenele de declin pe care le trăim îşi au originea în faptul că conştienţa publică din sânul civilizaţiei europene, în loc ia în seamă această tendinţă, ar vrea să meargă mai departe pe căile vechi, devenite imposibile.

Un grup de oameni din sânul căruia au provenit personalităţile conducătoare dinainte de război şi de unde

mai provin încă şi astăzi multe asemenea personalităţi, continuă să trăiască în concepţiile care au dus la declin, şi nu vrea să făurească o viaţă nouă pe baza forţelor care au dovedit că duc spre moarte.

Celălalt grup continuă modul de a gândi care s-a născut din critica negativă; el nu vrea să înţeleagă că în acest mod de a gândi avem, ce-i drept, posibilitatea de a da existenţă unor iluzii ale organizării sociale din ruinele vechiului spre o existenţă perisabilă, însă, oricum, pustiitoare chiar în această perisabilitate. Acest grup continuă în mod invers, dar este lipsit de germenii noului.

Între aceste două grupări îşi caută drumul forţele care ar dori să ajute ca din voinţa epocii, existentă cu adevărat, dar acoperită cu zgura vechiului, să se nască năzuinţa de a înfăptui „tripartiţia organismului social". Aceia care reprezintă aceste forţe sunt de părere că ele conţin lucrurile de care are nevoie epoca noastră.

La mijlocul lui iulie, 1920 *Rudolf Steiner*

TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL, O NECESITATE A VREMII

Este timpul să ne dăm seama că programele de partid, care s-au păstrat până în prezent dintr-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat, eşuează în mod inevitabil în faţa realităţilor care au luat naştere din catastrofa războiului mondial. Ar trebui să considerăm că acele programe ai căror susţinători au lucrat la edificarea stărilor sociale, au fost infirmate de această catastrofă. Acestor susţinători ar trebui să le fie limpede că ideile lor n-au fost capabile să domine evoluţia evenimentelor. Aceste evenimente au scăpat de sub controlul gândurilor şi

ne-au dus la confuzie şi descărcări violente. Rezultatul cunoaşterii acestui lucru ar trebui să fie ideea că e necesar să tindem spre nişte idei care să poată face faţă mai bine mersului real al lumii.

A fost numită practică ceea ce nu era decât rutină îngustă. Aşa numiţii oameni ai practicii se obişnuiseră să trăiască într-un domeniu de viaţă îngust. Pe acesta l-au stăpânit prin rutină. Le-au lipsit înclinaţia şi interesul de a vedea acest domeniu în contextul unor orizonturi de viaţă mai largi. Ei erau mândri să fie în domeniul lor îngust de viaţă „oameni practici". Făceau ceea ce cerea rutina şi lăsau ca cele făcute să intre în maşinăria vieţii generale. Ei nu se sinchiseau de felul în care lucrurile se desfăşurau acolo, înăuntru. Aşa încât toate s-au încurcat; şi din ghemul încâlcit al realităţilor s-a născut până la urmă catastrofa mondială. Oamenii se dedaseră numai „practicii" lipsite de idei călăuzitoare. Aceasta a fost soarta cercurilor conducătoare. Acum, când ne aflăm în faţa confuziei generale, nu ne putem elibera de obişnuinţele de gândire. Ne-am obişnuit să considerăm un lucru sau altul „necesar din punct de vedere practic"; şi am pierdut posibilitatea de a înţelege că cele crezute „necesare" din punct de vedere practic sunt ceva putred în lăuntrul lui.

Această alunecare a faptelor în raport cu gândirea umană a ieşit cel mai vizibil în evidenţă în cadrul orânduirii economice a epocii moderne. În acest domeniu de viaţă, putreziciunea lăuntrică s-a arătat prin mişcarea proletar-socialistă. În cadrul acestei mişcări a luat naştere celălalt fel de programe de partid. Şi anume acela care a provenit din vieţuirea nemijlocită a ceea ce era putred şi care, fie cerea în mod critic să se schimbe direcţia ce ducea spre haos, fie aştepta o salvare de la „evoluţia" realităţilor dezlănţuite. Aceste programe au luat naştere în mod

teoretic, pe baza unor cereri generale ale omenirii, fără a ţine cont în mod practic de fapte. Reversul acelei practici care nu era decât o rutină ce dispreţuieşte ideile, erau ideile socialiste, care sunt o teorie fără practică. Acum, când realităţile cer intervenţia unor idei care să trăiască în lumea faptelor înseşi, aceste „idei fără practică", teoretice, se dovedesc incapabile să răspundă necesităţilor. Şi ele îşi vor dovedi incapacitatea din ce în ce mai mult, cu cât va deveni mai necesar să se intervină în mod ordonator cu idei, în realitatea vieţii încâlcite, confuze a prezentului.

Faţă de rutina lipsită de idei şi faţă de programele teoretice lipsite de practică, astăzi este necesar să apară la oamenii care vor cu adevărat să gândească, bunăvoinţa într-o anumită direcţie. Practicienii rutinaţi, dar în realitate nepractici, ar trebui să se străduiască a înţelege că o continuare neplanificată şi negândită a activităţii economice nu ne va face să ieşim din impas, ci ne va cufunda tot mai adânc în ea. În prezent oamenii mai vor să se amăgească în privinţa înţelegerii faptului că absenţa ideilor care a fost confundată cu simţul practic, a dus la confuzie. Cei care au cerut au fost dispreţuiţi, fiind consideraţi „idealişti nepractici" şi nimeni nu vrea să recunoască faptul că prin aceasta s-a făcut lucrul cel mai nepractic dintre toate: ba chiar ne-au dovedit că sunt „idealişti" în cel mai rău sens al cuvântului.

Pe de altă parte, acolo unde domnesc cererile-program teoretice fără practică, se vrea să se cucerească o existenţă demnă de numele de om pentru acea clasă de oameni care în prezent nu se simte încă în posesia unei asemenea existenţe. Adepţii acestei orientări nu văd că vor s-o cucerească fără o înţelegere reală a necesităţilor vitale ale unei orânduiri armonioase a societăţii. Ei cred că dacă vor cuceri pentru cerinţele lor teoretice înalte, dar

nepractice, puterea, atunci vor realiza, printr-un miracol, lucrurile spre care năzuiesc.

Iar acela care are gânduri cinstite în legătură cu omenirea, chiar aflat în sânul acelei clase care formulează aceste cereri-program din mijlocul oprimării proletare şi care crede că-şi va atinge scopul în felul caracterizat, trebuie să se preocupe de întrebarea: cum vor evolua lucrurile dacă, pe de o parte, se rămâne la programele care au fost infirmate de mersul lumii şi, pe de alta, va fi cucerită puterea pentru nişte cereri-program care nu caută să înţeleagă ce cere viaţa însăşi pentru edificarea unei orânduiri sociale posibile?

Poate că acum suntem bine intenţionaţi faţă de proletariat, dar nu suntem cu adevărat cinstiţi, dacă nu-l facem să înţeleagă că programele pe care le adoptă nu-l vor duce la salvarea spre care năzuieşte, ci la prăbuşirea culturii şi civilizaţiei europene, cu a căror prăbuşire ar fi pecetluită propria sa prăbuşire. Suntem cinstiţi faţă de proletariat numai dacă trezim în el înţelegerea faptului că nu va putea să realizeze niciodată lucrurile spre care tinde cu programele pe care le-a adoptat.

Proletariatul trăieşte într-o eroare îngrozitoare. El a văzut că în secolele din urmă, treptat, interesele umane au fost înghiţite în întregime de economie. El a fost nevoit să observe că formele juridice ale vieţii sociale s-au cristalizat din formele puterii şi necesităţile economice; că întreaga viaţă spirituală, în special sistemul şcolar şi educaţional, s-a construit pe baza condiţiilor care s-au creat din substraturile economice şi din statul dependent de economie. În proletariat a prins rădăcini convingerea că întreaga viaţă juridică şi spirituală ia naştere în mod necesar pe baza formelor economice. Mari cercuri, chiar şi de neproletari, sunt deja astăzi pradă acestei superstiţii.

Ceea ce s-a dezvoltat în ultimele secole drept fenomen specific epocii: dependenţa vieţii spirituale şi juridice de cea economică, e considerat o necesitate naturală. Nu se observă acest adevăr: că această dependenţă a dus omenirea la catastrofă; şi oamenii se dedau superstiţiei că e nevoie numai de o altă orânduire juridică şi spirituală. Se vrea numai schimbarea orânduirii economice, în loc să se înţeleagă că trebuie lichidată dependenţa de economie a vieţii spirituale şi a celei juridice.

Nu poate fi vorba, în acest moment al evoluţiei istoriei lumii, de a se tinde spre un alt fel de dependenţă a vieţii spirituale şi juridice de viaţa economică, ci de a se crea o viaţă economică în cadrul căreia să fie administrate în mod obiectiv numai producerea şi circulaţia bunurilor, în care însă, din locul pe care omul îl ocupă în circuitul economic, să nu decurgă nimic privitor la poziţia lui juridică faţă de alţi oameni şi la posibilitatea de a-şi dezvolta prin educaţie şi şcoală facultăţile existente ca predispoziţie în el. În epoca istorică ce s-a încheiat, viaţă juridică şi viaţa spirituală erau o „suprastructură" a vieţii economice. În viitor ele trebuie să fie nişte componente independente ale organismului social, alături de circuitul economic. Măsurile care trebuie luate în cadrul acesteia din urmă trebuie să rezulte din experienţa economică şi din legătura omului cu diferitele tărâmuri economice. Trebuie să se formeze asociaţii din păturile sociale profesionale, din interesele, împletite între ele, ale producătorilor şi consumatorilor, asociaţii care să aibă sus de tot o administraţie economică centrală. Aceiaşi oameni care aparţin acestei organizaţii economice formează şi o comunitate juridică independentă în ceea ce priveşte administrarea şi reprezentarea, în care este reglementat tot ceea ce cade în sfera de judecată a fiecărui om devenit

major. Aici se plăsmuieşte, pe o bază democratică, tot ceea ce-l face pe fiecare om egalul oricărui alt om. În cadrul administraţiei acestei comunităţi se reglementează, de pildă codul muncii (felul, cantitatea, durata muncii). Cu aceasta, reglementarea iese din cadrul circuitului economic. Muncitorul stă în viaţa economică drept semnatar liber al contractului în faţa acelora împreună cu care trebuie să producă. Asupra participării sale economice la o ramură de producţie trebuie să decidă o disciplină economică obiectivă; cu privire la folosirea forţei sale de muncă decide şi el împreună cu ceilalţi, ca om major, pe solul unei jurisprudenţe democratice, în afara circuitului economic.

Aşa cum viaţa juridică este reglementată în componenta juridică independentă, independentă de viaţa economică, a organismului social, tot aşa viaţa spirituală (educaţia şi şcoala) este reglementată, în deplină libertate, în cadrul componentei spirituale independente a comunităţii sociale. Căci pe cât de puţin o viaţă economică sănătoasă poate fi contopită cu componenta juridică a organismului social, în care totul trebuie să se facă prin judecăţile tuturor oamenilor deveniţi majori, egali între ei, tot pe atât de puţin administrarea vieţii spirituale poate supraveghea legile, prescripţiile, rezultate din judecăţile oamenilor care pur şi simplu au devenit majori. Viaţa spirituală are nevoie de autoadministrare care ia naştere numai pe baza punctelor de vedere ale pedagogiei mondiale. Numai în cadrul unei asemenea autoadministrări pot fi cultivate cu adevărat, spre a fi puse în slujba vieţii sociale, facultăţile individuale existente ca predispoziţii într-o comunitate umană.

Acela care este în situaţia de a examina într-un mod lipsit de prejudecăţi, în cadrul unei practici de viaţă reale,

condiţiile de existenţă ale organismului social pe actuala treaptă de dezvoltare a omenirii, fără îndoială că nu poate să ajungă la alt rezultat decât la acela că pentru însănătoşirea acestui organism este necesară tripartiţia, da, împărţirea într-un sub-organism spiritual, unul juridic şi unul economic, fiecare independent de celelalte două. Cu siguranţă că prin aceasta nu este periclitată unitatea organismului întreg, căci această unitatea este întemeiată în realitatea pe faptul că fiecare om aparţine, cu interesele sale, tuturor celor trei organisme parţiale şi că administraţiile centrale pot realiza, în pofida independenţei lor, o armonizare a măsurilor pe care le iau.

Că raporturile internaţionale nu constituie o piedică, chiar dacă, în primă instanţă, şi numai un singur stat ia forma de organism social tripartit, despre aceasta vom vorbi în articolul următor.

NECESITĂŢI ALE VIEŢII INTERNAŢIONALE ŞI TRIPARTIŢIE SOCIALĂ

O obiecţie ridicată adeseori împotriva ideii de tripartiţie a organismului social este aceea că un stat, care înfăptuieşte această tripartiţie, îşi perturbă în mod inevitabil relaţiile internaţionale cu alte state. Vom recunoaşte ce importanţă are această obiecţie numai dacă luăm în considerare esenţa relaţiilor internaţionale dintre state în prezent. Cel mai izbitor pentru acela care face observaţii în această direcţie, este faptul că în epoca modernă realităţile economice au luat nişte forme care nu mai sunt în concordanţă cu delimitările dintre state. Condiţiile istorice, care au făcut să apară aceste delimitări dintre state, au prea puţin de a face cu interesele vieţii economice ale popoarelor care trăiesc pe teritoriile

statelor. Consecinţa acestui fapt este că relaţiile menţionate sunt stabilite de conducerile statelor, când mai firesc ar fi ca acestea să ia naştere în mod direct, prin activitatea persoanelor sau a grupurilor de persoane angajate în viaţa economică. O întreprindere industrială care are nevoie de un produs brut al unui alt stat, ar trebui să nu fie obligată să facă altceva, ca să-l obţină, decât să se preocupe de procurarea acestuia. Şi tot ceea ce ţine de această preocupare ar trebui să aibă loc numai în cadrul circuitului economic. Putem vedea că în epoca modernă viaţa economică a luat nişte forme care trimit la o asemenea închidere în sine. Şi că, în această viaţă economică închisă în sine, care de fapt tinde treptat să devină o unitate pe toată suprafaţa Pământului, interesele de stat se introduc ca element permanent. Ce au a face condiţiile istorice în care Anglia a cucerit dominaţia Indiei, cu condiţiile economice pe baza cărora un fabricant german îşi procură mărfuri din India?

Catastrofa războiului mondial revelează faptul că viaţa omenirii moderne nu suportă ca economia mondială, ce tinde spre unitate, să fie perturbată de interesele teritoriale statale. Conflictele la care Germania a ajuns cu ţările Apusului au drept substrat această perturbare. Şi aceeaşi perturbare influenţează conflictele cu ţările Răsăritului. Unele interese economice au cerut să se creeze un drum care să meargă din teritoriile austro-ungare spre sud-est. Interesele de stat ale Austriei şi ale ţărilor balcanice s-au făcut simţite. Şi a luat naştere întrebarea dacă *acestor* interese nu li se opune ceea ce corespunde cerinţelor economice. Prin aceasta capitalul, care trebuie să stea în slujba economiei, este pus în legătură cu interesele de stat. Statele vor să-i determine pe capitalişti să se pună în slujba lor. Capitaliştii vor ca puterea concentrată în stat

să slujească interesele lor economice. Astfel viaţa economică este închisă în sfera statală, pe când ea, în noua ei fază de dezvoltare, tinde să depăşească toate graniţele statale, mergând spre o viaţă economică unitară.

Acest internaţionalism al vieţii economice atrage atenţia asupra faptului că în viitor diferitele domenii ale economiei mondiale trebuie să intre în nişte raporturi care să fie independente de relaţiile în care popoarele se vor afla în virtutea intereselor de viaţă ce depăşesc sfera economică. Statele vor trebui să lase stabilirea relaţiilor economice în seama persoanelor sau a grupurilor de persoane angajate în viaţa economică.

Dacă e ca prin acesta relaţiile culturale, spirituale să nu ajungă în totală dependenţă de interesele economice, atunci aceste relaţii culturale trebuie să-şi desfăşoare viaţa internaţională pe baza propriilor premise. Cu siguranţă că nu intenţionăm să punem aici la îndoială faptul că relaţiile economice pot furniza temelii şi pentru schimburile spirituale. Totuşi trebuie să recunoaştem faptul că schimburile spirituale născute în acest fel pot deveni rodnice numai dacă pe lângă ele se creează nişte relaţii între popoare care să provină exclusiv din nevoile vieţii spirituale înseşi. În fiecare popor luat separat, viaţa spirituală a personalităţii se desprinde de temeliile vieţii economice. Ea ia nişte forme care nu au nimic comun cu aspectele vieţii economice. Aceste forme trebuie să poată să-şi dezvolte relaţii cu formele corespunzătoare de la alte popoare, care să provină numai din propria lor viaţă. Nu se poate nega faptul că în momentul actual al evoluţiei omenirii tendinţele de internaţionalizare a tărâmurilor spirituale ale vieţii li se opune imboldul egoist al popoarelor de a se închide în naţionalităţile lor. Popoarele tind să-şi făurească nişte formaţiuni statale ale căror

graniţe să fie acelea ale naţionalităţilor lor. Şi această tendinţă se extinde până într-acolo încât acum se vrea transformarea statului naţional închis în sine într-un teritoriu economic de asemenea închis în sine.

Tendinţa caracterizată mai înainte a economiei mondiale va acţiona pe viitor în sens contrar acestor egoisme ale popoarelor. Şi dacă e ca de aici să nu ia naştere conflicte interminabile, interesele cultural-spirituale care se manifestă în sânul naţionalităţilor vor trebui să se administreze pe baza propriei lor esenţe, independent de raporturile economice, şi să creeze nişte relaţii internaţionale bazate pe această administrare. Acest lucru nu va fi posibil decât dacă regiunile în care domneşte o viaţă spirituală comună vor avea nişte graniţe care să fie relativ independente de graniţele regiunilor ce iau naştere pe baza premiselor vieţii economice.

Bineînţeles că se ridică neîntârziat întrebarea despre felul în care viaţa spirituală poate să-şi primească mijloacele de subzistenţă de la viaţa economică, dacă graniţele administrative ale celor două tărâmuri nu coincid. Vom găsi răspunsul dacă vom reflecta la faptul că o viaţă spirituală care se autoadministrează stă faţă în faţă cu viaţa economică independentă sub forma unei corporaţii economice. Aceasta din urmă poate stabili legături cu administraţiile economice ale domeniului ei, indiferent căror domenii economice mai mari aparţin aceste administraţii. Acela care-şi imaginează că în practică se pot realiza numai ceea ce a văzut el până acum, va considera că cele prezentate aici sunt o teorie cenuşie. Şi el va crede că relaţiile respective vor ajunge inevitabil la dezordine din cauză că sunt atât de complicate. Ei bine, relaţiile vor fi sau nu complicate: aceasta va depinde exclusiv de priceperea acelor persoane care vor trebui să se ocupe de ordonarea

lor. Nimeni însă n-ar trebui să se opună unor măsuri cerute de necesităţile istoriei mondiale a epocii actuale din cauză că se sperie aflându-se în faţa unui asemenea lucru pretins complicat. (Comparaţi cu aceasta explicaţiile din cartea mea, ***Punctele centrale ale problemei sociale...***).

Viaţa internaţională a omenirii tinde să plăsmuiască independent raporturile spirituale ale popoarelor şi raporturile economice din diferitele regiuni ale Pământului. De această necesitate a evoluţiei omenirii ţine seama tripartiţia organismelor sociale. În organismul social tripartit viaţa juridică constituie, pe baze democratice, elementul de legătură dintre viaţa economică, ce creează pe baza nevoilor sale relaţii internaţionale, şi viaţa spirituală, care plăsmuieşte asemenea relaţii prin faptele ei proprii.

Oricât de mult am ţine, din cauza obişnuinţelor de gândire care ne stăpânesc sub influenţa raporturilor din cadrul statutului, la credinţa că schimbarea acestor raporturi este „practic irealizabilă", evoluţia istorică va trece cu tăvălugul peste toate măsurile luate pe baza acestor obişnuinţe de gândire, care vor să se menţină sau să ia naştere de aici înainte. Căci pentru nevoile de viaţă ale omenirii moderne, menţinerea contopirii tărâmurilor spiritual, juridic şi economic devine o imposibilitate. Prin catastrofa războiului mondial această imposibilitate a devenit evidentă. Ea are la bază faptul că au apărut conflicte economice şi cultural-spirituale sub forma adversităţilor dintre state şi că, din această cauză, ele s-au manifestat într-un mod care nu este posibil atunci când se opune numai viaţă spirituală la viaţă spirituală şi interes economic la interes economic.

Este posibil, fără a se ajunge în conflict cu viaţa internaţională, să se treacă într-un singur stat la

înfăptuirea tripartiţiei, chiar dacă statul respectiv rămâne în primă instanţă singurul care a realizat-o; acest lucru poate fi arătat în felul următor.

O ramură a economiei, care ar vrea să se dezvolte în cadrul unui stat sub formă de întovărăşire mare, n-ar putea menţine relaţii economice avantajoase cu ţările străine care continuă să desfăşoare o activitate economică de tip capitalist. Nişte instituţii, care sunt asemănătoare celor de stat, şi care sunt subordonate unor organe administrative economice centrale, îi răpesc conducerii întreprinderii posibilitatea de a furniza străinătăţii produse care să corespundă pretenţiilor acesteia. Chiar dacă i s-ar acorda conducătorului întreprinderii, în ceea ce priveşte primirea de comenzi, o largă independenţă; când e vorba de procurarea materiilor prime, el ar trebui să se orienteze după instanţele administrative ale întovărăşirii. În practică această stare de a fi prins ca într-un cleşte între pretenţiile străinătăţii şi felul cum merg lucrurile în cadrul administraţiei interne ar da naştere unor situaţii imposibile. Aceleaşi dificultăţi ca şi exportul ar întâmpina în mod inevitabil şi importul. Acela care vrea să dovedească faptul că sunt imposibile nişte relaţii economice înfloritoare între o regiune, care vrea să desfăşoare a activitate economică după principii abstract-socialiste, şi străinătatea capitalistă, nu are nevoie decât să atragă atenţia asupra acestor lucruri; şi cei lipsiţi de prejudecată vor trebui să-i dea dreptate.

Ideii de tripartiţie a organismului social nu i se pot aduce asemenea obiecţii. Ea nu suprapune un plan organizatoric de stat peste relaţiile care sunt date de interesele economice înseşi. Este în sensul ei că administraţiile unor ramuri economice de aceeaşi orientare să se unească în asociaţii şi că la asemenea

asociaţii se alătură şi ale altora, prin care produsele lor să găsească răspândirea corespunzătoare nevoilor de consum ale domeniului economic. Conducerea unei întreprinderi care lucrează pentru export va putea acţiona în cadrul relaţiilor cu străinătatea pe baza unei iniţiative absolut libere, iar în interiorul ţării ea va fi în stare să-şi creeze cu alte asociaţii relaţiile care s-o stimuleze cel mai mult în furnizarea de materii prime şi în alte asemenea probleme. Ceva similar va fi valabil şi pentru o întreprindere de import. La această formă a circuitului economic va trebui să se aibă grijă numai ca prin relaţiile cu străinătatea să nu fie fabricate sau importate produse al căror preţ de fabricare sau cumpărare să stânjenească viaţa populaţiei muncitoare din interiorul ţării. Muncitorul care lucrează pentru străinătate va trebui să primească drept plată pentru produsele sale atâta cât îi este necesar pentru întreţinerea sa. Iar produsele care sunt obţinute din străinătate trebuie să poată fi cumpărate, în general, la preţuri accesibile lucrătorului din interiorul ţării care are nevoie de ele. Aici, în orice caz, din cauza diferenţelor dintre situaţia economică a ţării şi cea din străinătate trebuie ca, pentru anumite produse care trebuie obţinute din străinătate, să devină necesare nişte preţuri prea mari. Dacă se examinează lucrurile în mod exact se va constata că la ideile care stau la baza tripartiţiei organismului social s-a ţinut seama de asemenea lucruri. Citiţi ce se spune din cartea mea ***Punctele centrale ale problemei sociale...***, în legătură cu un fapt al vieţii economice care este asemănător cu cel caracterizat aici: „De asemenea, o administraţie care are a face numai cu circuitul vieţii economice, va putea duce la nişte compensări care să rezulte cu necesitate din acest circuit. Dacă, de pildă, o întreprindere nu va fi în stare să achite creditorilor săi

dobânzile din economiile realizate prin munca ei, atunci, dacă totuşi se va recunoaşte că acea întreprindere corespunde unei necesităţi, ceea ce lipseşte va putea fi dat de către alte întreprinderi economice, pe baza unei înţelegeri libere cu toate persoanele angajate în aceste întreprinderi". Tot astfel, preţul prea mare al unui produs străin va putea fi compensat prin ajutoare date de întreprinderile care au beneficii prea mari în raport cu nevoile celor care lucrează în ele.

Acela care tinde să ajungă la nişte idei despre liniile conducătoare ale vieţii economice, nu va putea da indicaţii pentru toate amănuntele tocmai când e vorba ca aceste gânduri să fie practice. Căci aceste amănunte ale vieţii economice sunt extraordinar de multe. El va trebui însă să dea ideilor o asemenea formă încât fiecare dintre aceia care le vor aplica în mod obiectiv la un caz individual, practic să-l poată rezolva. Se va constata, în faţa propunerilor care se fac în cartea mea „Reperele fundamentale ale problemei sociale în cadrul necesităţilor vitale ale prezentului şi viitorului", că această „rezolvare" ia forme cu atât mai bune cu cât se procedează mai obiectiv. În special se va constata că propusa structură a unui corp, care aparţine organismului social tripartit, permite relaţii economice nestânjenite cu străinătatea, chiar dacă aceasta nu a înfăptuit tripartiţia.

Acela care-şi dă seama că autoadministrarea circuitului economic trebuie să fie o consecinţă a economiei ce tinde spre unitate pe toată suprafaţa globului, nu va afirma că aceste relaţii s-ar putea dovedi imposibile. Doar este adevărat că economia globului pământesc, închisă în formele izolate ale diferitelor state, tinde să depăşească aceste forme. Un tărâm economic care, în primă instanţă, răspunde acestei năzuinţe, fără îndoială că

nu va putea ajunge în dezavantaj faţă de alte teritorii, care se opun dezvoltării generale a economiei. Ceea ce va rezulta poate fi mai degrabă numai următorul lucru. În organismul social tripartit beneficiile comerţului exterior vor putea fi cheltuite în folosul întregii populaţii; în comunitatea capitalistă ele vor reveni câtorva, foarte puţini. Dar bilanţul comercial însuşi nu va fi prejudiciat prin faptul că, în organismul social tripartit, el se repartizează la cercurile populaţiei altfel decât în cel netripartit.

De aici se vede că prin tripartiţie nu se oferă o utopie străină de lume, ci o sumă de impulsuri practice cu a căror înfăptuire se poate începe în fiecare punct al vieţii. Aceasta deosebeşte ideea tripartiţiei de „cererile-program" abstracte ale diferitelor partide socialiste. Aceste cereri-program caută ţapi ispăşitori pentru ceea ce a devenit insuportabil în viaţa socială. Şi ele spun că dacă s-au găsit aceşti ţapi ispăşitori, ei trebuie înlăturaţi. Ideea tripartiţiei vorbeşte despre ceea ce trebuie să se dezvolte din relaţiile existente, dacă vrem ca lucrurile insuportabile să dispară. Ea vrea să *construiască*, spre deosebire de alte idei, care pot prea bine critica, de asemenea, dărâma, dar care nu dau nici o indicaţie în sens constructiv. Cel lipsit de prejudecăţi vede acest lucru într-un mod deosebit de clar, dacă se întreabă la ce bun ar trebui să existe, în privinţa relaţiilor economice externe, un tărâm social statal care ar vrea să se plăsmuiască în sensul unor asemenea principii pur distructive. Tendinţelor de descompunere din interior li s-ar mai adăuga relaţiile externe rele, care subminează viaţa.

Nu ne putem îndoi, desigur, de faptul că situaţia economică a unui singur organism social tripartit ar fi un exemplu pentru străinătate. Cercurile care vor să realizeze

o repartiţie dreaptă din punct de vedere social a bunurilor vor tinde să înfăptuiască în ţara lor tripartiţia dacă vor vedea la alţii utilitatea ei. Şi cu această răspândire a ideii de tripartiţie se va atinge tot mai mult scopul spre care se îndreaptă viaţa economică a epocii noastre, potrivit cu nişte tendinţe existente în ea însăşi. Dacă astăzi în multe regiuni ale Pământului mai există încă puternice interese de stat nefavorabile acestor tendinţe, nu trebuie ca oamenii dintr-un sector economic, care au înţelegere pentru tripartiţie, să renunţe la introducerea ei. Cele spuse aici arată că ei nu vor întâmpina dificultăţi internaţionale în viaţa economică.

MARXISM ŞI TRIPARTIŢIE

Este imposibil să ieşim din încâlcelile sociale în care se află Europa dacă anumite cereri sociale care se fac auzite vor mai rămâne multă vreme în neclaritatea care le denaturează în prezent. Drept o asemenea cerere trăieşte în cercuri largi aceea pe care Friderich Engels [Nota 5] a formulat-o în cartea sa «Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă» prin cuvintele: „Locul dominaţiei asupra persoanelor îl ia administrarea afacerilor şi conducerea proceselor de producţie". Numeroşi conducători ai proletariatului şi, împreună cu ei, masele proletare înseşi, se declară adepţi ai concepţiei din sânul căreia provine această afirmaţie. Dintr-un anumit punct de vedere ea este justă. Contextele umane din care s-au dezvoltat statele moderne au dat naştere unor aparate administrative care nu numai că reglementează afaceri şi procese de producţie, ci şi îi domină pe oamenii ocupaţi în ramurile de producţie şi angajaţi în afaceri. Administrarea afacerilor şi a ramurilor de producţie cuprinde viaţa economică. În epoca

modernă aceasta a luat nişte forme care fac administrarea ei să nu mai poată asigura şi dominarea oamenilor. Acest lucru l-au remarcat Marx şi Engels. Ei şi-au îndreptat atenţia spre felul cum acţionează, în cadrul circuitului economic, capitalul şi forţa de muncă umană. Ei au simţit că viaţa omenirii moderne tinde să depăşească forma pe care a luat-o această activitate. Căci această formă este de aşa natură încât capitalul a devenit temelia dominaţiei care se exercită asupra forţei de muncă umane. El nu slujeşte numai la administrarea afacerilor şi la conducerea proceselor de producţie; el este firul de care atârnă dominarea oamenilor. De aici Marx şi Engels au tras concluzia că dominaţia asupra oamenilor trebuie înlăturată din circuitul economic. Ei au tras concluzia justă. Căci viaţa modernă nu permite ca oamenii să fie consideraţi numai nişte anexe ale afacerilor şi proceselor de producţie şi să fie administraţi odată cu acestea.

Numai că Marx şi Engels au crezut că problema se rezolvă pur şi simplu eliminându-se din procesul economic dominaţia asupra oamenilor şi lăsându-se să existe în continuare noua administraţie economică purificată ce se dezvoltă din stat. Ei n-au văzut că în această dominaţie zăcea ceva care reglementa raporturile reciproce dintre oameni, care nu pot să rămână nereglementate şi care nici nu se reglementează de la sine, dacă nu mai sunt reglementate, ca în trecut, de către cerinţele vieţii economice. Ei n-au văzut, de asemenea, că în capital zăcea izvorul din care curgeau forţele pentru administrarea afacerilor şi pentru conducerea ramurilor de producţie. Spiritul uman conduce viaţa economică prin intermediul capitalului. Administrând afaceri şi conducând ramuri de producţie, încă nu cultivi spiritul uman, care provine dintr-o plăsmuire mereu nouă a existenţei şi care trebuie, de

asemenea, să furnizeze vieţii economice forţe mereu noi, dacă nu vrem ca aceasta să stagneze mai întâi şi apoi să se distrugă cu totul.

Este just ceea ce au văzut Marx şi Engels: administrarea circuitului economic nu are voie să conţină nimic care să reprezinte o dominaţie asupra oamenilor şi nu e voie ca acelui capital, care slujeşte acestui circuit, să-i revină puterea asupra spiritului uman, care-i arată pe unde trebuie să meargă. Dar a devenit fatală credinţa lor, că amândouă, raporturile dintre oameni, reglementate prin dominaţie, şi conducerea vieţii economice de către spiritul uman, – se vor putea naşte de la sine, dacă nu vor mai fi administrate economic.

Purificarea vieţii economice, adică limitarea ei la administrarea afacerilor şi la conducerea proceselor de producţie, este posibilă numai dacă, alături de vechile reguli, e şi încă ceva, care să facă din spiritul uman adevăratul conducător al circuitului economic.

Această cerinţă este satisfăcută prin ideea organismului social tripartit. Administrarea independentă a vieţii spirituale va furniza vieţii economice forţele spirituale care o vor putea fecunda din nou, în mod treptat, dacă această administrare va reglementa, pe propriul ei tărâm, numai afaceri şi ramuri de producţie. Iar componenta juridică a organismului social, despărţită de componenta spirituală şi de cea economică, va reglementa relaţiile dintre oameni, aşa cum le poate reglementa, în mod democratic, omul devenit major, faţă de un alt om devenit major, fără ca această reglementare să fie influenţată de puterea pe care unul dintre oameni o poate avea asupra celuilalt, pentru că posedă nişte forţe individuale mai puternice, sau în virtutea unor baze economice.

Punctul de vedere al lui Marx şi Engels cu privire la cerinţa unei noi modelări a vieţii economice era just, dar unilateral. Ei n-au văzut că viaţa economică poate deveni liberă numai dacă i se vor alătura o viaţă juridică liberă şi o activitate spirituală liberă. Ce forme trebuie să ia viaţa economică a viitorului, aceasta o poate vedea numai acela căruia îi e limpede că orientarea economico-capitalistă trebuie să fie înlocuită de cea nemijlocit spirituală, iar reglementarea raporturilor dintre oameni, care până acum se făcea prin puterea economică, trebuie să se transforme într-o reglementare nemijlocit umană. Cererea de a se crea o viaţă economică în care să fie administrate numai afaceri şi conduse procese de producţie, nu poate fi împlinită niciodată dacă este formulată singură, numai pentru sine. Cel care totuşi o ridică, acela ar vrea să creeze o viaţă economică ce ar elimina din sine ceea ce a purtat până acum aceasta în ea ca pe o necesitate a existenţei, ceva care totuşi trebuie să rămână.

Din alte străfunduri ale vieţii, dar pe baza unei experienţe temeinice, Goethe a formulat două fraze care sunt însă pe deplin valabile pentru multe cerinţe sociale ale epocii noastre. Una dintre ele este: „Un adevăr insuficient acţionează o vreme; însă în locul luminării totale se iveşte dintr-o dată un neadevăr orbitor; acesta e suficient lumii şi astfel sunt amăgite secole întregi". Cealaltă este: „Noţiunile generale şi o mare vanitate sunt întotdeauna pe cale de a provoca nenorociri îngrozitoare"[Nota 6]. Cu adevărat, marxismul, care n-a învăţat nimic de la situaţia actuală, este un „adevăr insuficient" care, în pofida insuficienţei sale, trăieşte în concepţia despre lume a proletariatului; dar după catastrofa războiului mondial el devine, faţă de adevăratele cerinţe ale vremii, un „neadevăr orbitor", care trebuie împiedicat să „amăgească secole întregi". Va căuta

să facă aceasta cel care-şi dă seama spre ce nenorocire aleargă proletariatul prin „adevărul său insuficient". Din acest „adevăr insuficient" s-au născut realmente nişte „noţiuni generale" ai căror susţinători resping, dintr-o vanitate cu adevărat nu mică, drept utopie, tot ceea ce tinde să aşeze în locul generalităţilor lor utopice, nişte realităţi ale vieţii.

ŞCOALĂ LIBERĂ ŞI TRIPARTIŢIE

În epoca modernă cultivarea publică a vieţii spirituale în educaţie şi şcoală a devenit tot mai mult o problemă de stat. Ideea că şcoala ar fi o chestiune de care ar trebui să se ocupe statul este în prezent atât de înrădăcinată în conştienţa oamenilor, încât acela care este de părere că trebuie să zdruncine această părere este privit drept un „ideolog" străin de lume. Şi totuşi, tocmai pe acest tărâm al vieţii există ceva care are nevoie de reflecţia cea mai serioasă. Căci aceia care gândesc, în modul pe care l-am sugerat, la ceea ce este „străin de lume", nu bănuiesc deloc ce cauză străină de lume apără ei înşişi. Şcoala noastră are, într-un mod presant, caracteristicile care sunt o copie a curentelor decadente din viaţa culturală a omenirii actuale. Formaţiunile statale moderne nu s-au pliat cu structura lor socială pe cerinţele vieţii. Ele prezintă, de pildă, o formă care nu satisface cerinţele economice ale omenirii moderne. Ele au imprimat acest caracter retrograd şi şcolii, pe care, după ce au smuls-o din sânul comunităţilor religioase, au adus-o într-o stare totală de dependenţă de ele înseşi. Şcoala, pe toate treptele ei, îi formează pe oameni aşa cum are nevoie de ei statul pentru realizările pe care el le crede necesare. În organizarea şcolilor se oglindesc nevoile statului. Se vorbeşte mult

despre formarea omului multilateral şi altele asemenea, spre care se pretinde că năzuim; dar omul modern se simte în mod inconştient atât de puternic un membru al formaţiunii statale încât nu observă deloc că vorbeşte despre formarea omului multilateral şi are de fapt în minte formarea acestuia în sensul unui slujitor util al statului.

În această privinţă mentalitatea celor cu gândire socialistă din zilele noastre nu promite nimic bun. Ei vor transformarea vechiului stat într-o mare organizaţie economică. În prelungirea acesteia urmează să funcţioneze şcoala de stat. Această situaţie ar agrava în modul cel mai problematic toate greşelile şcolii actuale. Până acum în această şcoală mai existau unele lucruri provenite din vremurile în care statul nu era stăpânul învăţământului. Firește că nu putem dori să se întoarcă domnia acelui spirit care-şi are originea în acele vremuri vechi. Dar ar trebui să tindem a introduce în şcoală noul spirit al omenirii care a evoluat mai departe. Acest spirit nu va fi prezent în ea dacă vom transforma statul într-o organizaţie economică şi dacă vom remania şcoala în aşa fel încât din ea să iasă oameni care să poată fi maşinile cele mai utile ale acestei organizaţii economice. Azi se vorbeşte de o „şcoală unitară". Nu este esenţial că teoretic oamenii îşi imaginează ceva foarte frumos prin această şcoală unitară. Căci dacă şcoala este transformată într-o componentă organică a unei organizări economice, ea nu poate fi ceva frumos.

Lucrul esenţial pentru epoca prezentă este acela de a situa şcoala întru-totul pe solul unei vieţi spirituale libere. Ceea ce urmează să fie predat şi educat, să izvorască numai din cunoaşterea omului în devenire şi a predispoziţiilor lui individuale. O antropologie care să conţină adevărul despre fiinţa umană, aceasta trebuie să fie baza educaţiei şi

învăţământului. Să nu se întrebe: ce trebuie omul să ştie şi să poată face în folosul orânduirii sociale existente, ci, ce există ca predispoziţie în om şi ce putem dezvolta în el? Atunci va fi posibil să i se furnizeze orânduirii sociale forţe mereu noi din generaţia în creştere. Atunci, în această orânduire va trăi mereu ceea ce fac din ea oamenii compleţi care se integrează; nu va face însă nimeni din generaţia în creştere numai ceea ce organizarea socială existentă vrea să facă din ea.

Un raport sănătos între şcoală şi organizarea socială este numai acela în care acesteia din urmă îi sunt furnizate mereu noile predispoziţii individuale umane care au fost cultivate în cadrul unei dezvoltări nestânjenite. Aceasta se poate întâmpla numai dacă şcoala şi educaţia vor avea drept temelie, în cadrul organismului social, autoadministrarea. În viaţa de stat şi în cea economică trebuie să se integreze nişte oameni formaţi de către viaţa spirituală independentă; ele nu trebuie însă să poată prescrie, conform cu nevoile lor, calea pe care aceştia să fie formaţi. Ceea ce este necesar să ştie şi să fie în stare să facă un om la o anumită vârstă, aceasta trebuie să rezulte din natura umană. Statul şi economia vor trebui să ia o asemenea formă încât să corespundă cerinţelor naturii umane. Nu statul sau viaţa economică au a spune: aşa avem noi nevoie de om pentru o anumită funcţie; prin urmare *examinaţi-ne* oamenii de care avem nevoie şi îngrijiţi-vă mai întâi de ei ca ei să fie în stare să facă lucrurile de care avem noi nevoie; dimpotrivă, componenta spirituală a organismului social, pe baza administrării proprii, are datoria să-i ajute pe oamenii corespunzător dotaţi să se formeze, până la un anumit punct al dezvoltării lor, iar statul şi economia trebuie să se organizeze conform cu rezultatele muncii din componenta spirituală.

Deoarece viaţa statului şi a economiei nu este ceva separat de natura umană, ci produsul acestei naturi, nu este niciodată de temut că o viaţă spirituală de sine stătătoare, cu adevărat liberă, nu va forma oameni apropiaţi de viaţă, înfrăţiţi intim cu adevărul. Dimpotrivă, asemenea oameni străini de realitate apar tocmai atunci când organizările existente în stat şi în economie reglementează cu de la sine putere educaţia şi şcoala. Căci în stat şi în economie trebuie adoptate punctele de vedere din cadrul a ceea ce există, din ceea ce a devenit. Pentru dezvoltarea omului în devenire este nevoie de cu totul alte linii orientative ale gândirii şi simţirii. O scoţi la capăt ca educator, ca dascăl, numai dacă stai într-un mod liber, individual, în faţa celui pe care trebuie să-l educi, căruia trebuie să-i predai. Trebuie să te ştii dependent, pentru liniile orientative ale activităţii, numai de *cunoştinţele* despre natura umană, despre esenţa orânduirii sociale şi altele asemenea, nu însă de nişte *prescripţii* sau *legi* date din afară. Dacă vrem în mod serios să transformăm orânduirea socială de până acum într-o orânduire conformă cu nişte puncte de vedere sociale, nu vom avea voie să ne dăm înapoi speriaţi în faţa ideii de a lăsa viaţa spirituală – cu educaţia şi şcoala – în seama autoadministrării proprii. Căci dintr-o asemenea componentă independentă a organismului social vor proveni oameni care vor activa cu pasiune şi plăcere în cadrul organismului social; dintr-o şcoală reglementată de stat sau de viaţa economică nu pot proveni decât oameni cărora le lipseşte această pasiune şi această plăcere, pentru că ei resimt ca pe ceva ucigător efectele acestei constrângeri, care n-ar fi trebuit să se exercite asupra lor, înainte ca ei să fi devenit cetăţeni şi colaboratori deplin conştienţi ai acestui stat, ai acestei economii. Omul în

devenire trebuie să crească prin forţa dascălului şi educatorului, independenţi de stat şi economie, care pot dezvolta în mod liber facultăţile individuale ale copilului, pentru că ale lor, ale dascălilor, pot acţiona în libertate.

În cartea mea ***Punctele centrale ale problemei sociale în cadrul necesităţilor vitale ale prezentului şi viitorului***, eu m-am străduit să arăt că în concepţia despre viaţă a conducătorilor partidului socialist continuă să trăiască, în esenţă, toată lumea de idei, împinsă până la o anumită extremă, a burgheziei ultimelor trei-patru secole. Iluzia acestor socialişti este acum că ideile lor reprezintă o ruptură totală cu această lume. Nu cu aşa ceva avem de a face, ci numai cu concepţia burgheză despre lume, tincturată de simţirea proletariatului. Acest lucru se vede în mod deosebit de evident din poziţia pe care aceşti conducători socialişti o adoptă în ceea ce priveşte viaţa spirituală şi integrarea acesteia în organismul social. Din cauza importanţei proeminente pe care viaţa economică a avut-o în cadrul organizării sociale burgheze din ultimele secole, viaţa spirituală a ajuns într-o puternică dependenţă de viaţa economică. Conştienţa evidenţei unei vieţi spirituale întemeiate în sine, la care participă sufletul, uman s-a pierdut. Concepţia despre natură a acestei epoci şi industrializarea au contribuit la această pierdere. De aici a decurs felul cum şcoala a fost încadrată în organismul social al epocii moderne. Problema principală a devenit aceea de a-l face pe om utilizabil pentru viaţa exterioară de stat şi economică. Tot mai puţini s-au gândit la faptul că omul, ca fiinţă sufletească, ar trebui să fie plin în primul rând de conştienţa legăturii sale cu o ordine spirituală a lucrurilor şi a faptului că el este acela care, prin această *conştienţă a sa*, dă un sens statului şi economiei în cadrul cărora trăieşte. Capetele s-au îndreptat tot mai puţin spre

ordinea spirituală a lumii şi tot mai mult spre raporturile de producţie economice. La burghezie, aceasta a devenit o direcţie a vieţii de sentiment. Conducătorii proletari au făcut din aceasta o concepţie teoretică despre viaţă, o dogmă de viaţă.

Această dogmă ar avea efecte pustiitoare dacă ar vrea să stea la baza şcolii în epocile viitoare. Dat fiind faptul că, în realitate, oricât de perfectă ar fi forma care s-ar da organismului social, dacă ea ar fi de natură economică, din ea nu poate rezulta nici un fel de cultivare a unei adevărate vieţi spirituale şi, în special, nici o organizare fecundă a şcolii; această organizare ar trebui realizată în primă instanţă prin perpetuarea vechii lumi de gândire. Partidele care pretind că sunt purtătoarele unei noi forme de organizare a vieţii ar face în mod inevitabil ca viaţa spirituală din şcoli să fie cultivată în continuare de către susţinătorii vechilor concepţii despre lume. Pentru că în asemenea condiţii nu se poate naşte o legătură între generaţia în creştere şi vechiul, cultivat în continuare, viaţa spirituală ar trebui să decadă tot mai mult. Sufletele acestei generaţii s-ar pustii din cauza situării lor pe terenul unei concepţii despre lume neadevărată, care n-ar putea deveni pentru ei un izvor lăuntric de forţă. În cadrul orânduirii sociale provenite din industrializare, oamenii ar deveni nişte fiinţe lipsite de suflet.

Pentru ca aceasta să nu se întâmple, mişcarea pentru tripartiţia organismului social tinde spre desprinderea totală a învăţământului de viaţa statală şi economică. Integrarea socială a persoanelor angajate în procesul de învăţământ nu trebuie să depindă de nici un fel de alte puteri decât de oamenii care lucrează în învăţământ. Administrarea instituţiilor de învăţământ, stabilirea anilor de studiu şi a scopurilor didactice trebuie să fie asigurate

numai de persoane care, în acelaşi timp, predau sau desfăşoară vreo altă activitate productivă în cadrul vieţii spirituale. În acest caz, fiecare persoană şi-ar împărţi timpul între predare sau altă activitate spirituală creatoare şi activitatea administrării din cadrul învăţământului. Acela care este în stare să facă într-un mod lipsit de prejudecată o apreciere a vieţii spirituale îşi poate da seama că forţa vie, de care ai nevoie pentru organizarea şi administrarea învăţământului, se poate dezvolta în suflet numai dacă eşti angajat în mod activ în procesul de predare sau în alte procese spiritual creatoare.

Va recunoaşte pe deplin aceasta, în ceea ce priveşte epoca noastră prezentă, numai acela care vede în mod lipsit de prejudecată că este necesar să se deschidă un izvor nou al vieţii spirituale pentru reconstruirea ordinii noastre care s-a prăbuşit. În articolul «Marxism şi tripartiţie» am atras atenţia asupra ideii juste, dar unilaterale, a lui Engels: „Locul dominaţiei asupra persoanelor îl va lua administrarea afacerilor şi conducerea proceselor de producţie". Pe cât de just este acest lucru, tot pe atât de adevărat este şi celălalt, şi anume că în orânduirile sociale din trecut viaţa oamenilor a fost posibilă numai pentru că odată cu conducerea proceselor economice de producţie au fost dominaţi şi oamenii. Dacă această dominaţie va înceta, oamenii vor trebui să primească de la viaţa spirituală liberă, independentă, imboldurile de viaţă care până acum acţionau în ei în virtutea impulsurilor date de puterea dominantă.

La toate acestea se mai adaugă altceva. Viaţa spirituală prosperă numaidecât dacă se poate dezvolta ca unitate. Din aceeaşi dezvoltare a forţelor sufleteşti din care provine o concepţie despre lume satisfăcătoare, care să-l susţină pe om, trebuie să provină şi forţa productivă care

face din om colaboratorul corect în viaţa economică, de acolo trebuie să vină şi forţele productive. Oamenii practici în ceea ce priveşte viaţa exterioară vor proveni totuşi numai dintr-o şcoală care e în stare să dezvolte în mod sănătos şi imboldurile superioare spre cunoaştere. O ordine socială care administrează numai afaceri şi conduce procese de producţie va ajunge negreşit, cu timpul, pe căi cu totul greşite dacă nu-i vor fi trimişi oameni cu suflete sănătos dezvoltate.

De aceea, o reconstrucţie a vieţii noastre sociale trebuie să dobândească forţa de a organiza un învăţământ cu adevărat independent. Dacă e ca pe viitor să nu mai „domine", în vechiul mod, unii oameni asupra altora, trebuie să fie creată posibilitatea ca spiritul liber din fiecare suflet uman să devină, în modul cel mai viguros care e posibil fiecăreia dintre individualităţile umane, conducătorul vieţii. Acest spirit nu se lasă însă reprimat. Nişte măsuri organizatorice care ar vrea să reglementeze şcoala doar pe baza punctelor de vedere ale unei orânduiri economice, ar reprezenta începutul unei asemenea reprimări. Ea ar face spiritul liber, conform cu natura lui, să se revolte în permanenţă. Zguduirea continuă a edificiului societăţii, aceasta ar fi consecinţa inevitabilă a unei orânduiri care ar vrea să organizeze şi şcoala pe baza proceselor de producţie.

Pentru acela care vede aceste lucruri într-o perspectivă de ansamblu, întemeierea unei comunităţi umane, ce tinde în mod energic spre libertatea şi autoadministrarea educaţiei şi a şcolii, devine unul din imperativele cele mai importante ale vremii. Toate celelalte nevoi ale epocii nu-şi vor putea găsi satisfacţia dacă oamenii nu vor înţelege ce este just în acest domeniu. Şi pentru a înţelege ce este just, este nevoie, de fapt, numai

să aruncăm o privire lipsită de prejudecată asupra formei vieţii noastre spirituale actuale, cu sfâşierea ei interioară, cu puterea ei redusă de susţinere a sufletelor umane.

DE CE ESTE NEVOIE

Nu vom găsi simţul pentru realitatea care trăieşte în ideea de tripartiţie a organismului social, dacă o comparăm pe aceasta cu ideile pe care le-am dobândit referitoare la ceea ce este practic realizabil, cu tradiţiile în care am crescut prin educaţie şi prin obişnuinţele de viaţă. Faptul că aceste tradiţii au dus la obişnuinţe de gândire şi simţire pe care viaţa le-a depăşit, tocmai aceasta este cauza confuziei din viaţa statală şi socială a epocii noastre. Acela care spune: tripartiţia nu ţine seama de imboldurile din care s-au dezvoltat până acum instituţiile umane, acela trăieşte în ideea greşită că depăşirea acestor imbolduri ar fi un păcat împotriva oricărei orânduiri sociale posibile. Ideea tripartiţiei este clădită însă pe cunoaşterea faptului că credinţa în viabilitatea viitoare a acestor imbolduri constituie cea mai puternică piedică pentru un impuls al progresului sănătos, care ţine seama de actuala treaptă de evoluţie a omenirii.

Că vechile imbolduri nu pot fi cultivate în continuare, acest lucru ar trebui să-l cunoaştem din faptul că ele şi-au pierdut forţa de a impulsiona munca productivă a oamenilor. Vechile imbolduri – rentabilitatea capitalului şi retribuirea muncii – şi-au putut afirma forţa câtă vreme din vechile valori ale vieţii mai rămăseseră destule din lucrurile pentru care omul putea dezvolta înclinaţie şi iubire. Se vede în mod clar că aceste valori ale vieţii sunt epuizate în era care s-a încheiat. Şi tot mai numeroşi au devenit oamenii care, fiind capitalişti, nu mai ştiu ce rost au

să acumuleze capital; tot mai numeroşi au devenit şi oamenii care, aflaţi în situaţia de salariaţi, nu mai ştiu ce pot oare să lucreze.

Epuizarea imboldurilor ce acţionează în cadrul statului a fost dovedită de faptul că, în epoca modernă, pentru mulţi oameni a devenit ceva de la sine înţeles să privească statul drept scop în sine şi să uite că acesta există pentru a-i sluji pe oameni. Poţi privi statul drept scop în sine numai dacă ai pierdut în asemenea măsură conştienţa autoafirmării individuale, lăuntrice, a fiinţei umane, încât nu mai ceri pentru această autoafirmare şi, pe baza ei, o organizare corespunzătoare a statului. Căci atunci trebuie să cauţi existenţa statului în tot felul de instituiri ale acestuia, instituiri care merg contrar misiunii sale propriu-zise. Vom fi tentaţi să atribuim instituirilor statului *mai multă* importanţă decât este necesar pentru autoafirmarea oamenilor reuniţi în el. Fiecare asemenea *mai mult* acordat statului este însă o dovadă pentru un *mai puţin* al oamenilor care susţin statul.

În viaţa spirituală, sterilitatea vechilor imbolduri se manifestă în neîncrederea cu care oamenii întâmpină spiritul. Ei manifestă interes pentru ceea ce se dezvoltă din raporturile de viaţă nespirituale; în legătură cu acestea oamenii îşi formează concepţii şi idei. Bunurile ce provin din activitatea spirituală sunt privite, cel mai adeseori, drept o problemă personală a omului care le produce. Un bun spiritual este mai degrabă împiedicat decât stimulat, atunci când vrea să se integreze vieţii publice. Una dintre caracteristicile cele mai răspândite ale contemporanilor noştri este faptul că le lipseşte receptivitatea pentru realizările spirituale ale semenilor lor.

Este necesar ca epoca prezentului să-şi dea seama că s-a epuizat în ceea ce priveşte impulsurile economice, de

stat, spirituale. Din recunoaşterea acestui fapt trebuie să se aprindă o voinţă energică de remaniere a vieţii sociale. Câtă vreme oamenii nu vor înţelege că în impasul în care se află viaţa economică, de stat, spirituală, nu acţionează doar nişte condiţii de viaţă exterioare, ci constituţia sufletească a omului modern, nu vom avea încă temelia pentru reconstrucţia necesară.

În constituţia sufletească a omenirii s-a produs o scindare. În mişcările instinctive, inconştiente ale naturii umane, freamătă ceva nou. În cadrul gândirii conştiente, vechile idei nu vor să dea ascultare mişcărilor instinctive. Când însă cele mai bune mişcări instinctive nu sunt luminate de idei corespunzătoare, ele devin barbare, animalice. Omenirea prezentului ameninţă să ajungă într-o situaţie periculoasă prin animalizarea instinctelor ei. Salvarea poate fi găsită numai dacă se va tinde spre idei noi pentru o situaţie mondială nouă.

O chemare la socializare care nu ţine seama de aceasta, nu poate duce la nimic bun. Teama de al privi pe om ca pe o fiinţă sufletesc spirituală trebuie biruită. O transformare unilaterală a vieţii economice, o remaniere a structurilor statale, fără cultivarea unei constituţii sufleteşti sănătoase şi rodnice din punct de vedere social, ar legăna omenirea în iluzii, în loc s-o pătrundă cu simţul realităţii. Şi noi înaintăm atât de încet pe calea reînnoirii sociale, pentru că numai puţini se pot hotărî să vadă problema vitală a prezentului şi a viitorului apropiat în sensul cuprinzător al unei probleme a organizării exterioare şi a înnoirii lăuntrice. Dacă mulţi spun: înnoirea lăuntrică cere mult timp, nu e voie să ne pripim, în dosul unor asemenea cuvinte se ascunde teama de această înnoire. Căci dispoziţia justă poate fi numai *aceasta*: a cuprinde cu privirea, cu o forţă gata de a trece la faptă, tot

ceea ce poate duce la înnoire şi a aştepta apoi să vezi cât de încet sau cât de repede va înainta corabia vieţii.

Evenimentele ultimilor ani au aşternut o anumită oboseală peste dispoziţia sufletească a contemporanilor. Trebuie să luptăm împotriva acestei oboseli, de dragul generaţiilor care vor veni, de dragul culturii viitorului apropiat. Pe baza unor asemenea sentimente a păşit în arena publică ideea tripartiţiei. Ea poate fi imperfectă, poate fi chiar absolut greşită; susţinătorii ei vor avea înţelegere în cazul în care ea va fi combătută din punctele de vedere ale altor idei noi. Doar că adeseori ea este considerată „de neînţeles" deoarece contrazice vechiul cu care ne-am obişnuit, dar acest lucru ei nu-l pot lua drept un semn că asemenea oameni aud chemarea care se adresează destul de clar, după cum ar trebui să vedem, pentru epoca noastră, răsărind din adâncurile evoluţiei omenirii.

CAPACITATEA DE MUNCĂ, VOINŢA DE A MUNCI ŞI ORGANISMUL SOCIAL TRIPARTIT

Unele persoane cu gândire socialistă văd în forma de până acum a câştigului, existentă în cadrul vieţii economice, un imbold la muncă de a cărui înlăturare depinde crearea unor stări sociale mai sănătoase decât sunt cele de până acum. Pentru asemenea persoane devine stringentă întrebarea: ce-i va face pe oameni să-şi pună facultăţile în slujba activităţii economice de producţie în măsura necesară, dacă egoismul, care-şi găseşte satisfacţia în câştig, nu se va mai putea manifesta? Nu se poate spune că acordă suficientă atenţie acestei întrebării aceia care se gândesc la socializare. Cerinţa: în viitor omul nu va mai avea voie să lucreze pentru el, ci „pentru comunitate", rămâne himerică, atâta vreme cât nu vom dezvolta

cunoştinţe adecvate realităţii despre felul cum sufletele umane pot fi determinate să lucreze „pentru comunitate" la fel de bucuros ca şi pentru ele înseşi. S-ar putea crede, în orice caz, că un organ administrativ central îl va pune pe fiecare om la locul lui de muncă şi atunci, prin această organizare a muncii, va fi, de asemenea posibil, ca produsele muncii să fie împărţite în mod drept de către acest organ administrativ. Numai că o asemenea părere se bazează pe o iluzie. Ea ţine seama, ce-i drept, de faptul că oamenii au nevoi de consum şi că acestea trebuie satisfăcute; dar nu ţine seama de faptul că simpla conştienţă a existenţei acestor nevoi de consum nu-l face pe om să lucreze cu dăruire, atunci când e vorba să producă nu pentru sine, ci pentru comunitate. Numai conştienţa faptului că lucrează pentru societate nu-l va face să simtă nici o satisfacţie. De aceea, de aici în el nu se va putea naşte nici un imbold spre muncă.

Ar trebui să înţelegem că e necesar să creăm un nou imbold spre muncă în momentul în care ne gândim să-l înlăturăm pe cel vechi, al câştigului egoist. O administraţie economică ce nu are printre forţele care acţionează în circuitul ei câştigul, nu va exercita prin sine însuşi nici o influenţă asupra voinţei de a munci a oamenilor. Şi tocmai prin faptul că *nu* poate să facă aceasta, ea satisface o cerinţă socială la care o mare parte a omenirii a ajuns, pe treapta actuală a evoluţiei sale. Această parte a omenirii nu mai vrea să fie adusă la muncă prin constrângerea economică. Ea ar vrea să muncească din nişte imbolduri care să corespundă mai mult demnităţii umane. Fără îndoială că această cerinţă este, la mulţi oameni, la care trebuie să ne gândim când ea este exprimată, una mai mult sau mai puţin necunoscută, instinctivă; dar în viaţa socială asemenea impulsuri necunoscute, instinctive reprezintă

ceva mai important decât ideile care sunt prezentate în mod conştient. Aceste idei conştiente îşi datorează existenţa numai faptului că oamenii nu posedă forţa spirituală de a înţelege cu adevărat ce se petrece în ei. Dacă te ocupi cu asemenea idei, te mişti pe un teren şubred. De aceea este necesar ca, în pofida faptului că asemenea idei de suprafaţă au un caracter amăgitor, să ne îndreptăm atenţia spre adevăratele cerinţe ale oamenilor, de felul calei caracterizate. Pe de altă parte, nu se poate pune la îndoială faptul că într-o epocă în care, ca în prezent, instinctele umane inferioare îşi fac de cap, fac ca viaţa socială să se înalţe în talazuri sălbatice. Nu vom ucide însă cererea de a duce o existenţă umană demnă, exprimată în mod *îndreptăţit* în sensul de mai sus, dacă ne folosim, pentru a o acuza şi pe ea, de faptul că există instincte umane inferioare.

Dacă se va ajunge la o formă de organizare a economiei care să nu poată avea nici o influenţă asupra voinţei de a munci a oamenilor, atunci această influenţă va trebui să vină de la o altă organizare. Ideea organismului social tripartit ţine seama de faptul că, pe actuala treaptă de dezvoltare a omenirii civilizate, viaţa economică trebuie să se limiteze la activitatea economică. Organele administrative ale unei asemenea vieţi economice vor putea stabili care vor fi volumul nevoilor de consum, căile pe care produsele pot fi conduse în modul cel mai bun spre consumatori, în ce cantitate trebuie realizat un produs sau altul. Numai că ea nu va avea nici un mijloc de a crea în om voinţa de a produce; şi ea nu va fi nici în stare să stabilească măsurile educative şi de învăţământ prin care să fie cultivate acele facultăţi individuale ale oamenilor care trebuie să constituie izvorul activităţii economice. În cadrul vechiului sistem economic, care se păstrează şi în

prezent, oamenii cultivau aceste facultăţi pentru că puteau nutri speranţa de a obţine un câştig personal. Ar fi o eroare fatală să se creadă că simplul ordin al unor organe administrative economice, care au în vedere exclusiv activitatea economică, ar putea acţiona asupra dezvoltării unor facultăţi umane individuale, trezind dorinţa de activitate, şi că un asemenea ordin ar putea avea destulă forţă pentru a-l face pe om să-şi mobilizeze voinţa de a munci. Ideea organismului social tripartit vrea tocmai ca omenirea să nu cadă pradă acestei erori. Ea vrea, realizând viaţa spirituală liberă, independentă, ca aceasta să devină tărâmul pe care omul să înveţe a întrezării importanţa unei munci individuale în ansamblul orânduirii sociale, în aşa fel încât să ajungă să *iubească* această muncă individuală de dragul valorii pe care ea o are pentru binele general. Ea vrea să facă în aşa fel încât viaţa spirituală liberă să constituie temeliile care pot înlocui imboldul născut din setea personală de câştig. Numai în cadrul unei vieţi spirituale libere poate lua naştere o asemenea iubire pentru ordinea socială umană ca aceea, să zicem, a artistului faţă de procesul său de creaţie. Dacă nu vrem însă să ne gândim a cultiva în cadrul unei vieţi spirituale libere o asemenea iubire, atunci trebuie să renunţăm la întreaga străduinţă de reconstrucţie a ordinii sociale. Cine se îndoieşte de faptul că oamenii pot fi educaţi în sensul unei asemenea iubiri, acela se îndoieşte în mod sigur şi de posibilitatea de a elimina din viaţa economică setea de câştig personal. Cine nu poate crede că o viaţă spirituală liberă produce în om o asemenea iubire, acela nu ştie că dependenţa de stat şi de economie a vieţii spirituale dă naştere la setea de câştig personal şi că această sete *nu* este un produs elementar al naturii umane. Pe această eroare se bazează ceea ce se spune atât de des, că pentru înfăptuirea

tripartiţiei ar fi necesari alţi oameni decât cei actuali. Nu, organismul social tripartit îi educă pe oameni în aşa fel încât ei devin altfel decât au fost până acum sub influenţa organizării statal-economică.

Şi după cum viaţa spirituală liberă va crea imboldurile de dezvoltare a facultăţilor umane individuale, tot aşa viaţa statal-juridică, democratic orientată, va da voinţei de a munci impulsurile necesare. Relaţiile reale care se vor crea între oamenii reuniţi într-un organism social, când fiecare om major îşi va reglementa drepturile faţă de fiecare om major, pot să facă să se aprindă voinţa de a munci „pentru comunitate". Ar trebui să ne gândim la faptul că asemenea relaţii pot face să ia naştere mai întâi un sentiment adevărat al comunităţii, iar din acest sentiment, voinţa de a munci. Căci, în realitate, dacă va exista un asemenea stat juridic, urmarea va fi că fiecare om se va situa într-un mod absolut conştient şi viu pe solul activităţii comune. El va şti pentru ce lucrează; şi el va voi să muncească în cadrul comunităţii în care se ştie integrat *din propria lui voinţă*.

Acela care admite ideea organismului social tripartit ştie că marea întovărăşire cu o structură la nivelul statului, spre care tinde socialismul marxist, nu poate crea nici un fel de imbolduri care să acţioneze asupra facultăţii şi voinţei de a munci. Un asemenea om nu vrea ca entitatea reală a omului să fie uitată din cauza realităţii ordinii exterioare de viaţă. Căci viaţa practică nu poate face socoteala ţinând seama numai de realităţile exterioare; ea trebuie să includă în socoteală ceea ce omul este şi ceea ce el poate deveni.

ORBIREA SUFLETEASCĂ SUB INFLUENŢA SOCIALISMULUI

Se pare că mulţi oameni nu se pot acomoda cu ideea tripartiţiei organismului social pentru că se tem că această idee vrea să despartă, în cadrul organizării vieţii sociale, ceea ce în realitate trebuie să acţioneze într-o unitate indivizibilă. Este adevărat că omul angajat în viaţa economică intră, prin activitatea lui economică, în relaţii juridice cu semenii săi, şi că viaţa spirituală depinde de aceste raporturi juridice şi, de asemenea, de situaţia sa economică. În om, aceste trei activităţi de viaţă sunt unite; cât timp trăieşte, el este implicat în toate trei.

Rezultă însă de aici şi un motiv ca aceste trei activităţi de viaţă să fie administrate dintr-un singur punct central? Şi cere aceasta ca toate trei să fie administrate după aceleaşi principii? În om şi în activitatea lui se completează multe lucruri care provin din izvoare diferite. El este dependent de însuşirile care-i sunt transmise prin ereditate de la strămoşii lui. El gândeşte şi acţionează însă şi în sensul a ceea ce educaţia altor oameni şi a înaintaşilor lor a făcut din el. Ce ciudat ar fi dacă cineva ar vrea să afirme că omul, ca fiinţă unitară, este scindat pentru că asupra lui acţionează, din direcţii diferite, ereditatea şi educaţia? Nu trebuie să spunem, mai degrabă, că omul ar rămâne imperfect dacă atât ereditatea cât şi educaţia ar lucra dintr-un *singur* izvor la plăsmuirea vieţii lui?

Că sunt influenţe ce trebuie să se reverse astfel asupra omului în virtutea legilor naturii, din diferite direcţii, spre a corespunde tocmai prin această diversitate nevoilor fiinţei sale, acest fapt oamenii îl *înţeleg*, pentru că neînţelegerea ar fi absurdă. Dar ei nu vor să se lase convinşi de adevărul faptului că dezvoltarea facultăţilor

spirituale, ordinea raporturilor juridice, plăsmuirea vieţii economice nu-l pot primi în mod just pe om în sferele lor decât dacă ele sunt reglementate, în cadrul ordinii sociale în care trăieşte, din puncte centrale diferite, conform cu nişte puncte de vedere diferite. O viaţă economică ce rânduieşte ea însăşi drepturile oamenilor antrenaţi în activitatea economică de producţie şi care face ca oamenii să fie educaţi şi învăţaţi conform cu interesele ei, transformă omul într-o rotiţă a mecanismului economic. Ea face ca omului să i se pipernicească spiritul, care se poate dezvolta liber numai dacă înfloreşte conform cu propriile sale impulsuri. Ea face să i se pipernicească, de asemenea, raporturile afective cu semenii săi, care nu vor să fie influenţate poziţia faţă de aceşti semeni pe care el o are în virtutea situaţiei lui economice; raporturi care tind mai *degrabă* spre reglementarea lor în sensul egalităţii tuturor oamenilor în ceea ce priveşte omenescul pur. O viaţă juridică sau de stat, care dispune de dezvoltarea facultăţilor umane individuale, apasă asupra acestei dezvoltări ca o povară grea; căci ea va manifesta în mod natural, pe baza intereselor care apar în cadrul ei, tendinţa de a dezvolta aceste facultăţi conform cu *nevoile*, nu conform cu natura lor proprie, chiar şi atunci când la început există cea mai mare bunăvoinţă de a se avea în vedere particularităţile oamenilor. Iar o asemenea viaţă juridică imprimă şi ramurilor economice dirijate de ea un caracter care nu provine din nevoile economice înseşi. În cadrul unei *asemenea* vieţi juridice omul este strâmtorat din punct de vedere spiritual, iar din punct de vedere economic este împiedicat, pentru că se află sub tutelă, să dezvolte nişte interese adecvate fiinţei sale. O viaţă spirituală care ar vrea să stabilească ea raporturile juridice, ar ajunge în mod necesar, date fiind inegalitatea

facultăţilor umane, şi la o inegalitate a drepturilor; şi ea şi-ar nega adevărata ei natură, dacă s-ar lăsa determinată în activitatea ei de interesele economice. În cadrul unei asemenea culturi spirituale omul n-ar putea ajunge la o conştienţă justă a ceea ce spiritualul poate însemna cu adevărat în viaţa lui; căci el ar vedea spiritualul depărtându-se din cauza nedreptăţii şi falsificându-se prin faptul că urmăreşte scopuri economice.

Omenirea lumii civilizate a prezentului a ajuns în situaţia ei actuală din cauză că cele trei domenii ale vieţii s-au contopit, în multe privinţe, în timpul ultimelor secole, formând statul unitar. Iar neliniştea epocii actuale constă în faptul că un număr nebănuit de mare de oameni, fără a fi conştienţi de caracterul propriu-zis al năzuinţei sale, tinde să dezvolte aceste trei tărâmuri ale vieţii din organismul social drept componente separate, astfel încât viaţa spirituală să se poată plăsmui în mod *liber* pe baza propriilor ei impulsuri; astfel încât viaţa juridică să fie clădită, în mod democratic, pe confruntarea – nemijlocită sau mijlocită – dintre oamenii egali între ei; iar viaţa economică să cuprindă numai producerea circuitului mărfurilor.

Există diferite puncte de plecare pentru a se ajunge la înţelegerea faptului că tripartiţia organismului social este necesară. Unul dintre aceste puncte de plecare este cunoaşterea naturii umane actuale. Poate că, din punctul de vedere al unei anumite teorii sociale şi al unei păreri partinice, unii vor găsi că este neştiinţific şi nepractic să se spună că în legătură cu organizarea convieţuirii umane trebuie întrebată psihologia, în măsura în care această psihologie ştie ce este adecvat naturii umane. Ar fi totuşi o nenorocire incomensurabilă dacă ar fi reduşi la tăcere toţi aceia care vor să-i păstreze acestei psihologii „sociale”

dreptul de a contribui la modelarea vieţii sociale. După cum există oameni orbi pentru culoare, daltoniştii, care văd lumea în cenuşiu, există şi reformatori şi revoluţionari pe tărâm social orbi în ceea ce priveşte psihologia, care ar vrea să modeleze organismul social ca pe o întovărăşire economică, în care oamenii înşişi să trăiască asemenea unor fiinţe mecanizate. Şi aceşti agitatori, orbi în ceea ce priveşte psihologia, habar nu au, ei înşişi, de orbirea lor. Ei ştiu un singur lucru, că a existat întotdeauna o viaţă juridică şi o viaţă spirituală, alături de viaţa economică; şi ei cred că dacă vor modela viaţa economică aşa cum consideră ei că e bine, tot restul va veni „de la sine". Numai că aceasta nu va veni; sistemul social va fi ruinat. De aceea e foarte greu să te înţelegi cu cei orbi faţă de psihologie; de aceea este, din păcate, necesar, să ne asumăm lupta cu ei, lupta care nu porneşte de la cei văzători în ale psihologiei, ci de la ei.

PIEDICI SOCIALISTE ALE DEZVOLTĂRII

Ideile care au în vedere realităţile din care au izvorât agitatele cereri actuale ale omenirii, şi care sunt în concordanţă cu condiţiile în care oameni pot convieţui din punct de vedere spiritual, politic şi economic, sunt acoperite de zgomotul acelora care sunt străini de viaţă în amândouă direcţiile. Oamenii care, trăind în sânul raporturilor de viaţă de până acum, duc dorul altora, sau pe care evenimentele mondiale i-au smuls deja realmente din sânul acestor raporturi, au fost până acum atât de departe de forţele care au făcut ca aceste raporturi să iasă la suprafaţa istoriei, încât le lipseşte cu desăvârşire înţelegerea modului de a acţiona şi a importanţei acestor forţe. Masele proletare doresc, dintr-o conştienţă vagă, o

schimbare a condiţiilor de viaţă în care se văd puse şi în care văd un efect al vieţii economice moderne administrate de forţe capitaliste. Dar în felul cum au participat până în prezent la această viaţă economică, ele n-au fost iniţiate în modul de a acţiona al acestor forţe. De aceea ele nu pot ajunge să-şi formeze reprezentări fructuoase despre sensul în care acest mod de a acţiona trebuie să sufere o schimbare. Iar conducătorii intelectuali proletari sunt orbiţi de idei teoretic-utopice provenite în întregime din sânul unor ştiinţe sociale bazate pe nişte concepţii despre economie care au urgent nevoie să fie schimbate. Aceşti agitatori nici nu bănuiesc măcar că ei nu au în legătură cu politica, economia şi viaţa spirituală alte idei decât cele ale „gânditorilor burghezi" pe care-i combat şi că, de fapt, ei nu doresc nimic altceva decât să nu lase ca ideile de până acum să fie înfăptuite de oamenii care le-au înfăptuit până acum, ci de alţii. Dar nu ia naştere nimic cu adevărat nou prin faptul că vechiul este realizat de alţi oameni, într-un mod puţin diferit decât înainte.

De „vechile idei" ţine voinţa de a domina viaţa economică cu mijloacele politic-juridice ale puterii. Aceasta este o „idee veche", pentru că ea a adus o mare parte a omenirii într-o situaţie despre care catastrofa războiului mondial a dovedit, într-adevăr, că nu mai poate dura. Noua gândire, prin care trebuie înlocuită cea veche, este: eliberarea administraţiei economice de orice influenţă a puterii politice-juridice; este: conducerea economiei după nişte linii directoare care să izvorască exclusiv din viaţa economică şi din interesele acesteia.

Nu se poate face o structurare a vieţii economice fără ca oamenii angajaţi în aceasta să ordoneze această viaţă sub raport politico-juridic. Aşa obiectează unii oameni care pretind a crede că acela care vorbeşte despre tripartiţia

organismului social nu înţelege un lucru atât de firesc. În realitate însă, acela care ridică această obiecţie nu vrea să ajungă a înţelege ce importanţă colosală poate avea pentru transformarea vieţii economice faptul că concepţiile şi instituirile politico-juridice care domnesc în ea nu sunt reglementate în cadrul economiei înseşi, conform cu interesele acesteia, ci de către o conducere aflată în afara ei, care nu se poate lăsa determinată decât de nişte puncte de vedere existente în sfera de gândire a oricărui om devenit major. Unde se află cauza care face mulţi oameni cu gândire socialistă să nu vrea nici ei să ajungă la o asemenea înţelegere? Această cauză constă în faptul că, prin participarea lor la viaţa politică, ei şi-au format, desigur, reprezentări despre felul cum se face guvernarea sub raport politico-juridic, nu însă şi despre constituţia forţelor originare proprii ale vieţii economice. De aceea ei îşi pot imagina, ce-i drept, o activitate economică a cărei conducere să procedeze pe baza unor principii administrative politico-juridice, nu însă una care să structureze pornind de la propriile ei premise şi nevoi şi asupra căreia să acţioneze statutele juridice provenite din altă sferă. Cei mai mulţi conducători şi agitatori ai proletariatului sunt în situaţia care a fost caracterizată prin cele mai de sus. Dacă masa acestui proletariat este lipsită de o înţelegere suficientă pentru forma de transformare posibilă a vieţii economice, prin lucrurile amintite mai sus, nici conducătorii lor nu stau mai bine. *Ei* se înstrăinează de o asemenea înţelegere prin faptul că nu lasă ca gândirea lor să iasă din sfera politicului.

O consecinţă a acestei închideri a gândirii în politicul unilateral este modul în care diferite cercuri vor să organizeze consiliile de întreprindere. Străduinţa de a realiza o asemenea organizare în epoca prezentă trebuie să

se facă fie în sensul „ideii noi", caracterizate, fie întreaga muncă depusă în sensul acestei străduinţe va fi zadarnică. „Ideea nouă" cere însă să facem în aşa fel încât în condiţiile de întreprindere să ia naştere o primă instituire în care „statul" să nu aibă nici un amestec, instituire care să se poată forma pe baza gândirii pur economice a persoanelor angajate în viaţa economică. Şi să se lase în seama corporaţiei, care ia naştere pe această cale, să dea imboldul propunerii unor asociaţii prin a căror colaborare socială trebuie să se facă de aici înainte pe tărâmul economic ceea ce până acum s-a realizat prin concurenţa egoistă a indivizilor. Esenţialul este să se ajungă la asocierea socială liberă a diferitelor ramuri de producţie şi consum, în locul administrării făcute din locuri centrale, conform unor puncte de vedere administrativ-politice. Este vorba de iniţiativa economică, stimulată de o asemenea asociere, a oamenilor muncii, nu de tutelarea lor prin funcţionari sau funcţionari superiori. Indiferent că o administraţie făcută după puncte de vedere politice este impusă printr-o lege a statului asupra vieţii economice, sau că nişte oameni, care pot gândi şi organiza numai conform cu nişte puncte de vedere politice, născocesc un „sistem de consilii" pentru conducerea economiei, e totuna. Poate că printre aceşti oameni din urmă există chiar unii care, teoretic, pretind o anumită independenţă a vieţii economice; practic, din cererile lor poate rezulta numai un sistem economic încadrat într-unul politic; căci el este plănuit pe baza unei gândiri politice. Vom gândi în această privinţă într-un mod corespunzător condiţiilor de viaţă actuale ale omenirii numai dacă vom avea o reprezentare exactă despre faptul că *alături* de sistemul economic trebuie să se dezvolte în mod obiectiv componenta social-politică şi cea spirituală a organismului social. Căci ne vom putea face o imagine

despre viaţa economică independentă numai dacă în ansamblul organismului social vom vedea care este locul just a ceea ce *nu* trebuie să existe în circuitul economic. Dacă nu vedem locurile juste unde trebuie să se dezvolte viaţa spirituală şi cea juridică, vom fi tentaţi întotdeauna să le contopim pe amândouă, într-un fel oarecare, cu viaţa economică.

SE CERE „SPIRITUL NOU"

Din discuţiile sterile care sunt purtate în prezent, în multe cercuri, despre consiliile de întreprindere, se poate percepe în mod clar cât de puţină înţelegere mai există faţă de cerinţele care s-au născut în omenire, pe baza dezvoltării ei istorice, pentru prezentul şi viitorul apropiat. Despre faptul că în cadrul creaţiei şi al încercărilor de modelare socială a vieţii şi a democraţiei vor să se manifeste două imbolduri existente în însăşi fiinţa umană a epocii moderne, majoritatea celor care-şi spun cuvântul în asemenea discuţii nu bănuiesc nimic. Amândouă aceste imbolduri vor acţiona neliniştitor şi distrugător în viaţa publică până când vom reuşi să ajungem la nişte forme de organizare în cadrul cărora ele să se poată dezvolta, dar imboldul social care va trebui să trăiască în circuitul economic nu se va putea manifesta niciodată, conform cu esenţa sa, într-un mod democratic. Pentru el esenţialul este ca oameni angajaţi în producţia economică să răspundă nevoilor îndreptăţite ale semenilor lor. O reglementare a circuitului economic, cerută de acest imbold, trebuie să se întemeieze pe ceea ce fac unele pentru altele persoanele care desfăşoară o activitate economică. La baza a ceea ce ele fac trebuie să stea însă nişte contracte care să se dezvolte din poziţiile economice ale oamenilor angajaţi în

activitatea economică. Pentru încheierea acestor contracte, dacă e ca ele să acţioneze în mod social, sunt necesare două lucruri. În primul rând, ele trebuie să poată izvorî din iniţiativa liberă, bazată pe înţelegerea lucrurilor, a oamenilor individuali; în al doilea rând, aceşti oameni individuali trebuie să trăiască în cadrul unui corp economic în care există posibilitatea ca, prin asemenea contracte, realizările omului individual să fie puse la dispoziţia tuturor în modul cel mai bun posibil. Prima cerinţă poate fi îndeplinită numai dacă nici o influenţă administrativă de natură politică nu se va interpune între omul care desfăşoară o activitate economică şi raportul *său* cu izvoarele şi interesele vieţii economice. Celei de a doua cerinţe i se dă satisfacţie dacă aceste contracte vor fi încheiate nu conform cu cerinţele pieţii nereglementate, ci conform cu condiţiile care rezultă prin aceea că, în funcţie de necesităţi, unele ramuri de producţie se vor asocia unele cu altele şi cu unele asociaţii de consum, astfel încât circulaţia mărfurilor să se desfăşoare în sensul acestor asociaţii. Prin existenţa acestor asociaţii este prefigurat, pentru persoanele angajate în activitatea economică, drumul pe care ele trebuie s-o apuce în fiecare caz în parte pentru reglementarea *contractuală* a activităţii lor.

Pentru o viaţă economică organizată în acest fel nu există parlamentări. Există numai situarea destoinică şi pricepută într-o anumită ramură de producţie şi legătura între propria poziţie şi alte poziţii, în modul cel mai util pentru societate. Ceea ce se întâmplă în cadrul unui asemenea corp economic, nu este reglementat prin „eşti", ci prin limbajul necesităţilor sociale, care se adânceşte prin propria sa natură în ceea ce este realizat de omul cel mai destoinic şi mai priceput în materie şi este condus, prin

colaborarea dintre federaţii, spre locul potrivit consumării sale.

Dar, după cum în organismul natural unul dintre sistemele de organe s-ar autodizolva prin propria lui activitate dacă n-ar fi reglat de un altul, tot astfel una dintre componentele organismului social trebuie reglementată de către celelalte. Ceea ce realizează oamenii angajaţi în activitatea economică în cadrul corpului economic, duce, cu timpul, la nişte prejudicii specifice acestuia, dacă organizarea politico-juridică – *aceasta trebuie* să se sprijine pe o bază economică tot aşa de sigur pe cât de sigur este că viaţa economică nu *poate* avea o bază democratică – n-ar lucra în sensul prevenirii unor asemenea prejudicii. În satul democratic de drept, parlamentarea este îndreptăţită. Ceea ce ia naştere aici, acţionează în activitatea economică a oamenilor în mod compensator asupra tendinţei vieţii economice de a duce la prejudicii. Dacă cineva ar vrea să încadreze viaţa economică însăşi în administrarea structurii juridice, el i-ar răpi destoinicia şi mobilitatea.

Dreptul trebuie *primit* de către oamenii ce desfăşoară activitatea economică dintr-un loc aflat în afara sferei acesteia, şi doar *aplicat* în viaţa economică.

Dezbaterile asupra unor asemenea lucruri ar trebui să se facă acolo unde are loc organizarea de întreprindere. În loc de aceasta, aici domneşte o vorbărie de pe nişte poziţii care corespund vechiului principiu de a se da legilor politice o formă care să satisfacă interesele grupurilor angajate în activitatea economică. Dacă în prezent alte grupuri decât cele din trecut vor să procedeze conform acestui principiu, aceasta nu schimbă nimic faptul că azi mai lipseşte încă un *spirit nou* acolo unde el este deja imperios necesar.

Situaţia este astăzi de aşa natură că nu se va putea ajunge la o însănătoşire a vieţii publice decât atunci când un număr suficient de mare de oameni vor înţelege adevăratele cerinţe sociale, politico-juridice şi spirituale ale prezentului. Oameni care au bunăvoinţa şi puterea de a transmite şi altora înţelegerea necesară pe acest tărâm. Dar lucrurile sunt de asemenea natură că piedicile care încă stau în calea acestei însănătoşiri vor dispărea numai în măsura în care se va răspândi înţelegerea caracterizată aici. Căci a crede că aceste piedici sunt o entitate obiectivă, aflată în afara capacităţii de înţelegere umană, este numai o superstiţie politico-socială. Aceasta o afirmă numai aceia care nu înţeleg niciodată care este raportul real dintre idee şi practică. Asemenea oameni spun: idealiştii au, desigur, idei bune sau bine intenţionate; dar „aşa stau lucrurile, aceste idei nu pot fi înfăptuite". Nu, nu este aşa, ci pentru înfăptuirea anumitor idei în epoca prezentă singura piedică o constituie acei oameni care au credinţa caracterizată adineauri şi, pe deasupra, şi puterea de a acţiona în sensul acestei credinţe, frânând lucrurile. O asemenea putere o au, de asemenea, aceia cu care masele populare s-au asociat în grupări de partid mai vechi, drept „conducători" ai lor, şi pe care ele îi urmează supuse. De aceea, o condiţie fundamentală pentru această însănătoşire, este dizolvarea acestor grupări de partid şi creşterea înţelegerii pentru ideile care se dezvoltă din sesizarea concretă a lucrurilor, fără nici o legătură cu părerile de partid sau de grup de odinioară. Este o problemă arzătoare a epocii actuale aceea de a se găsi căi şi mijloace pentru a se pune în locul părerilor de partid aceste idei independente, care pot oferi sâmburi de cristalizare pentru unirea unor oameni veniţi din sânul celor mai diferite partide. A unor oameni care sunt în stare

să-şi dea seama că partidele existente s-au perimat; şi că stările sociale ale prezentului sunt o dovadă deplin valabilă a acestei perimări.

Este lesne de înţeles că oamenilor care au nevoie de această dovadă nu le va fi uşor s-o găsească. Maselor nu le va fi uşor pentru că cei care se află în rândurile lor n-au timp şi linişte şi adeseori nici pregătirea şcolară necesară. Conducătorilor nu le va fi uşor pentru că prejudecăţile lor şi puterea pe care o au sunt înrădăcinate în părerile pe care le-au susţinut mai înainte. Existenţa acestor două lucruri face cu atât mai imperioasă îndatorirea de a căuta adevăratul progres al omenirii în afara tradiţiilor de partid ale epocii actuale, *nu în cadrul* acestora. Azi nu este suficient să ştii ce constituţii trebuie să ia locul celor de până acum; este necesar să se lucreze în sensul de a se aduce noile idei într-o asemenea direcţie încât ele să provoace cât mai repede posibil dizolvarea vechiului sistem al partidelor şi să facă posibil să se năzuiască spre ţeluri noi. Acela care nu are acest curaj, nu poate contribui la însănătoşirea vieţii sociale; iar acela care nutreşte superstiţia că o asemenea străduinţă este o utopie, construieşte pe un teren care este pe cale de a se scufunda.

PROFITUL ECONOMIC ŞI SPIRITUL EPOCII

În ceea ce priveşte profitul celui care întreprinde o activitate economică există păreri care se bat cap în cap. Apărătorii săi spun că omul este astfel făcut încât îşi mobilizează facultăţile cu ceea ce e înzestrat pentru o activitate oarecare în slujba binelui general numai dacă este îndemnat la acesta de perspectiva profitului. De aceea profitul izvorăşte, ce-i drept, din egoism; dar el face comunităţii servicii de care aceasta ar trebui să se lipsească

dacă l-ar exclude din circuitul economic. Cei care combat această părere spun că nu trebuie să se producă pentru profit, ci pentru consum. Că trebuie să se ia măsuri în sensul ca oamenii să-şi folosească forţele în slujba comunităţii, chiar dacă nu sunt ademeniţi la aceasta de perspectiva profitului.

Cu asemenea păreri contradictorii, cel mai adeseori în viaţa publică lucrurile stau aşa că oamenii nu le gândesc până la capăt, ci lasă puterea să decidă asupra lor. Dacă ai o dispoziţie democratică, găseşti că este justificat să fie realizate sau, dacă ele există, să rămână în continuare nişte instituţii care corespund intereselor şi dorinţelor majorităţii. Dacă eşti convins cu încăpăţânare de dreptatea a ceea ce este conform cu propriile tale dorinţe şi interese, atunci vrei să existe o putere centrală autoritară care să ia măsuri în sensul acestor dorinţe şi interese. Numai că atunci vrei să câştigi tu însuţi atâta influenţă asupra acestei puteri centrale încât ea să realizeze lucrul spre care năzuieşti. Ceea ce numim astăzi „doctrina proletariatului" izvorăşte din această mentalitate. Aceia care o cer, fac aceasta pe baza dorinţelor şi intereselor lor; ei nu caută să afle printr-o gândire adecvată realităţii, dacă ceea ce vor ţinteşte spre nişte măsuri care sunt posibile în sine în mod obiectiv.

În prezent omenirea se află într-un punct al evoluţiei ei în care o asemenea activitate, în cadrul convieţuirii umane, care tinde numai spre realizarea a ceea ce doreşte cineva, nu mai este posibilă. În mod absolut independent de ceea ce vrea un om sau altul, un grup de oameni sau altul: începând cu epoca prezentă în sfera vieţii publice vor acţiona, în mod sănătos, numai tendinţele care pornesc de la ideile gândite până la capăt. Oricât de tare ne-am împotrivi, din cauza pasiunilor umane, să lăsăm să intre în

viaţă această lucrare, cerută de spiritul omenirii, a ideilor gândite până la capăt: în cele din urmă va trebui să ne îndreptăm spre ea, pentru că ne vom da seama că opusul ei are urmări nesănătoase din punct de vedere social.

Concepţia despre necesitatea tripartiţiei organismului social se află pe linia ideilor gândite până la capăt. Cu această părere intră în contradicţie faptul că printre adversarii ei se află mulţi care o găsesc neclară. Aceasta se întâmplă din cauză că asemenea adversari nu tind spre claritatea propriilor lor idei ci caută numai şi numai ca acestea să fie în concordanţă cu interesele, dorinţele şi prejudecăţile lor. Dacă pe urmă sunt puşi faţă în faţă cu idei care gândesc până la capăt nişte adevăruri obiective, atunci lor nu le apare în faţa ochilor altceva decât faptul că sunt contestate părerile lor; şi ei se justifică în mod neclar în faţa lor înşişi prin faptul că găsesc că e neclar ceea ce li se opune.

În încercarea lor de a aprecia importanţa economică a profitului se insinuează păreri care nu au nici o justificare obiectivă. Cert este, pe de o parte, că setea de profit este egoistă. Este însă nepotrivit să considerăm că acest egoism este un factor de bază în emiterea judecăţii, dacă avem intenţia să excludem profitul din circuitul economic. Căci în acest circuit trebuie să existe ceva după care să ne dăm seama dacă un produs bun este necesar. În forma actuală a economiei, acest lucru poate fi dedus numai din faptul că bunul respectiv aduce profit. Un bun care aduce un profit suficient de mare în contextul economic, poate fi produs; unul care nu aduce profit, nu trebuie să fie produs, căci el va deveni în mod necesar un factor perturbator în ceea ce priveşte echilibrul preţurilor la bunurile aflate în circulaţie. Indiferent ce ar însemna profitul sub raport etic, sub raport economic în cadrul formei economice tradiţionale,

el este semnul de recunoaştere pentru necesitatea producerii unui bun de consum.

Pentru dezvoltarea pe mai departe a vieţii, esenţial este să se excludă profitul, pentru motivul că el expune activitatea de producţie a bunurilor hazardului pieţii, a cărui înlăturare este o cerinţă a spiritului epocii. Ne înceţoşăm însă judecata sănătoasă dacă în combaterea profitului lăsăm să se strecoare observaţia referitoare la natura egoistă. Căci în viaţă esenţialul este ca pe un tărâm oarecare al realităţii să punem în valoare acele motive care pe acest tărâm sunt obiectiv justificate. Motivele care vin de pe un alt tărâm pot fi oricât de juste în sine: ele nu pot aduce judecata necesară în direcţia *obiectiv condiţionată*.

În ceea ce priveşte viaţa economică, esenţialul este ca semnul de recunoaştere al profitului să fie înlocuit prin activitatea unor persoane care sunt conectate la circuitul economic cu sarcina de a asigura nişte raporturi raţionale între consum şi producţie, în aşa fel încât hazardul pieţei să dispară. Din înţelegerea justă a acestei înlocuiri a semnului de recunoaştere a profitului printr-un comerţ raţional, rezultă că acele motive, care până acum au perturbat în mod neclar judecata pe acest tărâm, sunt scoase din sfera vieţii economice şi transferate în domeniile vieţii juridice şi spirituale.

De abia când oamenii îşi vor da seama că ideea tripartiţiei organismului social s-a format din năzuinţa de a se crea, pe diferitele tărâmuri ale vieţii, bazele sănătoase pentru un comerţ obiectiv şi competent, abia atunci această idee va fi judecată în mod just şi valoarea ei practică va fi apreciată aşa cum trebuie. Câtă vreme nişte imbolduri juridice şi spirituale dezordonate vor proveni din nişte instituiri administrative ale vieţii economice, care pot fi practice numai dacă în ele nu domneşte nimic altceva

decât o judecată obiectivă şi un mod de a acţiona competent, viaţa socială nu se poate însănătoşi. În grupările de partid ale prezentului domnesc motive care sunt încă departe de cerinţele spiritului epocii pe care le-am caracterizat. Aceasta face ca părerile existente în aceste grupări de partid să nu poată privi altfel decât cu prejudecăţi ideea de tripartiţie a organismului social. Numai că este necesar să dispară credinţa că astăzi s-ar putea realiza o schimbare a unor stări sociale nesănătoase prin urmărirea în continuare a vechilor ţeluri ale partidelor. Lucrul la care trebuie să ne gândim mai întâi este însă schimbarea ideilor acestor partide. Calea către aceasta nu este însă separarea din partidele existente a unor fracţiuni, ale căror aparteneţi să pretindă apoi că ei susţin părerea de partid „justă", reproşându-le celorlalţi că au părăsit „concepţia justă". Căci aceasta ar duce la cearta din jurul părerilor de partid la aceea, şi mai rea, din jurul puterii anumitor grupuri de persoane. Ceea ce este însă necesar în epoca prezentă, este să înţelegem într-un mod lipsit de prejudecăţi ce cere „spiritul epocii".

CULTIVAREA SPIRITUALULUI ŞI VIAŢA ECONOMICĂ

Despre „socializare" mulţi vorbesc astăzi ca şi cum prin aceasta s-ar putea înţelege o sumă de instituiri exterioare în stat sau în convieţuirea socială prin care ar urma să fie satisfăcute anumite cerinţe ale omenirii moderne. Oamenii îşi imaginează că aceste instituiri încă nu există; şi că de aceea domneşte nemulţumirea şi confuzia. Când ele vor exista, vom avea, cu siguranţă, o convieţuire şi colaborare socială ordonată a oamenilor. Din cauză că mulţi se dăruiesc în mod mai mult sau mai puţin conştient unei asemenea păreri, apar multe reprezentări

dăunătoare în legătură cu „problema socială”. Căci instituirile exterioare nu pot fi astfel modelate încât *ele* să facă posibilă prin ele înseşi pentru oameni o viaţă satisfăcătoare din punct de vedere social. Asemenea instituiri vor fi fiind bune din punct de vedere tehnic dacă datorită lor pot fi produse bunuri şi acestea pot fi conduse spre cei care le folosesc în modul cel mai adecvat scopului. Dar din punct de vedere social aceste instituiri vor fi bune de-abia atunci când, în cadrul lor, nişte oameni cu gândire socială vor administra în folosul comunităţii bunurile produse. Oricum vor fi fiind instituirile: poate fi concepută întotdeauna o activitate a unor oameni sau grupuri de oameni care să aibă caracter antisocial.

N-ar trebui să ne lăsăm pradă iluziei că ar putea fi create nişte condiţii de viaţă satisfăcătoare din punct de vedere social fără oameni cu „dispoziţie socială”. Căci o asemenea iluzie este o piedică pentru ideile sociale cu adevărat practice. Ideea despre tripartiţia organismului social tinde spre eliberarea totală de o asemenea iluzie. Nu e, de aceea, greu de înţeles că ea este atacată în mod violent de toţi aceia care mai trăiesc astăzi în ceaţa tulbure a acestei iluzii. În cadrul uneia dintre cele trei componente ale organismului social această idee tinde spre o colaborare între oameni care să se bazeze în întregime pe relaţiile libere şi pe socializarea liberă de la individualitate la individualitate. Aici individualităţile nu sunt constrânse să intre în tiparele nici unei instituiri dinainte stabilite. Felul în care ele se sprijină şi se stimulează reciproc va rezulta numai şi numai din ceea ce unul poate fi pentru celălalt prin facultăţile şi realizările sale. Nu este de mirare că în prezent mulţi oameni nu-şi pot imagina deloc altceva decât că în cazul unei asemenea modelări libere a relaţiilor umane din componenta spirituală a organismului social, în

cadrul acestei componente vor rezulta în mod inevitabil numai stări anarhice. Acela care gândeşte aşa nu ştie că forţe ale naturii umane celei mai lăuntrice sunt împiedicate în dezvoltarea lor prin faptul că omul este obligat să intre în şabloanele vieţii de stat sau economice. *Asemenea* forţe ale celei mai lăuntrice naturi umane nu pot fi dezvoltate prin nişte instituiri, ci numai dacă o fiinţă umană acţionează asupra altei fiinţe umane în deplină libertate. Iar *ceea ce* se dezvoltă aici, acţionează nu în mod antisocial, ci în mod social. Interiorul uman care desfăşoară o activitate socială se piperniceşte dacă-i sunt transmise prin ereditate sau prin educaţie nişte instincte care provin din nişte privilegii de stat sau de la puterea economică.

Organismul social tripartit va scoate la suprafaţă, prin comportarea lui spirituală, izvoare mereu noi de impulsuri sociale. Acestea vor îmbina cu spirit social relaţiile juridice ale oamenilor, care trebuie să-şi găsească reglementarea în statul democratic, şi ele vor introduce acest spirit social şi în modul de conducere a vieţii economice.

Cât despre circuitul economic, în cadrul acestuia formele de viaţă ale epocii moderne nu vor putea frâna tendinţa spre antisocial. Căci comunităţii i se slujeşte cel mai bine dacă individul îşi poate folosi nestânjenit facultăţile pentru a contribui la prosperitatea acestei comunităţi. Pentru aceasta este însă necesar ca acest individ să poată acumula capital şi să se poată uni cu alţii în mod liber, pentru a-l valorifica din punct de vedere economic. Iluzia socialistă a crezut că aceste mase de capital acumulate tot mai mult, în cele din urmă ar putea trece pur şi simplu de la posesorii lor particulari la comunitate şi prin acesta s-ar înfăptui în siguranţă o orânduire socială socialistă. În realitate, o asemenea

trecere ar duce în mod inevitabil la pierderea fertilităţii economice; căci aceasta se bazează pe facultăţile individuale ale omului. Ar trebui să ne mărturisim fără rezerve: circuitul economic va avea cea mai mare putere vitală dacă pe propriul lui tărâm nu i se va răpi amintita tendinţă spre antisocial; în schimb, dintr-un alt domeniu, din componenta spirituală a organismului social, îi vor fi furnizate în permanenţă forţe care să transforme iarăşi antisocialul care se naşte în ceva social.

În cartea mea ***Punctele centrale ale problemei sociale…***, am încercat să arăt că un mod de a gândi cu adevărat social nu poate dori ca administrarea capitalului de către un individ sau de către un grup de oameni să fie înlocuită prin administrarea sa de către comunitate; ci că, dimpotrivă, individul trebuie să aibă posibilitatea de a-şi pune nestânjenit facultăţile în slujba comunităţii, prin valorificarea capitalului, şi că, dacă acest individ nu va mai vrea sau nu mai poate să-şi folosească facultăţile pentru valorificarea capitalului, acesta trebuie transferat asupra altuia, care are facultăţi similare. Acest transfer nu trebuie să se facă prin acordarea unor privilegii de stat sau prin aplicarea puterii economice, ci prin gândirea dobândită pe baza educaţiei din cadrul vieţii spirituale libere, a acelui succesor, care este cel mai potrivit din punct de vedere social.

Acela care vorbeşte în acest fel de vindecarea stărilor noastre sociale, vede în spirit cum va fi batjocorit de toţi aceia care se consideră astăzi oameni practici pentru viaţă. El, în primă instanţă, trebuie să suporte această batjocură deşi ştie că mentalitatea celor care îşi bat joc astfel a provocat îngrozitoarea catastrofă mondială din ultimii ani. Această batjocură va mai putea să dureze un timp. Pe urmă însă nici chiar oamenii cei mai încuiaţi de acest fel nu vor

mai putea rămâne pe poziţia lor, în faţa învăţămintelor pe care ni le vor da realităţile sociale. Va trebui atunci să amuţească fraza goală care spune că, poate, la baza unor propuneri ca cele cuprinse în tripartiţie (tristructurare) stau intenţii bune, dar că „nu există oameni potriviţi pentru înfăptuirea lor". În orice caz, cei care formulează această frază nu sunt „oamenii potriviţi pentru aceasta". Atunci să facă bine să se retragă şi să nu-i împiedice cu puterea lor brutală, în munca rodnică, pe aceia care bucuros ar vrea să facă în aşa fel încât instinctele sociale ale oamenilor să înflorească în cadrul unei vieţi spirituale libere.

DREPT ŞI ECONOMIE

Printre multele obiecţii care pot fi ridicate împotriva ideii de tripartiţie a organismului social, este una care poate fi prezentată cam în felul următor: Eforturile gânditorilor politici din epoca modernă au tins, pe un anumit tărâm, să creeze raporturi juridice care să ţină seama de relaţiile economice de producţie apărute în acest timp. Întreaga muncă, aşa se poate spune, care a fost depusă în această direcţie, nu ia în considerare ideea tripartiţiei şi vrea pur şi simplu să despartă viaţa juridică de viaţa economică.

Acela care ridică această obiecţie crede că prin ea poate trimite la plimbare ideea de tripartiţie ca pe ceva care aruncă în vânt experienţele oamenilor practici şi care vrea să conlucreze, făcând abstracţie de aceste experienţe, la plăsmuirea vieţii sociale. În realitate însă este tocmai invers. Adversarii tripartiţiei spun: „ar trebui să reflectăm la dificultăţile care s-au ivit în cazul tuturor încercărilor de a se crea pentru relaţiile de producţie moderne nişte raporturi juridice corespunzătoare. Ar trebui să ne gândim

ce rezistenţe au întâmpinat aceia care au făcut asemenea încercări. Adeptul tripartiţiei însă trebuie să spună: tocmai aceste dificultăţi sunt o dovadă a faptului că s-a căutat pe calea nepotrivită. S-a vrut să se găsească pentru viaţa socială o formă în care, din economie şi drept unitar ordonate, să rezulte satisfacerea anumitor cerinţe ale epocii moderne. Dar ar trebui să vedem că în viaţa economică, dacă este condusă într-un mod adecvat scopului, iau naştere nişte stări care acţionează împotriva conştienţei juridice, dacă nu se face ceva *în afara* circuitului economic pentru combaterea acestui efect. Viaţa economică are interesul ca nişte persoane sau grupuri de persoane, care sunt deosebit de capabile în ceea ce priveşte activitatea de producţie, să poată ajunge la acumulări de capital pentru a putea desfăşura această activitate. Căci în prezent comunităţii i se poate sluji cel mai bine numai prin ceea ce nişte oameni capabili realizează prin administrarea unor mase mari de capital pe anumite tărâmuri. Dar, conform cu esenţa vieţii economice, comunităţii i se poate sluji numai dacă sunt produse în modul cel mai bun, pentru societăţi, bunurile de care ea are nevoie. Prin această activitate producătoare de bunuri, în mâinile celor ce-i slujesc va fi pusă o anumită putere economică. Că nu poate fi astfel, de acest lucru ţine cont ideea de tripartiţie. De aceea ea vrea să se caute realizarea unor stări sociale în care această putere poate, ce-i drept, să ia naştere, dar în cadrul cărora ea să nu poată aduce prejudicii societăţii. Ea nu vrea să suprime acumularea de mase de capital la câte o persoană individuală, pentru că-şi dă seama că implicit ar dispărea şi posibilitatea ca facultăţile acestei persoane individuale să fie puse în slujba socială a comunităţii. Dar ea vrea ca, în momentul când cineva nu mai poate asigura administrarea mijloacelor de producţie aflate în sfera

puterii sale, acestea să fie transmise unei alte persoane capabile. Aceasta trebuie să le poată dobândi nu prin mijloacele puterii sale economice, ci prin faptul că este cel mai capabil. Dar aceasta se poate realiza numai dacă transmiterea se va face conform cu nişte puncte de vedere care nu au nimic comun cu mijloacele puterii economice. Asemenea puncte de vedere pot rezulta numai dacă oamenii sunt situaţi cu interesele lor şi în alte cercuri de viaţă decât cele economice. Dacă este unit om cu om pe un sol juridic ce sugerează alte interese decât cele de natură economică, atunci aceste interese se vor putea manifesta. Dacă omul se pierde cu totul în interesele produse *numai* de viaţa economică, atunci celelalte interese nu iau naştere de loc. Dacă e ca în cel aflat în posesia mijloacelor de producţie să se dezvolte sentimentul că într-o poziţie economică nu acţionează cel mai bine acela care o dobândeşte prin puterea lui economică, ci cel care o dobândeşte prin capacităţile lui, atunci acest sentiment trebuie să crească pe un tărâm de viaţă care să fie creat alături de cel economic. Pe propriul ei tărâm, viaţa economică creează, ce-i drept, simţul pentru puterea economică, dar nu totodată şi pe acela pentru dreptul social. De aceea au eşuat *în mod inevitabil* încercările de a face să se nască, din gândirea economică însăşi, dreptul social.

Pe asemenea lucruri, care-şi au rădăcinile în realitatea vieţii, contează ideea tripartiţiei organismului social. Pentru ea este de o importanţă capitală experienţa făcută de aceia care au vrut să creeze nişte raporturi juridice moderne pentru formele economice moderne. Dar aceste experienţe n-o fac să adauge, la multele încercări eşuate, una nouă, făcută pe baza aceluiaşi mod de a gândi. Ea nu vrea să facă să se nască nişte drepturi sociale dintr-

un domeniu al vieţii din care ele nu se pot ivi, ci ea vrea să se plăsmuiască *viaţa* din care, de-abia pe urmă, pot lua naştere aceste drepturi. În epoca modernă circuitul economic a înghiţit această viaţă, ea trebuie să fie mai întâi eliberată din nou de el. Putem înţelege ideea tripartiţiei numai dacă încercăm să ne dăm seama că viaţa economică are în permanenţă nevoie de corectarea din afară a propriilor ei forţe, dacă e ca ea să nu producă în sine nişte efecte care o frânează. Ea este astfel corectată dacă, alături de ea, o viaţă spirituală independentă şi un sol juridic independent asigură acest lucru. Astfel *unitatea* vieţii sociale nu e distrusă, ci de fapt de-abia în acest fel ea este realizată în sensul just. Această unitate nu apare datorită faptului că noi facem ordine pe baza unei puteri centrale, ci datorită faptului că o facem să ia naştere prin interacţiunea acelor forţe care, ca forţe individuale, vor să trăiască separat, spre a produce viaţa unui întreg. Aşadar, experienţele care au fost făcute cu încercările de a se crea, pentru viaţa economică modernă raporturi juridice din sânul ei înseşi, n-ar trebui privite în aşa fel încât pe baza lor să ridicăm obiecţii împotriva tripartiţiei; ci ar trebui să ne dăm seama că aceste experienţe duc în linie dreaptă la recunoaşterea faptului că ideea tripartiţiei este cerută de viaţa modernă.

SPIRIT SOCIAL ŞI SUPERSTIŢIE SOCIALISTĂ

Când se discută despre cauzele mişcării sociale moderne, se atrage atenţia, printre altele, asupra faptului că nici posesorul mijloacelor de producţie, nici acela care munceşte cu acestea, nu sunt în stare să transmită produsului ceva care să provină dintr-un interes personal nemijlocit pentru aceasta. Posesorul mijloacelor de

producţie face să fie fabricate produsele pentru că-i aduc câştig; muncitorul, pentru că trebuie să-şi întreţină existenţa. O satisfacţie provocată de produsul fabricat, în sine, nu simte nici unul, nici celălalt. Atingem într-adevăr o parte esenţială a problemei sociale atunci când atragem atenţia în acest fel asupra absenţei unui raport personal, în cadrul ordinii economice moderne, dintre producători şi produsele lor. Dar va trebui să devenim conştienţi, de asemenea, de faptul că această absenţă este consecinţa tehnicii moderne şi a mecanizării legate de aceasta, a modului de producţie, de a lucra. Ea nu poate fi înlăturată în cadrul vieţii economice înseşi. Ceea ce se produce într-o întreprindere mare, cu o largă diviziune a muncii, nu-i poate fi la fel de aproape producătorului, cum îi era meseriaşului medieval produsul său. Va trebui să ne împăcăm cu faptul că pentru o mare parte a muncii umane acel fel de interes care exista mai demult s-a pierdut. Ar trebui să ne fie clar, de asemenea, că omul nu poate munci fără interes. Dacă viaţa îl constrânge la aceasta, el simte că existenţa îi este pustie, nesatisfăcătoare.

Acela care are intenţii oneste cu mişcarea socială, trebuie să se gândească a găsi în locul interesului care a pierit un altul. Nu va reuşi însă nimeni dintre aceia care vor să facă din procesul economic singurul conţinut al organismului social, iar din ordinea juridică şi din viaţa spirituală un fel de anexe ale acestuia. Într-o mare întovărăşire economică reglementată după principiile marxiste, cu ordine juridică şi viaţă spirituală drept „structură ideologică", totala lipsă de interes faţă de muncă ar transforma în mod inevitabil viaţa umană în chin. Cei care vor să înfăptuiască o asemenea întovărăşire mare nu se gândesc că, ce-i drept, se poate trezi un oarecare entuziasm, prin atractivitatea năzuinţei spre un asemenea

scop, doar că, de îndată ce acesta a fost atins, atractivitatea dispare şi că înhămarea într-un asemenea mecanism social impersonal ar pompa afară din om tot ceea ce se manifestă drept voinţă de a trăi. Dacă un asemenea scop nu poate entuziasma largi mase populare, aceasta se întâmplă numai pentru că odată cu dispariţia interesului pentru produsele muncii nu s-a putut dezvolta un alt interes. Sarcina de a trezi un asemenea interes ar trebui să şi-o propună aceia care în prezent, prin partea din cultura spirituală pe care au moştenit-o, mai sunt în stare să se gândească, dincolo de nevoile pur economice ale omului, la nişte bunuri sociale. Aceştia ar trebui să-şi ia osteneala de a înţelege că două cercuri de interese trebuie să ia locul celui vechi, al interesului faţă de muncă. Într-o orânduire socială bazată pe diviziunea muncii, chiar dacă munca nu satisface prin ea însăşi, ea poate să satisfacă prin faptul că omul o efectuează de dragul interesului pe care îl are faţă de aceia pentru care o efectuează. Acest interes trebuie însă dezvoltat în cadrul unei comunităţi vii. O ordine juridică în sânul căreia omul individual este situat ca egal printre egali, trezeşte interesul pentru semeni. În cadrul unei asemenea ordini lucrezi pentru ceilalţi, fiindcă pui tu însuţi în mod viu bazale raportului tău faţă de ei. Prin situarea în cadrul ordinii economice, un om îşi dă seama numai de ceea ce ceilalţi cer de la el; în cadrul ordinii juridice vii, el devine preţios pentru ceilalţi din izvoarele naturii umane, care nu se epuizează în faptul că oamenii au nevoie unii de alţii pentru a crea bunurile corespunzătoare spre satisfacerea necesităţilor.

Acestui cerc de interese, care rezultă dintr-o ordine juridică independentă de viaţa economică, trebuie să i se adauge un altul. O existenţă umană al cărei conţinut spiritual urmează să rezulte din ordinea economică, dacă

este absent interesul pentru produsele muncii, nu poate să satisfacă nici chiar atunci când prin ordinea juridică este cultivat interesul unui om faţă de celălalt. Căci în cele din urmă nu se poate ca oamenii să nu-şi dea seama măcar vag că desfăşurăm, unii pentru alţii, o activitate economică numai de dragul activităţii economice. Activitatea economică îşi dobândeşte sensul numai dacă dovedeşte că este în slujba unui conţinut de viaţă umană care depăşeşte activitatea economică însăşi şi care se manifestă în mod absolut independent faţă de aceasta. Munca ce nu satisface prin ea însăşi, devine preţioasă dacă este efectuată într-o viaţă care, dintr-un punct de vedere mai înalt, spiritual, poate fi concepută în sensul că omul năzuieşte spre nişte ţeluri faţă de care viaţa economică este numai un instrument. Un asemenea punct de vedere spiritual poate fi dobândit numai pe baza unei componente spirituale independente a organismului social. O viaţă spirituală care este „suprastructura" orânduirii economice, pare a fi doar instrumentul vieţii economice.

Complexitatea activităţii economice moderne, cu mecanizarea muncii umane, face necesară, drept pol care s-o compenseze, viaţa spirituală liberă, de sine stătătoare. Epocile mai vechi din viaţa omenirii au suportat contopirea intereselor economice cu imboldurile spirituale pentru că economia încă nu căzuse în faza mecanizării. Dacă e ca să nu sucombe din cauza acelei mecanizări, sufletul omului trebuie să se poată ridica oricând în mod *liber*, în timp ce se află încadrat în ordinea mecanică a muncii, la marile contexte spirituale în care el se simte transpus, printr-o viaţă spirituală *liberă*.

Este miop acela care, atunci când i se atrage atenţia asupra vieţii spirituale libere şi asupra ordinii juridice independente, cerute de egalitatea oamenilor, ripostează:

acestea două totuşi nu pot birui ceea ce apasă cel mai mult, inegalitatea economică. Căci ordinea economică a epocii moderne a dus la această inegalitate din cauză că încă n-a avut alături ordinea juridică şi cultivarea spiritului, de care are nevoie. Gândirea marxistă crede că fiecare formă de producţie economică o pregăteşte prin sine însăşi pe cea următoare, drept una superioară ei şi că, atunci când acest proces de pregătire s-a încheiat, în virtutea „evoluţiei" această formă superioară trebuie să ia locul celei inferioare. În realitate, noua formă de producţie nu s-a dezvoltat din vechea activitate economică, ci din formele juridice şi din modurile de reprezentare spirituale ale unei epoci vechi. Dar acestea, în timp ce au înnoit forma economică, au îmbătrânit şi au nevoie să fie întinerite. Dintre toate superstiţiile, cea mai rea este aceea care afirmă că putem face să se nască dreptul şi spiritul din forma de producţie economică. Căci această superstiţie nu întunecă numai atitudinea de reprezentare umană, ci viaţa însăşi. Ea împiedică spiritul să se adreseze izvorului *său*, pentru că vrea să-i descopere un izvor aparent în ceva ne-spiritual. Omul însă se lasă prea uşor amăgit atunci când i se spune că spiritualul ia naştere de la sine din ne-spiritual; căci prin această amăgire el se crede scăpat de efortul pe care trebuie să-l recunoască necesar atunci când îşi dă seama că spiritualul nu poate fi elaborat decât de către spiritual.

BAZA PEDAGOGICĂ A ŞCOLII WALDORF[Nota 7]

Intenţiile pe care Emil Molt vrea să le realizeze prin şcoala Waldorf au legătură cu nişte concepţii absolut precise despre sarcinile sociale ale prezentului şi viitorului apropiat. Din aceste concepţii trebuie să se nască spiritul în

care urmează să fie condusă această şcoală. Ea funcţionează pe lângă o întreprindere industrială. Felul în care industria modernă s-a situat în evoluţia vieţii sociale conferă caracteristicile sale practicii noilor mişcări sociale. Părinţii care îşi vor încredinţa copiii acestei şcoli nu pot să se aştepte la altceva decât ca aceşti copii să fie educaţi şi învăţaţi în aşa fel încât să devină în mod plenar destoinici pentru viaţă, aşa cum o cere această mişcare. De aceea, la întemeierea şcolii trebuie să se pornească de la nişte principii pedagogice care să-şi aibă rădăcinile în imperativele de viaţă ale prezentului. Copiii trebuie să fie educaţi şi învăţaţi pentru viaţă, astfel încât să devină nişte oameni ce corespund cerinţelor în slujba cărora orice om se poate pune, indiferent căreia dintre clasele sociale tradiţionale îi aparţine. Ceea ce cere de la om viaţa practică a prezentului trebuie să se oglindească în instituirile acestei şcoli. Ceea ce trebuie să acţioneze în această viaţă, ca spirit dominant, trebuie să fie stimulat în copii prin educaţie şi învăţământ.

Ar fi o nenorocire dacă în concepţiile pedagogice fundamentale pe care urmează să fie clădită şcoala Waldorf ar domni un spirit străin de viaţă. Un asemenea spirit iese astfel foarte uşor la iveală acolo unde oamenii ajung să simtă în ce măsură cufundarea într-o mentalitate şi într-un mod de viaţă materialist a contribuit la zdruncinarea civilizaţiei în cursul ultimelor decenii. Mânaţi de acest sentiment, ei ar vrea să introducă o mentalitate idealistă în administrarea vieţii publice. Iar acela care-şi îndreaptă atenţia spre dezvoltarea educaţiei şi învăţământului, va vrea să vadă înfăptuită în primul rând acolo această mentalitate. Un asemenea mod de a gândi este foarte bine intenţionat. Că aceste intenţii bune vor să fie recunoscute, e de la sine înţeles. Dacă voinţa ce stă la baza lor va avea

posibilitatea să acţioneze în mod just, ea va putea face bune servicii atunci când va fi vorba să se adune forţe umane spre a se întreprinde pe tărâm social ceva pentru care trebuie să se creeze premise noi. – Totuşi, tocmai într-un asemenea caz este necesar să se atragă atenţia asupra faptului că şi voinţa cea mai bună eşuează inevitabil dacă trece la realizarea unor intenţii fără a ţine seama în deplină măsură de premisele date de înţelegerea lucrului respectiv.

Cu aceasta am caracterizat una dintre cerinţele care intră azi în considerare la întemeierea unei instituţii de felul aceleia care trebuie să fie şcoala Waldorf. În spiritul ei pedagogic şi metodic trebuie să acţioneze idealismul; dar un idealism care să aibă puterea de a trezi în omul în creştere forţele şi facultăţile de care va avea nevoie mai târziu în viaţă, spre a munci cu destoinicie în una dintre societăţile umane din epoca actuală şi a avea pentru sine reazem de nădejde în viaţă.

Pedagogia şi metodica şcolară vor putea să aducă la îndeplinire o asemenea cerinţă numai dacă vor avea o cunoaştere reală a omului în creştere. Unii oameni înzestraţi cu înţelegere pretind astăzi o educaţie şi un învăţământ care să lucreze nu în sensul transmiterii unor cunoştinţe unilaterale, ci în acela al dezvoltării unor facultăţi; nu în sensul cultivării exclusive a predispoziţiilor intelectuale, ci al formării unei voinţe puternice. Justeţea acestei idei nu poate fi pusă la îndoială. Numai că nu putem educa nici voinţa, nici simţirea sănătoasă ce stă la baza ei, dacă nu dezvoltăm înţelegerea care trezeşte în simţire şi voinţă imbolduri active. O greşeală care se face adeseori astăzi în această direcţie nu constă în faptul că se introduc prea multe noţiuni în omul în creştere, ci faptul că se cultivă înţelegeri cărora la lipseşte forţa dătătoare de elan pentru viaţă. Acela care crede că poate forma voinţa fără a

cultiva înţelegerea care-i dă viaţă, se dedă unei iluzii. Sarcina pedagogică din epoca actuală este tocmai aceea de a vedea clar în această privinţă. Această vedere clară este precedată de o cunoaştere de viaţă a *întregii* fiinţe umane.

Aşa cum este concepută deocamdată, şcoala Waldorf va fi o şcoală elementară, care-şi va educa elevii în aşa fel încât scopurile didactice şi planul de învăţământ să aibă la bază înţelegerea vie, care va trebui să existe, în fiecare dascăl, a fiinţei umane *întregi*, în măsura în care acest lucru va fi posibil în condiţiile actuale. Este de la sine înţeles că, pe diferitele trepte şcolare, copiii vor trebui să fie duşi până acolo încât să poată corespunde cerinţelor care se impun conform cu concepţiile actuale. În interiorul acestui cadru însă, scopurile didactice şi planurile de învăţământ trebuie concepute aşa cum rezultă ele din cunoaşterea, caracterizată deja, a omului şi a vieţii.

Copilul va fi încredinţat şcolii elementare la o vârstă la care dispoziţia sufletească se află într-un important proces de transformare. În perioada de la naşterea omului şi până la şase sau şapte ani, omul este predispus să se dăruiască ambianţei lui umane cea mai apropiată şi să modeleze pe baza instinctului de imitare propriile forţe în devenire. Începând cu acest moment, sufletul se deschide spre a primi conştient ceea ce acţionează asupra copilului dinspre educator sau dascăl, în virtutea unei autorităţi de la sine înţelese. Copilul acceptă autoritatea din sentimentul nedefinit că în cel care educă şi predă trăieşte ceva care trebuie să trăiască şi în el. Nu poţi fi educator sau învăţător fără să te raportezi la copil *cu deplină înţelegere*, în aşa fel încât să ţii seama, în cea mai largă măsură, de această transformare a instinctului de imitare a lucrurilor în facultatea însuşirii lor pe baza raportului autoritar de la sine înţeles. Concepţia omenirii moderne despre lume,

bazată doar pe înţelegerea naturii, nu abordează în deplină conştienţă asemenea realităţi ale dezvoltării omului. Dar le poate acorda atenţia necesară numai acela care are un simţ pentru a sesiza manifestările de viaţă cele mai subtile ale fiinţei umane. Un asemenea simţ trebuie să domnească în arta educării şi învăţării. El trebuie să alcătuiască planul de învăţământ; el trebuie să trăiască în spiritul care-i uneşte pe educatori şi pe elevi. Ceea ce face educatorul nu poate să depindă decât într-o măsură foarte mică de ceea ce este stimulat în el prin normele generale ale pedagogiei abstracte; mai degrabă el trebuie să se nască din nou, în fiecare clipă a activităţii lui, din sânul cunoaşterii vii a omului în devenire. Se poate obiecta, firește, că o asemenea educare şi învăţare plină de viaţă eşuează în cazul claselor cu un număr mare de elevi. Între anumite limite, această obiecţie este desigur îndreptăţită; acela care o ridică însă, în afara acestor limite, dovedeşte prin aceasta numai că vorbeşte de pe poziţiile unei pedagogii a normelor abstracte, căci o artă a educării şi învăţării vii, bazată pe o cunoaştere adevărată a omului, se pătrunde cu o forţă care stimulează în fiecare elev participarea, astfel încât nu e nevoie să-l menţinem la obiect în mod corespunzător prin prelucrarea sa „individuală” nemijlocită. Putem plăsmui ceea ce facem în activitatea de educaţie şi învăţare în aşa fel încât elevul, însuşindu-şi lucrurile pe care noi i le transmitem, să le sesizeze el însuşi în mod individual pentru sine. Pentru aceasta este necesar numai ca ceea ce face dascălul să fie suficient de *viu*. Pentru acela care posedă simţul cunoaşterii autentice a omului, omul în devenire devine într-o asemenea măsură şi enigmă a vieţii pe care el trebuie s-o dezlege, încât, în încercarea de a o dezlega, trezeşte participarea vie a elevilor. Şi o asemenea participare este mai rodnică decât o simplă prelucrare

individuală, care uşor îl paralizează pe elev cu privire la activitatea autentică proprie. Şi, între anumite limite, ne este îngăduit să afirmăm că clasele mai numeroase, având nişte dascăli care sunt plini de viaţă stimulată de cunoaşterea adevărată a omului, vor obţine succese mai mari decât clasele mai puţin numeroase, cu dascăli care, pornind de la o pedagogie a normelor, nu sunt în stare să dezvolte o asemenea viaţă.

O transformare mai puţin clar conturată, dar la fel de importantă pentru arta educării şi învăţării ca şi transformarea structurii sufleteşti de pe la şase sau şapte ani, e sesizată de către cunoaşterea pătrunzătoare a fiinţei umane în jurul momentului când copilul împlineşte vârsta de nouă ani. Acum sentimentul Eu-lui ia o formă care-i dă copilului o asemenea legătură cu natura şi cu restul lumii înconjurătoare încât i se poate vorbi mai mult despre raporturile reciproce dintre lucruri şi procese, pe când înainte el dezvolta un interes aproape exclusiv pentru raporturile lucrurilor şi proceselor faţă de om. Acela care educă şi predă trebuie să ia seama cu toată grija la asemenea realităţi ale dezvoltării omului. Căci dacă introducem în lumea de reprezentare şi simţire a copilului ceea ce într-o anumită perioadă a vieţii coincide tocmai cu direcţia forţelor dezvoltării, noi fortificăm întregul om în dezvoltare, în aşa fel încât această fortificare rămâne de-a lungul întregii vieţi un izvor de forţă. Dacă într-o anumită perioadă a vieţii lucrăm împotriva direcţiei dezvoltării, îl slăbim pe om.

În cunoaşterea cerinţelor particulare ale diferitelor perioade ale vieţii, avem temelia unui plan de învăţământ adecvat. În ea avem însă şi cealaltă temelie, pentru modul de tratare a materiei de predat în perioadele succesive de viaţă. Până la împlinirea vârstei de nouă ani, noi trebuie să

fi făcut în aşa fel încât copilul să fi făcut cunoştinţă, până la un anumit grad, cu tot ceea ce s-a revărsat în viaţa umană sub influenţa dezvoltării culturii şi civilizaţiei. De aceea, primii ani de şcoală va trebui să-i folosească pe bună dreptate pentru învăţarea scrisului şi cititului; dar va trebui să dăm acestei predări o asemenea formă încât entitatea dezvoltării la această perioadă de vârstă să-şi primească drepturile. Dacă predăm lucrurile în aşa fel încât solicităm în mod unilateral intelectul copilului şi stimulăm numai însuşirea abstractă a unor deprinderi, natura volitivă şi cea afectivă se pipernicesc. Dacă însă copilul învaţă în aşa fel încât întreaga sa fiinţă participă la activitatea lui, atunci el se dezvoltă în mod multilateral. Când copilul desenează, ba chiar când face primele încercări de pictură elementară, omul întreg ajunge să dezvolte interes pentru ceea ce face. De aceea ar trebui să facem în aşa fel încât scrisul să ia naştere din desen. Să facem ca formele literelor să se dezvolte din formele în care se pune în valoare simţul copilăresc-artistic al copilului. Să dezvoltăm scrisul dintr-o activitate care, în calitate de activitate artistică îl atrage de la sine pe omul întreg, scrisul care duce la un element intelectual plin de sens. Şi de-abia din scris să dezvoltăm cititul, care concentrează puternic atenţia în domeniul intelectual.

Dacă înţelegem cât este de necesar ca elementul intelectual să se nască din educarea artistică a copilului, atunci vom fi înclinaţi să acordăm artei locul cuvenit în cadrul învăţământului din primele clase. Vom introduce în mod just în sfera predării arta muzicală şi arta sculpturii şi vom uni în mod corespunzător cu elementul artistic cultivarea exerciţiilor corporale. Vom face din gimnastică şi din jocurile de mişcare expresia sentimentelor care sunt stimulate de către muzică si recitare. Mişcarea euritmică,

plină de sens, va lua locul celei care se clădeşte numai pe anatomia şi fiziologia corpului. Se va vedea ce forţă puternică de dezvoltare a voinţei şi simţirii zace în învăţământul artistic. Vor putea însă educa şi preda în mod cu adevărat rodnic, în felul sugerat aici, numai acei dascăli care vor întrezări, printr-o cunoaştere pătrunzătoare a omului, legătura dintre metoda lor şi forţele de evoluţie ce se revelează într-o anumită perioadă a vieţii. Nu este dascăl şi educator adevărat acela care şi-a însuşit pedagogia drept ştiinţă despre felul cum trebuie testaţi copiii, ci acela în care pedagogul *s-a trezit* datorită cunoaşterii omului.

Pentru formarea simţirii este important ca înainte de a împlini nouă ani, copilul să-şi dezvolte legătura cu lumea aşa cum este omul înclinat să o plăsmuiască într-un mod plin de fantezie. Dacă educatorul nu este el însuşi un om cu tendinţe spre fantezie, el nu va putea transforma nici copilul într-un asemenea om, atunci când va face să trăiască în simţirea copilului, sub formă de poveşti, fabule şi altele asemenea, lumea plantelor, a animalelor, a aerului şi a stelelor.

Dacă, pe baza unei mentalităţi materialiste, vrem să extindem asupra a tot felul de lucruri predarea intuitivă, cu siguranţă justificată între anumite limite, înseamnă că nu ţinem seama de faptul că în entitatea umană vor să fie dezvoltate şi forţe care *nu* pot fi transmise doar prin materialul ilustrativ. Astfel, însuşirea pur memorativă a anumitor lucruri se află în legătură cu forţele de dezvoltare de la şase-şapte până la paisprezece ani. Şi pe temelia acestei însuşiri a naturii umane trebuie să clădim predarea aritmeticii. Această materie poate fi folosită foarte bine pentru cultivarea forţei amintirii. Dacă nu ţinem seama de aceasta, poate că tocmai la predarea aritmeticii vom da

întâietate, în mod ne-pedagogic elementului ilustrativ, în detrimentul celui de formare a memoriei.

Putem cădea în aceeaşi greşeală dacă la fiecare ocazie ne străduim temători, dincolo de măsura justă, ca elevul să *înţeleagă* tot ce-i transmitem. Fără îndoială că la baza acestei tendinţe se află o intenţie bună. Dar aceasta nu ştie ce înseamnă pentru om ca mai târziu în viaţă să re-trezească în sufletul său nişte lucruri pe care şi le-a însuşit într-o perioadă anterioară, pe cale memorativă, şi să constate acum că prin maturitatea dobândită ajunge la înţelegerea lor din el însuşi. Va fi, în orice caz, necesar ca la însuşirea memorativă a unui material de învăţat, lipsa de participare a elevului, de care mulţi se tem, să fie eliminată prin modul viu de a lucra la clasă al dascălului. Dacă dascălul este angajat cu întreaga lui fiinţă în activitatea de predare, el poate să-l înveţe pe copil şi lucruri pentru care acesta va găsi cu bucurie înţelegerea deplină când le va retrăi mai târziu. În această retrăire înviorătoare se află întotdeauna o fortificare a conţinutului vieţii. Dacă dascălul poate acţiona în sensul acestei fortificări, el îi dă copilului, pe drumul vieţii, o comoară de nepreţuit. Şi prin aceasta el va evita, de asemenea, ca prin excesul de ajustare la „înţelegerea" copilului, „predarea intuitivă" să cadă în banalitate. Aceasta poate ţine seama de activarea forţele proprii ale copilului; numai că roadele ei devin necomestibile odată cu trecerea copilăriei; forţa trezitoare pe care focul viu din sufletul dascălului o aprinde în copil în legătură cu lucrurile care, într-o anumită privinţă, încă îi depăşesc înţelegerea, acţionează pe parcursul întregii vieţi.

Dacă, după ce copilul a împlinit nouă ani, începem cu descrieri de natură din lumea animalelor şi a plantelor, şi dacă facem aceasta în aşa fel încât din formele şi procesele de viaţă ale lumii exterioare să devină forma umană şi

manifestările de viaţă ale omului, atunci putem trezi în elev acele forţe care, în această perioadă a vieţii, tind să se nască din adâncurile fiinţei umane. Caracterul pe care îl ia în această epocă a vieţii sentimentul Eu-lui îi corespunde un mod de a privi regnurile animal şi vegetal, care face ca însuşirile şi activităţile repartizate din aceste regnuri, asupra multor specii, să se reveleze în fiinţa umană drept culme a lumii vii, într-o unitate armonioasă.

În jurul vârstei de doisprezece ani apare încă un punct de răscruce în dezvoltarea omului. Acum omul devine matur pentru a dezvolta acele facultăţi prin care el este condus într-un mod favorabil pentru el, spre înţelegerea a ceea ce trebuie înţeles absolut fără raportarea la om: regnul mineral, lumea realităţilor fizice, a fenomenelor meteorologice etc.

Din cunoaşterea naturii diferitelor perioade de vârstă rezultă faptul că, din cultivarea unor asemenea exerciţii, care sunt plăsmuite în întregime pe baza imboldului uman spre activitate, fără luarea în considerare a scopurilor vieţii practice, trebuie să se dezvolte altele care sunt un fel de învăţământ prin muncă. Ceea ce am sugerat aici, în legătură cu unele părţi izolate ale materialului de predat, se poate extinde la tot ceea ce trebuie să-i dăm copilului până la vârsta de cincisprezece ani.

Nu trebuie să ne temem că elevul va părăsi şcoala elementară cu o constituţie sufletească şi trupească străine de viaţa exterioară, dacă privim în modul descris principiile educării şi învăţării care rezultă din dezvoltarea *lăuntrică* a fiinţei umane. Căci viaţa umană este ea însăşi plăsmuită pa baza acestei dezvoltări lăuntrice şi omul va intra în modul cel mai bun în viaţă dacă, prin dezvoltarea predispoziţiilor *sale*, se întâlneşte cu ceea ce alţii au integrat înaintea lui evoluţiei culturii şi civilizaţiei, pe baza

unor predispoziţii umane asemănătoare. În orice caz, pentru a le armoniza pe amândouă: dezvoltarea elevului şi dezvoltarea exterioară a culturii şi civilizaţiei, e nevoie de dascăli care să nu se închidă cu interesul lor între limitele unei practici specializate a educării şi învăţării, ci care să participe din plin la toate aspectele vieţii. Asemenea dascăli vor găsi posibilitatea de a trezi la omul în creştere simţul pentru conţinuturile spirituale ale vieţii, dar şi înţelegerea pentru organizarea vechii practici. Dacă învăţământul va lua acest aspect, omul de paisprezece-cincisprezece ani nu va fi lipsit de înţelegere pentru esenţialul care, din agricultură, din industrie, din circulaţie, slujeşte vieţii omenirii întregi. Cunoştinţele şi deprinderile pe care şi le-a însuşit îl vor face să se simtă orientat în viaţa care-l primeşte în sânul ei. Dacă e ca şcoala Waldorf să atingă scopurile ce stau în faţa sufletului întemeietorului ei, atunci ea va trebui să fie clădită pe metodica pedagogiei ale căror baze le schiţez aici. Astfel va putea să ofere un program introductiv-educativ care va face ca trupul elevului să se dezvolte în mod sănătos, conform cu necesităţile lui, pentru că sufletul, a cărui expresie este acest trup, este ajutat să înflorească în direcţia forţelor sale de evoluţie. Înainte de deschiderea şcolii am încercat să formăm corpul profesoral într-un asemenea mod încât şcoala să poată lucra în direcţia unui scop de felul celui indicat aici. Prin faptul că şi-au impus acest scop, cei care se ocupă de întemeierea şcolii cred că vor aduce pe tărâmul de viaţă pedagogic ceea ce este corespunzător modului de gândire social al prezentului. Ei simt responsabilitatea care este legată de o asemenea încercare; dar ei cred că, faţă cu solicitările sociale ale prezentului, este o datorie să întreprindă aşa ceva, dacă există posibilitatea.

PRINCIPALA EROARE A GÂNDIRII SOCIALE

Unei idei despre tripartiţia organismului social, mulţi oameni îi vor obiecta mereu: mişcarea socială tinde spre depăşirea inegalităţilor economice dintre oameni; cum să se realizeze aceasta prin transformările care au loc în viaţa spirituală şi în ordinea juridică, de vreme ce ele au nişte administraţii independente de circuitul economic?

Această obiecţie este ridicată de aceia care văd, ce-i drept, că există inegalităţi economice, nu însă şi felul în care acestea sunt produse de oamenii care convieţuiesc în sânul organismului social. Ei văd că orânduiri ca ordinea economică a societăţii se exprimă în modul de viaţă al oamenilor. Ei năzuiesc ca pentru mulţi oameni să apară posibilitatea unui mod de viaţă care să le pară mai demn. Şi ei cred că această posibilitate va exista atunci când se vor fi produs anumite schimbări în orânduirea economică, în sensul prevăzut de ei.

Acela care priveşte mai în profunzime raporturile vieţii umane va vedea cauza principală a relei stări de lucruri sociale din epoca prezentă în faptul că modul de reprezentare caracterizat adineauri a devenit dominant. Pentru capacitatea de înţelegere a multor oameni, ordinea economică a vieţii este prea departe de reprezentările pe care ei le au despre viaţa spirituală şi juridică, ca să-şi poată da seama că în contextul uman prima se află în legătură cu celelalte două. Situaţia economică a oamenilor este un rezultat al felului în care ei se raportează unul la celălalt prin facultăţile lor spirituale şi prin reglementarea juridică existentă între ei. Cine înţelege acesta, nu va crede că poate găsi un sistem economic care ar putea prin sine să-i transpună pe oamenii ce trăiesc în el în nişte condiţii de viaţă care să le pară demne. Căci în cadrul unui sistem

economic cineva găseşte sau nu, în schimbul serviciilor sale, contra-serviciile necesare pentru un asemenea mod de a trăi; aceasta depinde de dispoziţia spirituală a oamenilor în cadrul acestuia şi de felul cum ei îşi ordonează relaţiile reciproce pe baza conştienţei lor juridice.

În ultimele trei-patru secole omenirea civilizată s-a dezvoltat din nişte imbolduri care fac extraordinar de dificilă această înţelegere a adevăratului raport dintre viaţa economică şi viaţa spirituală. Omul s-a rătăcit între iţele unor corelaţii de viaţă care, sub influenţa cuceririlor tehnice din domeniul economic, au luat o formă ce nu mai corespunde modalităţii de cultivare a spiritualului reprezentărilor juridice pe care el le-a dezvoltat în nişte epocii mai vechi ale evoluţiei. Ne-am deprins să privim progresele spirituale ale epocii moderne cu o neţărmurită admiraţie. Trecem însă cu vederea faptul că aceste progrese au fost făcute, în principal, pe acele domenii care au o legătură nemijlocită cu viaţa tehnico-economică. Sigur, ştiinţa se poate mândri cu nişte încercări grandioase, dar cuceririle ei cele mai mari sunt acelea care au fost reclamate de cerinţele tehnico-ştiinţifice ale vieţii.

Sub influenţa unui asemenea progres spiritual, în cercurile conducătoare ale omenirii s-a format deprinderea de a aprecia toate raporturile vieţii pe baza unor substraturi economice. În majoritatea cazurilor ele nu sunt conştiente de acest mod de a gândi. Îl exercită în mod inconştient. Ele cred că trăiesc din tot felul de imbolduri etice, estetice, dar se supun în mod inconştient judecăţii lor determinate de către aspectele tehnico-economice ale vieţii. Ele *gândesc* în mod economic, în timp ce *cred* că trăiesc în mod etic, religios estetic.

În decursul epocii moderne, această deprindere de gândire a claselor conducătoare, la cei cu gândire socialistă s-a transformat în dogmă. Aceştia sunt de părere că întreaga viaţă este condiţionată de factorul economic, pentru că cei de la care şi-au moştenit părerile au făcut din modul de gândire economic o deprindere a lor, în cea mai mare parte inconştientă. Şi aşa se face că oamenii cu gândire socialistă vor să transforme orânduirea economică pe baza unei concepţii care tocmai ea a făcut să se nască manifestări de lucruri considerate de ei intolerabile. Ei nu-şi dau seama că ar face să apară într-o şi mai mare măsură o situaţie pe care nu o doresc, dacă ar acţiona sub influenţa unui flux idei din care au rezultat raporturile ce trebuie schimbate. Aceasta vine de la faptul că oamenii se cramponează mult mai tare de ideile şi deprinderile lor de gândire, decât de instituirile exterioare.

Acum însă evoluţia umană a ajuns într-un punct în care ea însăşi cere, prin entitatea ei, un progres nu numai a instituirilor exterioare, ci mai ales al ideilor şi concepţiilor. De faptul că oamenii vor resimţi, sau nu această necesitate impusă de istoria omenirii, depinde soarta mişcării sociale. Oricât de ciudat ar suna aceasta astăzi pentru mulţi oameni: este totuşi adevărat că viaţa modernă a luat o formă căreia nu i se mai poate face faţă cu vechile modalităţi de reprezentare.

Mulţi spun, pe bună dreptate: problema socială trebuie abordată altfel decât au făcut-o, de pildă St. Simon [Nota 8], Owen [Nota 9], Fournier [Nota 10]. Prin impulsurile lor spirituale nu se poate remania viaţa economică. Dar asemenea oameni trag de aici concluzia că impulsurile spirituale nu pot avea absolut nici o influenţă transformatoare asupra raporturilor sociale ale vieţii. În realitate, gânditorii amintiţi şi-au format reprezentările pe

baza unei vieţi spirituale care, conform cu natura ei, nu mai era pe măsura vieţii economice moderne. În loc să adopte acest adevăr sănătos: prin urmare este nevoie de o înnoire a vieţii spirituale – şi a vieţii juridice – aceşti oameni au ajuns la părerea că stările sociale dorite trebuie să rezulte de la sine din viaţa economică. Dar nu vor rezulta aceste stări, ci numai confuzie economică, dacă viaţa spirituală şi juridică nu se vor dezvolta în continuare conform progresului cerut de epoca modernă.

Ceea ce este necesar să se întâmple pe tărâm social în prezent şi în viitorul apropiat, va trebui să aibă de la temelie curajul de a păşi spre acest progres al cultivării spiritualului şi al ordinii juridice. Ceea ce nu va fi creat pe bazele acestui curaj, va fi, poate, bine intenţionat, dar nu va duce la stări de lucruri durabile. De aceea, în zilele noastre lucrul cel mai important este acela de a aduce claritate în gândirea celor mai largi cercurilor în privinţa faptului că noua cultivare a spiritului este temelia unei dezvoltări prospere, în viitor, a omenirii civilizate. Roadele acestei cultivări a spiritului se vor arăta în sânul gândirii economice; o viaţă economică ce vrea să se transforme, din sine însăşi, nu va face decât să-şi perpetueze – într-un grad şi mai înalt – vechile rele. Câtă vreme vom cere de la viaţa economică să-i transforme pe oameni potrivit cu predispoziţiile existente în ei, vom adăuga vechilor rele altele noi; de-abia când vom ajunge să înţelegem că omul trebuie să dea din spiritul lui vieţii economice cele de care acesta are nevoie, vom putea tinde în mod conştient spre cele pe care acum le cerem în mod inconştient.

RĂDĂCINILE VIEŢII SOCIALE

În cartea mea ***Punctele centrale ale problemei sociale…***, am făcut, ce-i drept, o comparaţie între organismul social şi cel natural uman; am atras însă totodată atenţia asupra faptului că ne induce în eroare credinţa că putem transfera fără nici o rezervă nişte concepţii pe care le-am dobândit în legătură cu un lucru, asupra celuilalt. Acela care studiază activitatea celulei sau a unui organ din trupul uman conform cu părerile ştiinţelor naturii, şi caută apoi „celula socială" sau „organele sociale", cu scopul de a cunoaşte condiţiile de viaţă ale „organismului social", va ajunge lesne la un joc de-a analogiile lipsit de orice temei.

Altfel stau lucrurile dacă, aşa cum am făcut în „Punctele centrale ale problemei sociale în cadrul necesităţilor vitale ale prezentului şi viitorului" [Nota 11], arătăm că printr-o studiere sănătoasă a organismului uman ne putem educa gândirea să devină aşa cum avem nevoie de ea pentru o înţelegere reală a vieţii sociale. Printr-o astfel de educare vom deveni capabili să învăţăm a judeca realităţile sociale nu după nişte păreri preconcepute, ci conform cu legitatea lor proprie. Şi tocmai acest lucru este necesar, înainte de toate, în epoca noastră. Căci în ceea ce priveşte gândirea socială, suntem vârâţi astăzi până în gât în păreri potrivnice. Acestea nu s-au format pe baza a ceea ce îşi are rădăcinile în condiţiile de viaţă ale organismului social, ci pe baza sentimentelor obscure ale diferiţilor oameni şi mai ales ale unor grupuri de oameni. Dacă modul de gândire folosit în programele partidelor ar fi transferat asupra cercetării organismului uman, ne-am da seama curând că nu contribuim la înţelegerea acestuia, ci o frânăm.

În organism, aerul inspirat trebuie transformat necontenit într-unul nefolosibil. Oxigenul trebuie transformat în bioxid de carbon. De aceea trebuie să existe ceva care să înlocuiască cele transformate, devenite inutilizabile, cu ceva utilizabil. Acela care-şi foloseşte judecata, educată prin observarea organismului uman, la studierea lipsită de prejudecăţi a organismului social, va constata că una dintre componentele acestui organism, circuitul economic, tocmai când este organizată într-un mod adecvat, produce în permanenţă nişte raporturi care trebuie, la rândul lor, compensate prin alte măsuri. Nu putem cere de la structura organelor, care în organismul uman este astfel orientată încât să facă inutilizabil oxigenul inspirat, să facă acest oxigen reutilizabil. Tot astfel, n-ar trebui să presupunem despre circuitul economic că în el însuşi pot fi luate măsurile care să acţioneze compensator asupra a ceea ce el aşează în mod inevitabil din sânul vieţii drept element de *frânare a vieţii*.

Această compensare o poate realiza numai un organism juridic, care există alături de cercul economic şi care plăsmuieşte din propria sa entitate, şi o viaţă spirituală care creşte în mod liber din propriile ei rădăcini, independent de organizarea economică şi juridică. Numai o apreciere superficială poate spune: oare cultivarea vieţii spirituale să nu fie legată de raporturile juridice existente? Cu siguranţă că da. Dar una este când oamenii care cultivă viaţa spirituală sunt dependenţi de viaţa juridică; şi alta, când această cultivare însăşi se face pe baza instituirilor din cadrul vieţii juridice. Se va constata că tripartiţia organismului social este o idee care uşor face posibilă ridicarea unor obiecţii, dacă o punem în faţa unor păreri preconcepute, dar că obiecţiile se dizolvă dacă le gândim până la capăt.

Circuitul economic îşi are propria lui legitate de viaţă. Prin aceasta el creează nişte stări de lucruri care distrug organismul social, atunci când sunt singurele care acţionează în el. Dacă însă vrem să înlăturăm aceste stări de lucruri prin nişte măsuri *economice*, distrugem circuitul economic însuşi. În circuitul economic modern au luat naştere nişte rele prin administrarea privat-capitalistă a mijloacelor de producţie. Dacă vrem să eliminăm aceste rele prin măsura *economică* a administrării în comun a mijloacelor de producţie, vom submina economia modernă. Dar acţionăm în sens contrar relelor dacă vom crea, alături de circuitul economic, un sistem juridic independent de el, şi o viaţă spirituală liberă. Prin aceasta, relele care rezultă în permanenţă din viaţa economică sunt anulate chiar în timp ce apar. Nu va fi aşa că relele vor apărea mai întâi şi că oamenii vor trebui să sufere din cauza lor înainte ca ele să dispară. Ci instituirile existente pe lângă organizaţiile economice vor înlătura pe alt făgaş stările de lucruri rele.

Părerile partinice din epoca modernă au abătut gândirea oamenilor de la condiţiile de viaţă ale organismului social. Ele au făcut-o să intre în curenţii pasiunilor unor grupuri de oameni. Este imperios necesar ca aceste păreri să sufere o corectură dintr-o direcţie în care oamenii îşi pot însuşi o gândire lipsită de prejudecată. Ei vor fi în stare de acesta dacă viaţa de gândire se va corecta pe sine însuşi prin studierea unor raporturi care, prin propria lor esenţă, trezesc lipsa de prejudecată. Un organism natural impune asemenea lucruri.

În orice caz, acela care aplică pentru această corectură *numai* reprezentările obişnuite ale ştiinţelor naturii, nu va ajunge departe. Căci acestor reprezentări le lipseşte, în multe privinţe, forţa de a pătrunde suficient de

adânc în realităţile naturii. Dacă încercăm însă să nu ne luăm după *aceste reprezentări*, ci să urmăm natura însăşi, ne vom putea lua mai degrabă de aici lipsa de prejudecată, decât din sânul concepţiilor partinice. Cu toate bunele intenţii ale multor savanţi de a depăşi materialismul în gândire, încă şi în prezent reprezentările curente ale ştiinţelor naturii sunt impregnate de influenţe materialiste. O studiere spirituală a naturii poate elimina aceste influenţe. Şi *ea* va fi aceea care va putea furniza bazele pentru o educare a gândirii, care va fi în măsură să înţeleagă cu rezultatele ei şi organismul social.

Ideea de tripartiţie a organismului social nu preia, pur şi simplu, din sfera raţiunii nişte cunoştinţe despre natură, spre a le introduce în domeniul vieţii sociale. Ea nu vrea decât ca, prin studierea naturii, să dobândească forţa de a privi într-un mod lipsit de prejudecată lumea realităţilor sociale. La aceasta ar trebui să cugete cei care se informează în mod superficial asupra faptului că această idee vorbeşte despre o tripartiţie a vieţii sociale, la fel cum se poate vorbi despre o tripartiţie a organismului uman natural. Acela care o ia pe aceasta din urmă în serios, în specificul ei, îşi va da seama tocmai cu ajutorul ei că una nu poate fi transferată asupra celeilalte. Dar prin modul de a studia pe care este nevoit să-l aplice când e vorba de organismul natural, el îşi va fi creat direcţia de gândire care-i va da posibilitatea de a se orienta şi în domeniul realităţilor sociale.

Se va crede că printr-o asemenea concepţie lucrurile, ideile sociale sunt împinse pe terenul „teoriilor cenuşii". Îngăduiţi-mi să spun că poţi avea o asemenea părere numai câtă vreme priveşti din afară această „împingere". Atunci vei resimţi, în orice caz, drept „cenuşiu" ceea ce vezi nedesluşit în depărtare. Şi vei resimţi, dimpotrivă, drept

colorat, ceea ce crezi pe baza pasiunii „apropiate”. Dar ia păşiţi mai aproape de „cenuşiu”. Veţi constata că atunci se mişcă ceva asemănător pasiunii. Dar aceasta se va potrivi cu toate realităţile cu adevărat umane, pe care le pierdem din vedere când ne situăm pe poziţiile partidului şi ale părerilor de grup.

Şi teribil mai este nevoie în prezent să păşim mai aproape de adevăratul omenesc. Căci poziţiile de luptă ale grupurilor de oameni care se izolează au făcut destul rău. Şi ar trebui să se maturizeze înţelegerea faptului că răul îl pot repara nu noi poziţii de luptă, ci observarea a ceea ce istoria însăşi cere în momentul actual al evoluţiei omenirii. Este *uşor* să vezi relele şi să ceri, conform cu un program, înlăturarea lor; dar *necesar* este să răzbatem până la rădăcinile vieţii sociale şi prin însănătoşirea lor să o provocăm pe aceea a florilor şi a fructelor.

BAZA TRIPARTIŢIEI

Esenţialul ideii de tripartiţie este că ea priveşte relaţiile sociale fără nici un fel de prejudecăţi partinice şi de clasă, de pe acea poziţie care-i este dată de întrebarea: ce trebuie făcut în momentul actual al evoluţiei omului pentru a se ajunge la o formă viabilă a organismelor sociale? Acela care priveşte în mod serios şi onest căutarea unui răspuns la această întrebare, nu *poate* să treacă neatent pe lângă o realitate ca aceea că în epoca modernă viaţa economică şi cea politico-juridică au ajuns într-un conflict aducător de distrugeri. Stratificarea în clase a omenirii, în cadrul căreia trăim în prezent, a luat naştere pe baze economice. În sânul dezvoltării economice şi pe baza acesteia, unul a devenit proletar, celălalt patron, al treilea muncitor pe tărâmul culturii spirituale. Cei cu

gândire socialistă nu obosesc să pună acest lucru în prim-planul cererilor lor, pentru a le face apoi să apară în dosul lui ca ceva de la sine înţeles. Dar oamenii nu se gândesc aici că esenţialul este să vezi din ce cauză viaţa economică a putut acţiona cu o putere excesiv de mare asupra stratificării omenirii. Ei nu văd că această stratificare a avut loc pentru că, faţă în faţă cu activitatea economică, nu s-a aflat una politico-juridică, care să fi acţionat împotriva ei. Circuitul economic l-a situat pe om pe o bază care l-a izolat. El s-a putut adapta numai la condiţiile care i-au fost oferite în cadrul activităţii economice. Astfel, unul nu-l mai înţelegea pe celălalt. El nu putea comunica cu acesta; mai putea doar spera să-i acopere glasul sau să-l copleşească cu ajutorul celor situaţi pe acelaşi nivel de viaţă. Din adâncurile evoluţiei omenirii nu s-a înălţat nici o viaţă politico-juridică în stare să unească grupurile de oameni izolate. Nu s-a înţeles că a gândi în continuare pe baza *vechilor* impulsuri politico-juridice este ceva care merge împotriva *noilor* forţe economice.

Nu putem însă desfăşura o activitate economică, în modul care a devenit necesar din cauza situaţiei din ultimele două secole, făcând în acelaşi timp ca oamenii să ajungă în situaţii sociale ce corespund unei gândiri potrivite din substraturi politico–juridice de felul celor care au fost proprii unor epoci trecute. N-ar trebui însă nici să sperăm că stratificarea în clase, care a luat naştere fără eforturi politice noi, ar putea constitui punctul de plecare pentru o remaniere a organismului societăţii. Este de la sine înţeles că clasele ce se simt oprimate nu recunosc drept justificată această afirmaţie. Aparteneţii lor spun: de peste o jumătate de secol noi urmărim un ţel politic nou. În cartea mea, „Reperele fundamentale ale problemei sociale în cadrul necesităţilor vitale ale prezentului şi

viitorului", dovada faptului că nu este aşa, constituie temelia pentru celelalte idei, ce caracterizează o activitate constructivă pe domeniu social. E adevărat că Marx şi adepţii săi i-au chemat la luptă pe oamenii dintr-o clasă socială; dar ei le-au dat acestor oameni numai acele idei pe care le învăţaseră de la apartenenţii claselor împotriva cărora trebuie să lupte. De aceea, chiar dacă lupta ar putea să ducă la sfârşitul dorit de mulţi, n-ar lua naştere nimic nou, ci vechiul, având la conducere nişte oameni care aparţin unei alte clase decât aparţineau aceia care au deţinut până acum conducerea.

Înţelegerea acestui lucru încă nu duce la ideea tripartiţiei; dar ea trebuie să pregătească drumul spre aceasta. Câtă vreme ea nu va fi înţeleasă de un număr suficient de mare de oameni, lumea va voi să stoarcă în continuare din vechile idei politico-juridice nişte impulsuri care să fie pe măsura raporturilor economice ale prezentului. Fără această înţelegere oamenii vor da înapoi speriaţi în faţa ideii tripartiţiei organismului social, fiindcă gândurile cu care s-au deprins se ciocnesc de ea.

E lesne de înţeles că într-o epocă în care s-au produs atâtea nenorociri, oamenii se sperie când li se cere să depăşească o gândire proprie, născută din străfundurile vieţii umane. Mulţi se simt striviţi de această epocă şi disperă din cauză că se îndoiesc de puterea creatoare a ideilor. Ei „aşteaptă" până când „împrejurările" vor crea o situaţie mai favorabilă. Numai că *niciodată* „împrejurările" nu vor crea altceva decât ceea ce a fost plantat în ele de către ideile umane.

Dar – aşa spun mulţi – cele mai bune idei nu pot face nimic în domeniu practic, dacă sunt respinse de împrejurările vieţii. Tocmai de această obiecţie ţine seama ideea de tripartiţie. Ea porneşte de la înţelegerea faptului

că nici activitatea practică lipsită de idei, nici ideea nepractică nu pot duce la formarea unui organism social viabil. De aceea ea nu propune nici un program, aşa cum se obişnuieşte. Există destule asemenea programe, ca să ne putem da seama că ele sunt gândite, ce-i drept, „bine", sau într-un mod „nobil", sau „ingenios", dar că realitatea le respinge. Ideea tripartiţiei ţine seama, pe tărâmul economic, de realităţile date de natură şi de viaţa umană a epocii moderne. Ea ţine seama de conştienţa juridică a omenirii, aşa cum a rezultat ea prin evoluţie în decursul ultimelor secole. Şi mai ţine seama de o viaţă spirituală care introduce în organismul social oameni ce înţeleg condiţiile de viaţă ale acestora şi le stimulează, astfel încât să-i fie creată posibilitatea de a realiza. Ea crede a înţelege că într-un organism social tripartit *oamenii* vor putea conlucra în viaţă în aşa fel încât *din această conlucrare* să ia naştere ceea ce o idee programatică abstractă nu poate face să se nască.

Acela care nu vrea să ia în considerare această deosebire principală dintre ideea tripartiţiei şi ideile programatice obişnuite, nu se va lăsa convins de fertilitatea celei dintâi. Aceasta este o idee conformă cu realitatea, pentru că nu vrea să tiranizeze viaţa în sensul unui program, ci tinde să creeze mai întâi temelia pe care poate să crească în mod liber acea viaţă din care se dezvoltă impulsurile sociale. Problemele epocii prezente şi ale viitorului apropiat nu sunt unele care pot fi adresate intelectului, ci unele care trebuie să rezulte în mod firesc dintr-o viaţă ce urmează să fie creată de ea însăşi chiar de aici înainte. Omenirea actuală, de fapt, de-abia dacă *presimte* problemele sociale. Adevărata ei formă va lua naştere atunci când organismul social va fi astfel structurat încât cele trei forţe de viaţă ale existenţei umane îşi vor

putea înălţa adevărata realitate de pe treapta unei simţiri instinctive pe aceea a gândirii conştiente. Multe dintre lucrurile care se spun astăzi despre ea, în faţa unei cunoaşteri reale a vieţii, fac impresia de imaturitate. Se spune: oamenii nu sunt maturi pentru a-şi plăsmui viaţa conform ideilor. Nu, oamenii vor fi maturi pentru a găsi *răspunsuri* de-abia atunci când întrebările le vor ieşi în întâmpinare, neacoperite de prejudecăţi vechi cât lumea.

Aşa vede situaţia epocii prezente acela care ajunge la ideea tripartiţiei prin faptul că vieţuieşte realităţii depline. Şi din această perspectivă ar dori el să *acţioneze*. Dar se vor fi schimbat destule cuvinte de-abia atunci când din cuvinte se va fi născut *fapta*.

O LUMINARE ADEVĂRATĂ – TEMELIE A GÂNDIRII SOCIALE

Creşte mereu numărul acelor oameni care subliniază că am putea ieşi din confuzia socială a epocii noastre numai dacă în gândirea şi simţirea umană îşi va face loc o năzuinţă spre spiritual. Dezamăgirile aduse de ideile „economiei populare", care-şi căutau bazele numai în crearea de bunuri materiale şi în repartiţia lor, îi duc pe mulţi la un asemenea crez.

Putem însă vedea, de asemenea, în mod clar, cât de puţin rodnic acţionează în epoca noastră asemenea mărturisire a necesităţii spiritualului. Când se pune problema să dea naştere unor concepţii de economie populară, ea se dovedeşte neputincioasă. Căci cu simpla atragere de atenţie asupra spiritualului n-am făcut nimic. Ea exprimă, în primă instanţă, doar o necesitate. Ea e descumpănită când trebuie să spună ceva în legătură cu satisfacerea acestor necesităţi. În acest fapt ar trebui să

recunoaştem o sarcină pentru epoca prezentă. Ar trebui să ne întrebăm: de ce chiar şi aceia care consideră astăzi necesară o întoarcere spre spiritual a vieţii sociale nu trec de faza discutării acestei necesităţi? De ce nu ajung să spiritualizeze în mod real gândirea lipsită de economia populară?

Vom găsi răspuns la această întrebare dacă vom studia felul cum s-a dezvoltat gândirea în sânul omenirii civilizate din epoca modernă. Acele persoane care au reuşit să-şi formeze, pe baza culturii epocii, o concepţie despre lume, consideră că a vorbi de „incognoscibilul" din dosul lucrurilor e un semn al „culturii spirituale" superioare pe care o posedă. Treptat, a devenit o credinţă larg răspândită, aceea că numai un om cu înţelegere mărginită mai poate vorbi de „esenţa lucrurilor", de „temeiurile invizibile ale lucrurilor vizibile". Acum, o asemenea mentalitate poate fi menţinută o vreme faţă de cunoaşterea naturii. Fenomenele naturii ni se oferă; şi până şi acela care nu vrea să ştie nimic despre o cercetare a cauzelor lor, poate să le descrie şi să ajungă prin aceasta la un anumit conţinut al gândirii lui.

În problemele de economie populară, o asemenea mentalitate eşuează în mod inevitabil. Căci aici fenomenele sunt produse, în ultime instanţă, de către oameni; cererile izvorăsc din inimile umane. În oameni trăieşte însă ca entitate reală tocmai acel lucru pentru înţelegerea căruia ne barăm drumul, dacă ne obişnuim să vorbim în privinţa naturii de un asemenea „incognoscibil", aşa cum putem întâlni la mulţi adepţi ai unor concepţii moderne despre viaţă. Aşa se face că în trecutul cel mai recent s-au dezvoltat şi introdus până în epoca prezentă nişte deprinderi de gândire care, în problemele de economie populară, se dovedesc a fi total neputincioase. Poţi studia

îngheţarea apei, dezvoltarea embrionului şi poţi vorbi în mod „superior" despre „incognoscibilul" din lume, avertizându-ţi contemporanii să nu se piardă în fantezii legate de acest „incognoscibil". Dar cu o gândire care se educă în contact cu o asemenea dispoziţie sufletească nu poţi rezolva nişte sarcini de economie populară. Acestea cer o adâncire plenară în viaţa umană. Iar în aceasta pulsează spiritual-sufletescul, chiar dacă el se manifestă doar sub forma cererii de satisfacerea a nevoilor umane.

Vom putea avea o ştiinţă a economiei populare de felul celei de care are nevoie epoca prezentă de-abia atunci când nu doar se va „atrage atenţia" asupra spiritului şi sufletului, ci când eforturile de a se ajunge la o cunoaştere reală a spiritului nu vor fi înfierate drept „neştiinţifice" şi nedemne de un om luminat. Căci în legătură cu sufletul omului vom putea emite judecăţi numai dacă vom întrezări legătura dintre el şi ceea ce, în cunoaşterea naturii, întârziem să vedem.

Oamenilor care vorbesc astăzi, pe baza concepţiilor lor, despre lucruri suprasensibile, şi care dau expresie credinţei că materialismul dominant poate fi biruit numai printr-o asemenea cunoaştere orientată spre suprasensibil, li se ripostează: materialismul a fost biruit din punct de vedere „ştiinţific". Există – se spune – suficiente discuţii, dezbateri care, crescute pe solul ştiinţei „autentice", dovedesc că materialismul e incapabil să explice procesele din natură. La aceasta noi trebuie să răspundem: asemenea dezbateri sunt interesante, poate din punct de vedere teoretic; dar ele nu pot birui materialismul. Acesta se va birui numai dacă se va dovedi nu doar în mod teoretic că în realităţile lumii există mai mult decât văd simţurile: el va fi biruit numai atunci când în studierea proceselor lumii îşi va face intrarea un spirit viu. Numai *acest* spirit care

trebuie să domnească în concepţia umană despre lume poate vedea dintr-o perspectivă largă şi corelaţiile ce acţionează în viaţa materială a comunităţilor umane. Putem dovedi mult şi bine că „viaţa" nu e un simplu proces chimic; cu aceasta nu vom face nici un rău materialismului. Îl vom combate în mod eficient de abia când nu vom avea doar curajul de a spune că în concepţiile despre lume trebuie să acţioneze spiritul, ci şi pe acela de a face cu adevărat din acest spirit conţinutul conştienţei noastre.

Ideea de tripartiţie a organismului social se adresează oamenilor care au acest curaj. Acest curaj caută să răzbată de la aspectele exterioare ale vieţii până la entitatea interioară a acesteia. El sesizează necesitatea cultivării unei vieţi spirituale libere, independente, pentru că îşi dă seama că o viaţă spirituală încătuşată poate ajunge cel mult până la „atragerea de atenţie" asupra spiritului, nu însă până la o viaţă în spirit. El sesizează, de asemenea, necesitatea unei vieţi juridice independente, pentru că-şi cucereşte înţelegerea faptului că orice conştienţă juridică îşi are înfipte rădăcinile în nişte zone ale sufletului uman care pot acţiona numai într-un context uman ce se dezvoltă independent de viaţa spirituală şi de cea economică. La o înţelegere se poate ajunge numai prin cunoaşterea sufletescului din om. O concepţie despre lume care s-a educat în contact cu părerea despre „incognoscibil", pe linia multelor direcţii din gândirea actuală, va înclina spre eroarea că se poate găsi o structură socială a societăţilor umane care să se plăsmuiască din realităţile materialiste ale vieţii economice.

Curajul despre care e vorba aici nu se poate lăsa stimulat de părerea că oamenii nu sunt maturi pentru o asemenea transformare temeinică a gândirii şi simţirii lor. Ei vor fi imaturi numai câtă vreme li se va demonstra în

mod „ştiinţific" că înţelegerea spiritualului este o prejudecată. Nu lipsa de maturitate este factorul activ în confuzia actuală, ci credinţa că cunoaşterea spiritualului ar fi semnul care indică un om neluminat. Toate încercările de transformare a vieţii sociale care provin dintr-o asemenea „luminare" nespirituală vor eşua în mod inevitabil, pentru că în această activitate exclud spiritul; şi pentru că acesta îşi face simţite pretenţiile în subconştient în momentul când omul îl alungă din conştienţa lui. Numai dacă omul nu acţionează împotriva spiritului, spiritul poate stimula faptele umane. Împreună cu spiritualul acţionează însă numai acela care-l primeşte în conştienţa lui. Numai biruirea acelei false „luminări" care a provenit dintr-o înţelegere greşită a naturii, şi care în epoca modernă a devenit o Evanghelie laică a unor largi mase de oameni, va putea da de temelia pentru o cunoaştere a vieţii sociale care să poată acţiona în mod rodnic asupra vieţii reale.

CALEA DE SALVARE A POPORULUI GERMAN

În anul 1858 Herman Grimm [Nota 12] a scris un articol: «Schiller şi Goethe». El începe cu aceste fraze: „Adevărata istorie a Germaniei este istoria mişcărilor spirituale din sânul poporului. Numai acolo unde entuziasmul pentru o idee mare a mişcat naţiunea şi a pus în mişcare forţele încremenite, se săvârşesc fapte care sunt mari şi luminătoare". Şi mai departe putem citi în articol: „... numele împăraţilor şi regilor germani nu sunt pietre kilometrice pentru progresul poporului".

Numai vivifierea acelei dispoziţii sufleteşti pe baza căreia au fost scrise asemenea gânduri pare în măsură să aducă lumină în vremea de criză care a venit asupra poporului german. Speranţa, pe care o nutreşte cel ce

găseşte necesar ca tocmai poporul german să se întoarcă acum la nişte idei salvatoare, va fi justificată numai dacă ceva din această dispoziţie sufletească se va înălţa din nou în activitatea şi munca epocii prezente. Acela care spune astăzi că trebuie să aşteptăm întâi să vedem ce relaţii, cu popoarele din Apus şi din Răsărit, rezultă din situaţia mondială creată, mai înainte de a ne putea gândi la o temelie rodnică pentru o nouă cultură socială, nu are habar de necesităţile epocii. Dintr-o asemenea concepţie s-au născut cele ce am spus în aceste articole despre ideea de tripartiţie a organismului social. Cel care scrie aceste rânduri este de părere că în articolele de până acum a răspuns de mult acelora care vin tot mereu cu obiecţia: dar trebuie să ne gândim întâi la ceea ce rezultă din relaţia actuală cu alte popoare, înainte de a ne putea întoarce atenţia spre nişte idei sociale de felul celor pe care le înfăţişează tripartiţia. Această obiecţie se întemeiază pe o eroare care poate deveni cea mai amară fatalitate pentru poporul german. Căci Germania a ieşit din catastrofa războiului mondial în aşa fel încât ea de-abia de acum înainte trebuie să-şi creeze temelia pentru o relaţie viitoare cu celelalte popoare. Forma pe care viaţa economică ar lua-o dacă, desprinsă din sfera politic-juridică şi cea spirituală, ar crea-o, ar putea să o integrreze în economia mondială. Ceea ce am încercat să arăt în aceste articole este că integrarea unei asemenea vieţi economice în economia mondială este în interesul celorlalte popoare. O viaţă spirituală liberă nu poate fi privită de nici un alt popor drept motiv de duşmănie. Iar o viaţă politico-juridică întemeiată pe egalitatea oamenilor majori, ar putea fi privită, la poporul german, de către un alt popor, drept element duşmănos, numai dacă acesta din urmă ar vrea să-şi bată joc de sine însuşi.

Numai că o idee, cum este aceea a tripartiţiei, ar trebui să se prezinte în faţa lumii drept impulsul dat voinţei în problemele publice. În momentul în care această idee se arată *în drumul ei spre faptă*, ea ar putea deveni revelatoarea fiinţei naţionale germane, cu care restul lumii se va confrunta, ca pe un teren solid. Faţă cu raporturile actuale, faţă cu neîncrederea în eficienţa practică a unor idei pline de viaţă, noi am întrebat însă: unde este fiinţa germană? Spre poporul german pot răsuna, de la cele mai bune spirite ale trecutului său, idei ca acelea pe care Herman Grimm le-a pus pe hârtie acum 60 de ani. Aceste spirite au intenţionat să dea glas, prin aceste idei, voinţei celei mai adânci a poporului lor. Oare urmaşii acestor spirite să nu aibă urechi pentru a percepe aceste idei?

Aceşti urmaşi sunt într-o situaţie în care cu adevărat nu e suficient doar să ne amintim de ideile înaintaşilor, ci mai degrabă este necesar să dezvoltăm mai departe aceste idei, într-un nou mod, adaptat opiniei prezente. Oare germanul vrea să se piardă pe sine, negându-şi, prin neîncrederea în idei, propria lui fiinţă? Căci partea cea mai bună a acestei fiinţe nu poate consta decât în credinţa în eficienţa ideilor. Iar lumea *va trebui* să ţină seama de o revelare a fiinţei germane, dacă aceasta se va aşeza în faţa ei în toată autenticitatea.

Un număr suficient de oameni din sânul poporului german, care ar impregna cu forţele sufletelor lor încrederea, moştenită de la înaintaşi, în lumea ideilor, trebuie să devină salvarea acestui popor. Germanilor nu le va veni mântuirea de la nici o înfruntare cu lumea exterioară, săvârşită sub semnul neîncrederii în eficienţa practică a ideilor. Căci în orice asemenea înfruntare lipseşte practic pacea sâmburelui fiinţial al poporului german.

Ar trebui să amuţească toate obiecţiile care pornesc de la părerea: nu e acum timpul de a ne dărui ideilor. Căci despre un timp care conţine, pentru poporul german, germenii unei posibilităţi de viaţă reale, se va putea vorbi de-abia atunci când forţa ideilor va fi recunoscută de un număr de oameni suficient de mare. Nu e voie ca această credinţă în idei să fie organizată conform cu ceea ce se întâmplă de obicei; ci această credinţă în idei trebuie să fie forţa motrice în tot ceea ce întreprind germanii. Ceea ce se va întâmpla sub influenţa acestei credinţe, putem aştepta cu încredere; a aştepta în mod inactiv, dând-o la o parte, lăsând, în cadrul unei aparenţe de activitate practică, ca nenorocirea să-şi urmeze cursul: toate acestea sunt, la german, un păcat împotriva propriei sale fiinţe, un păcat împotriva spiritului ceasului mondial în care ne aflăm, un păcat împotriva imperativului ca el să cugete într-un mod neprefăcut asupra propriei sale fiinţe.

Oare nu e adevărat că acest păcat domneşte? Nu putem percepe în mod suficient de clar? Oare efectele triste ale acestui păcat nu sunt deja prezente? Oare impasul nu se aude în sunetele care fac acest păcat să poată fi înţeles? Oare în poporul german nu mai există puterea de a recunoaşte drept păcat, păcatul împotriva spiritului propriei fiinţe? Aceste întrebări pot lăsa nişte urme asemănătoare celor lăsate prin loviturile de bici în acele suflete care studiază viaţa publică a poporului german. Ar trebui ca durerea să ducă la trezire. Oare marile spirite din trecut ale poporului german, cu credinţa lor în idei, au fost nişte visători? La asemenea întrebări răspunde numai viaţa reală. Şi cum poate suna răspunsul? Da, ei au fost nişte visători, dacă urmaşii le trăiesc ca în vis ideile; ei au fost însă nişte spirite strălucite înzestrate cu simţul realităţii, dacă aceşti urmaşi preiau în voinţa trează, vie, forţa ideilor lor.

SETEA DE IDEI A EPOCII

Ideile bine intenţionate, totuşi, nu produc pâine. Acesta este sâmburele acelei înţelepciuni care poate fi astăzi auzită adeseori, când se vorbeşte de nişte idei ca acelea care stau la baza cerinţei de a se realiza tripartiţia organismului social. Faţă cu gravitatea situaţiei din epoca actuală, am vrea să aşezăm această înţelepciune alături de alta, pe care, în zilele noastre, de asemenea, o putem auzi adeseori: de-abia atunci când oamenii vor munci din nou, problema socială va dobândi o altă înfăţişare.

Acela care nu îmbrăţişează în prezent aceste două înţelepciuni nu-şi pleacă urechea la limba care, în multe cercuri, a devenit cea obişnuită. Chiar dacă nu sunt exprimate în mod direct, ele se fac totuşi auzite, răzbătând din multe din lucrurile care se spun în mod deschis.

De aceea poţi răzbate atât de greu, cu ideile cerute de epocă, împotriva obiecţiilor care provin din izvoarele de înţelepciune amintite, pentru că aceste obiecţii sunt atât de incomparabil de evidente. Nu trebuie decât ca cineva să spună: infirmă-mi aceste obiecţii; şi cel mai bun gânditor va fi nevoit să-şi mărturisească neputinţa. Căci ele, fireşte, nu pot fi infirmate. Ele sunt, bineînţeles, juste.

Dar oare în viaţă esenţialul este *numai* să spui, într-o situaţie oarecare, ceva just? Nu depinde mai degrabă totul de gândirea ideilor care să poată pune în mişcare stările de lucruri reale? Faptul că oamenii nu vor să-i asocieze gândirii simţul realităţii, este un fenomen al actualei vieţi publice, care-i dăunează acesteia în modul cel mai grav.

Iar această lipsă a simţului realităţii se aşează ca piedică, în calea încercării de a o scoate la capăt prin idei rodnice, în impasurile sociale ale epocii prezente. Dar oamenii s-au deprins de mult cu o gândire care dă semnul

acestui neajuns. Acum este cu adevărat nevoie, tocmai în acest punct al vieţii umane, să ne dezbărăm de vechile deprinderi şi să învăţăm ceva nou.

Trebuie numai să vedem mai întâi cum de am putut să alunecăm într-o asemenea gândire. Trebuie să ne aducem în faţa ochilor unele raţionamente preferate ale epocii moderne.

Un asemenea raţionament preferat este, pe tărâm social, acela care rezultă din deprinderile de viaţă ale popoarelor primitive. Se caută să se constate că „în vremuri originare" a domnit un anumit comunism şi altele asemenea, şi de aici se trag anumite concluzii cu privire la ceea ce trebuie făcut astăzi. În unele scrieri care se ocupă de problema socială, un asemenea raţionament a devenit foarte obişnuit. Şi de aici a pus stăpânire pe nişte cercuri foarte largi ale oamenilor. El trăieşte în multe din lucrurile pe care tocmai masele le gândesc în legătură cu „problema socială".

La acest raţionament s-ar fi putut ajunge cu adevărat mai uşor decât au ajuns mulţi. S-ar fi putut compara viaţa socială a oamenilor cu obişnuinţele de viaţă ale unor specii animale ce trăiesc în sălbăticie. S-ar fi constat atunci că organizările instinctive duc la satisfacerea nevoilor vieţii, şi că aceste organizări instinctive sunt orientate spre însuşirea corespunzătoare a ceea ce natura aduce în întâmpinarea acestor nevoi ale vieţii.

Esenţialul este că omul trebuie să înlocuiască organizarea instinctivă prin gândirea orientată spre scop. El trebuie să pornească de la temelia naturală, ca orice fiinţă care trebuie să mănânce ca să trăiască. Problema pâinii este o problemă legată de temelia naturală. Dar această problemă există pentru orice fiinţă care are nevoie de hrană. În privinţa ei nu se poate vorbi deloc de o

„gândire socială”. Aceasta începe de-abia la operaţiunile cărora omul le spune temelia naturală prin gândire. Prin gândire el stăpâneşte forţele naturii, prin gândire se transpune împreună cu alţi oameni într-un context de muncă, care întreţese vieţii sociale „pâinea” obţinută de la natură. Pentru *această* viaţă, problema pâinii este o problemă a gândirii. Nu poate fi vorba decât de a se răspunde la întrebarea: care sunt ideile rodnice care, odată înfăptuite, fac ca din munca umană să decurgă satisfacerea nevoilor umane?

Putem da dreptate fiecăruia dintre aceia care, după ce au auzit asemenea explicaţii, spun: aceasta este cu adevărat o înţelepciune primitivă. La ce să mai fie spuse asemenea lucruri de la sine înţelese? O, am renunţa cu multă plăcere să le spunem dacă oamenii, care găsesc că a le spune este inutil, n-ar fi aceiaşi care, spre paguba gândirii sociale sănătoase, le aruncă în vânt, cu înţelepciunea lor cuprinsă în maxima: „ideile tot nu pot produce pâine”.

Şi totuşi aşa stau lucrurile cu cealaltă înţelepciune, prin care adepţii ei ar vrea să evite gravitatea problemei sociale: esenţialul este ca oamenii să muncească din nou. Omul munceşte dacă în sufletul lui germinează ideea care-l mână spre muncă. Dacă e ca el să muncească în contextul vieţii sociale, el îşi va resimţi existenţa ca fiind demnă de numele de om numai dacă în această viaţă vor pulsa nişte idei care să-l facă să vadă contribuţia sa în lumina acestei demnităţi umane. Anumite cercuri, chiar şi unele de orientare socialistă, ar vrea, în orice caz, să înlocuiască acest imbold spre muncă prin constrângerea de a munci. Acesta este felul *lor* de a evita să înţeleagă necesitatea ideilor sociale rodnice.

Lumea a ajuns în situaţia în care se află din cauza acelora care, prin ideile lor, se află în imposibilitatea de a acţiona, fiindcă fug de ele. O salvare va fi posibilă numai dacă se vor aduna într-o putere mare aceia care mai pot dezvolta în ei o conştienţă suficientă despre această stare de lucruri. *Acestora* nu le e îngăduit, în această epocă gravă, să-şi piardă curajul. Astăzi ei vor fi împresuraţi din toate părţile, ca de nişte talazuri, de cuvintele batjocoritoare: idealist, nepractic, fantast, utopic. Ei îşi vor face datoria dacă vor construi, în timp ce batjocoritorii distrug. Căci are să se prăbuşească acea lume în care „au ajuns atât de minunat de departe" aceia care şi-au clădit sau mai vor încă să-şi clădească „viaţa practică" sub semnul fugii de idei, pe solul mlăştinos al unei „realităţi" amăgitoare. Singura gândire a acestora se epuizează astăzi în faptul că-şi fac iluzii în legătură cu „activitatea lor practică" şi că-şi procură o satisfacţie lăuntrică ieftină prin batjocorirea adevăratei vieţi practice. A vedea clar în privinţa a ceea ce se oferă în această direcţie a minţii lipsite de prejudecată, este astăzi cea mai importantă sarcină de viaţă a tuturor acelora care nu se dau înapoi speriaţi când e vorba să renunţe la obişnuinţele lor de gândire şi vor să înveţe a gândi într-un mod nou. Viaţa epocii este însetată după idei creatoare; setea n-are să dispară oricât de tare s-ar îngriji de amăgirea ei duşmanii gândirii.

SE CERE ÎNŢELEGERE

Unui context de idei ca cel despre tripartiţia organismului social i se obiectează adeseori: el nu poate veni cu „propuneri practice" pentru un aspect sau altul. Se spune, de pildă: avem zdruncinarea valutei [Nota 13]. Ce mijloc de ameliorare a ei poate indica adeptul ideii de

tripartiţie? Acesta trebuie să răspundă: cursul raporturilor economice mondiale din epoca modernă a dus, prin lupta de concurenţă dintre state, la devalorizarea banilor, ca fapt particular. Ameliorarea nu poate veni dacă se consideră că leacul sunt nişte măsuri izolate cu privire la un aspect particular, sau altul, ci numai dacă acest mers al vieţii economice este transformat, prin tripartiţie, în întreaga lui esenţă, în altceva. Nişte măsuri izolate pot ameliora în mod trecător câte ceva în aspectele particulare; dacă însă esenţa activităţii economice rămâne aceeaşi, o ameliorare izolată nu poate fi de ajutor; ea va avea ca urmare chiar o înrăutăţire într-un alt domeniu.

Mijlocul cu adevărat practic pentru a construi din nou ceea ce a fost distrus este tripartiţia însăşi. Dacă s-ar lua măsuri cuprinzătoare în sensul tripartiţiei chiar într-o regiune în care, de pildă, viaţa economică suferă din cauza devalorizării valutei, prin mersul evenimentelor, răul s-ar îndrepta de la sine. Obiecţia caracterizată provine din faptul că acela care o ridică, din nişte motive oarecare, se dă înapoi în faţa unei munci practice în sensul tripartiţiei şi cere ca purtătorii acestei idei a tripartiţiei să-i indice nişte mijloace de însănătoşire a unora sau altora dintre raporturile vieţii, fără a voi să transforme aceste raporturi înseşi în sensul ideii lor.

În acest punct există o opoziţie substanţială între purtătorul ideii de tripartiţie şi toţi cei ce cred că se poate păstra veche viaţă socială cu statul ca organism unitar şi că se poate ajunge în cadrul acesteia la construirea a ceva nou. Ideea de tripartiţie se bazează tocmai pe înţelegerea faptului că această orientare spre statul ca organism unitar a provocat catastrofala situaţie mondială; şi că de aceea omenirea trebuie să se hotărască a o reface pe baza acelor raporturi care rezultă din tripartiţie.

Mai înainte ca acest curaj de a acţiona în sensul unei schimbări radicale să se fi trezit într-un număr suficient de mare de oameni, nu poate veni o vindecare a vieţii sociale bolnave. Singurul lucru care se poate întâmpla, dacă nu realizăm această schimbare radicală, poate fi numai acapararea puterii economice şi politice de către statele învingătoare şi oprimarea celor învinse. Învingătorii pot menţine *deocamdată* vechiul sistem. Căci prejudiciile care au rezultat din aceasta pot fi compensate pentru ei prin avantajele care rezultă din dominarea învinşilor. Cei învinşi sunt însă în prezent într-o situaţie care face necesară o acţiune neîntârziată în sensul schimbării radicale la care ne referim aici. Bine înţeles că şi pentru învingători ar fi mai bine să înţeleagă. Căci situaţia pe care o fac să ia naştere în ţara lor va duce în mod inevitabil, în decursul timpului, la perceperea situaţiei insuportabile din ţara celui învins şi, implicit la noi catastrofe. Cei învinşi nu pot însă aştepta, căci fiecare întârziere face şi mai imposibile raporturile de viaţă în care trăiesc.

În orice caz, ideea tripartiţiei repugnă obişnuinţelor de gândire şi simţire ale tuturor acelora care şi-au format structura sufletească prin adaptarea la orientarea spre statul ca organism unitar. A spune, fără reticenţă, că relele care ies la lumina zilei sunt consecinţa acestei orientări, aceasta ar fi în prezent, pentru mulţi oameni, ca şi cum li s-ar cere să stea fără sol sub picioare. Solul pe care ei vor să stea este cu siguranţă unitar. Pe acesta ar vrea ei să-l păstreze şi pe baza acestuia să ia măsuri de la care aşteaptă o ameliorare a situaţiei. Dar ceea ce trebuie să facem, este să ne cucerim un sol nou. Şi lipseşte curajul de a cuceri acest sol nou.

De aceea principalul imperativ, dacă vrem să punem să lucreze ideea de tripartiţie, este aceea de a o face ca în

cât mai mulţi oameni să se dezvolte înţelegerea faptului că în prezent numai o schimbare radicală poate fi de ajutor. Mult prea mulţi oameni şi-au format până acum judecăţile legate de raporturile vieţii publice numai din sânul cercurilor de viaţă mai înguste. Tocmai aceia care sunt angajaţi în activitatea noastră economică în stil mare, sunt în această situaţie. Ei îşi atribuie capacitatea de a emite judecăţi asupra unor cuprinzătoare posibilităţi, dar acolo nu pot să facă decât ceea ce au învăţat din cercul lor îngust de viaţă.

Trebuie să contribuim la luminarea oamenilor în legătură cu corelaţiile vieţii publice, înţelese astăzi într-o măsură atât de mică. Ideea tripartiţiei va întâmpina cu atât mai puţină rezistenţă, cu cât vor fi mai mulţi oameni care ştiu în ce fel au acţionat până acum forţele vieţii publice şi cum de au dus ele în mod inevitabil la catastrofa actuală. Tot ceea ce poate duce la răspândirea unei înţelegeri, care merge în această direcţie, pregăteşte temelia pentru activitatea practică a ideii de tripartiţie.

De aceea ar trebui să aşteptăm prea puţin de la înfruntările cu aparteneţii unui partid sau altul, care, îndeobşte, câtă vreme vor să rămână în partid, ar vrea totuşi să răstălmăcească în favoarea lor orice idee purtătoare a impulsului tripartiţiei. Ar trebui ca de îndată ce ne-am dat seama cât de rodnic poate fi acest impuls, să facem în aşa fel încât el să fie înţeles în cercurile mai largi. Căci nu se poate face ceva cu aceia care nu vor tripartiţie, ci numai cu cei care sunt pătrunşi de această idee. Numai şi numai *cu ei* se poate vorbi despre detaliile vieţii publice. Ar trebui să ne fie limpede că cu Erzberger [Nota 14] nu putem vorbi despre vindecarea vieţii publice, câtă vreme Erzberger rămâne Erzberger.

Aştern acestea pe hârtie pentru că văd că în această direcţie nu oricine dintre aceia care înţeleg ceva din ideea de tripartiţie se îndreaptă în direcţia justă. Ideea tripartiţiei este una căreia trebuie să-i slujeşti total, dacă vrei să-i slujeşti. Ea ne dă posibilitatea de a ne confrunta cu oricine; dar confruntarea nu are voie să renunţe câtuşi de puţin la ideea de schimbare radicală. Şi trebuie să acţionăm într-adevăr în acest sens, dacă ne vom da seama care sunt cauzele adevărate ale declinului. Din *această* înţelegere trebuie să vină curajul de a lua măsuri pentru *schimbarea radicală*. Fiindcă dezorientarea ce domneşte pretutindeni este totuşi numai consecinţa faptului că lipseşte înţelegerea.

GOETHEANUMUL ŞI VOCEA PREZENTULUI

Goetheanumul de la Dornach-Basel, Elveţia, urmează să fie o şcoală superioară pentru ştiinţa spirituală şi un locaş de cultură a unei vieţii artistice în sensul acestei ştiinţe. Construcţia sa a început în primăvara anului 1914. În timpul războiului s-a lucrat la el. Pereţii exteriori şi cupola dublă sunt finisate. Formele sale plastic-arhitectonice, pictura spaţiilor interioare, ferestrele de sticla realizate după metode noi arată deja vizitatorului ce înveliş a fost gândit pentru activitatea ştiinţifică şi artistică ce urmează să se desfăşoare în acest loc.

La Dornach nu a fost înălţată o clădire într-un stil arhitectural şi artistic transmis prin tradiţie; ceea ce se poate vedea deja în ziua de azi arată că se încearcă un nou stil artistic şi o nouă formă de execuţie artistică. Întreaga clădire, ca şi fiecare amănunt al ei sunt izvorâte din acelaşi spirit care ar dori să-şi creeze în acest loc un punct central al acţiunii sale.

Iar acest spirit vrea să slujească clădirii unei noi vieţi ştiinţifice, sufleteşti şi sociale. El a crescut din convingerea că dispoziţia sufletească a oamenilor, care şi-a atins punctul culminant la începutul secolului XX, este strâns întreţesută cu forţele distructive care şi-au revelat adevărata lor înfăţişare în catastrofa mondială.

Aşa cum clădirea, prin structura sa, doreşte să constituie o unitate cu ceea ce urmează să se desfăşoare în sine, tot aşa există strădania ca acţiunea spirituală ce porneşte de la Dornach să dezvolte forţa sufletească impulsionatoare care poate configura o adevărată practică de viaţă morală, socială şi tehnică.

Pentru omul modern a existat o prăpastie între vieţuirile sale sufleteşti şi practica vieţii.

Pentru omul modern a existat o prăpastie între trăirile sale sufleteşti şi practica vieţii. Prin intermediul iluziilor el s-a amăgit în privinţa acestei prăpăstii. El a crezut că extrage ştiinţă şi artă din realitatea vieţii şi că-şi pătrunde spiritul cu această realitate. Aceste iluzii constituie adevăratele cauze ale pustiitoarei catastrofe mondiale şi al nevoilor sociale ale prezentului. Omul modern nu a găsit spiritul în ştiinţă şi în artă, şi de aceea practica vieţii sale a devenit o rutină lipsită de spirit.

Practicii vieţii sociale, tehnicii orientate mecanic, vieţii juridice exterioare le lipsesc impulsurile care pot lua naştere numai dacă sufletele vieţuiesc spiritul înlăuntrul oamenilor.

Ştiinţa spirituală care urmează să fie cultivată la Goetheanum, în Dornach, a impulsionat din sine însăşi o concepţie socială de viaţă, impulsul tripartiţiei organismului social, care ar dori să ajungă la o reală practică a vieţii izvorâtă dintr-o adevărată cunoaştere spirituală, şi care ar dori să evite tot ceea ce este utopic

prin aceea că îşi extrage forţa de creaţie din realitatea spirituală.

La Dornach urmează să fie cultivate cele de care au nevoie sufletele pentru a vieţui pe deplin umanismul în ele, în aceeaşi măsură cu tehnica vieţii exterioare. Direcţia spirituală care vrea să-şi formeze aici punctul său central ar dori să creeze o tehnică favorabilă vieţii, o configurare socială a activităţii umane, ca şi o clădire a vieţii sufleteşti. Ea are nevoie de colaborarea tuturor acelora care sunt suficient de nepărtinitori pentru a vedea că vieţi moderne îi lipseşte ceea ce ar dori ea să creeze.

Pentru a desăvârşi clădirea din Dornach este nevoie de aproape la fel de mult simţ al jertfei şi nepărtinire, pe cât s-au revelat deja în posibilitatea de a o aduce până la stadiul său actual. Dar prin încheierea acestei construcţii nu s-a realizat încă nimic din ţelurile cărora urmează să le slujească ea. În paralel cu încheierea acestei construcţii trebuie să se realizeze instituţii practice în viaţă, configurate în direcţia activităţii spirituale reprezentată de ea. Instituţii întru totul practice, cum ar fi întreprinderile tehnice şi sociale trebuie să dovedească caracterul favorizant pentru viaţă al forţelor sale. Trebuie să se ajungă acolo încât să nu mai apară ridicol faptul că spiritul care vrea să creeze o concepţie despre lume se implică şi în întemeierea întreprinderilor tehnice, a institutelor financiare şi a centrelor de cercetare ştiinţifică.

În Şcoala Waldorf Liberă din Stuttgart acţionează deja această direcţie spirituală menţionată. Chiar şi oamenii care o îngăduie deoarece preocupările ei se desfăşoară pe tărâm „spiritual" vor ajunge să solicite de a nu se mai „arăta cu degetul" înspre organizaţiile relativ la care numai „practicienii" pot emite judecăţi.

În acest domeniu trebuie învinsă una dintre prejudecăţile cele mai puternice. Personalităţile care s-au găsit deja până acum pentru a colabora la această învingere printr-o activitate practică sunt expuse etichetării de „visătorie străină de viaţă”. Aceşti oameni cred că ştiu că omenirea va putea ieşi din anumite necesităţi ale prezentului abia atunci când se va întrevedea caracterul iluzoriu al celor care îi desemnează astăzi în mod incorect drept „visători”. Dar numărul unor astfel de personalităţi care îşi pun forţele în slujba adevăratei practici de viaţă, în ciuda unor astfel de etichetări, este încă redus. Se vor organiza servicii care să creeze bazele acestei practici de viaţă. Lucrurile vor reuşi dacă se vor găsi suficient de mulţi oameni care să vrea să se alăture cestor puţini.

Ceva favorabil în această direcţie poate fi realizat numai pe o bază internaţională. Căci esenţei spiritului pe care îl avem aici în vedere, îi este străină înălţarea unor limite umane meschine. Lui îi este însă necesară cuprinderea unitară a vieţii sufleteşti şi a celei practic materiale. Pe acest fundament el ar dori să lucreze şi la rezolvarea „problemei sociale”. El consideră că îi este îngăduit să afirme cu toată modestia că a acţiona deja în cercuri restrânse pe această bază înainte ca izbucnirea catastrofei mondiale să fi arătat adevăratul chip al adversarului său. El ştie că aceste realităţi pe care le formulăm cu voce tare pot fi auzite numai de câţiva, puţini. El crede că acum ar trebui să i se acorde o înţelegere izvorâtă din nevoile timpului. Prin legăturile dintre popoare întemeiate pe baza vechiului spirit nu se favorizează creşterea unei vieţi noi; din noul spirit, legăturile dintre popoare vor creşte ca ceva de la sine înţeles. Vechile dispoziţii sufleteşti nu pot purta o nouă

viaţă socială; din înnoirea vieţii sufleteşti, reconstrucţia socială va rezulta cu o necesitate lăuntrică.

Se aud voci care afirmă să este necesară o vivifiere a forţelor omeneşti stinse. Dar dacă lucrurile se privesc mai îndeaproape, întrebarea: Care este conţinutul noului spirit? – rămâne fără răspuns. Dar în Goetheanumul de la Dornach dorim să vorbim tocmai despre *acest conţinut*, dorim să lucrăm să lucrăm tocmai pentru acest conţinut. Căci nu simplul apel la spirit poate ajuta în acest timp, ci numai spiritul recunoscut şi preluat în munca din viaţă. Însă acest spirit vrea să fie elaborat. El vrea să pătrundă întreaga cercetare ştiinţifică şi nu vrea să fie îngăduit ca fenomen secundar de către o ştiinţă aflată departe de el. El nu vrea să existe pentru ca acela care lucrează într-o întreprindere să îl găsească atunci când părăseşte fabrica; el vrea să trăiască în însăşi activitatea fabricii, în orientarea ei economică şi tehnică. El nu vrea o practică de viaţă care să „lase timp" şi pentru interese spirituale; el nu vrea să rămână nici un moment în care să nu acţioneze şi el. El nu vrea o artă care să înfrumuseţeze viaţa „prozaică"; lui îi este limpede faptul că adevărata viaţă se configurează artistic în conformitate cu natura ei.

Aşa este clădirea din Dornach şi ceea ce este proiectat în legătură cu ea; şi ele pot deveni realitate deplină dacă se recunoaşte că acest „gând" vrea să lucreze pornind din rădăcinile adevăratei vieţi.

DETURNARE DE IDEI ŞI MORALITATEA PUBLICIŞTILOR

Este remarcabilă mărturia de credinţă la care se vede constrâns să adere teoreticianul socialist *Karl Kautsky* [Nota 15] în cartea sa tocmai apărută «Cum a luat naştere războiul mondial». Kautsky vorbeşte despre problema vinii

războiului. El nu poate, desigur, proceda altfel decât prin indicarea unor persoane şi instituţii la care trebuie căutate cauzele înspăimântătoarei catastrofe mondiale. El simte că în felul acesta se izbeşte de o teoremă a teoriei socialiste, al cărui apărător de decenii este. El afirmă: „Marx ne-a învăţat că mersul istoriei nu este determinat de personalităţi individuale şi instituţii ci, în ultimă instanţă, de raporturile economice. Capitalismul ar produce în forma sa cea mai înaltă – cea a capitalului financiar – pretutindeni imperialistul, străduania după o extindere cu forţa a domeniului statal… Nu persoanele individuale şi instituţiile ar fi vinovate, ci capitalismul ca întreg, şi deci acesta ar trebui combătut."

Cel care cunoaşte dezvoltarea curentului partinic marxist de nuanţă socialistă, acela ştie că doctrina expusă în frazele de mai sus este introdusă cu ciocanul în capetele maselor largi ale proletariatului. Cu o astfel de doctrină, masele pot fi foarte bine agitate. Cu ea se pot făuri programe de partid. Dar modul în care se raportează ea la realităţile vieţii i se arată lui Kautsky în clipa în care el nu urmează să lucreze cu această doctrină la clădirea organismului social, ci în care vrea să obţină o judecată obiectivă asupra forţelor distrugătoare ale acestui organism. El se simte constrâns să afirme, referitor la judecata: capitalismul este vinovat de războiul mondial, următoarele: „Acest lucru sună foarte radical şi are totuşi o acţiune conservativă peste tot acolo unde predomină activitatea practică. Căci capitalismul nu este altceva decât o abstracţie obţinută prin observarea nenumăratelor fenomene individuale… Iar o abstracţiune nu poate fi combătută decât teoretic, însă nu şi practic". După care el recunoaşte că în practica vieţii suntem constrânşi să ne

îndreptăm atenţia „înspre anumite instituţii şi persoane, ca purtătoare ale anumitor funcţii sociale”.

Nu ar fi meritat să indicăm un astfel de punct de vedere dacă el ar fi apărut la un agitator de duzină. Dar Kautsky nu este un agitator de duzină. El este un socialist conştiincios, care procedează în mod ştiinţific. El este cel mai bun dintre cei de aceeaşi orientare cu el.

El se vede determinat să facă pasul, de la un dogmatism partinic ostil vieţii, înspre realitatea acestei vieţi, deoarece el vrea să descopere „cum a luat naştere războiul mondial”. Toate abstracţiunile partinice îndrăgite trebuie să se disperseze cu această ocazie. Se furnizează dovada reală a faptului că prin astfel de abstracţiuni se pot întemeia partide, dar că prin ele ne situăm pe deplin străin faţă de practica vieţii. Oare o asemenea realitate nu aruncă o lumină limpede asupra acţiunii distructive pe care trebuie să o aibă partidele care vor să modeleze viaţa în conformitate cu abstracţiunile lor?

Impulsurile pentru tripartiţia organismului social îşi găsesc adversarii principali în dogmatismele de partid care – şi au rădăcinile în abstracţiuni. Căci aceste impulsuri pornesc de la înţelegerea lipsei de rodnicie a unor astfel de abstracţiuni. La tratarea problemelor sociale, ele se situează pe cel mai răspândit punct de vedere al observării vieţii. Desigur că nu se poate afirma că abstracţiunile nu ar fi necesare la considerarea şi configurarea vieţii. Dar se pune problema în ce spirit se abstractizează. În procesul abstractizării nu trebuie niciodată pierdute din vedere „anumite instituţii şi persoane ca purtătoare a unor anumite funcţii sociale”. Abstractizarea poate fi un instrument pentru pătrunderea în viaţă, dar pentru cel care o vede în felul acesta ea nu poate deveni niciodată o frână în cadrul adevăratei practici de viaţă.

Cele spuse aici nu sunt contrazise de următoarele afirmaţii ale lui Kautsky (la pagina 14 din cartea sa): „În nici un caz nu este marxism dacă în cadrul cercetării persoanelor vinovate vrem să deviem vina asupra capitalismului prin indicarea vinii impersonale". Căci această frază nu este nimic altceva decât o afluenţă de dogmatism partinic străin vieţii. Într-un caz anume, Kautsky se vede constrâns să răstălmăcească acest dogmatism, pentru că altfel nu ar fi putut scrie această carte a sa. Dar dacă s-ar fi pus problema ca un astfel de reprezentant de partid să formuleze o judecată asupra ideii tripartiţiei organismului social, atunci „abstracţiunile" de tipul „capitalism" ar mărşălui imediat, ca într-un comando militar, „deviind" privirea de la o activitate conformă cu viaţa. Faptul că se poate afirma, din punct de vedere teoretic, că ceva ar fi „marxism" sau nu, este insignifiant pentru adevărata viaţă; semnificativ este numai spiritul pe care îl revarsă marxismul în purtătorii săi.

Pentru cele pe care le avem noi în vedere aici, marxismul poate constitui doar un exemplu. Căci şi alte doctrine de partid au un caracter la fel de străin de viaţă. Degradarea vieţii noastre sociale este determinată de fenomenele maladive ale timpului, asupra cărora indicăm noi aici. – Şi ne putem imagina uşor că cineva care se află sub influenţa acestei maladii a timpului va inventa cu uşurinţă obiecţii împotriva celor spuse. Şi anume, se poate spune: Kautsky desigur că nu poate acuza capitalismul abstract; dar cum să indici anumite persoane dacă vrei să elaborezi o concepţie despre viaţă socială generală? Desigur că asta nu se poate face. Ceea ce se poate face însă este să se clădească o asemenea concepţie de cunoaştere a realităţii în aşa fel încât pe baza ei să ia naştere instituţii în care oamenii să poată trăi. Şi dacă se clădeşte o astfel de

concepţie, atunci ea va fi aplicabilă la relaţiile existente în realitate, fără o răstălmăcire artificială în sensul afirmaţiilor lui Kauzsky. Abstracţiunile cu care va trebui să lucreze şi o astfel de concepţie nu vor necesita afirmarea faptului că ele nu pot fi combătute practic; pentru că ele vor indica peste tot asupra celor reale, prin propria lor entitate, ce anume trebuie combătut.

Sub influenţa ideilor străine de realitate, care se consideră adesea în prezent drept singurele practice, se află aproape toate cele care se raportează, prin respingere, la ideea tripartiţiei organismului social. Se poate discuta cu cineva care se situează pe terenul adevăratei observări a vieţii. Căci desigur că nimeni din cei care aderă la ideea tripartiţiei nu trebuie să afirme că tot ceea ce este expus de către purtătorii acestei idei ca propuneri într-un domeniu sau altul ar fi incontestabil. Dar ceea ce trebuie afirmat este că purtătorii acestei idei se situează pe terenul unei concepţii de viaţă faţă de care au păcătuit toţi aceia care, prin evenimentele dureroase din ultimii ani, au dovedit cât de străine de viaţă sunt ideile lor.

O altă cale este aceea de la nocivitatea curenţilor de tipul descris până la aceea care îşi dezvoltă roadele contrariante în prezent prin faptul că afirmă în viaţa publică lucruri cărora le este străină orice legătură cu realitatea. Şi, cu toate acestea, un neam care – atâta timp cât mai merge – se educă în abstracţiuni neesenţiale, pierde treptat sentimentul responsabilităţii faţă de legătura celor pe care cred că pot să le afirme faţă de ceea ce este real. Acest lucru apare cu claritate în faţa ochilor aceluia care este direct afectat. – În aceste zile a existat o notiţă într-o serie de ziare germane: «Teosoful Steiner – colaborator al Antantei» [Nota 16]. Tot ceea ce se află în acea notiţă este de la un capăt la altul nerealitate

calomniatoare. Calomnia merge chiar atât de departe încât se vorbeşte şi despre o corespondenţă prin care s-ar oferi date că eu vreau să slujesc Antantei. Toate acestea nu sunt nimic altceva decât neadevărul cel mai lipsit de sens.

Eu am fost mult duşmănit. Până acum am trecut sub tăcere aproape totul. Eu consider că nu este rodnic să mă cert cu personalităţi care consideră conciliabil cu sentimentul lor de responsabilitate faptul de a redacta următorul nonsens: „Despre Steiner… cei din preajma lui s-au plâns în ultima vreme că devine steril, că nu are noi ‹viziuni› şi că nu face decât să repete aceleaşi lucruri în conferinţe; probabil că în curând se va azvârli pe ceva nou". Ce sens are să intri într-o controversă cu cineva care permite constituţiei sale spirituale să-şi caute calea înspre adevăr pe asemenea baze?! Doar s-a afirmat chiar că eu am fost cândva preot catolic, după care această afirmaţie neadevărată a fost retrasă de către aceleaşi persoane care au răspândit-o, prin cuvintele: „Asta nu mai ţine". Eu nu polemizez cu plăcere cu nişte oameni care nu se conving înainte de a afirma un lucru, că acesta ar fi adevărat.

Însă astăzi trebuie să aflăm, chiar de la presupuşi savanţi, că ei formulează afirmaţii neverificate spunând că până acum lucrurile nu au fost contrazise.

De data aceasta nu doresc să spun decât următoarele în privinţa neadevărului calomniator caracterizat mai sus: Se cunosc izvoarele tulburi din care provin astfel de lucruri. Se cunoaşte şi terenul pe care cresc intenţiile care vorbesc din ei. Dar se ştie şi că dovedirea faptului că astfel de lucruri sunt obiectiv neadevărate nu va da nici un rod împotriva acestor intenţii. Ne putem dori doar ca tot mai mulţi oameni să renunţe la naivitatea care îi împiedică să străvadă astfel de lucruri. Căci numai în felul acesta se pot îmbunătăţi unele lucruri care au mare nevoie de

îmbunătăţire în timpul nostru. Şi nu este pentru prima oară că afirm că în ciuda acestor controverse eu nu stabilesc o identitate între abstracţioniştii care greşesc şi cei pa care i-am caracterizat aici în ultimul rând.

UN NOU CZERNINISM NU TREBUIE SĂ-L ÎNLOCUIASCĂ PE CEL VECHI

Catastrofa mondială a determinat ca anumite personalităţi să se exprime public într-un sens în care faptul de a fi tăcut în privinţa părerilor lor ar fi putut fi considerat drept o dovadă a inteligenţei. Din publicaţiile celor care s-au aflat în posturi conducătoare înainte şi în timpul catastrofei, lumea poate afla din ce impulsuri de voinţă a fost „făcută istoria". Ceea ce poate fi aflat acolo pare într-adevăr potrivit să-i facă să reflecteze pe acei oameni care până atunci aveau tendinţa să se legene în iluzii în privinţa acestor impulsuri de voinţă. În cartea «În războiul mondial» de *Ottokar Czernin* [Nota 17] se poate citi: „Se cunoaşte faptul că firul roşu care străbătea caracterul şi întregul mers al gândirii lui Wilhelm al II-lea a fost ferma sa convingere în privinţa ‹harului lui Dumnezeu› şi a ‹sentimentelor dinastice de nedezrădăcinat ale poporului german›. Şi Bismarck credea în sentimentul dinastic al germanilor. Mie îmi pare că există la fel de puţin un sentiment general dinastic, cât şi un sentiment general republican al popoarelor, atât la germani cât şi oriunde altundeva, ci că există numai un sentiment de mulţumire sau nemulţumire care se manifestă, în funcţie de situaţie, pentru sau împotriva dinastiei şi a forţei statale… Monarhiştii, care îşi revendică un merit din fidelitatea lor moştenită faţă de casa domnitoare, se înşeală pe sine în privinţa sentimentelor lor; ei sunt monarhişti deoarece

consideră că această formă statală este cea mai satisfăcătoare. Iar republicanii, care glorifică aparent „majestatea poporului", se au de facto în vedere pe ei înşişi în acest context. Un popor va recunoaşte însă întotdeauna, în timp, acea formă statală care îi va aduce cât mai curând ordine, de lucru, bună situare şi mulţumire. La 99 la sută din populaţie, patriotismul şi entuziasmul faţă de o formă statală sau alta constituie întotdeauna doar o problemă a stomacului."

Aceasta este părerea unui om despre care s-ar putea chiar spune că, dintre cei care conduc problemele publice, nu face parte dintre aceia care au prezentat cea mai mare lipsă de spirit. Aşa se exprimă un om care a condus, în mandatul monarhului său, politica de externe austriacă în clipele decisive ale istoriei lumii. Prin asemenea afirmaţii se aruncă lumină asupra întrebării: Cum trebuie să fi fost căile pe care au ajuns în prezent în poziţiile conducătoare personalităţi având o asemenea concepţie despre lume? Un om care vorbeşte în felul acesta nu are nici un sentiment pentru motivele care au împins oamenii în comunităţile din care a izvorât civilizaţia. Lui îi lipseşte orice sentiment faţă de puterile care au domnit de-a lungul istoriei. Şi este rezultatul evoluţiei acestui timp faptul că a adus în posturile conducătoare personalităţi care au pierdut orice legătură cu idealurile omenirii.

Czernin mai spune: „Războiul pierdut a măturat monarhia". Or evenimentele timpului ar fi trebuit să mătură şi oameni de tipul său de la conducerea afacerilor publice. – Se pune însă problema ca pe cât posibil mai mulţi oameni să ajungă să reflecteze care este motivul faptului că oameni de acest tip pot „să facă istorie". Curentul evolutiv al omenirii, care a adus astfel de personalităţi în posturile cele mai importante ale vieţii

publice, îşi avea odinioară ideile sale istorice. El a configurat, plecând de la acestea, această Europă actualmente decadentă. Aceste idei pot fi urmărite în istorie începând din timpul în care această Europă s-a constituit din lumea romană decadentă. Au existat motive istorice care nu au fost câtuşi de puţin „probleme ale stomacului", însă aceste motive şi-au pierdut justificarea în ultima vreme. În realitate, ele nu mai există ca motive spirituale de multă vreme. Dar instituţiile care s-au născut din ele s-au menţinut în istoria lumii în conformitate cu o anumită lege a inerţiei. Oamenii au trăit în acest instituţii, după ce ele au devenit un simplu înveliş înăuntrul căruia a domnit cândva spiritul. Iar acest simple învelişuri au necesitat, pentru administrarea lor, oameni care să aibă o concepţie despre viaţă fără conţinut, fără idei, fără credinţă; oameni care au avut convingerea că patriotismul reprezintă, la 99 la sută din populaţie, „o problemă a stomacului". Adevărul este că acele instituţii, provenite iniţial din impulsuri spirituale, se îndreaptă acum spre dizolvarea lor deoarece şi-au pierdut vechiul lor spirit, pentru că aceia cărora le-au fost deschise în ultima instanţă căile spre conducere au ajuns la un deplin faliment al concepţiei lor despre lume.

Cunoaşterea acestui fapt poate străluminа din experienţa ce provine din publicaţiile de tipul czerninist. Această cunoaştere încă nu există la aceia care ar dori să reclădească Europa prăbuşită, fără să facă apel la o nouă spiritualitate. Ruinele vechii stări se aseamănă cu părţile unui mecanism distrus. Ne aflăm în faţa descompunerii unui tot, iar oamenii ar dori să reclădească întregul din toate părţile componente. Dar ei nu observă că părţile au putrezit.

Putrede sunt şi configuraţiile prin care urmează să ajungă şi cele mai mici popoare la dreptul lor de autodeterminare, în conformitate cu nişte lozinci preferate. Căci ele trebuie să fie putrede, deoarece impulsurile spirituale care au revărsat cândva în ele forţa de viaţă, s-au retras dinăuntrul lor. Se pot întemeia oricâte „state" care să fie unite printr-o alianţă între popoare gândită în mod abstract, dar în felul acesta nu se îmbină decât părţile devenite putrede ale unui tot cândva justificat, care a fost cândva purtat de un spirit ce nu mai este capabil să îl poarte.

Înţelegerea acestui context istoric este condiţia preliminară necesară pentru o îmbunătăţire a stării europene. Statele nu pot prospera dacă nu sunt clădite pe cunoaşterea faptului că spiritul din care şi-au preluat viaţa sufletească oamenii care le aparţin, a murit.

De la această cunoaştere doresc să pornească aceia care văd în „tripartiţia organismului social" calea de salvare din confuzia prezentului. Ei sunt convinşi că această tripartiţie ţine cont de noua spiritualitate, care trebuie să trăiască în popoare înainte de a se proiecta reconstrucţia unei noi Europe.

Czerninii sunt urmaşii acelora care au conferit cândva Europei trăsăturile sale, pornind de la simple idei. Însă czerninii şi-au pierdut vechile idei din convingerile şi credinţa lor, fără să-şi cucerească altele noi. Şi nu va rodi nimic dacă vechii czernini, împreună cu vechile instituţii, vor fi măturate fără ca în locul lor să vină oameni care să aibă o legătură cu forţele spirituale ce impulsionează istoria lumii. Eu am încercat să arăt în lucrarea mea ***Puncte centrale ale problemei sociale***, şi în repetate rânduri în acest săptămânal, modul în care prin schimbarea direcţiei de gândire politice şi sociale noii czernini se revelează

drept discipoli fideli ai celor vechi. Nu va rodi nimic dacă în locul vechilor czernini vor apărea unii noi, aparent democratici şi socialişti, care, în fond, doresc să configureze o nouă lume pornind de la aceleaşi impulsuri sufleteşti din care se voia să se menţină Austria, cea pe cale de descompunere. Czernin a acţionat în Austria, despre care afirmă acum (la pagina 41 din cartea sa): „Ora Austro-Ungariei trecuse". El consideră „că descompunerea monarhiei ar fi intervenit şi fără acest război". Aşa poate vorbi – având în urma sa o activitate ca aceea a lui Czernin – numai un om care nu a avut o participare lăuntrică reală la situaţia în care a avut un rol proeminent. O asemenea participare lăuntrică s-ar fi putut naşte numai dintr-un sentiment avut faţă de forţele impulsionante ale devenirii istorice a omenirii. Însă el acţiona în cadrul unor instituţii care-şi pierduseră sensul şi spiritul. Însă acest instituţii au avut cândva un sens şi un spirit. Şi tot aşa trebuie să aibă un sens şi un spirit cel ce urmează să se nască din ruinele vechii Europe. Iar la această convingere trebuie să ajungă un număr suficient de mare de oameni. Fără această convingere nu se poate realiza decât reunirea părţilor componente ale vechii Europe într-un tot european imposibil în sine.

Iar ceea ce spus cei vechi ne arată limpede cum nu trebuie să gândească cei noi. Czerninii sunt oameni în care monarhismul, republicanismul, democraţia şi patriotismul au devenit „ideologie", frazeologie. Ei au fost însărcinaţi să-şi pună faptele în serviciul monarhiei, iar acum pot să scrie următoarele (pagina 70 din cartea lui Czernin): „Toţi monarhii ar trebui să înveţe că poporul nu-i iubeşte câtuşi de puţin, că ei îi sunt acestuia, în cel mai bun caz, indiferenţi, că poporul nu îl urmează din iubire şi nu îi priveşte cu iubire, ci din curiozitate, că nu îi aplaudă din

entuziasm, ci din distracţie, şi că dacă ar fi asmuţiţi ar fluiera cu tot atâta drag cu cât jubilează – că nu există nici cel mai mic motiv pentru ‹fidelitatea supuşilor›, că aceştia nici nu au câtuşi de puţin intenţia de a fi fideli, ci vor să fie mulţumiţi şi că ei îi suportă pe monarhi atâta timp cât propria mulţumire le dă motiv să o facă sau, în caz contrar, atâta timp cât nu au puterea să-i alunge. Acesta ar fi adevărul". Orice spirit a devenit „ideologie", frazeologie, în acest bărbat, care a acţionat în slujba unui monarh, fiind de părerea că acesta este adevărul.

Reflectaţi ce ar fi dacă instituţiile publice s-ar constitui dintr-o astfel de concepţie faţă de viaţă, clădită pe părerea că tot ceea ce este spiritual ar fi „ideologie". Această părere s-a configurat pe jumătate inconştient la vechii czernini; ei au alunecat în ea, aşa cum a alunecat Germania în războiul mondial după părerea lui Tirpitz [Nota 18]. Noii czernini ar dori să clădească Europa de la început, pe această părere. Şi nu va ajuta la nimic dacă mulţi dintre ei – desigur că nu toţi – nu au o voinţă rea în această privinţă. Căci în devenirea istorică nu decide o bună-voinţă abstractă, care nu are nici o presimţire despre adevăratele forţe care impulsionează viaţa, ci înţelegerea vie a realităţii.

DISTRUGERE ŞI RECONSTRUCŢIE

John Maynard Keynes [Nota 19] a publicat recent la Londra o carte despre consecinţele economice ale păcii de la Versailles (The economic consequences of the peace by John Maynard Keynes C. B. Fellow of King's College, Cambridge, Macmillan and Co., London). El expune în «Cuvântul înainte» faptul că în timpul războiului a fost temporar activ în trezoreria britanică, fiind împuternicitul

acesteia la conferinţa pentru pace până pe 7 iunie 1919. El a renunţat la această funcţie când i-a dispărut orice speranţă relativ la faptul că prin ceea ce se înfăptuieşte drept „pace" sub influenţa personalităţilor determinante participante la această conferinţă, ar putea rezulta o dezvoltare favorabilă a vieţii economice din Europa. El vorbeşte în calitate de englez, dar ca om care îşi pune cu luciditate întrebarea: Este posibil ca din voinţa lui Wilson [Nota 20], Clemenceau [Nota 21], Lloyd George [Nota 22] să rezulte ceva care să poarte în sine o capacitate de viaţă în configurarea economică a Europei? Expunerile din cartea sa arată că pe 7 iunie 1919 el şi-a spus: Wilson este un om care, vieţuind concepte abstracte, străine de viaţă, nu poate avea o influenţă determinantă a supra intenţiilor lui Clemenceau şi Lloyd George; Clemenceau este o personalitate însufleţită exclusiv de voinţa pasională de a dicta Europei o pace care, prin neglijarea evoluţiei Franţei din 1870 încoace, transpune această ţară în situaţia de a se simţi drept „naţiune" în lume, aşa cum ar fi vrut să se simtă ea înainte de 1870; Lloyd George este viclean şi dotat cu cunoaşterea oamenilor, dar se gândeşte numai la succesul de moment. Şi Keynes îşi răspunde la întrebarea expusă mai sus, prin următorul gând: Ceea ce se poate întâmpla sub influenţa acestor trei personalităţi va implica cu necesitate distrugerea economică a Europei. Şi el s-a retras din funcţia sa. Eu nu pot găsi în cartea sa o perspectivă care să confere speranţe în legătură cu o reclădire a acestor raporturi economice, cu excepţia unei fraze din încheiere, în care el afirmă că o salvare poate fi de aşteptat numai atunci când sunt puse în mişcare acele forţe ale cunoaşterii şi ale concepţiei despre viaţă care pot transforma părerile dominante. Şi nu-l înţelegem deloc greşit pe Keynes dacă afirmăm că această carte s-a născut din grija şi teama că

Anglia a colaborat la o operă din care urmează să rezulte distrugerea Europei într-o asemenea măsură încât şi Angliei să-i meargă rău.

Expunerile lui Keynes sunt dovada deplină a faptului că din concepţiile politice dominante până în prezent şi care au fost purtate de către personalităţile conducătoare determinante şi în aşa-numita „operă de pace" nu poate rezulta nimic din ceea ce are nevoie viitorul unei omeniri civilizate.

Aparţinătorii poporului german vieţuiesc în această oră cosmică, în modul cel mai amar posibil, stadiul la care s-a ajuns prin impulsurile dominante ale noii civilizaţii. Lui i se cere ceva la împlinirea căruia nu ne putem gândi nici o clipă. Cei care îi cer acest lucru ar înălţa munţi de ură – în comparaţie cu care ceea ce a fost înălţat până acum nu constituie decât mici coline – dacă poporului german, în cazul unei victorii, i-ar fi trecut prin minte să născocească acel ceva. S-a ajuns aşadar, în mod evident, ca să se ceară ceva imposibil drept condiţie de pace.

Oamenii care vor să-şi menţină privirea lucidă, spun că personalităţile conducătoare lucrează la distrugerea Europei; aceste personalităţi conducătoare inventează drept parte a „operei de pace" ceva care, pe lângă distrugerea economică, ar produce completa nimicire sufletească a poporului german. (În privinţa aprecierii „spiritului" care acţionează în astfel de măsuri, situaţia nu se schimbă cu nimic dacă ulterior sunt introduse şi câteva modificări. Şi despre acest „spirit" este vorba).

Oare nu am ajuns în acel punct în care se poate înţelege, în sfârşit, de către un număr suficient de mare de oameni că salvarea din fundătura la care a ajuns Europa trebuie realizată prin cu totul alte mijloace decât cele care rezultă dintr-o continuare a ideilor curente depăşite? Vor

crede oamenii în continuare că se poate face „pace” dacă intenţiile curente vehiculate în secolul XX trebuie să rămână determinante pentru structurarea lumii civilizate? Noi nu vom putea „semna” nimic care să aducă „pacea”, atât timp cât lucrurile nu se judecă dintr-un spirit cu totul nou, decât cel din care s-a judecat până acum în ordonarea problemelor publice. O discuţie în privinţa faptului dacă un asemenea spirit nou este necesar, ar trebui să fie exclusă printre cei capabili de judecată, în faţa a ceea ce se întâmplă din vechiul spirit. Curajul şi hotărârea de a aborda acest nou spirit ar trebui să intervină într-un număr suficient de mare de suflete. Iar din aceasta ar trebui să urmeze o muncă de reconstrucţie care să acţioneze eficient împotriva spiritului distructiv. Obiecţiunea că în situaţia sa actuală poporul german, cu un astfel de spirit, nu poate face singur nimic în faţa puternicilor învingători, trebuie străvăzută în lipsa ei de însemnătate. Căci ceea ce este bun va fi totuşi preluat, în ultimă instanţă, de întreaga lume, dacă înţelegerea avantajelor învinge prejudecăţile.

În realitate, nici nu este aceasta obiecţia care să-i facă pe adversari să respingă o nouă spiritualitate. Este lipsa de curaj, pe care nu o recunosc şi asupra căreia vor să ne amăgească prin judecăţi aparente. Este părerea care a fost inoculată multora în ultima vreme în privinţa eficienţei spiritualului, şi care acum îşi arată roadele nefaste. Utopia materialistă, care a devenit realitate şi care, în calitatea sa de utopie, trebuie să se manifeste în mod distructiv, face ca ceea ce este cu adevărat practic şi care poate fi extras numai dintr-o nouă spiritualitate să apară drept „utopie” în cercuri largi.

Pentru mulţi, lucrurile stau aşa că împlinirile exterioare ale perioadei contemporane le-au adus vieţuiri

deosebit de simpatice. Fapt care i-a împiedicat să vadă că la baza dezvoltării acestor împliniri a fost acel spirit nefast care a determinat evenimentele înspăimântătoare ale ultimilor cinci ani. Ei doresc să facă acum, din aceste evenimente înspăimântătoare, o „pace" care să le facă pe acestea să apară doar drept un episod, punând in nou vechea stare în locul haosului actual. Însă promiţător pentru viitor poate fi numai faptul de a acţiona pornind de la o judecată care să vadă că împlinirile exterioare ale perioadei recente au fost clădite pe terenul distrus al lipsei de idei şi că orice întoarcere la cele vechi, fără o reînnoire spirituală, nu face decât să sădească din nou vechile seminţe pentru reîntoarcerea evenimentelor înspăimântătoare. Fără ajutorul eficient al prezenţei acestei judecăţi într-un număr suficient de mare de oameni nu vom putea ieşi din confuzii şi din haos.

E NEVOIE DE O VOINŢĂ ÎNŢELEGĂTOARE

Atunci când în decembrie 1916 Puterile Centrale au propus Antantei încheierea unui tratat de pace [Nota 23], această propunere nu conţinea nimic care să exprime într-un mod precis intenţiile de război. Şi nici în perioada următoare nu au catadicsit oamenii de stat din Europa Centrală să dea de ştire lumii despre vreo părere limpede în privinţa voinţei lor. Ei au vrut doar să determine posibilitatea „de a se aşeza la masa tratativelor". Şi se gândeau că atunci se va găsi ce pot voi, sau ce trebuie să voiască. Cel care citeşte în ziua de azi numărul mare de publicaţii al acestor oameni de stat poate vedea de ce au fost lucrurile aşa. Aceşti oameni nu puteau dezvolta, din gândurile care le treceau în cap în timp ce ocupau poziţiile lor conducătoare, nimic care să aducă lumină în haosul pe

care îl vedeau apropiindu-se. Şi de aceea aşteptau un viitor în care să afle ce anume ar trebui să gândească.

Unde s-a putut ajunge cu această aşteptare ne-o demonstrează tristele raporturi din prezent. Însă ele i-au învăţat prea puţin pe oameni că trebuie să se înceteze definitiv cu acest tip de atitudine. Şi că este necesar ca tocmai în această Europă Centrală greu încercată să se stabilească un ţel clar şi precis dacă e ca haosul să nu devină şi mai mare.

Să privim consecinţele internaţionale ale acestei lipse de stabilire a unui ţel. Tot mai limpede devine faptul că personalităţile conducătoare ale puterilor apusene sunt cuprinse de o adevărată teamă faţă de ceea ce pot deveni ţările pe care le-au învins. În ei se creează coşmaruri atunci când se raportează cu gândurile lor la ceea ce se mai poate ivi în Germania la suprafaţa evenimentelor. Căci lor, această Germanie le apare ca un mare Necunoscut. Ei se tem că din ea poate deveni ceva care să zguduie temeliile propriilor lor ţări, după ce ei au avut posibilitatea – datorită victoriei – să constrângă încheierea unei „păci" care le-a dat „certitudinea" pe care şi-o pot imagina în conformitate cu vechea politică statală.

Gândiţi-vă numai ce s-ar putea petrece în această situaţie internaţională dacă măcar aici, în Germania, s-ar înfăptui ceva care să nu se desfăşoare în conformitate cu aşteptările şi determinarea de către evenimente, ci care să reveleze o voinţă limpede. Căci evoluţia istorică a poporului german justifică totuşi credinţa că în acest popor poate fi trezită înţelegerea pentru impulsuri care să tindă la reconstrucţia Europei pustiite, dacă gândurile care exprimă aceste impulsuri nu sunt inhibate de către aceia care sunt incapabili să vadă necesitatea de evoluţie a omenirii.

De la această credinţă a pornit tot ceea ce se expune în faţa lumii ca mişcare pentru tripartiţia organismului social. Primul pas în această direcţie a fost făcut în primăvara anului 1919 prin articolul ***Apel la poporul german şi la lumea civilizată!*** [Nota 24]. La baza acestui apel a stat credinţa în puterea forţelor poporului german. Fără această credinţă, articolul nu ar fi putut fi conceput. Dar s-a întâmplat ca prin conţinutul său acest articol să rănească sentimentele germane. S-a putut vedea în el o ofensă la adresa poporului german. Alţii, care au fost mai puţin miopi l-au găsit „ininteligibil". Însă asta nu înseamnă nimic altceva decât că l-au citit superficial, şi apoi s-au întrebat dacă el concordă cu ceea ce erau ei obişnuiţi să gândească în privinţa relaţiilor spirituale, statale şi economice. Şi oamenii au găsit că articolul spunea altceva. Şi atunci şi-au spus că este „ininteligibil". Nimeni nu a vrut să reflecteze la faptul că vechile obişnuinţe de gândire au împins, la urma urmei, Europa în acest război înspăimântător, şi că în cadrul acestui război nu s-a împlinit altceva decât dispoziţia de „aşteptare" şi aceea de „a se lăsa purtat de evenimente".

Acest război înspăimântător a adus Europa în faţa haosului. În acest haos se găsesc uniunile între popoare, uniuni care vor să trăiască în continuare. Dar ele vor să o facă pe baza forţelor ideilor care le-au condus în haos. Înainte de război, în Europa s-a dezvoltat o viaţă economică, condusă de oameni de stat şi configurată dintr-un spirit naţional şi pe diverse baze juridice. Aceste configuraţii au dovedit şi dovedesc din nou, cu fiecare zi ce trece, că ele nu pot conduce economia Europei. Relaţiile spirituale şi juridice nu se pot dezvolta însă dacă viaţa economică pe care o coordonează se prăbuşeşte sub influenţa lor. Evenimentele pustiitoare actuale vorbesc

extrem de limpede: Daţi viaţa economică forţelor care cresc din ea însăşi! Creaţi o viaţă juridică al cărei conţinut să nu fie determinat de puterile economice. Eliberaţi administrarea problemelor spirituale de cătuşele economice şi statale, pentru ca ea, devenită independentă, să poată rodnici şi celelalte ramuri ale vieţii! Dar oamenii numesc aceasta „utopie", şi numesc în schimb „realitate" ceea ce duce la propria distrugere, după cum poate vedea oricine vrea să vadă.

Cei care doresc să fie conducători în ziua de azi sunt discipolii fideli ai celor care au împins lumea, la începutul secolului XX, într-o situaţie imposibilă. Aceştia au văzut „avântul" şi au considerat că lucrurile pot merge aşa în continuare; discipolii lor văd dezastrul şi vor să o contracareze prin gândurile care au produs „avântul", adică prin cele care au dus la nimicire.

Cât de des nu a fost subliniat de către autorul acestui articol că el nu are pretenţia că prin ideile de tripartiţie aduse în faţa lumii ar avea în vedere ceva care să nu fie perfectibil! Cu cât colaborează mai mulţi oameni experimentaţi la această perfecţionare a ideilor, cu atât va rezulta ceva mai bun de aici. dar ceea ce are autorul în vedere este faptul că ideea tripartiţiei organismului social porneşte de la adevăratele necesităţi ale vieţii, aşa cum se manifestă ele în existenţa publică a prezentului. Şi că aceste necesităţi ale vieţii pot fi văzute numai de către acela care străvede faptul că ideile modurile de gândire tradiţionale sunt realmente contrazise prin evenimentele înspăimântătoare ale prezentului. Despre voinţa de a vedea şi a înţelege această realitate este vorba. Orice „aşteptare" nu poate aduce nimic altceva decât evenimente care să contrazică din nou ceea ce a fost deja suficient

contrazis. Numai că orice nouă contrazicere va fi însoţită de un nou val de sărăcire.

Reclădirea Europei trebuie să pornească de la gândurile sănătoase. Gândurile sănătoase, care să poată fi active în viaţa publică, necesită un număr suficient de mare de oameni care să le întâmpine cu atâta înţelegere încât prin acesta voinţa lor să fie transformată într-o adevărată forţă de viaţă. Fără asta nu există nici un progres. Tratativele nu duc la nimic dacă în tratative nu acţionează voinţa necesară. Acolo unde acţionează voinţa omenească nu se creează utopii, pentru că tot ceea ce s-a realizat în existenţa omenească constituie, în ultimă instanţă, rezultate ale voinţei omeneşti. Rezultate de acest tip sunt comunităţile spirituale care s-au format de mult, sunt şi statele, sunt şi raporturile economice de producţie. Atâta timp cât oamenii care nu găsesc în ei puterea de a străvedea aceste lucruri aduc la tăcere aceste idei, care doresc să pornească de la această înţelegere, nu vom putea face nici un pas mai departe în învingerea haosului din Europa.

CERINŢELE TIMPULUI DE ASTĂZI ŞI GÂNDURILE DE IERI

În timp ce se auzea vuietul războiului, se putea vedea că personalităţile conducătoare ale Europei Centrale îşi foloseau tot mai mult perspicacitatea politică pentru a afla dacă nu domneşte cumva, pe ici, pe colo, vreo divergenţă între adversari. De astfel de divergenţe voiau să se lege, pentru a se îngriji de o continuare favorabilă a propriilor lor „afaceri de stat". Prin acest fel de gândire diplomatică s-a ajuns treptat să nu se mai vadă cum aproape întreaga lume s-a pus de acord pentru a învinge Europa Centrală.

Ca şi multe altele, acest tip de „diplomaţie” este gândit în continuare de către personalităţi care nu vor câtuşi de puţin să înveţe din evenimente. Se vede cum Anglia nu vrea să consimtă la dorinţa Franţei de a încheia o alianţă militară după un plan exact; se observă că Londra nu are tendinţa să împlinească, fără doar şi poate, cerinţele economico-financiare care pornesc de la Paris şi cum în Anglia nu se tratează cu o bună-voinţă necondiţionată cerinţele Franţei referitoare la graniţa Rinului. Atenţia este îndreptată asupra atitudinii politice a lui Wilson după încheierea păcii, şi asupra unor alte lucruri asemănătoare.

Oamenii ar dori ca aceste divergenţe să le indice o cale pentru ceea ce au de făcut în Europa Centrală. Şi sunt atât de deştepţi încât nu văd cât de uniţi vor fi ceilalţi dacă se vor pregăti ei înşişi să meargă pe calea care pare a fi desemnată de divergenţe.

Cât va dura până când oamenii vor înţelege lipsa de eficienţă a unui asemenea mod de a gândi. În adâncurile omenirii europene domnesc forţe care fac imposibilă continuarea acestui mod de gândire. În ţările vestice sunt create raporturi care permit, prin parcursul temporar al evenimentelor de război, ca acolo personalităţile conducătoare să se mai poată menţine un timp, cu gândirea lor, pe vechile căi. În aceste domenii vor interveni abia după un timp cerinţe ale evoluţiei omenirii, care astăzi sunt deja arzătoare în Europa Centrală. Acolo viaţa economică se va mai putea menţine pentru un scurt timp unită cu viaţa statală.

În Europa Centrală un singur lucru poate duce la un progres salutar: înţelegerea noii configurări a întregii organizări sociale. Ţările vestice şi-au cucerit prin acordul şi victoria lor posibilitatea de a mai menţine un răstimp vechiul organism social. Această menţinere este legată de

victoria lor. Ţările Europei Centrale se află într-o situaţie care face imposibilă o asemenea menţinere. Aici trebuie văzut că vechile configuraţii sociale nu au instituţii care să le poată scoate din haos.

Configuraţiile sociale îmbătrânesc; forţele impulsionatoare pentru noile configurări trebuie să vină din adâncurile sufletelor omeneşti. Fără încrederea în ceea ce domneşte în aceste adâncuri nu se poate merge mai departe. Nu trebuie să se conteze în continuare pe aceia care consideră această încredere drept revărsare a unui idealism fantasmagoric şi care predică drept practic ceea ce au ajuns să gândească ei în mod obişnuit. Faptul că în ziua de azi la Londra pretenţiile guvernului francez în privinţa unei alianţe militare nu sunt primite cu sufletul deschis din cauza tradiţiilor britanice, faptul că Anglia nu-şi deschide din toată inima casele de bani pentru necesităţile economice ale francezilor, acestea sunt lucruri asupra cărora îşi îndreaptă privirea numai cei mai „şireţi" sau reprezentanţii vechii gândiri diplomatice. Aceia care înţeleg „semnele timpului" ar trebui să vadă că din aceste lucruri se poate obţine la fel de puţin pentru progresul relaţiilor din Europa Centrală, pe cât de puţin s-a putut obţine înainte de război prin faptul că o alianţă militară cu Franţa era „inconciliabilă" cu obiceiurile Angliei. Asupra unor astfel de lucruri au fost îndreptate privirile acelora care urmau să şadă în palatele reprezentanţelor diplomatice ale lumii, în conformitate cu concepţiile lui Czernin de „formare europeană". Însă această „formare europeană" a actualizat evenimentele înspăimântătoare ale ultimilor ani. Această „formare europeană" a cercetat „dispoziţiile sufleteşti" de prin saloane şi nu a remarcat că lumea se prăbuşeşte în timp ce ea face politică. Pentru anumiţi oameni, aceşti ascultători ai vechilor dispoziţii

sunt învechiţi. Însă metoda lor nu este dată la o parte, pentru a face loc unui alt mod de gândire. Dacă oamenii nu vor înceta să acorde valoare unor asemenea „practicieni", atunci vor visa în continuare ce trebuie să facă Europa Centrală în clipa în care între nevoile de credit ale unuia şi din disponibilitatea de credit a altuia se deschide o „prăpastie adâncă" în vest. Nu se va ajunge la nimic altceva decât la faptul că într-o zi visul va conduce la trezire, iar aceasta va arăta că noi înşine am căzut în „prăpastia cea adâncă".

Ideea „tripartiţiei organismului social" se adresează unor oameni care pot recunoaşte, printr-o privire nepărtinitoare, modul în care a provenit catastrofa mondială din concepţii de genul celor caracterizate mai sus. Purtătorii acestor concepţii cred în ziua de azi că războiul mondial ar fi putut fi evitat dacă raportul dintre Germania şi Anglia s-ar fi dezvoltat, înainte de 1914, în sensul pe care îl cred ei. Ei uită însă cu acest prilej că acest raport nu s-ar fi putut configura într-o lume dominată de obişnuinţele lor de gândire. Lumea a ascultat suficient de mult acest gen de „practicieni" care nu au făcut altceva decât să califice suficient de mult drept „utopic" şi „fantasmagoric" pe oricine a încercat să întrerupă obişnuinţele lor de gândire. A sosit timpul în care oamenii pot vedea ce vieţuieşte de fapt ca element fantasmagoric în astfel de „practicieni", şi ca ei să se îndrepte înspre realitatea care ţine cont de cerinţele momentului istoric.

IDEI ŞI PÂINE

Poate oare răspândirea unei idei cum este cea a tripartiţiei organismului social să producă o voinţă generală rodnică necesară faţă de nevoile economice? Întrebarea a fost pusă de mulţi. Şi prea adesea s-a auzit răspunsul: Pentru început, omul trebuie să lupte doar pentru pâine; şi apoi, după ce a obţinut-o, se poate îndrepta înspre idei.

Şi tocmai împotriva acestei concepţii trebuie să vorbim mereu în această revistă. Căci dacă ne lipseşte pâinea, vina o poartă faptul că ideile pe care am încercat să le prelucrăm până acum s-au dovedit incapabile să ne-o procure în continuare. Aşadar nu pâinea ni s-a sustras şi nu ea este cea la care trebuie să apelăm, ci noi trebuie să apelăm la muncă pentru a ne obţine pâinea. Însă munca nu poate fi realizată într-un mod rodnic fără ideile care îi conferă o direcţie şi un ţel. Oamenii nu vor să recunoască o realitate evidentă, anume faptul că personalităţile conducătoare de până acum au conferit muncii, pornind de la anumite idei, direcţii şi ţeluri faţă de care muncitorii şi-au pierdut încrederea. Datorită acestui fapt ne-am ruinat. Şi dacă nu vrem să ne mărturisim acest lucru, declinul va continua să pustiească totul. Dacă ne facem fără rezerve această mărturie, atunci trebuie să vedem că salvarea de la declin poate consta numai în cuprinderea noilor idei.

În ziua de azi, lucrurile stau aşa încât efectiv nu avem un motiv anumit ca să ne intereseze prea mult dacă Erzberger [Nota 25] îi reproşează lui Helfferich sau Helfferich lui Erzberger situaţia la care s-a ajuns. Important este însă că amândoi au crescut din raporturile care au dus la prăbuşirea vieţii noastre publice şi continuă să gândească în sensul acestor raporturi. Problema care se

pune este aceea că ideile de tip Erzberger şi Helfferich, care bântuie prin toate capetele, trebuie înlocuite cu altele. Helfferich a proclamat apelul la luptă: Erzberger este dăunător vieţii publice germane; el trebuie înlăturat din cadrul acesteia. Nu avem nici un motiv să ne îndoim de conţinutul acestui apel. Însă reprezentarea sa prin intermediul gândurilor de tip Helfferich nu duce la nimic. Vom putea ieşi din această situaţie numai dacă vom putea cultiva ideile unei ordini sociale care să elimine întreaga politică de tip Helfferich şi Erzberger. Dacă este vinovat unul sau altul, acest fapt are precis o importanţă juridică, dar o nouă înţelegere a lucrurilor nu trebuie să lase nici o îndoială în privinţa faptului că ideile amândurora stau la baza declinului vieţii publice.

Ce anume împiedică încolţirea unei astfel de noi înţelegeri, căci ea poate străluminа cu uşurinţă aceluia care vrea să înveţe din realităţi. Dar câţi au învăţat din realitatea acestui război, câţi dintre aceia care pentru început au optat pentru războiul armat, sunt dispuşi să înveţe din acestea? Teoria „pur" marxistă, şi chiar şi teoria socialistă de nuanţă marxistă atenuată sunt profund convinse de faptul că remediul pentru un progres favorabil în viitor trebuie căutat în baza economică a ordinii sociale. În momentul istoric în care reprezentanţii socialismului ajung în posturile în care se aflau anterior oameni pe care ei îi combăteau, din partea socialiştilor se va realiza conducerea unei părţi considerabile a vieţii economice prin ideile lui Erzberger.

Din această situaţie nu putem ieşi atâta timp cât nu dobândim încredere în ideile care nu vor să mai folosească vechea rutină pentru înfăptuirea lor practică, şi care sunt potrivite să păşească ele însele la această înfăptuire. Cei care vorbesc despre tripartiţia organismului social vor să

cultive voinţa pentru o practică a vieţii ce rezultă din noile idei. Ei sunt adesea întrebaţi: Cum vă gândiţi că se va realiza una sau alta? Ei ar trebuie să răspundă: Pentru înfăptuirea acestor lucruri este în primul rând nevoie ca ideea tripartiţiei să fie cuprinsă cu înţelegerea ca bază practică şi să se acţioneze în sensul ei. Şi atunci vor putea indica cum trebuie configurată organizarea unui sector sau a altuia, dacă e ca tripartiţia să devină eficientă în viaţa publică. Şi atunci când vorbesc aşa, cei care nu pot judeca în conformitate cu noile idei, îi cheamă într-ajutor pe „practicienii" din diferite domenii. Aceştia „nu au avut timp până acum" să se ocupe cu noile idei. Ei privesc din zbor ceea ce vor de fapt purtătorii acestei idei, şi desigur că nu înţeleg nici cel mai mic lucru dintr-un amănunt extras din contextul general, şi atunci formulează judecata: – „utopie", „idealism bine intenţionat, dar neesenţial pentru practică".

Trebuie să privim în ochi fără prejudecăţi această realitate, dacă vrem să cunoaştem condiţiile fundamentale prin care se poate înfăptui o idee cum este cea a tripartiţiei organismului social şi dacă vrem să apreciem piedicile pe care le va întâlni această idee. Purtătorii ideii tripartiţiei pot face oricât de multe propuneri practice pentru cazuri individuale, dar ei vor fi combătuţi de către aceia care nu acceptă această idee. De aceea este necesar în prezent ca înţelegere acestei idei să se răspândească pe cât posibil de mult. Şi toate măsurile speciale care sunt luate de către purtătorii acestei idei trebuie să *slujească* în primul rând răspândirii acestei idei.

Adevărata cunoaştere a noilor idei rodnice este singura care ne poate duce la găsirea căilor pe care vom ajunge din nou la pâine. Fuga de aceste idei ne va lăsa pe deplin fără pâine. De ajutor este doar înţelegerea faptului că lipsa de pâine a fost precedată de lipsa de idei, că

aceasta din urmă este cauza celei dintâi. Drumul pe care l-am parcurs este: lipsă de idei, lipsă de pâine. Calea pe care trebuie să mergem este: găsirea în idei a voinţei de a configura munca. Pe această cale vom ajunge să ne producem pâine.

CEI CARE CONDUC ŞI CEI CARE SUNT CONDUŞI

Cel care observă fără prejudecăţi evenimentele din actuala viaţă publică a Europei Centrale, nu se va putea sustrage constatării că masele largi ale popoarelor privesc cu o credinţă oarbă în autoritatea personalităţilor conducătoare şi cum speră mereu să primească câte ceva nou de la aceste personalităţi, chiar dacă aceste speranţe s-au dovedit neîntemeiate în cazurile anterioare. – Acest fenomen se dovedeşte a fi caracteristic pentru timpul nostru într-o măsură atât de înaltă încât cel care vrea să-şi întemeieze ideile pe realitate trebuie să ţină cont de el. El adevereşte că dispoziţia generală a maselor este aceea de a privi mai puţin înseşi ideile care sunt colportate în domeniul vieţii publice, cât persoanele de la care vin.

Deocamdată, oamenii care vor să fie conduşi se mai îndreaptă înspre aceia care, dintr-un motiv oarecare, au avut o influenţă autoritară înainte de acest dezastru. Lumea ascultă cu atenţie ceea ce are de spus contele de Bernstorff [Nota 26] în privinţa realităţilor care au determinat intrarea Americii în război. Ei fac acest lucru deoarece cred că se poate conta pe el în privinţa unei noi configurări a lucrurilor. Dar ce are contele de Bernstorff de spus din experienţa sa? În fond, ceva întru totul negativ. Anume, că America s-ar fi abţinut să intervină în război dacă Germania nu ar fi dus un război nelimitat cu submarine. Această părere poate fi corectă, dar ea nu poate

fi rodnică pentru prezent. Căci ceea ce s-a produs în acest fel nu mai poate fi modificat. Însă astăzi trebuie făcut măcar ceea ce nu a fost făcut în răstimpul acestui înspăimântător război: anume faptul că s-a neglijat să se dea problemelor publice o direcţie plină de sens pornind de la idei, şi acest lucru ar trebui făcut acum. Din America ne-au venit cele paisprezece idei aparente ale lui Wilson [Nota 27]. Cel care poate ţine cont de adevărata realitate ar trebui să ştie că din aceste idei aparente nu poate rezulta o nouă configurare a civilizaţiei ce înaintează spre distrugere. Acest lucru poate fi sperat numai dacă din rândul personalităţilor conducătoare se vor opune idei reale, celor aparente. Pe atunci s-a făcut încercarea de a explica personalităţilor conducătoare din Europa Centrală [Nota 28] acele idei care trăiesc astăzi în Mişcarea pentru tripartiţia organismului social. Având în vedere încrederea maselor în autoritatea personalităţilor conducătoare, ar fi putut însemna mult pe atunci, când evenimentele de război încă nu erau decise, dacă chiar şi numai puţin ar fi avut voinţa să verifice aceste idei şi apoi curajul să abordeze o atitudine în sensul rezultatului acestei verificări. Numai că ideile aparente ale lui Wilson au cuprins cele mai largi cercuri ale oamenilor, ca o nouă revelaţie.

Mersul evenimentelor care se îndreaptă tot mai mult spre descompunere permite cu uşurinţă justificarea unei dispoziţii lăuntrice pesimiste. Dar trebuie să vedem şi partea bună a realităţii caracterizate aici, anume încrederea maselor în personalităţile conducătoare. Temporar, această încredere se îndreaptă încă într-o direcţie incorectă. Încrederea este îndreptată înspre vechii conducători. Dar nu se poate evita ca într-o bună zi, celor conduşi să nu le devină limpede că oamenii cu idei învechite şi care nu vor să le transforme, conduc omenirea

la declin. Atunci va veni timpul oamenilor cu idei noi. Însă tot ce se va întâmpla va depinde de faptul ca astfel de oameni să existe într-un număr suficient de mare. În această direcţie trebuie lucrat. Trebuie să ne străduim să creăm posibilitatea ca încrederea care se mai îndreaptă încă astăzi pe căile bătătorite înspre vechii conducători, să se îndrepte înspre purtătorii noilor idei.

Căci faptul de a repeta oricât de des în ziua de azi că America nu ar fi intrat în război dacă Germania nu s-ar fi decis să ducă un război nelimitat cu submarine [Nota 29], nu dă roade. Căci această mărturisire nu face nici o impresie considerabilă în America. Căci acolo se crede că în Europa Centrală va acţiona şi în viitor numai principiul puterii, aşa cum a acţionat în decizia care a produs o impresie atât de profundă. În timpul războiului, America s-a temut de manifestarea principiului puterii monarhice. Acum ea se teme de cel structurat conform curentului bolşevic. Or nimeni nu a înţeles că trebuie să vindece America de această teamă. Acum ar trebui să ne adunăm puterile pentru a arăta lumii că în Europa Centrală poate trăi o direcţie de idei care vede în modul de gândire de nuanţă bolşevică doar o continuare a vechii naturi a puterii, şi că această direcţie de idei nu vrea să aibă nimic de a face cu noul principiu al puterii. Atâta timp cât lumea exterioară Puterilor Centrale nu înţelege acest lucru, nu va renunţa la părerea că trebuie să trateze Europa Centrală în aşa fel încât aceasta să devină complet neputincioasă.

În timpul războiului, personalităţile conducătoare nu s-au decis să abordeze ideile. De aceea nu a fost posibil să se dea evenimentelor o direcţie care să le abată de la dezastrul complet. Lipsa actuală de idei, după dezastru, trebuie să conducă cu necesitate înspre un dezastru complet. Căci nu ar putea folosi la nimic dacă cercurile

conducătoare ar despăgubi, prin fuga de idei, dominanţa puterilor vestice. Căci dacă această despăgubire ar avea loc fără o muncă de elaborare a ideilor, atunci ea ar avea încontinuu drept umbră politica revoluţionară pentru putere lipsită de idei a maselor. Lumea ar trebui să se îndrepte înspre o stare în care să domnească ceea ce rezultă din instinctele negândite şi teama de acestea. Şi putem vedea limpede, începând de acum, apariţia acestei noi stări. Noi nu trebuie să închidem ochii în faţa imensului pericol ce se află în ea. Dacă nu lucrăm împotriva lui, poate rezulta numai deplina prăbuşire a civilizaţiei. Atitudinea pesimistă este justificată atâta timp cât ei nu i se poate opune o voinţă. Nouă nu ne este îngăduit să sperăm într-o „conjunctură favorabilă"; nouă ne este îngăduit să clădim numai pe voinţa bazată pe idei fecunde.

FATALISMUL CA ELEMENT DĂUNĂTOR AL TIMPULUI NOSTRU

Nu se poate nega că în Europa Centrală creşte tot mai mult numărul oamenilor a căror mărturie de credinţă cultural-politică se duce la fatalism. Ei spun: Va trebui să mai trecem prin distrugere, printr-un haos şi mai mare, înainte de a putea ajunge din nou la o dezvoltare rodnică a vieţii publice. Ei văd din lipsa de perspective, în confuzia în care avansăm cu fiecare săptămână care trece, că din părerile vechilor conducători de partide, din concepţiile acelora care au fost împinşi până acum în posturi conducătoare datorită mersului evenimentelor, nu se poate crea nimic rodnic. Dar asta nu îi determină să caute soluţia în ideile care vor să determine reconstrucţia pe baza cunoaşterii condiţiilor fundamentale ale vieţii sociale, ci îi aduce numai la a spera ceva nebulos şi imprecis care va

interveni după ce dezastrul şi confuzia vor fi crescut şi mai mult.

Iar celui care aduce astfel de idei, i se spune: soluţia nu poate veni de la gândurile unor visători izolaţi, ci ea trebuie să rezulte din adâncurile voinţei poporului. Este ca şi cum astfel de oameni ar dori să se salveze de osteneala străbaterii cu gândirea a ideilor rodnice, prin acest apel la „voinţa poporului". Ei nu văd ce se dezvoltă astăzi din această „voinţă a poporului". Ei nu recunosc faptul că această voinţă a poporului are nevoie de fecundarea de către nişte idei conducătoare, dacă e să nu-şi epuizeze forţele în neesenţial. Ei nu vor ideile, şi de aceea aşteaptă miracolul voinţei poporului, care nu are un conţinut ideatic.

În ultima vreme putem auzi formulându-se şi o altă credinţă politică în minuni, formulată într-o altă manieră. S-a observat că din vechile gânduri partinice nu au rezultat acţiuni politice de perspectivă. S-a recunoscut lipsa de fertilitate din faptele – sau, mai exact, din lipsa de fapte – personalităţilor conducătoare, care au ajuns la conducere din sânul partidelor. Iar din această recunoaştere s-a făcut apel la „specialişti" care să înlocuiască, din oarece motive apartinice, lipsa de fapte prin creaţii rodnice.

Oamenii au aşadar impresia că există asemenea „specialişti". Şi că ar fi suficient să li se adreseze lor, predându-li-se „afacerile". Şi că dacă aceştia, neinfluenţaţi de diferitele păreri de partid ce răsună din stânga şi din dreapta ar conduce vehiculul vieţii politico-sociale, atunci s-ar ajunge într-adevăr la ceva. Şi nu se vede că situaţia actuală a fost determinată tocmai de faptul că ideile vechilor specialişti au ajuns într-o fundătură. Această „cunoaştere de specialitate" a determinat completa pierdere a direcţiei.

Aici se manifestă aceeaşi eroare care acţionează şi într-un alt domeniu, anume acela al educaţiei. Se vorbeşte despre necesitatea de a lumina poporul prin „şcoli populare superioare". se presupune că este nevoie doar să se răspândească acele cunoştinţe care au fost aduse de actuala evoluţie până la suprafaţa vieţii publice. Iar atunci ele vor acţiona ca minune a îmbunătăţii asupra maselor largi. Dar oamenii ar trebui să-şi spună că situaţia noastră disperată a rezultat din aceste „cunoştinţe", şi că ea nu va dispărea, ci va creşte, dacă vom lăsa să i se răspândească activitatea dăunătoare în cadrul maselor largi, activitate care nu a dat nici un rod în stratul social conducător. În „şcolile populare superioare" este necesară în primul rând o înnoire a cunoaşterii, o reconstrucţie spirituală. Mai întâi trebuie să ne gândim la transformarea celor ce urmează să fie predate în şcolile populare superioare, înainte de a proceda la această predare.

Oamenii nu vor să recunoască faptul că trebuie să intervină o schimbare în gândire. Ei vor să se mulţumească să obţină forme noi pentru cultivarea vechilor gânduri. Cei care solicită „specialişti" pentru posturile conducătoare, afirmă şi că aceştia trebuie aleşi pentru a restabili din nou încrederea faţă de Germania, în străinătate. Se crede că Anglia şi America ne vor acorda credite dacă astfel de specialişti vor putea fi o garanţie în privinţa corectei folosiri a acestor credite.

Dar în străinătate precis nu-i va păsa nimănui de faptul că personalităţile cu care trebuie să ducă ea tratative din cadrul Europei Centrale, sunt calificate drept „specialişti" pornind de la vechile relaţii. Străinătăţii nu i-a păsat de aceşti „specialişti" nici înainte de 1914, şi nu-i va păsa nici în 1920. Străinătatea va începe să ne asculte doar în momentul în care din ţinutul Europei Centrale vor

strălumina idei rodnice. Dar şi această întreagă vorbărie actuală despre restabilirea încrederii faţă de noi în străinătate, este doar o consecinţă a fugii noastre de idei. Oamenii nu vor să se înalţe până la a lua atitudine faţă de idei. Din acest motiv sunt căutate personalităţi cărora nu li se dă oprea mare atenţie la ce au de spus, şi care sunt calificate prin relaţii neverificate drept „specialişti". Oamenii nu vor să cute modalitatea în care se poate realiza într-adevăr reconstrucţia, ei nu fac decât să aştepte o soluţie salvatoare, care să vină ca un fel de minune. Însă ei nu vor face decât să vieţuiască după un timp faptul că „specialiştii" îşi vor dovedi ineficienţa „specialităţii" lor, şi că în răstimpul scurs haosul a crescut şi mai mult.

Împotriva acestei fugi şi a acestei temeri faţă de idei luptă Mişcarea pentru tripartiţia organismului social, începând de când a încercat să se încadreze în viaţa publică. Purtătorii acestei Mişcări au trebuit să-şi spună de la început că toate experimentele care vor fi încercate în viaţa socială pe baza ideilor ce sunt coresponsabile de nenorocirea actuală, nu pot duce la nimic. Cine vrea să vadă cum s-au dezvoltat relaţiile după aşa-numita încheiere a păcii, trebuie să ajungă totuşi, în final, la înţelegerea faptului că modul în care s-au raportat aceşti purtători ai ideii de tripartiţie la încercările lipsite de speranţă ale reconstrucţiei, a găsit o anumită confirmare prin aceste realităţi.

Nu aşteptarea unei minuni care urmează să vină – nimeni nu ştie de unde –, ci numai voinţa de a ne însuşi ideile conducătoare ne poate duce mai departe. Fatalismul la care s-a ajuns constituie semnul cel mai îngrijorător al timpului, pentru că el paralizează voinţa de abordare a noilor idei. Şi dacă această paralizie se continuă, atunci vor apărea instinctele distrugătoare, în locul raţiunii

constructive. Şi din această paralizie a voinţei se poate ajunge în final numai la declinul absolut. Şi omenirea se află cu mult mai departe decât îşi mărturiseşte majoritatea oamenilor, pe calea instinctelor distrugătoare. Şi există un punct pe această cale a distrugerii, în care nu se va naşte „minunea", ci în care urechile vor deveni într-atât de surde faţă de spusele raţiunii, încât aceasta nu se va mai putea face auzită. În ziua de azi urechile încă nu au surzit în această privinţă, dar voinţa nu lasă să se manifeste puterea ascultării. De aceea trebuie accentuat din nou că salvarea poate veni numai dacă un număr suficient de mare de oameni va fi cuprins de voinţa de a colabora la transformarea modului de gândire. Cine se sperie de o astfel de activitate nu poate ajunge să realizeze ceea ce este necesar în prezent pentru evoluţia omenirii.

TRIPARTIŢIA ŞI INTELECTUALII

Fără îndoială că printre aşa-numiţii intelectuali ai Europei există un număr suficient de mare de oameni care ar vedea ceva rodnic pe calea ce încearcă să ducă din haosul social la o nouă configurare prin tripartiţia organismului social, dacă ar admite să-şi însuşească mai întâi gândurile fundamentale ale acestei încercări. Am afirmat adesea în rândurile acestei reviste că la purtătorii acestor gânduri nu poate exista credinţa că în ceea ce a fost expus până acum ar fi adevăruri indiscutabile până în amănunt. Precis se va dovedi că există câte ceva perfectibil, dacă la ele vor colabora cândva cercuri mai largi de persoane specialiste şi cu simţ obiectiv, care să lucreze cu seriozitate şi simţ practic. Dar direcţia de gândire socială care se exprimă în cerinţele tripartiţiei s-a constituit din necesităţile de evoluţie ale omenirii timpului nostru,

văzute fără idei preconcepute, astfel că în ea trăieşte ceea ce este necesar în prezent şi prin a cărui neglijare s-au născut grozăviile în care vieţuim actualmente.

Cel care compară ca intelectual situaţia existentă înainte de izbucnirea catastrofei mondiale cu ceea ce se cere prin ideea tripartiţiei pentru însănătoşirea situaţiei, ar trebui să vadă că această idee este o redare a ceea ce exprimă înseşi realităţile. Dar tocmai la această comparare şi la o considerare oricât de incipientă a acestei idei, ajung prea puţini.

Motivul acestei realităţi zace în modul în care au fost educaţi aceşti intelectuali în şcolile noastre. Domeniul ştiinţelor a luat în decursul ultimului timp o formă prin care gândirea cuprinzătoare de sine-stătătoare a fost de-a dreptul subminată. Cel care tindea spre o profesiune pentru care este necesară o formare şcolară superioară, era încadrat în sfera însuşirii cunoştinţelor speciale, care nu îi ofereau niciodată prilejul să-şi considere „specialitatea" în legătură cu adevărata viaţă. Cineva putea fi, în calitate de purtător al cunoştinţelor dintr-un domeniu special, chiar un inventator de renume, un deschizător de căi, fără ca să-şi cucerească în acest domeniu capacitatea de a stră-vedea, prin gânduri temeinice, o sferă mai mare a realităţii. Cel care învaţă să gândească în modul specific chimiei, este adus în situaţia de a putea cuprinde cu înţelegerea importanţa gândurilor din acest domeniu de specialitate, pentru întreaga viaţă omenească. Căci gândurile tuturor domeniilor realităţii sunt legate între ele. Şi dacă le avem pe cele dintr-un domeniu, ele trezesc înţelegerea pentru viaţă în totalitatea ei. Şi dacă omul este doar chimist, fără să fi învăţat să gândească în cadrul chimiei, el poate fi la fel de incapabil de judecată faţă de cerinţele vieţii, ca şi un copil.

Înţelegerea gândurilor fundamentale ale tripartiţiei depind de capacitatea de pătrunde cu gândirea realităţile sociale. Acest lucru se poate face indiferent dacă omul a învăţat gândirea cuprinzătoare în cadrul chimiei, al biologiei sau al politicii. Însă nu se ajunge la această înţelegere dacă omul a făcut politică în calitate de alegător sau de om de stat, numai aşa cum s-au obişnuit oamenii în ultima vreme să facă biologia şi chimia la şcoală.

Cel care străvede aceste raporturi va recunoaşte ce contribuţie are viaţa spirituală eronată la declinul civilizaţiei europene. Şi el poate întrevede însănătoşirea acesteia numai printr-o transformare a acestei vieţi spirituale.

Însă la asta, oamenii se gândesc cel mai puţin. Căci în cercul intelectualilor ar trebui să fie în primul rând această lipsă. Ar trebui, de exemplu, să ia naştere impulsul de a înţelege modul de gândire prin care ajunge să-şi clădească tripartiţia eşafodajul său de idei, în loc să compare în mod superficial aceste idei cu propria lor părere, iar în cazul în care ele nu concordă, să le respingă. Dacă omul nu a fost educat să aibă o gândire cuprinzătoare, aceasta este singura atitudine pe care o poate adopta în faţa unui eşafodaj de idei care îşi datorează provenienţa unei asemenea gândiri cuprinzătoare asupra adevăratei realităţi.

Există oameni care afirmă că intelectualii maturi la ora actuală, nu vor mai fi dispuşi să parcurgă cunoaşterea de sine necesară. Pentru că ei sunt prea obişnuiţi cu modul specializat de gândire. Şi că ar trebui aşteptat tineretul. Dar o mare parte din acest tineret poartă în dispoziţia sa sufletească roadele spiritualităţii greşite. Această parte a tineretului va fi dispus să facă o conversie abia după ce va vedea, din declinul complet al vieţii sociale, cât de necesară

ar fi fost anterior o gândire sintetică, extrasă din realitate. Iar numărul tinerilor care nu are nevoie de o asemenea dovadă, este mic.

Să renunţăm din această cauză la munca noastră? Nu, noi trebuie să o considerăm, în haosul prezentului, drept o sarcină imperioasă. Trebuie să proclamăm cu putere în lume acele idei de la care aşteptăm însănătoşirea. Pentru început, este foarte probabil că vor exista prea puţini care să le vină cu înţelegere în întâmpinare. Însă aceşti puţini trebuie să existe. Şi ei vor predica la urechi surde atâta timp cât nu a survenit încă ruinarea completă. Dar cu cât aceasta se apropie mai mult, cu atât mai mult îşi vor revela ceilalţi neputinţa; şi cu atât mai mult se va apropia ziua în care se va vedea că este nevoie de cei puţini. Până atunci, politicienii vor continua să fie împinşi în posturile de conducere prin vechile lozinci de partid; mulţi vechi „practicieni" se vor împiedica pe căile bătătorite în viaţa economică actuală confuză; multe articole de primă pagină vor răspândi zvonul despre divergenţele din străinătate pe care ar trebui să le folosească Germania, ca şi despre faptul că războiul nu ar fi început dacă o relaţie cu o ţară sau alta s-ar fi stabilit aşa cum le trece lor prin minte – acum, după război.

Netulburat de toate acestea, trebuie să lucreze cel care înţelege rodnicia ideii tripartiţiei, la răspândirea acesteia. Căci numai prin această muncă se poate ajunge ca la momentul potrivit să poată exista suficienţi oameni iluminaţi spiritual. Iluminarea spirituală pe toate tărâmurile care duce la o gândire sintetică, care conduce la înţelegerea puterii de realitate a acestei gândiri; asta este necesar. Numai pe ea se poate clădi; dar pe ea se poate clădi!

PUCI DIN UMBRĂ ŞI PRACTICA IDEILOR

Prea puţini oameni se străduiesc în ziua de azi să dobândească o înţelegere limpede în privinţa schimbării care s-a petrecut în toate problemele publice începând din 1914. Vieţuim lipsurile timpului. Se speră una sau alta. Dar oamenii sunt foarte departe de a reflecta cu adevărat asupra a ceea ce se petrece sub ochii noştri. În Germania a existat o mişcare rebelă [Nota 30]. Oamenii se tem de noi mişcări asemănătoare. – Dar poate spune cineva limpede ce vor de fapt aceia care se află în spatele unei asemenea mişcări? Ele sunt numite mişcări ale partidelor de dreapta. Cu puţin timp în urmă, se putea uni un sens raţional cu aceste cuvinte: „partide de dreapta". Un partid de dreapta avea un program precis conturat. Lui i se opunea programul partidelor de stânga.

Trebuie totuşi să recunoaştem, în fine, că aceste programe au devenit complet lipsite de importanţă începând din 1914. Cel care s-a situat pe o poziţie de dreapta mai înainte, nu mai poate vorbi cu seriozitate despre programul său, în faţa transformărilor realităţii. Dacă are simţul adevărului în sine, trebuie să recunoască că nu mai poate voi ceea ce mai constituia cu puţină vreme în urmă conţinutul programului său. În aceeaşi situaţie se află aparţinătorul partidului de stânga. El şi-a exprimat decenii de-a rândul speranţele sale de viitor, prin programul partidului. El trebuie să vadă acum că despre acest program se poate vorbi la modul politic în măsura în care el urmează să se opună altui program, dar că el se dovedeşte a fi pură frazeologie în momentul în care se pune problema ca din el să se configureze o realitate socială.

Se mai luptă încă astăzi într-adevăr partidele între ele, în sensul vechilor lor programe? Nu. Programele au devenit frazeologie, şi nu au mai rămas decât persoanele care au avut cândva ceva în aceste programe. De fapt nu mai există partide „de dreapta" sau „de stânga", ci numai umbre. Căci partidele fără programe de partid nu sunt nimic.

Persoanele care cu scurt timp în urmă se reuneau sub conţinutul obiectiv al unei anumite direcţii de voinţă se mai reunesc încă datorită vechilor obişnuinţe. Ele formează grupuri. Însă reunirea lor nu este în fond decât o reunire de persoane. Cel care a fost cândva reacţionar şi-a pierdut conţinutul voinţei, dar el se mai reuneşte încă cu aceia care au fost şi ei reacţionari. El speră că va ajunge împreună cu aceştia la domnie. Cel care era marxist cu scurt timp în urmă, mai ţine încă de marxismul său, pentru că el trebuie să mai vorbească ceva ca să se exprime. El nu extrage un sens raţional din marxismul său. Însă el se reuneşte mai mult sau mai puţin radical cu alţii care au fost şi ei marxişti; el formează grupuri împreună cu aceştia, care sunt menţinute laolaltă doar prin înrudirea personală provenită din marxismul lor anterior. Şi persoanele din aceste grupuri speră să ajungă la domnie, împreună cu oamenii care au o asemenea înrudire politică cu ei.

Caracterul specificat în felul acesta, este purtat în ziua de azi de luptele vieţii publice. Chiar şi judecăţile care se afirmă în aceste lupte, poartă acest caracter. Anumite persoane încep să se agite atunci când vorbesc despre „puciul militar". Ele nu observă câtuşi de puţin ce caracter nebulos se revarsă în reprezentările lor. În fond, puciştii ar şti la fel de puţin ce să facă în cazul în care ar ajunge la domnie, pe cât ar şti adversarii lor în acelaşi caz. De fapt nici nu poţi să te temi de vreo voinţă anume a unor astfel

de grupuri, ci poţi avea doar o teamă imprecisă faţă de persoanele care aveau cândva o voinţă anume.

Considerate corect, lucrurile sunt esenţialmente altfel decât sunt ele considerate în prezent în majoritatea cazurilor. Persoanele care au exercitat cândva domnia se caracterizează prin aceea că au acţionat dintr-o direcţie de voinţă care s-a arătat a fi imposibilă în aceşti ani de groază pe care îi are Europa în urma sa. Celelalte persoane, care vor să le înlocuiască, încă nu au găsit, din situaţia de viaţă în care s-au aflat până acum, idei care să le poată furniza împlinirea de raporturi sociale posibile.

Grupuri de persoane reunite prin vechi obişnuinţe, prin simpatii şi antipatii, luptă astăzi pentru putere. Lor le este comun faptul că nu ar şti ce să facă cu puterea dacă ar avea-o, pentru că le lipseşte un ţel stabilit în conformitate cu realitatea.

Această situaţie se extinde la dimensiuni tot mai mari. Luptele publice îşi pierd tot mai mult conţinutul spiritual. Democraţie, conservatorism, liberalism, socialism, sunt cuvinte care aveau odinioară un conţinut, dar pe care l-au pierdut. Însă în acest circumstanţe viaţa devine lipsită de direcţie şi se barbarizează.

Ideea tripartiţiei organismului social ţine cont de această situaţie. Ea vorbeşte despre impulsuri care provin din însăşi esenţa omenirii; care vor să urce din adâncurile entităţii omeneşti şi să se configureze în realitatea socială. Ea vorbeşte mereu despre realitate, anume despre o realitate care se revelează absolut limpede în faptele vieţii actuale. Pentru această idee este transparent faptul că vechile programe de partid şi-au pierdut conţinutul şi că din acestea nu au mai rămas decât amintirile în persoanele care au subscris pentru ele mai înainte. „De dreapta şi de stânga” nu semnifică o realitate; însă ideea tripartiţiei

caută realitatea. Şi oricine se poate strădui să o înţeleagă, indiferent de faptul că mai poartă din obişnuinţă în trupul său tendinţa lipsită de esenţă „de dreapta" sau „de stânga", aşa cum poată un organism viu un corp străin mort în sine. Purtătorii ideii de tripartiţie trebuie să lupte cu vechile obiceiuri, cu umbra trecutului. Ei ar dori să pună în locul străduinţei spre puterea politică în care degenerează tot mai mult acţiunile publice instinctuale, direcţia de voinţă purtată de această idee. Ei ar dori să-i dea vieţii direcţia – nu în sensul vechilor frazeologii de umbră – ci în sensul realităţii cerute de timp.

MOŞTENIREA SPIRITUALĂ ŞI CERINŢELE PREZENTULUI

În urmă cu aproximativ o jumătate de secol înflorea în Europa materialismul, în calitate de concepţie despre lume. Omul urma să fie cunoscut până în adâncurile fiinţei sale sufleteşti, după aceleaşi legi care erau puse la baza proceselor naturale. Se invocau în acest sens idei, cum ar fi cea a lui Goethe: „Noi trebuie să ne împlinim cu toţii cercul existenţei noastre în conformitate cu legile veşnice, imuabile" [Nota 31]. Numai că nu se observa cu acest prilej că acele legi pe care Goethe voia să le ştie la baza cunoaşterii natural-ştiinţifice, l-au adus în lupta cea mai acerbă cu ştiinţele naturii care dominau în timpul său. Căci el tindea înspre o ştiinţă a naturii care, configurată consecvent, putea duce la înţelegerea fiinţei omeneşti ca fiind una spiritual-sufletească. Dar materialiştii nu aveau în vedere acest mod de reprezentare natural-ştiinţific al lui Goethe, ci esenţialmente pe acela al adversarilor săi. Anume ei aveau în vedere concepţia lipsită de spirit a naturii, care nu putea duce niciodată la înţelegerea entităţii omeneşti.

Şi din această concepţie lipsită de spirit, unele personalităţi consecvente s-au exprimat şi în privinţa aspectului moral al omului. Cu o jumătate de secol în urmă se puteau auzi judecăţi deosebit de ciudate în această privinţă. În corespondenţa [Nota 32] unei asemenea personalităţi – având o gândire consecventă – cu un savant materialist, este formulată, de exemplu, părerea că omul care acţionează în mod criminal procedează în conformitate cu legile naturii înnăscute în el, la fel ca aşa-numitul om moral. Şi că acela care este predispus, prin legile naturii, să devină mincinos, ucigaş şi aşa mai departe, poate deveni un caracter desăvârşit, armonios în sine, numai dacă îşi vieţuieşte până la capăt predispoziţiile de a minţi şi de a ucide. Astfel de gânduri nu erau deloc izolate în acea perioadă a teoriilor materialiste.

Consecinţele moral-sociale ale modului de gândire materialist nu au fost considerate cu seriozitatea necesară de mulţi oameni. Ele erau considerate drept toane. Dar nu sunt aşa. Ele sunt mai degrabă o dovadă a faptului că modul de reprezentare natural-ştiinţific configurat în ultima treime a secolului XIX nu poate aduce la suprafaţă idei moral-sociale. De aceea, sub influenţa acestor reprezentări a luat naştere acea epocă în răstimpul căreia s-au pus fraze lipsite de orice conţinut moral-social, în locul ideilor etic-sociale. Şi cu aceste fraze moral-sociale a pătruns omenirea civilizată în secolul XX.

O anumită direcţie ştiinţifică încearcă să se amăgească pe sine însăşi şi pe adepţii săi în privinţa acestei situaţii. Din această direcţie, se pot auzi următoarele: Materialismul secolului XIX este mort din punct de vedere ştiinţific. Dar el nu este mort. Diferenţa dintre cei care vorbesc astfel în ziua de azi şi materialiştii secolului XIX constă exclusiv în aceea că cei din urmă aveau pe deplin

curajul de a se recunoaşte drept materialişti, pe când cei de azi, care îi resping pe cei din trecut, gândesc exact la fel ca şi ei, numai că îşi închipuie că explicaţiile lor lipsite de spirit în privinţa naturii nu ar fi materialism. În locul consecvenţei periculoase, a intervenit şi mai periculoasa inconsecvenţă a lucrurilor gândite numai pe jumătate.

Sub semnul lucrurilor gândite numai pe jumătate stă viaţa noastră publică actuală. în gândurile considerate capabile să întemeieze o concepţie despre lume, nu vieţuieşte nici un impuls moral-social. S-a încercat să se alcătuiască o imagine socială a lumii, pornind de la ştiinţele naturii. Acest lucru s-a putut face atât timp cât oamenii mai trăiau din obişnuinţă în conformitate cu vechile tradiţii social-etice, şi atâta timp cât gândurile lor nu au avut nici o influenţă asupra dezvoltării vieţii publice.

Datorită acestei stări de lucruri, catastrofa războiului a putut face deja ravagii şi ea face tot mai multe ravagii cu fiecare lună care trece, în tot ceea ce se petrece de când a început. Oamenii în care au murit vechile tradiţii, dobândesc tot mai multă influenţă. În ei trăiesc numai ideile care sunt nerodnice pentru o imagine social-etică asupra lumii.

Orice privire nepărtinitoare aruncată în viaţa publică a întregii lumi civilizate zăreşte această stare de lucruri. Ea trebuie să ajungă în conştienţa unui număr suficient de mare de oameni, înainte de a putea interveni posibilitatea reclădirii raporturilor sociale distruse. Această îmbunătăţire depinde numai de concepţia despre lume.

Cine persistă în părerea că o concepţie despre lume ar fi ceva pe care o pot alcătui gânditorii abstracţi împreună şi că ea nu ar avea nimic de realizat practic, acela conlucrează cu distrugerea, oricât de intens ar crede că acţionează pentru reconstrucţia socială. În ziua de azi este

necesar şi pentru cea mai mică întreprindere economică faptul ca acela care participă la conducerea ei să-şi poată face gânduri în privinţa modului în care se încadrează acea întreprindere în procesul general al evoluţiei omenirii. Astfel de gânduri nu se pot institui niciodată într-un mod onest şi corect la acela care-şi orientează mai mult sau mai puţin conştient gândirea în conformitate cu direcţia materialistă a epocii contemporane. Căci în majoritatea cazurilor el nu observă cum conlucrează această gândire materialistă în impulsurile activităţii sale sociale.

Nu putem sublinia suficient de puternic faptul că realităţile vieţii publice trebuie văzute în ziua de azi tocmai în această lumină. Numai aceia care le văd aşa, gândesc în direcţia unei însănătoşiri. Lor trebuie să le apară ca de la sine faptul că nu trebuie să realizeze compromisuri cu ceea ce a provenit din modul de reprezentare materialist şi a dus la distrugerea vieţii sociale. Multora li se pare greu să gândească astfel, pentru că ei consideră în mod eronat că dacă e să aşteptăm până intervine o îmbunătăţire datorată modului de gândire, ar trebui să aşteptăm vreme îndelungată. Celor care gândesc aşa ar trebui să li se spună: Tocmai gândirea voastră face parte dintre cele mai rele lucruri. Căci se pune problema ca noi să nu ne punem singuri, printr-o asemenea gândire fatalistă, cătuşele care ne determină „să aşteptăm vreme îndelungată". Oricine îşi spune: Eu voi determina transformarea socială în privinţa modului meu de gândire – scurtează timpul de aşteptare care îl face să şovăie.

De aceea trebuie mereu să accentuăm că astăzi se pune problema acelui curaj lăuntric ce se înalţă la a vedea în calea către un nou spirit adevărata practică a vieţii, şi în abaterea de la această cale, cauzele declinului actual. Numai cei care pot judeca astfel sunt oamenii viitorului,

ceilalţi sunt reacţionari, chiar dacă îşi dau o nuanţă marxist-radicală. Dar judecata trebuie să fie pregătită să devină faptă, să devină practică energică în viaţă. – „Practicienii" vor întreba: „Se poate merge cu asemenea păreri în Spa?" [Nota 33]. O, da, s-ar putea merge; am putea aştepta liniştiţi să vedem ce s-ar întâmpla dacă s-ar merge cu ele; dar precis că ne vom înapoia cu cele mai nerodnice rezultate dacă mergem într-acolo cu vechile gânduri. Ar trebui să ne formulăm astfel o judecată în privinţa faptului că aceste vechi gânduri nu vor duce la nimic altceva în Spa, decât la ce au dus de decenii.

TRIPARTIŢIA ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI ŞI DUPĂ ACESTA

În anul 1917 am vorbit în cercuri restrânse cu un număr de personalităţi despre tripartiţia organismului social. Intenţia mea a fost să câştig oameni care să gândească politic în aşa fel încât să-i opună politicii lui Wilson o altă politică. Nu mi s-au părut că gândurile lui Wilson ar constitui o ieşire din confuzia în care se afla lumea. Prin difuzarea la mare distanţă a acestor gânduri sub formă de lozinci, puteau fi puse în mişcare armate întregi, se puteau trimite vapoare de război peste ocean, dar ele nu conţineau nimic din ceea ce luptă în prezent în omenire pentru ieşirea din vechile relaţii, şi care, pentru că nu se putea exprima raţional, s-a descărcat în iraţionalul războiului mondial.

Cele paisprezece puncte ale lui Wilson au fost abstracte şi străine de realitate. Se poate da o aparenţă de realitate unor astfel de idei, deoarece oamenii pot executa şi ceea ce se dovedeşte, prin înfăptuire, a fi incapabil să dureze. Din acele paisprezece puncte, nu se putea ajunge nicicând la o adevărată pace. Căci lumea civilizată a ajuns

la un punct al evoluţiei sale în care ceea ce a rezultat ca viaţă spirituală, ca relaţii juridice în sensul cel mai înalt şi drept condiţii economice de existenţă din domeniul vechilor state, nu mai putea fi continuat în cadrul acestor state. Până în prezent a fost nevoie de formaţiunile statale individuale, pentru a cultiva prin ele, în convieţuirea pe baze juridice a oamenilor, viaţa spirituală, şi pentru a da naştere noilor forme economice. Dar atât viaţa spirituală cât şi economia mondială au ajuns la configuraţii care nu mai pot fi dezvoltate în continuare. Pentru o privire nepărtinitoare, războiul mondial nu a fost altceva decât expresia faptului că statele s-au ciocnit între ele deoarece forţele a căror adevărată natură era aceea de a găsi noi forme pentru viaţa spirituală şi economie, au căutat o cale de ieşire iraţională.

Oamenii nu şi-au putut aduce în conştienţă adevărata natură a acestor forţe şi de aceea au lăsat să izbucnească aspectul pustiitor. Politica lui Wilson a fost doar o reunire abstractă a vechilor gândiri statale. Oamenii urmau să-şi creeze, într-un anumit mod, formaţiuni statale. Prin aceasta, cauzele războiului urmau să fie eliminate din lume. Dar modul în care s-au creat realmente formaţiunile statale a fost tocmai cel care a produs cauzele războiului. Intenţia mea din anul 1917 a fost să opun celor paisprezece puncte ale lui Wilson ceea ce punea în locul acestui mod un altul, care conferă autonomie forţelor vieţii spirituale şi economice, şi a cărui ne-existenţă a dus la dezastru. Fără ca acest mod de a aborda lucrurile să devină sufletul politicii externe a popoarelor, nu se poate găsi o adevărată ieşire din adevăratul haos.

Războiul mondial a dus la Versailles, la Spa. Strădania inconştientă a omenirii însă nu a găsit calea raţională de a crea pentru viaţa spirituală şi economia mondială formele

de care ele au imperios nevoie. De aceea, bolşevismul pustiitor din Rusia constituie continuarea războiului mondial, iar ceea ce străbate omenirea în mod similar bolşevismului există pentru a distruge în continuare ceea ce a mai lăsat războiul nedistrus.

Aşa cum în 1917 a trebuit să indic tripartiţia organismului social pentru a opune ceva celor paisprezece puncte ineficiente ale Proclamaţiei lui Wilson, ceva care putea duce la o adevărată cale de ieşire înspre pace, acum trebuie să indic aceeaşi tripartiţie pentru a veni în întâmpinarea stafiei care ameninţă civilizaţia. Cât de ineficiente au fost „cele paisprezece puncte", au demonstrat-o neajutorarea reprezentanţilor lor la Versailles. John Maynard Keynes [Nota 34], care a fost prezent la tratativele de la Versailles, a exprimat acest lucru suficient de limpede în cartea sa despre consecinţele economice ale războiului.

Dar pe cât de ineficiente s-au dovedit propunerile lui Wilson la Versailles, tot pe atât de ineficiente se vor dovedi şi toate celalelte care încearcă să remedieze situaţia socială internaţională prin vechile moduri de reprezentare. Oamenii sunt bucuroşi când se revelează pe undeva câte ceva, pe baza căreia îşi pot spune: Bolşevismul este pe cale de a slăbi, deci va ajunge cândva la prăbuşirea sa. Dar oare oamenii nu au nici o idee despre faptul că astfel de lucruri se prăbuşesc doar aparent, pentru a renaşte din nou sub alte forme? Cei care acceptă presupusa salvare conţinută în aceste fraze, ar trebui să-şi aducă aminte cât de des au vorbit „oamenii de stat" înainte de 1914 despre faptul că situaţia politică s-ar fi „detensionat".

Mişcarea pentru tripartiţia organismului social va duce acolo unde trebuie să ducă, dacă un număr suficient de mare de oameni se vor elibera prin aprecierea ei de

părerile acelora care nu vor să vadă ce anume este necesar omenirii, şi care nu fac altceva decât să privească în câte un colţ al lumii pentru a vedea dacă pe ici sau pe colo nu se „detensionează" ceva, pentru ca ei să nu mai trebuiască să reflecteze la idei ce nu duc la „detensionarea" a ceea ce se ciocneşte apoi cu sălbăticie, ci care dezvoltă ceea ce vrea să fie dezvoltat în conformitate cu mersul evolutiv al omenirii.

POLITICĂ STATALĂ ŞI POLITICĂ UMANĂ

Cel ce vrea să-şi formeze astăzi o judecată politică va trebui să renunţe la ideile şi programele prin care s-au constituit până nu demult partide, şi prin care s-au purtat discuţiile oficiale. Şi acolo unde persistă astfel de partide, acolo unde continuă să se poarte asemenea discuţii, ele rămân cu mult în urma evenimentelor.

Puternica Mişcare socialistă, care a zguduit civilizaţia modernă, nu trebuie cuprinsă în conceptele cu care oamenii se apropiau de ea cu un deceniu în urmă. Pe atunci se credea că politica statală o va putea domina. Această politică statală era diferit configurată, în funcţie de faptul că oamenii erau conservatori, liberali sau socialişti, dar nimeni nu se îndoia de faptul că politica statală ar trebui să poată domina problemele publice într-un mod oarecare.

Însă aceste probleme arată actualmente cu toată claritatea că ele nu vor să se supună nicăieri politicii statale. Şi dacă privim mai atent la mersul evenimentelor, vom putea afla cum concepţiile referitoare la stat care vor să se afirme în ziua de azi nu coincid pe nicăieri cu strădaniile generale ale omenirii. În estul european [Nota 35], fanaticii vor să clădească un stat într-o formă care le pluteşte lor pe dinaintea ochilor drept comunitate economică. E drept că ei ne asigură că ţelul lor îndepărtat

ar fi desfiinţarea oricărei formaţiuni statale. Dar că temporar, ei ar vrea să configureze un stat economic organizat militar. Însă acesta poartă în sine germenul descompunerii. Căci la ora actuală în omenire acţionează un impuls politico-democratic care nu se poate afirma într-un stat economic militarizat. „Dictatura" proletariatului a putut frâna pentru scurt timp acest impuls; dar ea nu îl poate eradica. Şi la fel de puţin ar putea crea un stat orientat pur economic o viaţă spirituală care să poată satisface necesităţile omenirii.

Acest lucru este văzut de către oameni cu predispoziţii idealiste. De aceea ei se străduiesc să revivifieze ideile religioase şi spirituale. Pe drumul către acest ţel pot fi văzuţi catolici, protestanţi şi persoane liber-religioase. Dar strădaniile lor, adesea pline de forţă şi bine-intenţionate, se dovedesc a fi neputincioase. Căci ele nu pătrund până în acele adâncuri ale sufletelor omeneşti în care acţionează forţele care determină războiul şi pacea sau care să creeze stări economice durabile. În Elveţia vorbesc reprezentanţii americani ai vieţii spirituale, pentru a oferi o forţă portantă din punctele lor de vedere, ideilor de alianţă între popoare. Cine este nepărtinitor trebuie să ajungă la convingerea că ei vorbesc în zadar. Căci cuvintele lor nu vor găsi nici un acces înspre inimile acelora ale căror instincte îi împing numai la transformarea vieţii economice.

În Anglia, greva minerilor [Nota 36] a bulversat spiritele. Şi chiar dacă Parlamentul a reuşit momentan să o domine, acest lucru a trebuit să se realizeze datorită unor măsuri prin intermediul cărora mersul economiei nu se va mai putea menţine peste câţiva ani. Ceea ce a făcut Parlamentul în acest caz arată cu deplină claritate că un Parlament de stat poate discuta problemele publice

ordonându-le temporar datorită luării lor în discuţie, dar că el este totuşi neputincios să domine viaţa economică.

Europa a răsuflat uşurată pentru că bolşevismul [Nota 37] nu a reuşit să cucerească Polonia. Mulţi vor mai răsufla uşuraţi dacă o putere sau alta va repurta „victoria" împotriva Rusiei bolşevice. Dar cei care gândesc în felul acesta nu presimt că dacă vor continua să acţioneze prin „politica statală" în sensul vechi, vor trebui să vadă, într-un viitor nu prea îndepărtat, născându-se din bolşevismul care apune, o altă configuraţie groaznică. Şi anume, una care să fie cu mult mai aproape de ei decât bolşevismul rus.

Politica statală, care şi-a extins domeniul asupra vieţii spirituale şi a celei economice, care vrea totodată să educe pe oameni şi să aibă grijă de economia ei, a ajuns să educe în aşa fel încât viaţa spirituală a devenit neputincioasă în privinţa configurării vieţii sociale. Ea trăieşte prin parlamente şi organizaţii administrative care vorbesc şi acţionează fără să atingă fondul adevăratului mers al vieţii spirituale. Ea duce în final – atât la masele largi cât şi la conducătorii lor – la un ideal de stat care vrea să incorporeze un diletantism economic tiranic şi insuficient.

De ce este viaţa spirituală neputincioasă? Pentru că ea trebuie să devină neputincioasă atunci când statele stabilesc normele educaţionale şi de învăţământ. Căci spiritul poate ajunge la puterea ce i se cuvine numai dacă-şi poate urmări propriile ţeluri în deplină libertate. Numai autoadministrarea vieţii spirituale emancipate de stat, anume a celor mai importante domenii ale sale, a esenţei educaţionale şi de învăţământ poate deschide impulsurilor spirituale accesul la inimile umane. Şcolile complet independente de viaţa statală şi de cea economică vor putea da absolvenţi a căror forţă spirituală poate acţiona configurator asupra statului şi a economiei. Se obiectează

că asta ar duce înapoi, la lipsa de cultură. Căci acolo unde nu ar exista constrângerea statului în privinţa şcolii, majoritatea copiilor nici nu ar fi trimişi la şcoală. Dar mai degrabă oamenii ar trebui să procedeze la rezolvarea problemei cum pot fi aduşi copiii la şcoală, fără constrângerea statului?

Aceeaşi separare de stat şi autoadministrare ca şi viaţa spirituală, este necesitată şi de viaţa economică. Statul îşi poate extinde puterea numai asupra acelor probleme în privinţa cărora toţi oamenii deveniţi majori sunt capabili să emită judecăţi. Parlamentarismul democratic este elementul său de viaţă. Dar acest parlamentarism trebuie să aibă drept completare organică o viaţă spirituală şi o viaţă economică ce se autoadministrează. Căci în acestea două trebuie să domnească alte forţe decât cele ce se pot dezvolta într-un parlament democratic.

Vechile configuraţii statale, care şi-au încorporat în cea mai mare măsură viaţa spirituală şi economia, nu vor fi structuri ale societăţii umane în care să se poată rezolva problemele omenirii moderne. Neliniştea din civilizaţia modernă îşi are originea în strădaniile vieţii spirituale şi a celei economice de a ieşi din aceste formaţiuni statale.

În est domneşte haosul. În vest ar trebui să se găsească suficiente capete capabile să emită judecăţi şi care, prin eliberarea vieţii spirituale şi a celei economice, să caute calea de ieşire din paralizia ce cuprinde tot mai mult forţele spirituale publice. Atâta timp cât nu vor exista suficienţi oameni care să poată avea succes cu astfel de concepţii, civilizaţia modernă va fi zguduită de nelinişte şi se va menţine ameninţarea ca din haosul estului să se dezvolte haosul lumii.

CALEA PRIN HAOSUL PREZENTULUI

În prezent creşte numărul oamenilor care admit faptul că o însănătoşire a stării statale şi economice poate proveni numai din impulsurile venite din partea vieţii spirituale. Este suficient de evident cât de puţin este adecvată gândirea ce merge pe vechile căi ale „oamenilor de stat" faţă de sarcinile ce rezultă din haosul ultimilor ani. Am vieţuit evenimentele de la Versailles, Spa, St. Germain, ş.a.m.d. Ideea de „alianţă a popoarelor" bântuie ca idee salvatoare în nenumărate capete. Popoarele lumii civilizate însă nu au fost aduse în felul acesta la vreo idee de perspectivă în privinţa a ceea ce ar trebui să facă în propriile lor domenii sau a modului cum să se raporteze unele la altele. În estul Europei, superstiţia că din puncte de vedere organizatorice exclusiv economice s-ar putea clădi un regat, îşi exercită influenţa sa nefastă. Incapacitatea gândirii oamenilor de stat în vest, superstiţia distructivă în est, care a dus la un militarism economic, îşi au contribuţia lor bună în sensul că unele personalităţi care se îngrijesc de viitorul omenirii privesc înspre viaţa spirituală căutând un ajutor în ea.

Cei care cultivă concepţiile americane despre lume [Nota 38] îşi înalţă vocile. În ţările neutre, aceste voci pot fi deja auzite. De ce să nu pătrundă atunci şi în Europa Centrală? Sensul ce poate fi perceput din aceste voci ar fi întru câtva acesta: „Alianţa între popoare" trebuie să se realizeze. Căci ea va fi plină de binecuvântare. Dar ceea ce provine din creierul „oamenilor de stat" nu îi poate da o configuraţie de perspectivă. Aceasta trebuie să-şi aibă rădăcinile în inimile oamenilor, şi nu în organizaţiile exterioare. Acestea pot deveni ceea ce trebuie numai dacă sentimentele morale şi spirituale ale oamenilor conduc la o

înţelegere în privinţa lumii civilizate. Aşadar să aprindem la o nouă viaţă sentimentele religioase paralizate, puterile spirituale devenite inerte. – Nu se poate nega că din asemenea dispoziţii lăuntrice pot fi rostite uneori cuvinte frumoase. Şi pot fi ţinute discursuri bine intenţionate. Dar cel care observă nepărtinitor lucrurile trebuie să vadă că accesul unor astfel de cuvinte la inimile oamenilor este închis. Ele nu au puterea să trezească în firea omenească ceea ce ar trebui să ajungă la ideea alianţei între popoare, pentru a-i da viaţă şi puterea de a exista. Şi dacă vrem să cunoaştem cauza faptului că ele nu au această putere, trebuie să reflectăm în ce dependenţă faţă de stat şi economie au ajuns problemele de concepţie despre lume în ultima vreme. Statele au adaptat structurii lor viaţa spirituală prin acapararea deplină a esenţei învăţământului şi a celei educaţionale în aşa fel încât acestea au fost implicate odată cu statele, în toate crizele acestora. Unde poate fi acea viaţă spirituală care să servească unei înnoiri a esenţei statale, dacă statele au lăsat să se înalţe numai ceea ce era adecvat lor în forma care se pune astăzi sub semnul întrebării?

În Europa Centrală se lansează un apel imperios din mijlocul dezastrului şi al pustiirii în privinţa unei reuniri a confesiunilor, a unei vivifieri şi concilieri în viaţa religioasă. Toate acestea sunt bine intenţionate. Dar nici aici nu există, nici în cuvinte şi nici în vorbire, nicio forţă. Formele statale vor să fie înnoite, iar ceea ce vor oamenii să reunească şi să reînvie a fost într-atâta legat cu fiinţa vechiului, încât a fost implicat în declinul acestuia.

Înnoirea vieţii statale şi a celei economice prin vechile puteri spirituale nu poate fi un ţel de perspectivă, ci un astfel de ţel este numai înnoirea vieţii spirituale însăşi.

Oamenii trebuie să găsească curajul de a-şi mărturisi că trebuie deschise noi izvoare ale vieţii spirituale.

Concepţia despre tripartiţia organismului social include în sine acest curaj. Ea ar dori să trezească o judecată nepărtinitoare în privinţa faptului că spiritul ştiinţific intelectual dominant în prezent este o consecinţă a statalizării esenţei învăţământului şi a educaţiei, şi cu aceasta a părţii preponderente a vieţii spirituale publice. Însă acest spirit ştiinţific este singurul în care omenirea prezentului crede atât de puternic încât i se atribuie valabilitate în domeniile vieţii publice. Pe lângă acest spirit ştiinţific, vechile concepţii despre viaţă nu au actualmente nicio putere. Numai persoanele înstrăinate de viaţă pot să se amăgească în această privinţă. Numai ele pot crede că din vechile confesiuni se pot extrage discursuri pline de forţă, care să aibă o anumită influenţă asupra statului sau a economiei. Prin asemenea discursuri se poate crea o anumită dispoziţie, sub un anumit aspect al constituţiei sufleteşti a oamenilor. Dar ele nu pot acţiona în viaţa publică prin profitul pe care urmăresc să-l aibă aceşti oameni de la astfel de influenţe.

Cel care nu vrea să cadă pradă iluziilor, nu trebuie să se închidă cunoaşterii faptului că omenirea contemporană are nevoie de o concepţie faţă de viaţă care să nu păstreze vechile confesiuni alături de noul spirit ştiinţific, ci care să crească din însuşi acest spirit. Or strădania ştiinţei spirituale orientate antroposofic este aceea de a configura o astfel de concepţie faţă de viaţă. Ştiinţa modernă cultivă numai înţelegerea raţională a fenomenelor naturii. Însă această înţelegere nu are puterea să acţioneze asupra sufletelor şi voinţei oamenilor. De aceea ea nu este adecvată pentru configurarea socială a vieţii. Ştiinţa spirituală antroposofică nu se adapă numai din raţiune, ci

şi din toate forţele sufleteşti ale omului. De aceea ea şi acţionează ulterior din nou asupra tuturor asupra tuturor acestor forţe sufleteşti. Ea poate oferi idei fertile vieţii statale şi celor economice.

Statele actuale mai păstrează încă vechile confesiuni şi concepţii despre lume, pentru propria lor viaţă, ca şi pentru cea a vieţii economice. Numai că ea este atât de diluată încât nu mai poate fi recunoscută drept moştenire a vechiului. De aceea oamenii nu recunosc această realitate. Ştiinţa contemporană pur intelectualistă poate realiza lucruri măreţe în cunoaşterea naturii, dar pe tărâmul social ea poate produce numai teorii socialiste străine de viaţă, sau experimente sociale ce distrug viaţa. Dar ea este capabilă să poată fi configurată la nivelul de concepţie spirituală. Dacă se va întâmpla acest lucru, ea va putea produce şi idei în privinţa unor formaţiuni sociale capabile de viaţă.

Simpla cerinţă a unui stimul spiritual pentru viaţa publică nu mai este suficient în ziua de azi. Este nevoie de curajul unei noi naşteri spirituale. Prezentul trăieşte în crizele statale şi ale vieţii economice. Acestea nu pot fi rezolvate prin forţele vechii vieţi spirituale. Ele vor putea fi rezolvate numai dacă se întrevede însăşi criza vieţii spirituale şi dacă soluţia va fi căutată în domeniul propriu spiritului.

POLITICĂ MOARTĂ ŞI IDEI VII

Despre politica la care s-a ajuns în civilizaţia modernă am afirmat în ***Puncte centrale ale problemei sociale*** că, în 1914, a ajuns în punctul zero al capacităţii sale. De atunci încoace ea nu a părăsit acest punct. Calea de la Versailles la Londra [Nota 39] este încercarea imposibilă de a rămâne

în acest punct, şi în acelaşi timp de a avansa. Oribilul război a furnizat dovada că nu este posibilă continuarea politicii practicate până la el. S-a navigat prin decizii, luându-le cu forţa. Dar prin tratativele duse la Londra în privinţa acestui mod de a lua deciziile nu s-a ajuns nicăieri.

Şi nu vom ieşi din această situaţie până când nu ne vom deplasa în sensul înţelegerii faptului că asupra viitorului civilizaţiei moderne vor decide ideile. Ce fel de idei anume, am spus în repetate rânduri în această revistă. Iar dacă cele spuse aici nu vor fi introduse de un număr suficient de mare de oameni în domeniul voinţei înţelegătoare, va trebui să trăim în continuare sub semnul puterii.

O uniune de state a dobândit victoria. În America, înainte de obţinerea acestei victorii, Woodrow Wilson a spus ce urmează să facă învingătorii cu această victorie. America a trebuit să se convingă prin tratatul de la Versailles că cele afirmate de el sunt cuvinte lipsite de esenţă. Dar prin cuvinte neesenţiale nu se poate configura realitatea. Lloyd George [Nota 40] a spus recent că nimeni nu poate şti cât de departe s-ar ajunge dacă s-ar trebui să se apeleze la forţă. În America, Harding [Nota 41] a fost aşezat pe scaunul de pe care Woodrow Wilson rostise anterior acele cuvinte lipsite de esenţă şi de eficienţă. Harding a ţinut şi el cuvântări. Iar pentru tot ceea ce priveşte civilizaţia modernă, noile cuvinte nu sunt altceva decât o continuare a vechilor cuvinte ale ui Wilson.

Victoria nu va decide nimic pentru civilizaţia modernă. Căci ideile sunt cele care trebuie să decidă. Iar aceste idei vor decide, indiferent că ele apar la învingători sau la învinşi, prin faptul că-şi dobândesc recunoaşterea. Situaţia din cadrul popoarelor moderne este de aşa natură

încât ideile necesare vor putea trece dincolo de victorie sau de înfrângere.

Este trist atunci când cuiva care vorbeşte în felul acesta despre idei, i se spune: Învingătorii au puterea, iar ideile nu îi pot ajuta pe cei învinşi. Căci învingătorii fără idei vor putea determina doar o viaţă în forţă, provocată cu forţa. Or ei vor duce cu această viaţă lumea – şi cu aceasta şi pe ei înşişi – la înfrângere. Cel învins ar putea conduce prin idei lumea la forţele începutului. El ar putea face mult cu aceste idei din înfrângere, pe când învingătorii nu vor putea face nimic fără aceste idei, din victorie. Este într-adevăr tragic, văzut din centrul Europei, faptul că învingătorul Lloyd George tânjeşte după un om da stat german capabil. Din punctul de vedere londonez, acest lucru ar trebui să fie găsit tragi-comic. Deoarece comic nu poate fi găsit, pentru că situaţia mondială este prea gravă.

Tratativele de la Londra, discursul inaugural al lui Harding, constituie o dovadă că învingătorii sunt neajutoraţi în toate privinţele, cu excepţia folosirii forţei. Or, acolo unde se vede acest lucru ne aflăm deja la începutul înţelegerii faptului că numai noile idei pot ajuta. Căci neajutorarea este numai o consecinţă a faptului că atât la Londra cât şi la Versailles s-a vrut construirea unei noi lumi cu ajutorul vechilor idei, şi nu s-a înţeles că printre morţii pe care ia adus acest război se află în primul rând şi aceste vechi idei. Războiul a stat sub semnul acestor vechi idei. El şi-a datorat existenţa circumstanţei că aceste idei erau deja cadavre în 1914.

La Londra s-au dus tratative în privinţa problemelor economice. Dacă formaţiunile statale moderne unitare doresc să introducă decizii în viaţa economică, ele o pot face numai prin forţă. Adevăratele decizii trebuie aduse prin viaţa economică eliberată de aceste formaţiuni. Acesta

este unul dintre punctele de la care porneşte tripartiţia. Ea trebuie să facă acest lucru pentru că vrea să vorbească pornind de la realitate. La Versailles şi la Londra s-au dus tratative pornind de la nerealitate.

Mereu vin oameni care le spun purtătorilor ideii de tripartiţie: Faceţi-ne propuneri practice! Ei nu văd că cele necesare pentru început au fost demult propuse. Numai cu tripartiţia se poate progresa. Fără ea, se poate merge la Versailles, la Londra, chiar şi în Italia sau în America, dar acest lucru nu va fi de nici un ajutor.

Eu am afirmat aici adesea aceste lucruri. Astăzi trebuie să indic faptul că evenimentele petrecute la Londra şi consecinţele lor afirmă acelaşi lucru.

Şi ce se petrece în Est? Se aşteaptă cu ardoare prăbuşirea lui Lenin şi a lui Trotzki [Nota 42]. Se presupune că într-o zi, aceşti fanatici ai forţelor distrugătoare vor dispărea de pe scena mondială. Dar civilizaţiei moderne nu-i va ajuta decât revărsarea de idei constructive asupra a ceea ce au prelucrat ei prin forţe de declin.

Se vorbeşte despre faptul că trebuie făcute alianţe economice cu Estul. Acestea trebuie, desigur, făcute. Dar Estul caută în primul rând o înţelegere spirituală cu Europa Centrală, pe care aceasta încă nu i-a oferit-o până în prezent. Şi dacă Europa Centrală îi oferă pentru început Estului idei rodnice, atunci legăturile economice se vor instala ca o consecinţă a acestora. A vorbi despre acestea din urmă fără a le voi pe cele dintâi, înseamnă a te situa în afara condiţiilor adevăratei vieţi.

ADEVĂRATELE FORŢE DIN VIAŢA SOCIALĂ A PREZENTULUI

Grupul de oameni care a început să propage ideea tripartiţiei organismului social în primăvara anului 1919, a vrut să lucreze în modul cel mai onest la îmbunătăţirea relaţiilor vitale ale oamenilor. Datorită acestei onestităţi, el nu a vrut să prezinte populaţiei muncitoare vechile fraze şi lozinci care şi-au desfăşurat de decenii acţiunea în propaganda socialistă. Căci cu astfel de fraze şi lozinci se putea foarte bine critica ordinea socială existentă până atunci, se putea spune chiar claselor conducătoare ce anume au neglijat să facă, dar nu se putea clădi nimic. Se puteau imagina utopii, dar nu se puteau aduce realităţii sociale forţe care să slujească în aşa fel vieţii încât orice om să poată duce o existenţă umană demnă.

Purtătorii gândurilor tripartiţiei nu au pornit de la asemenea fraze şi lozinci. Ei şi-au întemeiat voinţa pe învăţăturile temeinice pe care le oferă însăşi viaţa. Din acest punct de vedere al acestor învăţături de viaţă, ei s-au adresat atât personalităţilor claselor conducătoare cât şi proletariatului. Până la ora actuală nu au fost înţeleşi nici într-o parte, nici în cealaltă. Dar ei ştiu că datorită faptului că gândurile lor au fost extrase din viaţa reală, poate fi vorba despre o îmbunătăţire a stării actuale abia atunci când aceste învăţături de viaţă vor fi înţelese. Ei nu pot proceda altfel decât să repete aceste învăţături până când acestea vor găsi urechea care să le asculte.

De ce nu au fost înţeleşi purtătorii ideii de tripartiţie? Proletariatul a găsit că se exprimă prea complicat. El nu a putut vedea imediat cum prin aceste gânduri nu se arăta numai un ţel, ci şi o cale de ieşire din imposibilitatea spirituală, statală şi economică actuală. Proletariatul voia

ca ei să se exprime mai simplu. Dar el nu s-a gândit că viaţa însăşi este complexă. Purtătorul ideii de tripartiţie se află în aceeaşi situaţie cu un medic. Acesta trebuie să-şi ofere sfaturile. El o va putea face numai atunci când cunoaşte întregul organism omenesc complicat. I se poate oare cere unui medic să vorbească fiecărui om despre acest organism, despre modul în care trebuie înţeles el, dacă omul nu acceptă ceea ce trebuie învăţat despre viaţa organismului? Nu i se poate cere acest lucru, deoarece dacă ar face-o ar trebui să apeleze la lozinci şi la fraze goale. Însă purtătorii ideii de tripartiţie nu au putut face acest lucru. Căci ei au vrut să afirme numai ceea ce era pătruns de onestitate în fiecare frază. Iar ceea ce au ei de spus poate fi înţeles. Însă omul trebuie să se străduiască mai întâi să înţeleagă.

Proletarul va spune: Deci voi vreţi să ne spuneţi tot felul de lucruri savante, însă noi vrem să auzim vocea simplă a poporului. La aceasta, noi putem replica: Noi nu vrem să vă spunem lucruri savante, ci vrem să vă vorbim limbajul adevăratei vieţi. Numai că vrem să vorbim despre capital şi muncă din punctul de vedere al cunoaşterii obiective, aşa cum vorbeşte medicul sau cunoscătorul naturii despre organismul omenesc, competent şi nu ca un şarlatan sau un diletant. Şi dacă noi vrem să vorbim astfel, vom fi înţeleşi numai dacă şi ceilalţi vor să străbată calea înţelegerii. Iar calea poate fi găsită numai dacă merge prin inimă şi suflet înspre raţiune. Cel care scrie aceste rânduri este pătruns de convingerea că purtătorii ideii de tripartiţie vorbesc în aşa fel încât din spusele lor se vede înţelegerea pe care o au faţă de situaţia proletariatului atunci când ei sunt judecaţi din inimă şi din suflet. Proletariatul încă nu şi-a căutat suficient până acum această cale prin inimă şi prin suflet. El a judecat în

conformitate cu învăţătura raţională, pe care a absorbit-o din socialismul curent. El a pretins ca purtătorii ideii de tripartiţie să vorbească tot aşa cum erau ei obişnuiţi până acum prin aceste teorii raţionale. Dar aceştia nu o pot face, pentru că ei ştiu că aceste teorii contrazic viaţa şi de aceea nu duc la nimic.

Cel care scrie aceste rânduri nu vrea să înşiruie cuvinte de o fantasmagorie goală. De aceea el nu spune că omul trebuie să renunţe la raţiune şi că drumul poate fi găsit numai prin inimă şi suflet. Desigur că raţiunea trebuie să fie conducătorul sigur, dar în problemele sociale nu există o altă cale înspre folosirea corectă a raţiunii decât cea prin inimă şi suflet. Pe o astfel de cale contează cărţile mele ***Puncte centrale ale problemei sociale...*** şi ***Expunerea ideii de tripartiţie a organismului social***. Eu nu cred că în aceste cărţi ar lipsi aprecierea vieţii din punct de vedere raţional, dar, în interesul lucrurilor, m-am bucurat totuşi atunci când într-o convorbire recentă relativ la prima carte, mi s-a citit o apreciere din afară care afirma că în această carte problema socială este cuprinsă atât cu forţele inimii cât şi cu cele ale raţiunii.

La fel de puţin ca şi de proletariat, a fost înţeleasă ideea tripartiţiei de către personalităţile din cercurile actualmente conducătoare. Acestea sunt într-atât de întreţesute cu gândurile lor în rutina economică actuală, încât nu pot accepta din capul locului ceva care nu merge pe o cale bătătorită de către ei. Unii dintre ei văd că trebuie să se producă o schimbare, dar atunci când te exprimi cu anumite gânduri despre ceea ce trebuie să se întâmple, ei se sperie deoarece cred că ei sunt cei care deţin realitatea şi că aceasta va fi distrusă printr-o fantasmagorie. Majoritatea lor afirmă că nu au timp să se ocupe cu astfel de idei. Iar cel care nu vrea să fie nedrept din capul locului

trebuie chiar să accepte că ei într-adevăr nu au timp. Căci ei au de lucru de dimineaţa până seara pentru a continua să lucreze în sensul vechi, iar seara vin acasă de la birou cu capetele obosite, care nu vor să mai preia nimic, chiar dacă omul se aşează „cu bunăvoinţă" pentru a vedea despre ce este vorba. Ei se limitează de aceea să cârpească punţile care ne-au adus în situaţia actuală. şi ei vor continua să nu aibă timp, până când vor trebui să accepte că timpul pe care şi l-au umplut cu activitatea lor obişnuită a fost totuşi risipit, şi că el ar fi fost cu mult mai bine folosit dacă l-ar fi folosit în sensul în care cred actualmente că nu-şi pot permite să-l risipească. Eu vorbesc acum despre aceia care cel puţin au o bunăvoinţă. Căci pe ceilalţi – din păcate nenumăraţi – nu se poate conta serios.

Cel care vrea să înţeleagă ideea tripartiţiei trebuie să-şi dea osteneala să urmărească faptul că gândurile rodnice pentru viaţa juridică şi cea economică nu pot proveni decât dintr-o viaţă spirituală autonomă. El trebuie să înveţe de la viaţă faptul că un sistem educaţional şi de învăţământ administrat de către esenţa juridică şi cea economică pierde acea disponibilitate care este necesară pentru menţinerea corectă a organismului social. Pornind de aici, el va putea ajunge şi la înţelegerea unei vieţi economice configurate asociativ şi a unei vieţi juridice cu adevărat democratice. Cel care scrie aceste rânduri a încercat să prezinte în cărţile sus-menţionate această cale a înţelegerii pe cât de bine a putut el, şi într-un mod obiectiv.

Dacă vrei să indici o astfel de cale trebuie să porneşti de la forţele sociale active în epoca actuală. tehnica modernă a transformat viaţa; ştiinţa contemporană a pătruns, prin dezvoltarea esenţei şcolare, în sufletele oamenilor din cercurile cele mai largi drept concepţie despre viaţă. Or aceasta a creat noi reprezentări despre o

existenţă umană demnă. De aceste forţe absolut reale ale prezentului ţin cont purtătorii ideii de tripartiţie. Ideile lor vor fi înţelese atunci când oamenii vor simţi ce anume înseamnă aceste forţe. Mulţi oameni ţin cont de tehnică, dar nu şi de viaţa acelora care sunt implicaţi în această tehnică. Alţii ţin cont de spiritul economic. Şi ei vor – pe bună dreptate – ca acesta să fie cultivat în şcoli. Dar ei nu ţin cont de dispoziţia sufletească pe care o produce acest spirit. Ideea de tripartiţie ţine cont de toate cele de care nu ţin cont ceilalţi.

Proletarul şi-a pierdut încrederea, pentru că el simte că multora nu le pasă nici de viaţa sa nici de sufletul său. Situaţia sa se va putea îmbunătăţi abia atunci când el va găsi prin inimă şi suflet calea înspre ideile sociale care ţin cont atât de viaţa cât şi de sufletul său, şi care tocmai de aceea nu-i pot oferi în continuare lozincile îndrăgite; aceste idei vor o cale adevărată, şi nu amăgirea cu gânduri utopice.

TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL, DEMOCRAŢIA ŞI SOCIALISMUL

Printre cele mai importante aspecte care parcurg în prezent, pornind de la catastrofa războiului mondial o transformare în forme cu totul noi, se află democraţia. Faptul că democraţia trebuie să pătrundă complet viaţa popoarelor trebuie să devină cunoaştere de la sine înţeles pentru toţi aceia care au simţurile deschise faţă de devenirea istorică. Catastrofa războiului mondial a dovedit incapacitatea dezvoltării în continuare a tot ceea ce tinde să evolueze împotriva democraţiei. Tot ceea ce a fost antidemocratic s-a condus pe sine la distrugere. Iar pentru aceia care se mai gândesc încă la o formă oarecare de

înviere a unei asemenea antidemocraţii se pune problema ca înţelegerea lor să realizeze dovada nefastă adusă de realitate faţă de o astfel de împlinire, prin valurile de sânge.

Dar modul în care trebuie înfăptuită democraţia necesită o abordare aparte, care nu putea exista în acelaşi mod în răstimpurile trecute. Înainte ca mişcarea socială să intre în stadiul istoric în care se află astăzi, se putea vorbi despre democraţie altfel decât trebuie să o facem în ziua de azi. Acum se pune tot mai imperios problema: Cum poate fi integrată Mişcare socială în viaţa democratică.

În prezent nu se poate pune problema împlinirii cerinţelor politice imprecise şi formării de idealuri politice din ceea ce interesele unilaterale de viaţă ale unei grupări sau alta de oameni înalţă la nivel de cerinţe – ceea ce este, de altfel, lesne de înţeles. O adevărată înţelegere a organismului social devine tot mai necesară pe zi ce trece.

Oamenii în ale căror suflete s-a încuibărit grija în privinţa a ceea ce va fi când valul social va inunda viaţa contemporană, nu au fost întotdeauna slujitori ai capitalismului. Pe lângă o majoritate de persoane egoiste, au existat şi câteva personalităţi oneste care au văzut un pericol pentru adevărata democraţie tocmai în forma pe care o lua acest val. Cum să fie posibilă o dezvoltare reală a individualităţilor omeneşti dacă întreaga viaţă spirituală devine şi în practica vieţii o suprastructură ideologică a vieţii economice, cum a devenit cea în gândire, care a făcut configurarea socială a vieţii dependentă de pătrunderea tuturor oamenilor cu concepţia materialist-istorică despre lume. Căci fără a face posibilă dezvoltarea liberă a individualităţilor omeneşti, configurarea socialistă a vieţii nu va putea scoate cultura din închisoarea sa capitalistă şi

nu va face decât să o aducă la moarte, fără perspectiva unei revivifieri.

Cel care nu judecă cerinţele aflate în Mişcarea socială în conformitate cu interesele ce rezultă din situaţia sa de viaţă de până acum, ci care poate vedea în ele o necesitate istorică inevitabilă, acela îşi pune cu cea mai mare seriozitate întrebarea: Cum pot fi împlinite aceste cerinţe fără a duce la suprimarea aptitudinilor omeneşti individuale pe a căror dezvoltare liberă trebuie să se bazeze şi în viitor întreaga evoluţie a vieţii. Într-o ordine de viaţă socială întemeiată pe forme economice capitaliste, democratizarea era altceva decât va trebui să fie într-una pătrunsă de impulsuri sociale.

Oamenii vor trebui să resimtă tot mai imperios necesitatea de a căuta posibilităţi de evoluţie ale vieţii spirituale omeneşti care să se poată impune alături de impulsurile sociale. Nu trebuie să ne lăsăm hipnotizaţi de dogma: Socialismul din cadrul vieţi economice va produce ca suprastructură de la sine o viaţă spirituală sănătoasă. Poate accepta o astfel de dogmă numai acela care nu înţelege că o viaţă economică autonomă nu se poate menţine într-o dezvoltare progresivă fără fecundarea continuă de o viaţă spirituală întemeiată pe individualităţile omeneşti libere, ci ea trebuie să încremenească. Ceea ce trebuie să intervină din individualitatea omenească rodnicind viaţa socială, trebuie extras din entitatea omenească prin impulsuri ce nu pot rezulta din viaţa economică. Economia constituie baza vieţii omeneşti; dar fiinţa omenească se înalţă deasupra aspectului economic. Forţele vieţii economice se dezvoltă în limite mai restrânse decât dezvoltarea întregii naturi omeneşti. Pe cât de la sine-înţeles este acest aspect pentru înţelegerea omului individual, această de la sine-înţelegere

nu s-a înfăptuit în viaţa contemporană; şi la suprafaţa părerilor oficiale şi înainte de toate ale acţiunilor oficiale se ajunge tot mai mult la un mod de gândire care contrazice această de la sine-înţelegere. Oamenii se obişnuiesc cu condiţiile de existenţă, şi ei revendică asemenea condiţii de existenţă care ar trebui să le apară drept imposibile dacă ar vrea să reflecteze cu adevărat asupra lor. Ei se ajută în această privinţă prin faptul că-şi adorm conştienţa în privinţa acestei contradicţii de viaţă, prin aceea că evită să o aducă în conştienţă.

Din această contradicţie se dezvăluie o realitate importantă a vieţii. Forţele de judecată şi de sentiment care se află ca predispoziţie în personalitatea umană şi care ar trebui să ajungă să se dezvolte printr-o cultivare sănătoasă a vieţii spirituale publice, nu găsesc calea spre organizaţiile sociale în care trăieşte omul modern. Iar aceste organizaţii inhibă dezvoltarea liberă a oamenilor individuali.

Această inhibare se manifestă din două direcţii: din partea statului şi din aceea a vieţii economice. Iar omul se revoltă, conştient sau inconştient, împotriva acestei inhibări. În această revoltă se află adevărata cauză a cerinţelor sociale ale prezentului. Toate celelalte cerinţe constituie val împins la suprafaţă, care ascunde ceea ce domneşte în străfundurile naturii omeneşti.

Revolta împotriva inhibărilor provocate de stat se exprimă în strădania după adevărata democraţie; revolta împotriva inhibărilor provocate de viaţa economică se exprimă în cealaltă strădanie, cea a diviziunii sociale a vieţii economice.

Omenirea revendică democraţia, pentru ceea ce a devenit, de trei-patru secole, statul modern. Dacă e ca această democraţie să fie o adevărată realitate atunci ea trebuie să fie clădită pe acele forţe din natura omenească

ce se pot manifesta cu adevărat democratic. Dacă e ca statele să devină democratice atunci ele trebuie să fie organizaţii în care oamenii să poată manifesta ceea ce reglează raportul oricărui om adult devenit major, cu oricare alt om. Şi orice om adult devenit major trebuie să aibă aceeaşi participare la această reglare. Administrarea şi reprezentarea poporului trebuie realizate în aşa fel încât în ele să se manifeste ceea ce rezultă din conştienţa unui om, pur şi simplu prin faptul că el este un om sănătos din punct de vedere sufletesc, şi major.

Poate oare regla o asemenea reprezentare şi domnie a poporului şi viaţa spirituală, care trebuie să determine dezvoltarea deplină a aptitudinilor omeneşti individuale, dacă e ca această dezvoltare să nu fie împiedicată şi să nu se atrofieze, în detrimentul vieţii sociale? Această dezvoltare se bazează pe faptul că ea se realizează pe un teren pe care se acţionează numai aşa cum rezultă din înseşi impulsurile vieţii spirituale. Predispoziţiile specifice vor fi recunoscute cu adevărat numai de acei oameni care au avut aceleaşi predispoziţii specifice şi le-au dezvoltat, şi care pot să le cultive în mod corect. Şi drumul în viaţă va putea fi indicat în mod corect numai dacă cel care îl indică acţionează din experienţa pe care i-o dă cercul de viaţă în care trebuie să dea direcţia. Pentru o corectă cultivare a unei vieţi sociale sănătoase sunt necesare personalităţi care să cunoască cu exactitate unele ramuri individuale ale vieţii printr-o experienţă formată în cadrul lor, şi care se dezvoltă în sensul de a-şi revela experienţa în cadrul vieţii spirituale. Gândiţi-vă numai la cea mai importantă ramură socială a vieţii spirituale: la şcoală, cu fiecare dintre treptele ei. Căci se poate oare ca dezvoltarea forţelor omeneşti individuale şi pregătirea lor pentru viaţă într-un anumit domeniu să fie realizată într-un mod eficient şi de

altcineva decât de către o personalitate care are o experienţă individuală în acel domeniu? Şi poate lua naştere vreodată ceva salutar din punct de vedere social dacă în locul unei asemenea personalităţi este altceva determinant decât preponderenţa capacităţilor sale individuale? Ceea ce se manifestă într-o democraţie se poate raporta numai la ceea ce are comun fiecare om major cu toţi ceilalţi oameni majori. Nu există nicio posibilitate ca prin ceea ce se poate manifesta într-o democraţie să se găsească reglarea a ceea ce se află întru totul în cercul fiinţei omeneşti individuale. Dacă vrem să realizăm cu adevărat şi în mod onest democraţia, va trebui să excludem de pe tărâmul ei tot ceea ce aparţine de acest cerc. Căci pe tărâmul democratic şi în cadrul organizaţiilor administrative care pot creşte pe acest tărâm nu poate lua naştere nici un impuls care să poată oferi o direcţie unei activităţi umane ce urmează să se reverse în mod liber din geniul individual al omului. Democraţia trebuie să-şi mărturisească incapacitatea în privinţa unor asemenea impulsuri, în cazul în care vrea să fie o adevărată democraţie. Dacă vrem să configurăm o adevărată democraţie din statele de până acum, va trebui să extragem din această democraţie şi să predăm autoadministrării depline toate cele cărora numai dezvoltarea individuală a fiecărui om în parte le poate da impulsurile corecte, şi care nu-şi pot afla reglarea prin ceea ce trăieşte în orice om doar prin faptul că el este major.

Relaţiile sociale în privinţa cărora orice om devenit major este capabil să emită o judecată sunt relaţiile juridice de la om la om. Acestea sunt totodată acele relaţii de viaţă care îşi pot menţine caracterul lor social numai prin faptul că rezultă în organizaţiile sociale ca voinţă comună provenită din adevărata colaborare a voinţelor

omeneşti individuale. În tot ceea ce urmează să crească pe terenul capacităţilor omeneşti individuale nu se poate exprima o voinţă comună în organizaţii, ci aceste organizaţii trebuie să fie în aşa fel încât voinţele individuale să se poată afirma pe deplin în cadrul lor. Omul individual trebuie să se poată comporta oarecum ca un teren natural. Căci o suprafaţă de pământ nu poate fi administrată din necesităţi care fac abstracţie de părţile concrete ale acestei suprafeţe; noi trebuie să cunoaştem, din esenţa părţilor individuale, ce anume pot produce ele. Tot aşa, pe tărâm spiritual, iniţiativa particulară bazată pe capacităţile individuale trebuie să se poată manifesta social, şi ea nu trebuie să fie determinată de conţinutul unei voinţe generale. Căci o asemenea voinţă generală trebuie cu necesitate să acţioneze asocial, pentru că ea sustrage comunităţii roadele capacităţii omeneşti individuale.

Nu există o altă cale de a aduce la dezvoltare roadele acestor capacităţi individuale decât cea a autoadministrării. Numai în cadrul acestei autoadministrări poate interveni acea stare prin care să nu ia naştere acea voinţă generală care să submineze eficienţa omului individual pentru viaţa socială, ci prin care realizările umane individuale să fie preluate în viaţa colectivă spre binele acesteia.

În cadrul unei asemenea autoadministrări vor rezulta din viaţa spirituală punctele de vedere prin care oamenii potriviţi sunt aduşi la locurile potrivite şi prin care în locul legii şi al prescripţiei va fi pusă încrederea vie nemijlocită. Căci pentru persoanele care participă la educarea poporului, aceste legi şi prescripţii nu vor constitui ţeluri educatorii; în schimb acestea vor căuta să devină observatori ai vieţii şi să încerce să perceapă din aceasta ce anume au de modelat. Va putea apărea tendinţa de a prelua

în organizaţia spirituală persoane încadrate în viaţa practică ce au adunat de-a lungul anilor experienţă într-o ramură oarecare a vieţii economice sau a celei juridice. Printre astfel de persoane se vor găsi oameni care pot transforma cele dobândite din experienţa practică în element rodnic de predare, într-un raport viu. Pe de altă parte, persoanele încadrate în administraţia spirituală vor resimţi impulsul de trece temporar din această administraţie în viaţa practică, pentru a corela, în conformitate cu viaţa, cele dobândite.

Diviziunea organismului social în sensul că în cadrul acestuia se dezvoltă o viaţă spirituală ce se autoadministrează nu va distruge unitatea vie a acestui organism, ci, dimpotrivă, tocmai că o va întemeia cu adevărat. Căci în felul acesta se divizează numai administraţia, iar în viaţa oamenilor se va putea dezvolta unitatea. Omul nu va mai fi constrâns să se delimiteze într-o atitudine încremenită de viaţă, şi să se încapsuleze. Va putea avea loc o trecere încoace şi încolo, din domeniul spiritual în celelalte elemente componente ale organismului social. Căci în viaţa care s-a configurat ca tradiţie şi părere publică în organismul spiritual se va afla ceva cu mult mai rodnic decât în sistemul închistat care se constituie atunci când oamenii se delimitează printr-o atitudine încremenită. Diviziunea organismului social urmează să se desfăşoare în viitor la modul obiectiv. Iar acest mod obiectiv urmează să dezvolte prin autoadministrare acea forţă care acţionează atunci când nu îl încorsetează în mod tiranic pe om în plasa sa.

Trebuie să devină limpede şi fără nicio îndoială faptul că o viaţă socială economică şi juridică pot lua naştere numai atunci când oamenii vor putea gândi şi simţi în mod social. Iar faptul că viaţa spirituală contopită până acum cu

statul de drept juridic nu poate face acest lucru, ar trebui să constituie experienţa nepărtinitoare a stării actuale. Cel care judecă în prezent din viaţă, va înţelege cu greu acest lucru, pentru că el se va izbi de constituţia sufletească a oamenilor în care nu răsună corzi acordate pe experienţa de viaţă în privinţa modului de gândire şi simţire, ci în care educaţia statală a introdus un stil abstract, străin de viaţă. Acei oameni care se consideră cei mai practici sunt de fapt cei mai puţin practici. Ei au dobândit o anumită rutină într-un anumit domeniu limitat de viaţă, în care s-au implicat. Ei numesc această rutină „simţ practic" şi privesc cu aroganţă, din această constituţie sufletească, la orice om care nu şi-a însuşit această rutină, calificându-l drept nepractic. În tot restul gândirii, simţirii şi voinţei lor domneşte însă o fiinţă străină de viaţă, purtată de direcţii de forţe abstracte. O asemenea fiinţă este formată prin educaţia specifică statului, şi în ea nu se poate revărsa o experienţă de viaţă, ci numai o gândire şi o simţire abstracte, care pot fi proprii – prin natura umană – oricărui om devenit major, fără vreo experienţă specială într-un domeniu oarecare, numai să aibă un teren pe care să poată deveni active. În această realitate este întemeiat faptul că din multe direcţii se aduce o înţelegere atât de redusă faţă de cerinţele sociale ale prezentului. Deja punctele de plecare ale simţirii sociale nu au maturitatea necesară faţă de cerinţele organismului social. Oamenii gândesc că mulţi cer o nouă configurare a vieţii. Şi unii cred că vin în întâmpinarea acestei cerinţe alcătuind legi şi prescripţii. Însă noua configurare socială nu se poate îndeplini în felul acesta. Cerinţele sociale ale prezentului sunt de aşa natură încât nu-şi pot afla împlinirea într-o transformare temporară sub imperiul forţei. „Problema socială" a ajuns la suprafaţa dezvoltării istorice a omenirii, şi de acum

înainte se va afla mereu acolo. Şi ea va necesita o direcţie a gândirii şi simţirii care să aibă drept premisă adaptarea deplină a esenţei spirituale la viaţa socială în ansamblu, şi rodnicirea continuă a acestei esenţe spirituale din impulsurile vieţii generale. Oamenii nu se vor putea socializa pentru a rămâne apoi socializaţi; ei vor trebui să se socializeze mereu din nou, sau, altfel spus, viaţa societăţii trebuie menţinută în starea de socializare.

Din direcţiile întemeiate în actuala esenţă spirituală, în special în esenţa educaţională şi şcolară, s-a născut simţirea asocială, ba chiar adesea antisocială a acelora care se constituie actualmente ca gânditori socialişti. Viaţa spirituală străină de realitate a provocat o concepţie greşită asupra adevăratei vieţi spirituale. Cercuri largi de oameni gândesc la ora actuală că adevăratele impulsuri ale vieţii omeneşti se află în formele economice şi că viaţa spirituală ar fi o „suprastructură" ce derivă din viaţa economică, o ideologie care se ridică din elementul economic. O asemenea concepţie este purtată, mai mult sau mai puţin conştient, de aproape majoritatea proletariatului, care este purtătorul actualelor cerinţe ale timpului. Acest proletariat s-a dezvoltat într-o perioadă în care esenţa spirituală a renunţat la a-şi da direcţia şi ţelul din sine însăşi şi în care configurarea socială a acestei esenţe spirituale a devenit un rezultat al vieţii economice şi statale. Această viaţă spirituală s-a adus pe sine însăşi într-o stare din care nu poate ieşi decât prin autoadministrare. Proletariatul, care este întru totul încadrat în viaţa economică prin tehnică şi sistemul de capital crede că simpla transformare a vieţii economice ar aduce „de la sine" şi noile forme necesare juridice şi spirituale. Acest proletariat a trebuit să afle că viaţa spirituală contemporană a devenit un apendice al vieţii economice şi

de stat, şi el şi-a format părerea că orice viaţă spirituală este un asemenea apendice. Or, dacă această concepţie s-ar împlini într-un organism social, proletariatul ar trebui să vadă cu o profundă dezamăgire că o viaţă spirituală provenită exclusiv din configurarea socială şi care se configurează numai pe baze economice ar duce la stări şi mai lamentabile decât cele actuale. Proletariatul trebuie să răzbată până la cunoaşterea faptului că situaţia actuală nu poate fi îmbunătăţită prin simpla transformare a vieţii economice, ci prin desprinderea esenţei spirituale şi a celei juridice de viaţa economică, prin tripartiţia sănătoasă a organismului social. Abia atunci se va situa Mişcarea proletară va ajunge pe terenul corect numai atunci când nu îşi va mai spune că recenta viaţă economică a produs o viaţă spirituală şi una juridică ce acţionează nesocial, şi că trebuie produsă o altă viaţă economică din care să rezulte o altă esenţă spirituală şi juridică, ci atunci când ea îşi va spune că viaţa culturală recentă a dus la un sistem economic ce nu poate fi transformat decât dacă această viaţă detaşează de sine viaţa juridică şi cea spirituală, acordându-le autonomia, pentru a ajunge în felul acesta şi la propria sa autonomie. Căci această viaţă culturală mai recentă a dus la dependenţa de economie a tot ceea ce nu este economie, iar însănătoşirea acestei situaţii constă în anularea acestei dependenţe, şi nu într-o dependenţă şi mai mare. Implicarea proletariatului modern numai în viaţa economică l-a dus la credinţa că însănătoşirea poate consta numai în transformarea acestei vieţi economice. Ziua în care proletariatul va fi eliberat de această superstiţie, ziua în care el va putea recunoaşte că viaţa spirituală şi cea juridică nu trebuie să fie ideologie născută din esenţa economică, ci că nenorocirea timpului actual constă tocmai în faptul că s-a născut o astfel de ideologie,

ziua aceea va aduce aurora dimineţii pe care o aşteaptă atât de mulţi oameni.

O viaţă economică neafectată de participarea statului va putea proveni pe de o parte din experienţa economică, şi pe de altă parte din bazele economice deosebite pe care s-a constituit viaţa economică a persoanelor individuale şi a grupurilor de persoane. Experienţa economică nu se poate manifesta pe terenul pe care urmează să se manifeste ceea ce se află în fiecare om devenit major, ci numai pe terenul corpului economic ce se configurează din sine însuşi. Iar valoarea pe care o are un om prin faptul că se află încadrat într-o anumită ramură a vieţii economice nu se poate manifesta în structura vieţii statale în care trebuie să se înfăptuiască ceea ce este valabil în mod egale pentru toţi oamenii, ci numai în acţiunea care porneşte de la acest om şi se manifestă în alte ramuri ale vieţii economice. Oamenii care fac parte dintr-o ramură economică vor trebui să se reunească între ei; apoi vor trebui să se reunească cu alte asociaţii ale oamenilor din alte ramuri economice. Interesele de consum şi producţie se vor putea organiza în raporturile vii dintre astfel de asociaţii şi întovărăşiri. În circuitul economic îşi vor putea găsi împlinirea, datorită acestui fapt, numai impulsurile economice.

Omul implicat într-o activitate manuală se va raporta la cel implicat într-o activitate spirituală în aşa fel încât între ei să se ia în considerare numai problemele economice, deoarece raportul lor juridic îşi găseşte reglementarea pe tărâmul separat al vieţii juridice. Un asociat liber va putea fi conducătorul spiritual al muncitorilor din întreprinderea sa, pentru că se poate pune în discuţie numai diviziunea rezultată pe baze economice a celor elaborate în comun, şi nu o constrângere

economică determinată de situaţia economică mai bună a conducătorului procesului de producţie. Diviziunea asociativă a corpului economic îl va aduce pe muncitor într-un context al vieţii sale în care raportul său contractual cu conducătorul spiritual al muncii trebuie să cuprindă cu totul alte puncte de vedere decât poziţia sa actuală, care nu îi permite să fie participant la rezultatul producţiei, ci numai luptător împotriva intereselor întreprinderii sale. Din cunoştinţele pe care le dobândeşte din situaţia sa economică de consumator, muncitorul va ajunge la aceleaşi interese faţă de ramura sa de producţie, ca şi conducătorul său spiritual, şi nu la interese opuse. Această situaţie nu se poate crea într-o viaţă economică al cărei impuls îl constituie rentabilitatea proprietarului de capital, ci numai într-o viaţă economică în care valoarea produselor se poate regla din raporturile ce se echilibrează reciproc dintre consum şi producţie, al întregii activităţi sociale. Însă o asemenea comunitate socială este posibilă numai dacă interesele speciale – profesionale, de consum şi de producţie – îşi găsesc expresia în asociaţii ce provin din însăşi viaţa economică a ramurilor separate, şi care se înţeleg reciproc în această diviziune generală a corpului economic. Din interesele speciale ale ramurilor economice individuale vor rezulta asociaţii individuale; în reunirea acestor asociaţii şi în corpul lor administrativ central, care se va constitui din interese economice, vor putea fi cuprinse impulsurile sociale ale formării valorii bunurilor. O întreprindere nu poate fi socializată, căci socializarea poate consta numai în aceea că formarea valorii bunurilor – prin care întreprinderea individuală se încadrează în viaţa economică generală – nu acţionează nesocial. Printr-o adevărată socializare în această direcţie, sistemului bazat pe capital i se va sustrage complet acea bază prin care el

acţionează dăunător în calitatea sa de deţinător al proprietăţii private. (Eu am descris configurarea deosebită a esenţei capitalului în organismul tripartit sănătos în cartea mea ***Puncte centrale al problemei sociale***). Ar trebui totuşi să fie limpede faptul că nu se poate „aboli" capitalul, în măsura în care el nu constă în altceva decât în mijloacele de producţie ce lucrează pentru comunitatea socială. Nu capitalul acţionează dăunător, ci administrarea sa bazată pe relaţiile de proprietate privată, căci aceste relaţii de proprietate privată pot face ca structura socială a corpului economic să devină dependentă de ele. Dacă această structură provine în modul caracterizat din esenţa asociativă economică, atunci capitalului i se sustrage orice posibilitate de a acţiona antisocial. O asemenea structură socială va împiedica întotdeauna ca proprietatea capitalistă să se desprindă de administrarea mijloacelor de producţie şi să devină impulsul străduaniei acelora care nu vor să-şi configureze viaţa prin participarea la procesul economic, ci fără această participare. Se poate, în orice caz, obiecta că pentru aceia care participă la procesul economic nu ar rezulta nimic dacă s-ar împărţi veniturile celor care nu lucrează efectiv. Acest lucru este adevărat, însă el învăluie realitatea deoarece valoarea sa de adevăr nu are nici o importanţă pentru structurarea organismului social. Căci aspectul dăunător al posesorilor de venituri, care nu lucrează, nu constă în aceea că ei sustrag un cuantum relativ mic de venit celor care lucrează, ci în aceea că prin posibilitatea de a obţine venituri fără să lucreze ei pot conferi întregului corp economic o trăsătură cu acţiune antisocială. Corpul economic în care nu sunt posibile venituri fără muncă este altceva în comparaţie cu unul în care se poate obţine venit fără muncă, la fel cum un organism omenesc în care nu se poate forma în nici un loc

o tumoare este altceva decât organismul în care starea de nesănătate se descarcă într-un loc prin formarea de tumoră.

Un organism social sănătos, datorită configuraţiilor asociative sociale caracterizate, face necesare tot felul de organizaţii în faţa cărora avantajele economice se mai sperie încă. Într-un organism social sănătos, suma mijloacelor de producţie va fi epuizat costul lor atunci când ele sunt puse la dispoziţia întreprinderii. Aceste mijloace de producţie vor putea fi administrate de către producător numai atâta timp cât el poate fi prezent cu capacităţile sale individuale. După care el va trebui să le predea altcuiva, dar nu prin vânzare şi nici prin moştenire, ci pur şi simplu prin transfer, cuiva care are, la rândul său, capacităţile individuale necesare administrării lor. Aceste mijloace de producţie nu trebuie să aibă o valoare de vânzare-cumpărare, deci nici o valoare, în mâinile unei persoane care nu lucrează. Capitalul cu o forţă economică autonomă va lucra la producerea de mijloace de producţie; el se va dizolva în clipa în care s-a încheiat producerea mijloacelor de producţie. Însă capitalul actual constă esenţialmente tocmai în „mijloacele de producţie produse".

Valoarea socială corectă a unui bun (a unei mărfi) poate rezulta numai în comparaţie cu alte bunuri. Ea trebuie să fie egală cu valoarea tuturor celorlalte bunuri de care are nevoie producătorul pentru satisfacerea necesităţilor sale, până în momentul în care a produs din nou un bun identic prin luarea în considerare a acelor necesităţi care să satisfacă, prin el, necesităţile altor oameni. (În aceste din urmă necesităţi trebuie luate, de exemplu, în considerare cele ale copiilor săi, partea pe care trebuie să o realizeze pentru întreţinerea oamenilor incapabili de câştig.) Faptul de a se ajunge la o asemenea

valoare a bunurilor trebuie intermediat prin organizarea unei vieţi economice sănătoase. Aceste organizaţii pot fi create numai printr-o reţea de corporaţii care reglează producţia din experienţa în privinţa consumului. Desigur că nu poate fi vorba despre o apreciere a justificării necesităţilor, ci numai de o intermediere între consum şi producţie sprijinită pe experienţa economică şi pe raporturile economice reale. Necesităţile care iau naştere fără a putea fi suportate de un cerc economic în ansamblul său nu-şi vor putea găsi echivalentul în bunurile pe care le produce acela care are aceste necesităţi.

Numai un asemenea circuit economic îşi va putea afla reglarea în acest mod, care ia naştere pe măsuri luate din sprijinirea reciprocă dintre cunoaşterea obiectivă şi suportul obiectiv al fiecărei cooperaţii economice. Orice amestec al unei democraţii ar trebui să aibă un efect de suprimare a manifestării cunoştinţelor obiective. Tot aşa însă, tot ceea ce urmează să provină sub influenţa democraţiei va acţiona distructiv asupra intereselor economice.

Sănătatea organismului social se află în tripartiţia acestui organism într-un element component spiritual autonom, un element juridic autonom şi într-un element economic tot astfel. Diviziunea nu va fi de maniera că împarte oamenii în trei, ci în aşa fel că un om, cu interesele sale general-umane, poate participa la toate cele trei elemente componente. Separarea se va realiza în sensul că, de exemplu, în organismul juridic sau în cel spiritual nu se va putea decide nimic care să provină din cercul intereselor economice. În statul unitar, în care cele trei elemente componente se împletesc între ele, un grup economic va putea face din interesele sale o lege, un drept juridic public. În organismul tripartit, acest lucru nu se va

putea întâmpla deoarece interesele economice se pot manifesta numai în circuitul economic şi nu există nicio posibilitate ca ele să se amestece în viaţa juridică.

Reunirea celor trei elemente componente într-o corporaţie generală, care să fie constituită din delegaţi ale celor trei administraţii centrale şi reprezentanţe centrale, va oferi cea mai mare garanţie posibilă în sensul că nici unul dintre cele trei domenii nu va fi constrâns de un altul. Căci aceste administraţii centrale şi reprezentanţe centrale vor trebui să ţină cont de ceea ce rezultă în domeniile lor pe baza măsurilor obiective. De exemplu, ele nu vor ajunge în situaţia de a lăsa să fie influenţată în mod nejustificat viaţa juridică sau viaţa spirituală de către viaţa economică, pentru că atunci ar intra în contradicţie cu ceea ce se desfăşoară în mod obiectiv în fiecare domeniu în parte, independent de celelalte. Dacă este nevoie de influenţarea unui domeniu asupra altuia, baza obiectivă a acesteia nu va putea consta în cercul de interese al unui grup, ci numai în acela al unui întreg domeniu.

Nimeni nu trebuie să creadă că printr-o organizaţie socială ar putea lua naştere ceea ce-şi reprezintă el poate drept „stare ideală". Ceea ce se poate atinge este organismul social sănătos şi viabil. Ceea ce trece dincolo de aceasta trebuie găsit de oameni în alt mod decât prin structurarea socială. Sarcina acestei structurări nu poate fi aceea de a întemeia „fericirea" oamenilor, ci de a găsi condiţiile de viaţă ale unui organism social sănătos. Însă în acesta oamenii vor putea căuta ceea ce consideră ei a fi necesar pentru o existenţă demnă de om. Nici organismul natural sănătos nu creează de la sine ceea ce trebuie să dezvolte sufletul drept cultură lăuntrică; un organism natural bolnav constituie desigur o piedică în acest sens. Iar un organism social sănătos poate crea numai premisele

pentru ceea ce vor să dezvolte oamenii în cadrul lui datorită capacităţilor şi necesităţilor lor individuale.

Cel care condamnă drept utopie sau ideologie ceea ce rezultă ca linie directoare pentru configurarea socială, şi vrea să lase în seama evoluţiei pentru ca aceasta să producă de la sine ceea ce se poate produce, se aseamănă unui om care stă într-o cameră cu un aer închis şi care nu vrea să deschidă fereastra ci aşteaptă până când aerul închis „evoluează de la sine" într-unul proaspăt.

Cine vrea cu adevărat democraţia nu se poate gândi la o adevărată întemeiere a acesteia altfel decât în sensul de a se repartiza autoadministrării ceea ce ar face imposibilă o asemenea întemeiere prin contopirea cu statul de drept; anume viaţa spirituală şi circuitul economic.

ECONOMIA INTERNAŢIONALĂ ŞI ORGANISM SOCIAL TRIPARTIT

Una dintre cele mai importante realităţi ale istoriei dezvoltării contemporane a omenirii este contradicţia ce s-a constituit treptat între sarcinile pe care şi le-au asumat statele şi tendinţa pe care a preluat-o viaţa economică. Statele au tins să preia în cercul obligaţiilor lor ordonarea vieţii economice în cadrul graniţelor lor. Persoanele şi grupurile de persoane care se îngrijesc de viaţa economică, vor căuta în puterea statală un sprijin pentru activitatea lor. Un stat nu se raportează la un altul numai ca domeniu cultural, spiritual şi politico-juridic, ci şi ca purtător al intereselor economice ce se afirmă în cadrul acestui domeniu.

Modul de gândire socialist provenit din cel marxist ar dori nu numai să prelungească aceste străduanii ale statului, ci chiar să le configureze până la extrem. El ar dori să

treacă forma economică privat capitalistă prin socializarea mijloacelor de producţie într-o formă tovărăşească, folosindu-se în acest sens de cadrul statelor actuale. Întreprinderile aflate în acestea ar urma să fie reunite în organisme sociale în care să se producă planificat, în conformitate cu necesităţile existente, iar repartizarea produselor să se facă între oamenii care locuiesc în statul respectiv.

Acestei strădanii i se opune dezvoltarea pe care a luat-o viaţa economică în ultima vreme. Aceasta are tendinţa să se dezvolte într-o economie mondială unitară, fără să ia în considerare graniţele de stat existente. Omenirea de pe suprafaţa întregului Pământ vrea să devină o unică societate economică. În această privinţă, statele se încadrează în sensul că oamenii care trăiesc în ele sunt reuniţi la un loc în conformitate cu interese care contrazic în cea mai mare măsură relaţiile economice care vor să se dezvolte. Viaţa economică vrea să crească, să treacă dincolo de configuraţiile statale, care s-au născut din condiţii istorice şi care nu au fost în nici un caz întotdeauna adecvate intereselor economice.

Catastrofa războiului mondial a revelat raportul incorect dintre formaţiunile statale configurate istoric şi interesele economiei mondiale. O mare parte a cauzelor războiului va trebui căutată în faptul că statele au folosit la maximum viaţa economică pentru întărirea puterii lor, sau în acela că oameni angajaţi în economie au căutat favorizarea intereselor lor economice prin intermediul statelor. Economiile naţionale deranjează economia mondială ce tinde spre unitate. Ele au încercat să-şi însuşească din punct de vedere economic şi drept câştig al lor ceea ce ar trebuie să circule numai în cadrul vieţii economice generale.

În cadrul statelor, interesele spirituale şi cele politice se unesc cu cele economice. Aşa cum în decursul devenirii istorice au rezultat graniţele statale, modalitatea cea mai bună de a asigura în cadrul lor elementul spiritual sau cel politico-juridic nu va coincide cu preocuparea mai avantajoasă din domeniul economic. Şi dacă se iau în serios cerinţele justificate ale omenirii contemporane de libertate în viaţa spirituală, de democratizare a vieţii statale şi socializare a esenţei economice, atunci nici nu poate fi vorba de faptul ca administrarea vieţii spirituale şi a relaţiilor juridice să fie determinante şi pentru ordinea din viaţa economică. În acest caz ar trebui ca relaţiile spirituale şi juridice internaţionale să se adapteze ca nişte sclave la relaţiile economice, pentru că acestea au ceva constrictiv în configurarea lor.

În orice caz, socialismul marxist trece cu uşurinţă peste reflecţiile caracterizate mai sus. El adoptă părerea că măsurile juridice şi cuceririle spirituale ar fi rezultate ideologice ale realităţilor economice. El crede de aceea că pentru început nu trebuie să se îngrijească de configurarea spiritualului şi al juridicului. El vrea să creeze mari economii închise şi este de părere că în cadrul acestora vor lua naştere relaţii de viaţă spirituală şi juridică ale căror legături internaţionale se vor realiza „de la sine", dacă economiile naţionale vor intra în relaţie unele cu altele. Acest socialism a întrezărit o realitate, însă această realitate este unilaterală. El a recunoscut faptul că în statele actuale sunt administrate ramuri de producţie şi mărfuri şi că această administrare şi conducere a lor este unită cu guvernarea oamenilor, ceea ce nu corespunde libertăţii vieţii spirituale şi nici configurării desăvârşite a vieţii juridice. El trage din această cunoaştere concluzia că în viitor organismul social nu va face decât să administreze

mărfurile şi să conducă ramurile de producţie. Şi pentru că el crede că de aici elementele spiritual şi politico-juridic vor rezulta „de la sine", el trece cu vederea faptul că în măsura în care se va înceta atât organizarea ramurilor de producţie cât şi guvernarea oamenilor activi în ele, această guvernare va trebui înlocuită prin altceva.

Ideea tripartiţiei organismului social ţine cont de ceea ce trece cu vederea socialismul marxist. Ea ia în serios faptul că viaţa economică nu poate fi administrată decât din punctele de vedere ce rezultă din ea însăşi. Dar prin ea se recunoaşte şi faptul că necesităţile spirituale şi cerinţele juridice ale oamenilor trebuie reglate printr-o administrare separată. Însă în felul acesta şi relaţiile spirituale şi juridice internaţionale devin independente de viaţa economică, care trebuie să meargă pe propria sa cale.

În felul acesta, conflictele ce apar într-unul din domeniile vieţii vor fi echilibrate pornind dintr-un alt domeniu. Două state sau alianţe statale aflate într-un conflict economic îşi implică şi interesele spirituale şi juridice în conflict, în cazul în care sunt state unitare în sensul că reglarea domeniilor spiritual, juridic şi economic este amestecată în administrarea lor. În cazul organismelor sociale care au o administraţie proprie pentru fiecare din aceste trei domenii ale vieţii, în cazul unor interese contradictorii, de exemplu în domeniul spiritual, relaţia stabilită în sfera intereselor economice poate acţiona echilibrator.

În colţul sud-estic al Europei, unde s-a declanşat catastrofa războiului mondial, s-a putut observa cum a acţionat amestecarea celor trei domenii de viaţă de tip unitar. Contradicţia spirituală dintre slavism şi germanism a stat, în general, la baza acestor procese. Lor li s-a adăugat un element politic al dreptului juridic public. În Turcia,

tineri turci [Nota 43] cu o gândire democratică au luat locul vechii conduceri reacţionare. Ca urmare a acestei transformări politice a avut loc anexarea Bosniei şi Herţegovinei de către Austria, care nu a vrut să vadă că prin democraţia turcă locuitorii acestei ţări erau implicaţi în parlamentarism, deşi, în ciuda ocupării lor de la Congresul de la Berlin încoace, de drept ele aparţineau Turciei. În al treilea rând trebuie menţionată o anumită străduinţă economică a Austriei. Aceasta intenţiona să construiască o linie de cale ferată între Sarajevo şi Mitroviţa pentru a întemeia în felul acesta, în interesul său, o legătură comercială cu Marea Egee. Din aceste aspecte au rezultat importante elemente ale cauzelor războiului. Dacă liniile de cale ferată ar fi construite numai din motive economice şi de către administraţii economice, ele nu ar putea fi preluate în forţele conflictuale care există între state din alte motive.

Din tratativele în privinţa problemei Bagdadului [Nota 44] se poate vedea limpede că acolo se afirmă mereu interese naţional-spirituale şi politico-juridice împotriva punctelor de vedere economice. Avantajele economice ale unei astfel de linii de cale ferată ar putea fi cuprinse cu vederea întru totul din punctele de vedere ale economicei mondiale, dacă la tratative ar participa numai reprezentanţe economice care să nu poată fi determinate în deciziile lor de legăturile lor cu interesele statale.

Se poate desigur obiecta că şi în vremurile mai vechi au luat naştere conflicte între state printr-un asemenea amestec dintre interesele economice cu cele spirituale şui politico-juridice. Dar această obiecţie nu poate fi adusă ideii de tripartiţie a organismului social. Căci această idee este formată din conştienţa prezentului omenirii, căreia îi sunt insuportabile catastrofele ce iau naştere în mod

istoric, în timp ce oamenii epocilor anterioare le resimţeau altfel. Oamenii care nu tindeau, ca cei din prezent, înspre libertatea vieţii spirituale, înspre democratizarea relaţiilor politice şi socializarea vieţii economice, nu puteau avea perspectiva unui organism social, singurul care poate aborda în mod serios o asemenea strădanie. Relativ la modul în care oamenii din vechime concepeau în mod instinctiv un organism social adecvat lor, conflictele internaţionale corespunzătoare erau ceva pe care ei trebuiau să le accepte ca pe o necesitate naturală.

Extinderea economiilor naţionale într-o economie mondială unitară nu se poate realiza dacă viaţa economică nu este separată, în fiecare organism social, de cea spirituală şi cea politico-juridică. Există oameni care privesc în general cu simpatie ideea tripartiţiei, deoarece întrevăd justificarea ei din necesităţile prezentului şi cele ale viitorului, dar care totuşi nu vor să se apropie cu mai multă seriozitate de ea pentru că ei sunt de părerea că un singur stat nu ar putea trece la înfăptuirea ei pentru că, dacă celelalte state îşi menţin caracterul administrativ unitar, măsurile lor economice ar face imposibilă viaţa organismului tripartit. O asemenea obiecţie este justificată faţă de structurarea unui stat în sensul socialismului marxist, dar ea nu poate afecta ideea tripartiţiei organismului social. O asociere economică constrânsă de cadrul administraţiei statale actuale nu poate realiza relaţii economice avantajoase cu ţările străine ce au o economie privat capitalistă. Întreprinderile economice administrate centralist sunt frânate în dezvoltarea lor liberă ce trebuie să domnească în relaţiile cu ţările străine. Iniţiativa liberă şi rapiditatea necesară pentru deciziile din cadrul unor asemenea relaţii pot fi obţinute numai dacă producţia internă şi piaţa externă, ca şi producţia externă şi piaţa

internă se află într-un raport direct prin persoanele participante la acestea. Cine afirmă aceasta în privinţa marilor întovărăşiri economice care urmează să fie administrate în mod centralist va avea întotdeauna dreptate, chiar dacă ocrotitorii acestor întovărăşiri vor să atribuie conducătorilor de întreprinderi o largă autonomie. În practică, de exemplu, procurarea de materii prime la care trebuie să participe tot soiul de instanţe administrative, va determina un mers al afacerilor care nu poate fi adus în acord cu modalitatea în care trebuie satisfăcute cerinţele străinătăţii. Dificultăţi asemănătoare vor apărea atunci când trebuie făcute comenzi în străinătate.

Ideea tripartiţiei organismului social vrea să pună viaţa economică pe un teren propriu. Socialismul marxist face din start o organizaţie economică. Tripartiţia desprinde viaţa economică de stat. De aceea ea nu poate lua alte măsuri decât cele ce rezultă din cerinţele vieţii economice înseşi. Însă aceasta este nimicită dacă este clădită pe o administraţie orientată centralist; în privinţa ordonării şi organizării activităţii de producţie ea trebuie să se bazeze pe iniţiativa liberă a oamenilor participanţi la economie. Legat de această iniţiativă liberă poate fi faptul ca roadele producţiei din cadrul organismului social să corespundă nevoilor consumatorilor prin preţuri social justificate, aşa cum am caracterizat în articolul precedent. Menţinerea iniţiativei libere a conducerii întreprinderilor este posibilă numai atunci când acestea nu sunt implicate într-o administrare centrală, ci se reunesc în asociaţii. În felul acesta se obţine ca nu administrarea centralizată să fie determinantă pentru ceea ce se petrece în întreprinderi, ci întreprinderilor le rămâne libertatea deplină, iar orientarea socială a corpului economic provine din

convenţiile întreprinderilor autonome. Conducerea unei întreprinderi ce lucrează pentru export va putea acţiona, în raportul cu străinătatea, dintr-o iniţiativă pe deplin liberă; şi ea va menţine în ţară relaţii cu acele asociaţii care sunt cele mai favorabile pentru ea în privinţa furnizării de materii prime şi altele asemănătoare, necesare pentru satisfacerea cerinţelor don străinătate. Acelaşi lucru este posibil şi pentru o întreprindere care merge pe import. În orice caz va fi necesar ca prin comerţul cu străinătatea să nu se aducă în ţară produse ale căror costuri de producţie sau preţuri de vânzare să incomodeze costul vieţii populaţiei. La fel de puţin vor fi dereglate în ţară prin relaţiile cu străinătatea acele ramuri de producţie în cadrul cărora nu se poate lucra din cauza preţului scăzut al mărfurilor corespunzătoare din străinătate. Dar acest lucru poate fi împiedicat prin acţiunea organizaţiilor de asociaţii. Dacă o întreprindere sau o societate comercială ar voi să lucreze în modul indicat în dauna situaţiei interne, ele ar putea fi împiedicate să o facă de către asociaţiile corespunzătoare, de care nu se pot desprinde fără a-şi face munca imposibilă. În orice caz poate interveni necesitatea de a plăti preţuri prea mari pentru anumite produse, care trebuie procurate din străinătate, dintr-un motiv sau altul. În cazul acestei necesităţi se pune problema menţionată la pagina 126 din cartea mea ***Puncte centrale ale problemei sociale***: „O administraţie care nu are de a face decât cu circuitul vieţii economice va putea duce la compensări ce rezultă a fi necesare în acest circuit. Dacă, de exemplu, o întreprindere nu va fi în stare să achite creditorilor săi dobânzile pentru economiile provenite din munca acestora şi dacă totuşi se recunoaşte că această achitare corespunde unei necesităţi, i se va putea da ceea ce-i lipseşte din celelalte întreprinderi economice pe baza înţelegerii libere

cu toate persoanele asociate în cadrul acestora". În felul acesta va putea fi compensat şi preţul prea ridicat al unei mărfi din străinătate prin subvenţii provenite din întreprinderi care pot realiza beneficii prea mari în raport cu necesităţile muncitorilor care lucrează în ele.

Pe lângă toate aceste măsuri prin care un organism social tripartit poate compensa dereglările rezultate din relaţia economică cu statele care nu vor să ştie nimic despre tripartiţie, mai pot fi necesare şi altele care corespund principiului taxelor vamale protecţioniste. Este uşor de întrevăzut că prin autonomizarea vieţii economice aceste măsuri creează alte baze decât acelea care există atunci când tratarea importului şi exportului este dependentă de deciziile majorităţii, care se nasc prin interesele juridice şi spirituale ale grupurilor de oameni ce se asociază. Căci activitatea organizaţiilor economice ce colaborează pe motive obiective va tinde (în sensul principiilor expuse la pagina 216) înspre formarea preţurilor eficiente din punct de vedere social, şi în felul acesta preţurile nu vor putea rezulta din interesele de câştig ale grupurilor economice individuale. De aceea, viaţa economică a organismelor tripartite social va tinde spre idealul comerţului liber. Acesta va oferi, în domeniile economice unitare, baza cea mai favorabilă pentru ca în nici un ţinut al Pământului să nu se producă mărfuri prea scumpe sau prea ieftine. Un corp social cu administrare economică proprie, înconjurat de organisme care nu sunt structurate tripartit va fi în orice caz constrâns să-şi protejeze anumite ramuri de producţie de la o ieftinire economică inacceptabilă, prin ridicarea taxelor vamale, a căror administrare este realizată de asociaţii de încredere în cadrul cercurilor vieţii economice în favoarea interesului comun.

În cazul în care vor rezulta dezavantaje de maniera indicată pentru un organism tripartit izolat, se va putea întâmpla ca el să acţioneze faţă de străinătate ca o configuraţie economică complexă, a cărei structură lăuntrică nu are importanţă în raportul cu statele nestructurate tripartit, deoarece acest raport se bazează pe libera iniţiativă a oamenilor productivi, şi nu pe structura internă. Dimpotrivă, trecerea la tripartiţie a unui stat va constitui, în cel mai înalt grad, un model pentru celelalte state. Şi aceasta nu numai sub aspectul moral prin configurarea socială a vieţii locuitorului organismului tripartit, ci şi prin apariţia de interese pur economice. Acestea vor rezulta prin aceea că pentru statele nestructurate tripartit se dovedeşte că e mult mai puţin profitabil dacă rămân la structura lor unitară, decât dacă ar trece la cea tripartită. Astfel că tocmai existenţa unui singur organism social tripartit poate da impulsul înlăturării piedicilor puse în calea configurării unei economii mondiale unitare. Faptul că el însuşi nu poate suferi daune în calitatea sa de corp economic izolat, se poate determina prin structura sa bazată pe asociaţiile libere; el poate face ca dereglarea determinată în statele nestructurate tripartit să nu ducă la boicotarea economiei sale prin aceea că prin structurarea raţională a muncii sale realizează anumite produse pe care străinătatea le poate obţine în sensul cel mai favorabil numai de la el. Iar faptul că el constituie o oază în cadrul domeniului în care se află el alături de celelalte economii naţionale va fi pentru acestea o dovadă că trecerea la tripartiţie este un progres economic şi general-uman.

Se afirmă astăzi – şi pe drept cuvânt – din multe direcţii că salvarea economiei mondiale ar trebui să vină prin ridicarea disponibilităţii de muncă ce a scăzut în

măsura cea mai mare din cauza catastrofei mondiale. Cine cunoaşte natura omenească poate şti că această disponibilitate de a munci poate apărea numai dacă se răspândeşte convingerea că în viitor munca se va desfăşura sub raporturi sociale care să asigure oamenilor o existenţă umană. Credinţa că vechile reporturi sociale ar mai putea realiza acest lucru este zdruncinată în cercurile cele mai largi. Iar înlăuntrul anumitor domenii, catastrofa războiului mondial a nimicit complet această credinţă. Ideea tripartiţiei organismului social va avea o forţă de convingere în direcţia menţionată. Prin perspectivele pe care le deschide ea în viitorul omenirii sociale, va determina impulsurile pentru muncă. Răspândirea ei în aşa fel încât ea să poată fi preluată cu înţelegerea, aducând la tăcere ezitarea ce i se poate opune, pare a fi o parte esenţială a sarcinii care s-a născut în prezent pentru problema socială.

VIAŢĂ SPIRITUALĂ, LEGISLAŢIE JURIDICĂ, ECONOMIE

În cadrul actualelor mişcări sociale se vorbeşte mult despre organizaţiile sociale, dar puţin despre oamenii sociali sau nesociali. „Problemei sociale" abia dacă i se dă atenţia care se manifestă atunci când se ia în considerare faptul că organizaţiile sociale îşi dobândesc caracterul lor social sau antisocial prin intermediul oamenilor care acţionează în ele. Gânditorii socialişti consideră că în administrarea mijloacelor de producţie de către societate trebuie să vadă ceea ce ar putea satisface cerinţele unor largi cercuri ale poporului. Ei consideră deci, nici mai mult nici mai puţin, că printr-o asemenea administrare colaborarea dintre oameni se va configura în sens social. Ei au văzut că ordinea economică privat-capitalistă a dus la

stări nesociale. Ei sunt de părere că dacă această ordine economică ar dispărea, ar înceta şi efectele ei antisociale.

Desigur că prin formele moderne economice privat-capitaliste s-au creat daune sociale într-un perimetru foarte larg. Dar a fost oare dovedit cumva că aceasta ar fi o consecinţă necesară a acelei ordini economice? O ordine economică nu poate determina altceva prin propria ei esenţă decât de a-i aduce pe oameni în situaţii de viaţă în care să producă pentru ei şi pentru alţii bunuri într-un mod adecvat sau într-unul neadecvat. Ordinea economică modernă a adus mijloacele de producţie în puterea unor persoane individuale sau a unor grupuri de persoane. Cuceririle tehnice au putut fi exploatate la maxim prin concentrarea de forţe economice, pentru oportunităţile practice. Atâta timp cât această forţă este activă numai pe tărâmul producerii de bunuri, ea are, în mod esenţial, o altă acţiune socială decât atunci când cuprinde domeniul vieţii juridice sau pe acela al vieţii spirituale. Iar această cuprindere a dus în decursul ultimelor secole la daune sociale pentru a căror înlăturare se străduieşte Mişcarea socială modernă. Cel care se află în posesia mijloacelor de producţie obţine o supremaţie economică asupra celorlalţi. Aceasta a dus la faptul ca el să găsească, în administraţie şi în reprezentanţele populare, forţele ajutătoare prin care el să-şi poată procura şi alte poziţii de supremaţie socială faţă de cei dependenţi din punct de vedere economic de el care, într-o ordine de stat democratică, poartă un caracter juridic practic. Tot aşa, supremaţia economică a dus la o monopolizare a vieţii spirituale de către puterile economice.

De aceea s-ar părea că este cel mai simplu să se înlăture supremaţia economică pentru a regla şi supremaţia juridică şi spirituală a acestor câtorva. Se

ajunge la o asemenea „simplitate” a gândirii sociale dacă nu se reflectează la faptul că în contopirea oferită de viaţa modernă dintre activitatea tehnică şi cea economică se află necesitatea de a lăsa să se dezvolte pe cât posibil de rodnic, în domeniul vieţii economice, iniţiativa şi capacitatea individuală a fiecărui om. Modul în care trebuie să se producă în condiţiile moderne face necesar acest lucru. Omul individual nu-şi poate afirma capacităţile în domeniul economic dacă este legat în privinţa muncii şi a deciziilor sale de voinţa societăţii. Oricât de puternic ne-ar orbi gândul că omul individual nu trebuie să producă pentru el ci pentru societate, corectitudinea acestui gând în cadrul anumitor graniţe nu trebuie să ne împiedice să recunoaştem şi celălalt adevăr, anume că din societate nu pot proveni decizii economice care să poată fi împlinite în modul de dorit de fiecare om în parte. De aceea o gândire conformă cu realitatea nu poate căuta vindecarea daunelor sociale într-o nouă configurare a vieţii economice, prin care să intervină producţia socializată în locul administrării mijloacelor de producţie de către câteva persoane. Mai degrabă trebuie să ne străduim să împiedicăm apariţia daunelor care pot lua naştere în cazul când predomină iniţiativa şi capacitatea unor persoane izolate, fără să împiedicăm această predominare. Acest lucru este posibil numai atunci când relaţiile juridice dintre oamenii încadraţi în economie nu vor fi influenţate de interesele vieţii economice şi atunci când şi ceea ce trebuie realizat pentru oameni prin viaţa spirituală este independent de aceste interese.

Nu se poate spune că administratorii vieţii economice, în ciuda folosirii intereselor lor economice, pot să-şi menţină o judecată sănătoasă în privinţa raporturilor juridice şi că, deoarece ei cunosc bine necesităţile vieţii

economice din propria lor experienţă şi activitate, vor putea cel mai bine ordona şi viaţa juridică ce urmează să se dezvolte în cadrul circuitului economic. Cine este de această părere nu dă atenţie faptului că un om aflat într-un anumit domeniu al vieţii poate dezvolta numai interesele acelui domeniu. Din cadrul vieţii economice se pot dezvolta numai interese economice. Dacă e ca omul să dezvolte, din cadrul vieţii economice, şi interese juridice, acestea nu vor fi decât interese economice deghizate. Adevăratele interese juridice pot lua naştere numai pe un teren pe care viaţa juridică este cultivată separat. Pe un asemenea teren se poate pune întrebarea: ce anume este mai drept? Şi dacă se procedează la reglări juridice în sensul unor astfel de întrebări, atunci ceea ce a luat naştere în felul acesta va influenţa şi viaţa economică. Atunci nu vor trebui să i se impună omului individual limitări în privinţa însuşirii puterii economice, căci această putere va duce numai la aceea ca el să-şi desfăşoare capacităţile în conformitate cu performanţele economice, dar nu şi la faptul ca el să cucerească aceste capacităţi prin avantaje juridice.

Se poate uşor obiecta că relaţiile juridice se manifestă totuşi în raportul dintre oamenii încadraţi în economie, deci nici nu pot fi cuprinse drept ceva separat în afara vieţii economice. Din punct de vedere teoretic acest lucru este corect, ceea ce nu determină însă cu necesitate ca şi din punct de vedere practic interesele economice să fie determinante pentru reglarea raporturilor juridice. Conducătorul spiritual al unei întreprinderi trebuie să se afle într-o relaţie juridică cu muncitorii din acea întreprindere, ceea ce nu condiţionează faptul că el are un cuvânt de spus în calitatea sa de conducător al întreprinderii la stabilirea acestei relaţii. Dar el va avea un cuvânt de spus şi îşi va arunca în balanţă supremaţia

economică în cazul în care activitatea economică şi reglarea relaţiilor juridice se desfăşoară pe un teren administrativ comun. Numai atunci când justiţia este stabilită pe un teren în care nu se pune câtuşi de puţin problema luării în considerare a activităţii economice iar activitatea economică nu poate dobândi nicio putere în privinţa prescripţiilor acestei justiţii, acestea două vor putea conlucra în aşa fel încât sentimentul juridic al omului să nu fie afectat şi capacitatea de conducere economică să nu devină, dintr-o binecuvântare pentru toată lumea, o calamitate.

Atunci când cei puternici în domeniul economic se află în situaţia de a-şi folosi puterea pentru cucerirea avantajelor juridice, se va dezvolta la cei slabi din punct de vedere economic rezistenţa şi opunerea faţă de aceste avantaje. Iar această situaţie, în cazul în care s-a intensificat suficient de mult, va duce la zguduiri revoluţionare. Dacă prin existenţa unui anumit fundament juridic este imposibilă naşterea unor asemenea avantaje juridice, nu vor putea interveni astfel de zguduiri. Ceea ce se va întâmpla încontinuu pornind de la acest fundament juridic va fi o manifestare ordonată a forţelor care, fără aceasta, s-ar acumula în oameni ducând la descărcări forţate. Cine vrea să evite revoluţiile trebuie să se gândească la întemeierea unei ordini sociale în cadrul căreia să se repartizeze în timp ceea ce altfel ar vrea să se înfăptuiască într-un singur moment istoric.

Se va spune că în Mişcarea socială modernă nu se pune în primul rând problema relaţiilor juridice, ci aceea a depăşirii inegalităţilor economice. La această obiecţie trebuie să replicăm că cerinţele care trăiesc în oameni nu sunt în nici un caz exprimate întotdeauna corect prin gândurile pe care le alcătuieşte conştienţa în privinţa lor.

Aceste gânduri conştiente constituie rezultatul a ceea ce poate fi experimentat în mod direct. Dar ceea ce aduce cerinţele la lumină constituie raporturile mai profunde ale vieţii, care nu pot fi experimentate nemijlocit. Cel care se gândeşte la producerea acelor stări ale vieţii prin care sunt satisfăcute aceste necesităţi, va trebui să încerce să pătrundă în corelaţii mai adânci. Considerarea relaţiilor existente în ultima vreme dintre justiţie şi economie relevă faptul că viaţa juridică a oamenilor a ajuns dependentă de cea economică. Dacă s-ar tinde să se îndepărteze în mod exterior inegalităţile economice apărute în urma acestei dependenţe printr-o modificare exterioară a formelor economice, atunci ar trebui să rezulte, într-un timp scurt, alte inegalităţi asemănătoare, dacă formelor economice li se lasă în continuare posibilitatea să creeze din sine formele juridice. Numai atunci când se vor produce situaţii ale vieţii sociale în cadrul cărora, pe lângă cerinţele şi interesele economice, pot fi vieţuite şi satisfăcute de sine-stătător şi cele juridice, se va ajunge cu adevărat la ceea ce se impune prin Mişcarea socială la suprafaţa existenţei omenirii moderne.

În acelaşi mod trebuie să ne apropiem de relaţiile vieţii spirituale, cu viaţa juridică şi cea economică. Datorită raporturilor care s-au creat în decursul ultimelor secole, cultivarea vieţii spirituale din sine însăşi a putut să-şi exercite influenţa asupra vieţii politico-juridice şi economice numai într-o măsură foarte restrânsă. Din interesele puterii juridice statale s-a configurat una dintre cele mai importante ramuri ale cultivării spiritului: esenţa educaţională şi învăţământul. Oamenii au fost educaţi şi lor li s-a predat aşa cum corespundea necesităţilor statului. Iar la necesităţile statului s-a mai adăugat şi puterea economică. Cel care urma să ajungă ca om la dezvoltarea

capacităţilor sale în cadrul direcţiilor existente în privinţa învăţământului şi a educaţiei, trebuia să facă acest lucru pe baza puterii economice ce exista în cercul său de viaţă. În felul acesta, puterile spirituale care puteau fi activate în cadrul vieţii politico-juridice şi a celei economice, aveau pe deplin amprenta acestei vieţi. De aceea, o viaţă spirituală liberă trebuia să renunţe la a-şi transfera realizările în viaţa politico-statală. Iar în domeniul economic putea face acest lucru numai în măsura în care acesta se mai menţinuse încă independent de viaţa politico-statală. În cadrul economiei se revelează necesitatea de a lăsa aceste capacităţi să se afirme, deoarece fecunditatea lor se stinge dacă domină numai cel incapabil, dar care deţine puterea prin raporturile economice. Dacă s-ar înfăptui însă tendinţa multor gânditori socialişti de a administra viaţa economică după modelul celei politico-juridice, atunci cultivarea vieţii spirituale libere ar fi deplin exclusă din viaţa publică. Însă o viaţă spirituală care trebuie să se dezvolte aparte de realitatea politico-juridică şi de cea economică, se înstrăinează de viaţă. Ea ar trebui să-şi extragă conţinutul din surse care nu sunt legate de această realitate într-o manieră plină de viaţă, şi atunci îşi configurează conţinutul în decursul timpului în aşa fel încât devine o abstracţiune vie, pe lângă această realitate, şi nu produce în ea nici un efect obiectiv. În acest mod iau naştere doi curenţi în viaţa spirituală. Unul dintre ei îşi extrage conţinutul din cerinţele politico-juridice şi ale vieţii economice ce apar de la o zi la alta, şi încearcă să realizeze creaţii ce rezultă din aceste cerinţe. În acest caz, ea nu pătrunde până la necesităţile entităţii spirituale ale omului. Ea ia măsuri exterioare şi îl încadrează pe om în acestea, fără să asculte ce are de spus natura lăuntrică a omului în această privinţă. Celălalt curent porneşte de la necesităţile

lăuntrice de cunoaştere şi idealurile volitive. Ea le configurează pe acestea aşa cum o cere lăuntrul omului. Însă aceste cunoştinţe provin din observare. Ele nu reprezintă un „precipitat" a ceea ce se află în practica vieţii. Şi aceste idealuri s-au născut din reprezentările în privinţa a ceea ce este adevărat, frumos şi bun. Dar ele nu au puterea să configureze practica vieţii. Gândiţi-vă numai cât de departe de practica vieţii unui comerciant, al unui industriaş sau al unui funcţionar de stat sunt vieţuite lăuntric reprezentările cognitive, idealurile religioase şi interesele artistice ale acestora, şi câte idei sunt conţinute în activitatea aceluia care le exprimă prin contabilitate, sau care este condiţionat să le pregătească în procesul educaţiei şi învăţământului, la cel care este încadrat în acestea prin profesiunea sa. Între cei doi curenţi spirituali se află o prăpastie. Aceasta a crescut şi mai mult în ultima vreme prin faptul că a devenit determinant pentru raportul omului cu realitatea acel mod de reprezentare ce-şi are deplina justificare în cadrul ştiinţelor naturii. Acest mod de reprezentare porneşte de la cunoaşterea legilor lucrurilor şi proceselor ce se află în afara domeniului activităţii şi eficienţei umane. În felul acesta, omul este oarecum numai spectatorul celor pe care le cuprinde în legile naturii. Şi dacă el aplică legile naturii în tehnică, el nu face decât să determine să se întâmple ceea ce este produs de nişte forţe care se află în afara fiinţei sale. Cunoaşterea prin care el practică aceste lucruri poartă un caracter diferit de propria sa natură. Ea nu îi revelează nimic despre ceea ce se desfăşoară în procesele Universului, întreţesut în propria sa fiinţă. Pentru a cunoaşte acest lucru el are nevoie de o concepţie care să reunească lumea exterioară omului cu cea interioară lui.

Înspre o asemenea cunoaştere tinde ştiinţa spirituală modernă orientată antroposofic. Ea recunoaşte întru totul importanţa modului de gândire natural-ştiinţific pentru progresul omenirii contemporane. Dar ei îi este limpede faptul că ceea ce este mijlocit prin intermediul cunoaşterii natural-ştiinţifice cuprinde doar omul exterior. Ea recunoaşte şi importanţa concepţiilor religioase despre lume, dar este conştientă de faptul că aceste concepţii despre lume au devenit în ultima vreme o problemă lăuntrică a sufletelor, pe lângă care se desfăşoară viaţa exterioară fără a fi configurată de către oameni.

Pentru a ajunge la cunoaşterea ei, ştiinţa spirituală prezintă anumite cerinţe faţă de care omul este prea puţin dezvoltat pentru început, din motivul că în ultimele secole s-a obişnuit să se familiarizeze cu practica vieţii, respectiv cu viaţa sufletească lăuntrică, ca şi cu două domenii separate între ele. Din această obişnuinţă a rezultat concepţia care aduce lipsă de încredere în prezent în orice strădanie care vrea să realizeze o configurare a vieţii sociale pornind de la înţelegerea spirituală. Oamenii au în vedere ceea ce au vieţuit ca idei sociale născute dintr-o viaţă spirituală străină de viaţă. Atunci când este vorba despre asemenea idei ne amintim de *Saint Simon* [Nota 45], Fourier şi alţii. Părerea pe care şiţ-au format-o oamenii despre asemenea idei este justificată, pentru că ele s-au dezvoltat dintr-o direcţie de cunoaştere care nu a fost vieţuită în realitate, ci născocită. Şi din această părere s-a generalizat aceea că nici o manieră spirituală nu este potrivită să dea naştere la idei care să fie atât de înrudite cu practica vieţii încât să poată fi înfăptuite în cadrul ei. Iar din această părere generalizată s-au născut concepţiile care se reduc prin înfăţişarea lor actuală mai mult sau mai puţin la Marx. Purtătorii lor nu au nimic din ideile care ar

trebui să fie active pentru producerea unor stări satisfăcătoare din punct de vedere social, ci ei afirmă că dezvoltarea realităţilor economice ar trebui să ducă la un ţel în care aceste stări să rezulte de la sine. Anume se vrea să se lase practica vieţii să-şi urmeze cursul, pe motivul că ideile ar fi neputincioase în cadrul acestei practici. Oamenii au pierdut încrederea în puterea vieţii spirituale. Ei nu cred că ar putea să existe o asemenea viaţă spirituală care să învingă cele cărora li se acordă în ultimele secole o valabilitate generală. Dar înspre o astfel de viaţă spirituală se tinde prin ştiinţa spirituală orientată antroposofic. Aceasta caută să-şi extragă valorile din acele izvoare care sunt totodată izvoare ale realităţii. Forţele care domnesc în natura umană cea mai lăuntrică sunt aceleaşi cu cele active în realitatea din exteriorul omului. Modul de reprezentare natural-ştiinţific coboară până la aceste forţe prin prelucrarea raţională în forma legilor naturii, a experienţelor dobândite din realităţile exterioare. Dar concepţiile despre lume care se întemeiază pe baze mai mult sau mai puţin religioase, nu se mai unesc în prezent cu aceste forţe. Ele preiau cele transmise prin tradiţie, fără să pătrundă până la originea lor dinlăuntrul omului. Dar ştiinţa spirituală încearcă să ajungă la această origine a lor. Ea elaborează metode de cunoaştere prin care se coboară înlăuntrul omului, acolo unde fenomenele exterioare se continuă înlăuntrul omului. Cunoştinţele ştiinţei spirituale reprezintă înlăuntrul omului realitate vieţuită. Ele se reunesc în idei care nu sunt născocite, ci sunt saturate de forţele realităţii. De aceea astfel de idei sunt capabile şi să poarte în sine forţa realităţii, atunci când vor să fie dătătoare de direcţie pentru voinţa socială. Putem înţelege faptul că oamenii au pentru început o anumită neîncredere faţă de această ştiinţă spirituală. Dar ei îşi vor menţine

această neîncredere numai atâta timp cât nu vor recunoaşte că ea este esenţialmente diferită de acel curent ştiinţific care s-a configurat în ultima vreme şi despre care se acceptă în general că ar fi singurul posibil. Dacă omul se străduieşte să realizeze această diferenţă, atunci nu va mai crede că ideile sociale trebuie evitate atunci când vrem să configurăm practic realităţile sociale, ci ei vor deveni conştienţi că ideile sociale practice pot fi dobândite numai dintr-o viaţă spirituală care abordează calea înspre rădăcinile fiinţei omeneşti. Atunci se va putea şi vedea că realităţile sociale din ultima vreme au ajuns în dezordine pentru că oamenii au încercat să le domine prin gânduri contrazise în permanenţă de realitate.

O concepţie spirituală care pătrunde în entitatea omului găseşte acolo impulsuri spre acţiune care sunt incontestabil bune şi în sens moral. Căci impulsul spre rău ia naştere în om numai prin aceea că el aduce la tăcere, în gândurile şi sentimentele sale, adâncurile fiinţei sale. Dacă ideile sociale vor fi deci obţinute prin această concepţie spirituală avută în vedere aici, atunci ele vor trebui să fie în conformitate cu natura lor, totodată şi idei morale. Şi pentru că ele nu sunt idei născocite ci idei vieţuite, au puterea să cuprindă voinţa şi să trăiască în continuare în acţiune. Gândirea socială şi gândirea morală confluează pentru adevărata concepţie spirituală. Viaţa pe care o dezvoltă o asemenea concepţie spirituală este lăuntric înrudită cu acea activitate vitală pe care omul o dezvoltă şi în acţiunile practice curente. În felul acesta, dispoziţia socială, impulsurile morale şi comportamentul practic în viaţă vor fi atât de mult întreţesute între ele, încât vor constitui o unitate.

Însă o asemenea spiritualitate poate prospera numai dacă ea se dezvoltă în totală independenţă de forţele care

nu provin nemijlocit din însăşi viaţa spirituală. Reglarea juridic-statală a normelor spirituale preia vieţii spirituale puterea forţelor ei. Dimpotrivă, o viaţă spirituală lăsată cu totul în seama intereselor şi impulsurilor existente în ea va cuprinde tot ceea ce execută omul în viaţa socială. – Se obiectează mereu că oamenii trebuie să devină mai întâi cu totul altfel, dacă vrem să clădim comportamentul social pe impulsurile morale. Cu acest prilej nu se reflectă care sunt impulsurile morale care se atrofiază în om dacă nu sunt lăsate să se nască dintr-o viaţă spirituală liberă, ci li se dă o direcţie pe care o poate adopta o configuraţie socială politico-juridică pentru domeniile sale de activitate prescrise. Un om educat şi instruit într-o viaţă spirituală liberă va purta în orice caz, în profesiunea sa, din proprie iniţiativă, câte ceva care poartă amprenta precisă a caracterului său. El nu se va lăsa angrenat în mecanismul social ca o roată la maşină. Dar în ultimă instanţă, cele aduse de el nu vor micşora armonia întregului, ci o vor mări. Ceea ce se petrece în locuri izolate ale vieţii sociale va fi expresia a ceea ce trăieşte în spiritele oamenilor care lucrează în acele locuri.

Oamenii care respiră într-o atmosferă sufletească constituită într-unul din modurile spirituale caracterizate aici vor vivifia instituţiile cerute de finalitatea economică într-un sens care satisface cerinţele sociale. Cu oameni a căror natură lăuntrică nu se ştie una cu preocuparea lor exterioară, organizaţiile care cred că satisfac aceste necesităţi nu vor putea acţiona social. Căci nu organizaţiile pot acţiona social din sine, ci oamenii având o dispoziţie socială într-o organizaţie juridică creată din interese juridice vii şi într-o viaţă economică care produce bunuri ce servesc necesităţilor în modul cel mai util posibil.

Dacă viaţa spirituală este o viaţă liberă care se dezvoltă numai din ea însăşi, care îşi are în sine însăşi impulsurile, atunci viaţa juridică va prospera cu atât mai bine cu cât oamenii vor fi educaţi printr-o experienţă spirituală vie să devină tot mai înţelegători faţă de reglarea relaţiilor lor juridice; şi atunci şi viaţa economică va fi rodnică în măsura în care oamenii au devenit capabili pentru aceasta prin educaţie spirituală.

Tot ceea ce s-a realizat în comunitatea umană ca organizaţii constituie pentru început rezultatul voinţei purtată de intenţii. Viaţa spirituală a acţionat la această înfăptuire. Numai atunci când viaţa se configurează în mod complicat, aşa cum s-a petrecut sub influenţa modului de producţie tehnicist al perioadei contemporane, voinţa purtată de gândire îşi pierde legătura cu realităţile sociale. Acestea merg atunci pe calea lor mecanică proprie. Iar omul caută, într-un colţ retras al spiritului său, conţinutul prin care îşi satisface necesităţile sufleteşti. Din mersul realităţilor asupra căruia voinţa purtată de spirit a omului individual nu are nicio putere, au fost create stările înspre a căror modificare tinde Mişcarea socială modernă. Pentru că spiritul care lucrează în viaţa juridică şi în circuitul economic nu mai este acela prin care omul individual să-şi afle calea în viaţa spirituală, acesta se vede ajuns într-o ordine socială care nu-l lasă să se dezvolte ca om individual din punct de vedere juridic şi economic. – Oamenii care nu întrevăd acest lucru vor aduce mereu, unei concepţii care vrea să divizeze organismul social în domenii autoadministrate ale vieţii spirituale, ale statului de drept juridic şi al circuitului economic, obiecţia că în felul acesta unitatea necesară a vieţii sociale ar fi afectată în mod negativ. Acestora trebuie să li se obiecteze că această unitate se distruge singură, în măsura în care se vrea ca ea

să se menţină singură. Căci viaţa juridică ce se dezvoltă din viaţa economică subminează această putere economică prin acţiunea sa, deoarece ea este resimţită de slăbiciunea economică drept un corp străin în organismul social. Iar spiritul care va domni în viaţa juridică şi cea economică, în cazul în care acestea vor să-şi regleze de la sine activitatea, va condamna spiritul viu care vrea să se impună din izvorul sufletesc al omului individual la neputinţă faţă de viaţa practică. Dacă însă într-un domeniu de sine-stătător ordinea juridică va fi creată din conştienţa juridică iar în viaţa spirituală liberă va fi dezvoltată voinţa individuală purtată de spirit, atunci ordinea juridică şi puterea spirituală vor acţiona într-o unitate cu activitate economică. Ele vor putea face acest lucru dacă se vor constitui în domenii autonome ale vieţii, în conformitate cu propria lor esenţă. Şi tocmai prin această separare vor putea ele aborda calea către uitate, în timp ce atunci când se constituie într-o unitate artificială, se înstrăinează.

Unii gânditori socialişti vor combate concepţia pe care o caracterizez eu prin cuvintele: Stările înspre care merită să se tindă din punct de vedere economic nu pot produce o divizare a organismului social, ci numai organizaţia economică corespunzătoare. Cel care vorbeşte astfel nu dă atenţie faptului că în organizaţia economică sunt activi oameni dotaţi cu voinţă. Dacă i se va spune acest lucru va zâmbi, pentru că îl găseşte de la sine-înţeles. Şi cu toate acestea, el are în vedere o structură socială în care acest „de la sine-înţeles" nu urmează să fie luat în considerare. În organizaţia economică urmează să stăpânească o voinţă comună. Însă aceasta trebuie să fie rezultatul voinţelor individuale ale oamenilor reuniţi în organizaţii. Aceste voinţe individuale nu se vor afirma dacă voinţa comună provine exclusiv din gândurile organizaţiei

economice. Dar ele se vor dezvolta nestânjenit dacă pe lângă domeniul economic se află un domeniu juridic în care nu sunt determinante punctele de vedere economice, ci numai cele ale conştienţei juridice; şi dacă pe lângă acestea două îşi găseşte spaţiu şi o viaţă spirituală liberă, care nu urmează decât impulsuri spirituale. Atunci nu se va naşte o ordine socială cu acţiune mecanică, faţă de care voinţele umane individuale nu se pot adapta pentru o durată mai mare, ci oamenii vor găsi posibilitatea de a configura încontinuu stările sociale din voinţele lor individuale orientate social. În viaţa spirituală liberă, voinţa individuală îşi va menţine direcţia socială; în statul de drept constituţional, din voinţa individuală acordată social se va forma voinţa colectivă cu acţiune justă. Iar voinţele individuale orientate social, organizate prin ordinea juridică autonomă, se vor activa în producerea şi repartiţia bunurilor în circuitul economic în conformitate cu cerinţele sociale.

Majorităţii oamenilor le lipseşte încă, în ziua de azi, credinţa în posibilitatea de a întemeia o ordine socială satisfăcătoare din punct de vedere social, pornind de la voinţele individuale. Această credinţă le lipseşte deoarece ea nu poate lua naştere dintr-o viaţă spirituală care s-a dezvoltat în dependenţă de viaţa economică şi de cea statală. O spiritualitate care nu se dezvoltă în libertate din însăşi viaţa spiritului ci dintr-o organizaţie exterioară, nu va şti care sunt într-adevăr facultăţile spiritului. Ea va încerca să caute să îl conducă, pentru că nu devine conştientă că de fapt el se conduce pe sine însuşi, numai să-şi poată procura puterea din propriile sale izvoare. Ea ar dori să facă să se nască şi o conducere a spiritului ca efect secundar al organizaţiei economice şi juridice, şi nu observă că ordinea economică şi cea juridică pot trăi numai

atunci când sunt pătrunse de spiritul ce-şi urmează propriile legi.

De configurarea noii ordini sociale nu ţine numai o bună-voinţă, ci şi curajul care se opune necredinţei în puterea spiritului. Acest curaj poate fi vivifiat de o adevărată concepţie despre spirit, pentru că aceasta se simte capabilă să producă idei care nu servesc numai unei orientări sufleteşti lăuntrice, ci care, pe măsură ce se nasc, poartă deja în sine germenii structurării practice a vieţii. Voinţa de a coborî în profunzimile spirituale poate deveni atât de puternică încât să co-acţioneze în tot ceea ce înfăptuieşte omul.

Atunci când vorbim despre o concepţie spirituală ce-şi are rădăcinile în viaţă, suntem adesea înţeleşi de cei mai mulţi ca şi cum am avea în vedere suma impulsurilor de care este determinat un om care se deplasează pe traiectoria obişnuită a vieţii sale şi care consideră orice intervenţie sub aspect spiritual în cele obişnuite, drept o excentricitate idealistă. Concepţia spirituală pe care o avem noi aici în vedere nu trebuie însă confundată cu o spiritualitate abstractă, care nu-şi poate prelungi interesele în practica vieţii, şi nici cu acea direcţie spirituală care de fapt neagă imediat spiritul îndată ce se gândeşte la orientarea practică în viaţă. Aceste două tipuri de concepţii nu devin conştiente de modul în care guvernează spiritul în realitatea vieţii exterioare, şi de aceea ele nu simt o necesitate reală de a pătrunde conştient în această guvernare. Numai o astfel de nevoie poate produce însă acea cunoaştere care vede „problema socială" în adevărata lumină. Actualele încercări de soluţionare a acestei „probleme" apar nesatisfăcătoare deoarece multora le mai lipseşte încă posibilitatea de a vedea care este adevăratul conţinut al problemei. Problema apare în domeniile

economice şi se caută organizaţii economice care să poată da răspunsurile. Se crede că soluţia se va afla în transformări economice. Nu se recunoaşte faptul că astfel de transformări se pot înfăptui numai prin intermediul acelor forţe care pot fi eliberate prin învierea vieţii spirituale şi juridice autonome, pornind de la natura omenească.

TRIPARTIŢIA ŞI ÎNCREDEREA SOCIALĂ
CAPITAL ŞI CREDIT

Se afirmă din diverse părţi, de exemplu de către teoreticianul financiar englez Hartley Withers [Nota 46] (în expunerile sale despre «Money and Credit»), că toate problemele care privesc banii sunt atât de încâlcite încât cuprinderea lor în gânduri precise ar întâmpina o dificultate extraordinar de mare.

Această părere poate fi valabilă pentru multe probleme ale vieţii sociale. Dar trebuie să ne gândim şi la ce consecinţe are în viaţa socială faptul că oamenii îşi configurează colaborarea după impulsuri care-şi au rădăcinile în gânduri imprecise, sau măcar greu determinabile. Căci astfel de gânduri nu constituie numai o lipsă de înţelegere care face cunoaşterea confuză, ci ele sunt forţe active în viaţă. Gradul lor de imprecizie trăieşte mai departe în organizaţiile care iau naştere sub influenţa lor. Şi din astfel de organizaţii iau naştere raporturi sociale incapabile de viaţă.

Pe recunoaşterea faptului că omenirea civilizată trăieşte în prezent în raporturi ce provin din astfel de impulsuri de gândire confuză, trebuie să se bazeze orice înţelegere sănătoasă a „problemei sociale”. Această problemă se revelează pentru început din perceperea

necesităţilor în care se află omenirea actuală. Iar oamenii sunt prea puţin dispuşi să urmărească într-un mod cu adevărat obiectiv calea care duce de la perceperea acestor necesităţi la gândurile omeneşti în care îşi au ele izvorul. În urmărirea acestei căi – de la pâine la gânduri – se vede însă prea adesea un idealism nepractic. Nu se recunoaşte caracterul nepractic al unei practici de viaţă, cu care oamenii s-au obişnuit, dar care se bazează totuşi pe gânduri incapabile de a trăi.

Asemenea gânduri incapabile de a trăi sunt conţinute în actuala existenţă socială. Dacă ne străduim să ajungem într-adevăr la fondul „problemei sociale" va trebui să vedem cum consecinţele celei mai materialiste vieţi pot fi cuprinse practic numai dacă se abordează gândurile din care provine colaborarea oamenilor într-o comunitate socială.

În orice caz, în ziua de azi nu lipsesc indicaţiile în privinţa acestor gânduri în diferitele cercuri ale vieţii. Oamenii a căror activitate este legată de esenţa proprietăţii funciare vorbesc despre faptul că sub influenţa impulsurilor economice populare recente, proprietatea funciară poate fi tratată ca „marfă" în legătură cu vânzarea şi cumpărarea. Şi ei sunt de părerea că acest lucru este dăunător vieţii sociale. Asemenea păreri nu duc la consecinţe practice, deoarece oamenii din alte cercuri de viaţă nu acceptă justificarea lor din cauza propriilor lor interese.

Observarea conformă cu realitatea a unor astfel de fapte ar trebui să ducă la forţa de a încerca rezolvarea „problemei sociale". Pentru că o astfel de observare poate arăta că acela care se opune cerinţelor justificate ale vieţii sociale pentru că el este de acord cu gânduri existente în cercul său de viaţă care nu se află în acord cu aceste

cerinţe, îşi va submina, în ultimă instanţă, şi bazele pe care sunt clădite propriile sale interese.

O asemenea observare poate fi realizată din importanţa socială a proprietăţii funciare. Observarea se poate face dacă se are în vedere modul în care acţionează orientarea pur capitalistă a economiei populare asupra măsurării valorii proprietăţii funciare. Această orientare are drept consecinţă faptul că un capital îşi creează legile sale pentru înmulţirea lui, legi care nu mai corespund, în anumite domenii de viaţă, condiţiilor cărora le este îngăduit să colaboreze în mod sănătos la înmulţirea capitalului.

Acest lucru poate fi observat într-un mod deosebit de limpede în cazul proprietăţii funciare. Faptul ca un anumit ţinut să devină rodnic într-o anumită manieră poate fi întru totul necesar datorită condiţiilor de viaţă. Aceste condiţii pot fi de tip moral. Ele se pot afla în relaţiile spirituale culturale. Se poate însă ca împlinirea acestor condiţii să furnizeze un capital mai redus decât depunerea capitalului într-o altă întreprindere. Orientarea pur capitalistă duce în acest caz la renunţarea exploatării solului după punctele de vedere caracterizate şi care nu sunt pur capitaliste, şi la valorificarea lui în aşa fel încât rentabilitatea capitalului să se ridice la nivelul la care ar ajunge în cealaltă întreprindere. De aceea producerea de valori care pot fi deosebit de necesare pentru adevărata civilizaţie va fi suprimată în felul acesta. Şi astfel, sub influenţa acestei orientări ia naştere o apreciere a valorii bunurilor care nu-şi mai poate avea rădăcinile în interacţiunea firească pe care ar trebui să o aibă oamenii cu natura şi cu viaţa spirituală, dacă e ca acestea să-l satisfacă din punct de vedere trupesc şi sufletesc.

Este uşor de ajuns la concluzia că orientarea capitalistă a economiei populare are efectele caracterizate şi deci că ea trebuie înlăturată. Se pune numai întrebarea dacă prin această înlăturare nu se înlătură totodată şi bazele fără de care civilizaţia contemporană nu poate să existe.

Cel care vede orientarea capitalistă drept simplu intrus în viaţa economică modernă, va cere înlăturarea acesteia. Dar cine recunoaşte că viaţa contemporană acţionează în organismul social prin împărţirea şi diferenţierea muncii, acela se poate gândi cum să excludă fenomenul secundar care apare ca aspectul de umbră al acestei orientări din viaţa socială. Căci pentru el este limpede că metoda de lucru capitalistă este o consecinţă a acestei vieţi şi că aspectele ei de umbră pot apărea numai atâta timp cât în aprecierea bunurilor vieţii se afirmă exclusiv punctul de vedere al capitalului.

De aceea se pune problema de a lucra în sensul dezvoltării unei structuri a organismului social prin care aprecierea înmulţirii capitalului să nu fie singura putere care să constrângă ramurile de producţie ale vieţii economice, ci în care înmulţirea capitalului să fie expresia pentru o configurare a acestei vieţi care să ţină cont de toate cerinţele corporale şi spirituale ale omului.

Celui care îşi organizează modul de gândire din punctul de vedere unilateral al înmulţirii capitalului sau, ceea ce este o consecinţă necesară a acesteia, în funcţie de ridicarea salariilor, aceluia i se sustrage privirea nemijlocită a efectelor domeniilor de producţie individuale asupra circuitului economic. Dacă se pune problema înmulţirii capitalului sau ridicării salariilor, este indiferent în ce ramură de producţie se petrece acest lucru. Relaţia firească a oamenilor cu ceea ce produc este subminată.

Mărimea valorii capitalului sau al salariului rămâne aceeaşi dacă în locul unui tip de marfă se obţine o alta, sau dacă se schimbă un tip de muncă cu un altul. Însă în felul acesta bunurile vitale devin mărfuri numai atunci când pot fi dobândite sau vândute prin cantitatea de capital în care specificul lor nu-şi găseşte expresia.

Acest caracter de marfă este purtat numai de acele bunuri vitale care sunt consumate nemijlocit de către oameni. Căci în privinţa valorii lor, omul are un etalon nemijlocit în necesităţile sale corporale sau sufleteşti. Un asemenea etalon nu există în om nici pentru proprietatea funciară nici pentru mijloacele de producţie realizate artificial. Aprecierea valorii acestora depinde de mulţi factori, care devin comprehensibili numai atunci când se cuprinde cu privirea întreaga structură socială a vieţii omeneşti.

Dacă din interese culturale este necesar ca un anumit ţinut să fie tratat într-un mod care să producă un beneficiu mai mic din punct de vedere al capitalului decât cel al unei alte întreprinderi, atunci acest beneficiu mai redus nu va putea aduce pagube de durată societăţii. Deoarece beneficiul mai redus al unei ramuri de producţie trebuie să acţioneze după un timp asupra celorlalte ramuri în sensul ca şi preţul produselor acestora să scadă. Numai că punctul de vedere momentan, care nu poate fi un altul decât acela de a ţine cont de valoarea egoismului, se sustrage din acest context. În cazul simplelor raporturi de piaţă, în care domină numai cererea şi oferta, este posibilă numai luarea în considerare a acestei valori de egoism. Acest raport poate fi învins numai dacă asociaţiile reglează schimbul şi producţia bunurilor de consum prin observarea raţională a necesităţilor omeneşti. Astfel de asociaţii pot pune în locul simplei cereri şi al simplei oferte rezultatele negocierilor

realizate în conformitate cu contractul dintre cercurile de consumatori şi producători pe de o parte şi dintre cercurile de producători individuali pe de altă parte. Dacă, în cadrul acestor observaţii, se exclude posibilitatea ca un om să se poată erija în a aprecia ce fel de necesităţi îi este îngăduit unui altuia să aibă, atunci fundamentul acestor negocieri va fi constituit numai din ceea ce se poate împlini din condiţiile fireşti ale economiei şi posibilităţile de lucru omeneşti.

Dominarea circuitului economic prin orientarea pur capitalistă şi de salariu face imposibilă viaţa pe asemenea baze. Prin această orientare, în viaţă sunt schimbate valori pentru care nu există în realitate un etalon de măsură comun: proprietatea funciară, mijloacele de producţie şi bunurile care servesc consumului nemijlocit. Ba chiar forţa de muncă umană şi valorificarea capacităţilor spirituale ale omului sunt aduse la dependenţa de un etalon abstract, acela al capitalului şi al salariului, fapt care face să dispară în judecata omenească şi în preocupările omeneşti relaţia firească a omului cu câmpul său de activitate.

Numai că în viaţa contemporană a omenirii nu este posibil să se stabilească acea relaţie a omului cu bunurile vitale care mai era încă posibilă atunci când predomina economia naturală sau când predominau forme mai simple de economie bancară. Diviziunea socială şi a muncii, care au devenit necesare mai recent, îl separă pe om de beneficiarul produselor muncii sale. Această realitate, împreună cu consecinţa sa, aceea a diminuării interesului nemijlocit faţă de performanţă, nu poate fi contracarată fără subminarea vieţii civilizate moderne. Dispariţia unui anumit tip de interes faţă de muncă trebuie considerată ca rezultat al acestei vieţi. Dar nu este îngăduit ca acest interes să dispară fără ca altele să pătrundă în locul lor.

Pentru că omul trebuie să lucreze şi să vieţuiască în comunitatea socială cu o participare lăuntrică.

Noile interese necesare vor lua naştere din viaţa spirituală şi cea juridică, ce vor deveni autonome. Din aceste două domenii autonomizate vor proveni impulsurile care corespund altor puncte de vedere decât cele ale simplei măriri de capital şi de mărime a salariului.

O viaţă spirituală liberă creează, din adâncurile entităţii omeneşti, interese care îi încadrează omului munca şi întreaga sa acţiune în societate într-un mod plin de sens şi de conţinut. O asemenea viaţă spirituală determină în oameni conştienţa că ei se încadrează cu capacităţile lor într-un mod plin de sens în existenţă, deoarece ea cultivă aceste capacităţi de dragul lor. Sub influenţa capacităţilor astfel cultivate, societatea va prelua întotdeauna un caracter în care acestea să se poată manifesta. Viaţa juridică şi viaţa economică vor prelua un aspect corespunzător acestor capacităţi dezvoltate. Într-o viaţă spirituală care este reglată din domeniul politico-juridic sau care cultivă şi ia în considerare capacităţile omeneşti în funcţie de eficienţa lor economică, propriile interese nu vor putea ajunge niciodată la o deplină dezvoltare.

O asemenea viaţă spirituală va furniza, în strădaniile sale artistice şi de cunoaştere, adaosuri „idealiste" sau satisfacerea prin conţinutul concepţiei despre lume a unor necesităţi şi griji care ies din viaţa socială, ajungând într-un domeniu mai mult sau mai puţin străin de viaţă. Poate pătrunde viaţa numai o viaţă spirituală liberă, deoarece aceasta are posibilitatea să configureze viaţa, din sine însăşi. În cartea mea ***Puncte centrale ale problemei sociale*** am încercat să arăt că într-o asemenea viaţă spirituală pot fi găsite impulsurile care să situeze pe un

tărâm social sănătos administrarea capitalului. Capitalul poate fi administrat în mod rodnic numai de către acele persoane sau grupuri de persoane cărora le sunt proprii acele capacităţi omeneşti de a organiza în serviciul societăţii umane acele prestaţii care necesită capital. De aceea este necesar ca astfel de persoane sau grupuri de persoane să administreze un capital numai atâta timp cât o pot face prin propriile lor capacităţi. În cazul în care acest lucru nu se mai întâmplă, capitalul trebuie transferat altor persoane care posedă aceste capacităţi. Iar deoarece în cadrul vieţii spirituale libere dezvoltarea capacităţilor omeneşti se realizează exclusiv din impulsurile acestei vieţi spirituale, administrarea capitalului în circuitul economic va deveni un rezultat al dezvoltării de forţe spirituale. Iar aceasta poartă în viaţa economică toate acele interese ce iau naştere pe tărâmul său.

O viaţă juridică independentă creează relaţii între oamenii ce trăiesc într-o comunitate socială care îi determină pe aceştia să lucreze unul pentru altul, chiar dacă unii oameni nu pot avea un interes direct pentru obţinerea anumitor produse ale muncii. Acest interes se transformă în interesul pe care îl poate avea un om faţă de munca pentru o colectivitate umană la a cărei structurare juridică participă şi el. Participarea la viaţa juridică autonomă poate deveni baza pentru un impuls deosebit faţă de viaţă şi muncă, pe lângă trezirea intereselor economice şi spirituale. Omul poate să-şi îndrepte privirile întorcându-le de la propriile sale realizări asupra comunităţii umane în care se încadrează, împreună cu tot ceea ce se revarsă de acolo pur şi simplu prin faptul că el este un om major şi fără a lua în considerare capacităţile sale spirituale, şi fără ca locul de muncă pe care îl ocupă el în cadrul economiei să exercite vreo acţiune asupra acestui

raport. Produsul muncii îşi va iradia valoarea asupra acestei munci dacă se întrezăreşte modul cum serveşte el comunităţii umane în care fiecare este întreţesut atât de omeneşte. Însă această întreţesere nu poate determina nimic altceva decât o viaţă juridică autonomă, pentru că numai acesta este domeniul în care fiecare om îl poate întâmpina pe celălalt cu aceleaşi interese unanime. Orice alt domeniu trebuie să determine, în conformitate cu natura sa, diferenţieri în funcţie de capacităţile individuale sau de conţinutul muncii, şi numai domeniul juridic creează punţi peste toate aceste diferenţieri.

În privinţa administrării capitalului, autonomia vieţii spirituale determină ca înmulţirea acestuia să nu fie un scop nemijlocit, ci să apară numai ca o consecinţă firească a altor impulsuri ce rezultă din corelaţiile obiective ale capacităţilor omeneşti cu domeniile de activitate.

Numai din asemenea puncte de vedere care nu se află în cadrul orientării capitaliste, poate obţine organismul social o structură în care serviciile şi contraserviciile omeneşti să-i găsească o compensare satisfăcătoare. Şi la fel ca în domeniul orientării capitaliste se poate proceda şi în alte domenii, în care viaţa modernă a oamenilor a desprins condiţiile de viaţă de contextul natural.

Prin autonomizarea vieţii spirituale şi a celei juridice, atât mijloacele de producţie cât şi proprietatea funciară şi forţa de muncă omenească vor pierde caracterul de marfă. (Căile pe care se petrece acest lucru sunt descrise mai amănunţit decât o pot realiza aici, în cartea mea ***Puncte centrale ale problemei sociale***) În domeniile juridic şi spiritual devenite autonome îşi vor avea rădăcina impulsurile din care se vor putea realiza mijloacele de producţie, pe baza cărora se va putea transfera

proprietatea funciară fără raport de vânzare-cumpărare, şi pe baza cărora se va realiza activitatea omenească.

Însă în felul acesta vor fi create prin forţele omeneşti formele adecvate vieţii civilizate actuale din cadrul convieţuirii sociale. Şi numai din asemenea forme poate lua naştere satisfacerea optimă a necesităţilor omeneşti. Într-o societate organizată pe baze pur capitaliste şi de salarizare, omul individual îşi poate afirma capacităţile şi forţele numai în măsura în care acestea îşi găsesc contravaloarea în obţinerea de capital. Încrederea prin care cineva îşi pune la dispoziţie forţele sale pentru acţiunile celuilalt se întemeiază acolo numai pe perspectiva că acel celălalt trăieşte în condiţii care pot insufla încredere unui mod de gândire capitalist. În viaţa socială, munca prin încrederea în performanţele celuilalt înseamnă acordare de credit. Complicarea vieţii moderne a făcut mereu ca ceea ce pentru culturile anterioare a constituit trecerea de la economia naturală la economia financiară, să devină în ziua de azi muncă pe baza acordării de credit. Ne aflăm într-o epocă în care viaţa face necesar ca un om să lucreze cu mijloacele pe care i le pune la dispoziţie un altul, sau societatea, prin încredere în capacitatea sa de muncă. În procesul capitalist de lucru însă, legătura umană cu condiţiile de viaţă este complet pierdută prin regimul de credit. Acordarea de credit în perspectiva înmulţirii corespunzătoare a capitalului şi munca din punctul de vedere că încrederea acordată va fi justificată din punctul de vedere al capitalului, devin mobilele acordării creditului. Însă aceasta are ca rezultat în organismul social faptul că oamenii sunt aduşi sub puterea transferului de capital într-o manieră străină de viaţă, situaţie pe care ei o vor simţi ca fiind nedemnă de om în clipa în care vor deveni pe deplin conştienţi de ea.

Dacă se acordă credit pe proprietatea funciară, acest lucru se poate realiza într-o viaţă socială sănătoasă numai din punctul de vedere că unui om sau unui grup de oameni dotat cu capacităţile necesare i se dă posibilitatea să dezvolte o întreprindere de producţie care pare să fie justificată din toate condiţiile culturale ce se iau în considerare. Dacă se acordă credit pe proprietatea funciară dintr-o orientare pur capitalistă, se poate întâmpla ca acestuia să i se sustragă determinarea sa favorabilă şi ca el să dobândească o valoare de marfă, corespunzătoare acordării acestui tip de credit.

O acordare corectă de credit presupune o structură socială prin care bunurile vitale află o evaluare ce-şi are rădăcinile în relaţia lor cu satisfacerea necesităţilor corporale şi spirituale ale oamenilor. O viaţă spirituală şi juridică autonomă îi aduce pe oameni la recunoaşterea şi afirmarea plină de viaţă a acestei relaţii. În felul acesta, circuitul economic este configurat în aşa fel încât aprecierea producţiei este legată de ceea ce necesită oamenii, şi nu o lasă să fie dominată de puterile pentru care necesităţile omeneşti concrete par să fie dizolvate pe scala abstractă a capitalului şi salariilor.

Viaţa economică din organismul social tripartit se formează prin colaborarea asociaţiilor constituite din necesităţile de producţie şi interesele de consum. Acestea vor decide în privinţa acordării şi a preluării creditelor. În tratativele acestor asociaţii vor juca un rol decisiv impulsurile care intervin în viaţa economică din domeniul spiritual şi din cel juridic. Pentru astfel de asociaţii nu există necesitatea unei orientări pur capitaliste. Căci fiecare asociaţie se va afla în interacţiune reciprocă cu celelalte. În felul acesta, interesele unilaterale ale unei

ramuri de producţie vor fi reglate prin cele ale celorlalte ramuri.

Răspunderea pentru acordarea creditului şi preluarea creditului va reveni asociaţiilor. În felul acesta, importanţa capacităţilor individuale ale fiecărei personalităţi nu este prejudiciată, ci abia în felul acesta se poate ea afirma pe deplin. Fiecare om este răspunzător în faţa asociaţiei sale de cea mai bună performanţă posibilă lui; iar asociaţia este răspunzătoare faţă de celelalte asociaţii pentru folosirea, în conformitate cu ţelurile propuse, a performanţelor individuale. Într-o astfel de repartizare a responsabilităţii stă garanţia faptului că activitatea de producţie se desfăşoară din puncte de vedere care-şi corectează reciproc unilateralitatea. Căci la baza producţiei nu stau imboldurile de câştig ale individului izolat în viaţa colectivă, ci necesităţile care acţionează obiectiv ale comunităţii. În nevoia pe care o constată o asociaţie va putea consta motivul acordării creditului de către o altă asociaţie.

Cel care rămâne la mersul obişnuit de gândire va spune că acestea sunt gânduri „frumoase", dar cum să se ajungă de la viaţa prezentă la o viaţă care să se bazeze pe astfel de idei? Se pune problema de a vedea că cele propuse aici pot fi transpuse realmente în realitate. Numai că este necesar să se facă începutul prin constituirea asociaţiilor caracterizate. Faptul că acest lucru este posibil fără doar şi poate, nu trebuie contestat de nimeni care are un simţ sănătos pentru realităţile vieţii. Astfel de asociaţii constituite pe baza ideii de tripartiţie se pot realmente alcătui la fel de bine ca şi societăţile în sens extins ale vechilor organizaţii. Însă este posibil şi orice raport economic între noile asociaţii şi vechile organizaţii. Nu trebuie să ne gândim că vechiul trebuie complet distrus, şi

înlocuit în mod artificial prin nou. Noul se alătură vechiului. El trebuie să-şi dovedească justificarea prin forţa sa lăuntrică; vechiul este eliminat din organizaţia socială. Ideea tripartiţiei nu este un program care să ceară ca în întregul organism social tot ceea ce este vechi să înceteze şi toate lucrurile să fie „organizate" într-un mod nou. Această idee poate fi înfăptuită pornind de la alcătuirea organizaţiilor sociale individuale. Transformarea întregului se va realiza atunci prin răspândirea vieţii din configuraţiile sociale individuale. Şi deoarece această idee poate fi activă în această direcţie, ea nu constituie o utopie ci o forţă adecvată realităţii.

Esenţialul este că prin ideea tripartiţiei se aduce o înţelegere socială obiectivă oamenilor reuniţi în organismul social. Prin impulsurile care vin din viaţa spirituală şi juridică autonome, punctele de vedere economice sunt rodnicite într-un mod obiectiv. Fiecare om devine, într-un anumit sens, colaborator la realizările tuturor. Această colaborare este intermediată prin participarea sa la viaţa spirituală liberă, prin interesele create pe teren juridic, prin relaţiile reciproce dintre asociaţiile economice.

Eficienţa organismului social este oarecum reconvertită sub influenţa ideii de tripartiţie. Omul trebuie să vadă în prezent, în înmulţirea capitalului şi în mărimea salariului, semnele caracteristice prin care el este încadrat corespunzător în organismul social. În organismul social tripartit, capacităţile individuale ale fiecărui om vor da eficienţa optimă a muncii în comun, în acord cu relaţiile interumane provenite de pe tărâmul juridic şi al producţiei economice bazată pe activitatea asociaţiilor, ca şi pe circulaţia şi consumul mărfurilor. Iar înmulţirea capitalului, respectiv compensarea activităţii cu

contraserviciul corespunzător vor apărea la lumina zilei drept consecinţe ale activităţii şi organizărilor sociale.

Ideea tripartiţiei vrea să comute activitatea de transformare şi clădire de la reformele în domeniul în care joacă un rol numai efectele sociale, în domeniul cauzelor. În cazul acceptării sau respingerii acestei idei se pune problema dacă avem voinţa să pătrundem până la acest domeniu al cauzelor. Iar această voinţă trebuie să ducă de la considerarea organizaţiilor exterioare la oamenii care determină formarea acestor organizaţii. Viaţa contemporană a introdus în multe domenii diviziunea muncii. Aceasta constituie o cerinţă a organizaţiilor exterioare. Ceea ce a fost determinat prin separarea domeniilor de muncă trebuie să-şi găsească compensarea în raporturile umane interactive pline de viaţă. Diviziunea muncii îi separă pe oameni; forţele care le vor veni din cele trei părţi componente devenite autonome ale organismului social îi vor reuni din nou. Viaţa noastră socială are amprenta faptului că separarea oamenilor şi-a atins punctul culminant al dezvoltării ei. Acest lucru trebuie recunoscut prin experienţa de viaţă. Pentru cel care îl recunoaşte, pentru acela devine o revendicare necesară a timpului faptul de a se gândi la păşirea pe calea care duce la reunire.

Manifestări concrete ale vieţii economice, cum ar fi circulaţia ce devine tot mai intensă a creditului, aruncă lumină asupra acestei cerinţe a timpului. Cu cât tendinţa spre orientarea capitalistă devine mai puternică, cu cât se dezvoltă mai mult economia financiară, cu cât devine mai activ spiritul de întreprindere, cu atât mai mult se dezvoltă circulaţia creditului. Însă acesta trebuie să trezească într-o gândire sănătoasă necesitatea de pătrundere a lui cu o adevărată înţelegere relativ la producerea reală a

bunurilor şi a necesităţilor omeneşti în privinţa anumitor bunuri. La urma urmelor el va putea acţiona sănătos numai atunci când cel care acordă creditul se simte răspunzător pentru ceea ce se întâmplă prin faptul că el îşi acordă creditul, şi când cel care primeşte creditul prin relaţiile economice – prin asociaţii – în care se află încadrat, oferă celui care acordă creditul un suport pentru această responsabilitate. Într-o economie populară sănătoasă nu se poate pune pur şi simplu problema ca creditul ca atare să favorizeze spiritul de întreprindere, ci să existe organizaţii prin care spiritul de întreprindere să se manifeste în social în modul cel mai favorabil.

Din punct de vedere teoretic, aproape nimeni nu se va îndoi de faptul că este necesară o creştere a sentimentului de responsabilitate în actualul circuit economic. Însă această creştere depinde de crearea de asociaţii prin a căror activitate să i se pună dinaintea ochilor într-adevăr fiecărui om ceea ce se întâmplă în comunitatea socială prin modul său de acţiune.

Se afirmă pe bună dreptate de către personalităţi a căror sarcină de viaţă este legată de cultivarea pământului, şi care de aceea au experienţă în acest domeniu, că aceluia care are de administrat o proprietate funciară nu îi este îngăduit să o considere pe aceasta ca pe o marfă obişnuită, şi că de aceea şi creditul pe teren ar trebui acordat în alt mod decât creditul pe marfă. Însă este imposibil ca în actualul circuit economic asemenea cunoştinţe să dobândească o importanţă practică, dacă în spatele persoanelor individuale care le afirmă nu se află asociaţiile care, prin relaţiile existente în domeniul economic, să confere cultivării pământului un alt caracter decât oricărei alte ramuri de producţie.

Este întru totul de înţeles că unii oameni spun, relativ la aceste afirmaţii: La ce folosesc toate astea, devreme ce, la urma-urmelor, necesarul omenesc este stăpânul întregii producţii şi, de exemplu, nimeni nu poate ajunge la acordarea sau primirea de credit dacă nu justifică prin ceva, sub o formă oarecare, această necesitate. S-ar putea chiar spune că la urma-urmelor tot ceea ce s-a spus despre măsurile sociale nu constituie altceva decât o configurare conştientă a ceea ce se reglează desigur şi de la sine, în mod automat, ca „cerere şi ofertă". Dar celui care priveşte mai atent lucrurile îi va deveni transparent faptul că la expunerile asupra problemei sociale ce pornesc de la ideea tripartiţiei organismului social nu se pune problema de a înlocui circulaţia liberă a mărfii aflată sub semnul cererii şi ofertei, cu o economie dirijată, ci de a configura valoarea reciprocă a bunurilor de viaţă în aşa fel încât valoarea esenţială a produselor unui om să corespundă valorii celorlalte bunuri de care are nevoie producătorul în timpul necesar acestei produceri. Se poate ca cererea să decidă în privinţa faptului dacă vrem să producem un bun în sistemul de orientare capitalist; dar faptul ca un bun să poată fi produs la un preţ care să corespundă valorii sale în sensul caracterizat, în această privinţă nu poate decide numai cererea. Decizia poate fi determinată numai de organizaţii prin intermediul cărora aprecierea bunurilor vitale individuale se realizează din întreg organismul social. Cel care se îndoieşte de faptul că asemenea organizaţii merită să fie realizate, nu vede că în cazul în care domneşte simpla cerere şi ofertă, se atrofiază necesităţile omeneşti a căror satisfacere ar duce la creşterea civilizaţiei organismului social; şi lui îi lipseşte simţul faţă de o strădanie care vrea să încadreze satisfacerea unor asemenea necesităţi printre impulsurile

organismului social. Strădania înspre tripartiţia organismului social îşi vede conţinutul său în crearea compensării dintre necesităţile omeneşti şi valoarea prestaţiilor omeneşti.

ŢELURILE PEDAGOGICE ALE ŞCOLII WALDORF DIN STUTTGART

Cel care se pregăteşte, în ziua de azi, în instituţiile actuale, pentru profesiunea de pedagog, preia cu sine în viaţă multe principii bune în privinţa esenţei educaţionale şi a artei predării. Iar buna voinţă de a şi aplica aceste principii există fără îndoială la mulţi dintre aceia cărora le revine aceasta drept sarcină. Cu toate acestea, există o insatisfacţie considerabilă în acest domeniu al vieţii. Apar mereu noi ţeluri, sau ţeluri aparent noi, care ar trebui să ţină cont mai bine de cerinţele naturii omeneşti şi ale vieţii sociale, decât acelea care au provenit din civilizaţia generală a omenirii contemporane. Ar fi nedrept să nu recunoaştem că arta educaţiei şi a predării a avut, de mai bine de un secol, printre cei care au cultivat-o, personalităţile cele mai nobile, purtate de un înalt idealism. Ceea ce s-a incorporat în istorie provenind de la aceştia reprezintă o bogată comoară de înţelepciune pedagogică şi de indicaţii entuziaste pentru voinţa educatorilor, pe care învăţătorul în formare le poate prelua.

Abia dacă se poate contesta că pentru orice lipsă descoperită pe tărâmul educaţiei şi al predării au apărut idei conducătoare la marii pedagogi de până acum, idei prin a căror aplicare s-a putut aduce un ajutor. Insatisfacţia ce se constată nu se poate afla în lipsa unui astfel de sistem educaţional cultivat cu grijă; ea nu se poate afla nici în lipsa de bună voinţă la aceia care sunt activi în educaţie şi

predare. Dar, cu toate acestea, ea nu este nejustificată. Iar acest fapt este dovedit de experienţele de viaţă fiecărui om nepărtinitor.

De astfel de sentimente au fost pătrunşi aceia care au participat la întemeierea şcolii Waldorf din Stuttgart. Emil Molt, întemeietorul acestei şcoli, şi autorul acelui articol care urmează să dea direcţia tipului de educaţie şi învăţământ şi căruia îi incumbă să participe şi mai departe la continuarea acestei direcţii, şi toţi ceilalţi, au voit să rezolve prin această şcoală o sarcină pedagogică şi socială.

La încercarea de a rezolva sarcina pedagogică se pune problema de ce bunele principii educaţionale existente nu mai duc la rezultate satisfăcătoare într-o măsură crescândă. – Se recunoaşte, de exemplu, că ar trebui observată individualitatea în dezvoltare a copilului pentru dobândirea ideii conducătoare în învăţământ şi educaţie. Acest punct de vedere este recunoscut drept corect în toate variantele sale.

Dar în ziua de azi există piedici puternice în acceptarea acestui punct de vedere. Deoarece el necesită, pentru a fi pus într-adevăr în practică, o cunoaştere a sufletului care să cuprindă într-adevăr fiinţa omului. Căci concepţia despre lume care predomină în formarea spirituală a prezentului nu duce la aşa ceva. Această concepţie despre lume consideră că are un teren sigur sub picioare numai atunci când poate stabili legi cu valabilitate generală. Legi care să fie formulate în concepte imuabile şi apoi să poată fi aplicate în cazurile individuale. Şi oamenii se obişnuiesc cu strădania înspre aceste legi atunci când se formează profesional în instituţiile de cultură actuale. Şi aceia care sunt formaţi pentru profesiunea de educatori sunt obişnuiţi să gândească în astfel de legi. Dar entitatea sufletească a omului se opune cunoaşterii atunci când

vrem să o cuprindem prin astfel de legi. Numai natura se lasă cuprinsă în astfel de legi. Dacă vrem să întrevedem fiinţa sufletească, va trebui să pătrundem legitatea cu forţă configuratoare artistică în cunoaştere. Cel care cunoaşte trebuie să devină contemplator artistic, dacă vrea să cuprindă sufletescul. Se pot ţine prelegeri pe tema faptului că o astfel de cunoaştere nu ar fi o adevărată cunoaştere, pentru că ea implică trăirea personală în cuprinderea lucrurilor. Aceste prelegeri pot avea şi multe alte prejudecăţi logice, dar lor li se opune realitatea că fără participarea elementului personal lăuntric, fără o cuprindere creatoare, sufletescul nu poate fi cunoscut. Oamenii se sperie de o astfel de participare, căci cred că în felul acesta se ajunge neapărat la elementul personal arbitrar al aprecierii. Şi desigur că se ajunge la ac est element arbitrar dacă nu ne însuşim o obiectivitate lăuntrică printr-o autoeducaţie riguroasă.

Însă în felul acesta este indicată deja calea pe care o abordează acela care consideră că există şi o adevărată cunoaştere spirituală pe lângă cunoaşterea naturii, justificată în domeniul ei. Iar acestei îi revine înţelegerea fiinţei sufleteşti. Ea trebuie să aducă o adevărată artă a educaţiei şi a predării. Căci ea duce la o cunoaştere a omului, cunoaştere care are în sine idei atât de vii şi de mobile încât educatorul le poate transpune în contemplarea practică a fiecărei individualităţi a copilului. Şi abia cel care poate face acest lucru, cerinţa de a educa şi de a preda în funcţie de individualitatea copilului, dobândeşte o semnificaţie practică.

În epoca noastră, cu intelectualismul ei şi cu preferinţa sa pentru abstracţiuni, se va încerca contestarea celor expuse aici, ridicându-se obiecţii de genul că este de la sine înţeles că ideile generale, care au fost dobândite

despre fiinţa omului şi din formarea contemporană, sunt individualizate în fiecare caz în parte.

Dar pentru a individualiza corect, în aşa fel încât individualitatea particulară a copilului să poată fi condusă prin educaţie, este necesar să ne fi cucerit printr-o cunoaştere deosebită a spiritului posibilitatea de a vedea ceea ce *nu* poate fi văzut drept caz particular al unei legi generale, ci care determină legea din contemplarea cazului. Cunoaşterea spirituală avută aici în vedere nu duce, după modelul cunoaşterii naturii, la reprezentarea ideilor generale, pentru a le aplica pe acestea în cazurile particulare, ci ea îl educă pe om la o dispoziţie sufletească ce îi permite să vieţuiască văzător cazul particular în particularitatea şi autonomia sa. – Ştiinţa spirituală urmăreşte modul în care se dezvoltă omul la vârsta copilăriei şi a tinereţii. Ea arată că natura copilului între naştere şi schimbarea dentiţiei este în aşa fel structurată încât se dezvoltă din impulsul *imitaţiei*. Ceea ce copilul vede, aude ş.a.m.d. stârneşte impulsul de a face la fel. Modul în care se configurează acest impuls este cercetat până în amănunt de ştiinţa spirituală. Pentru această cercetare este nevoie de metode care transferă în fiecare punct gândirea unilaterală a legilor în contemplare artistică. Căci ceea ce îl determină pe copil să imite şi modul în care o face poate fi realizat numai în acest mod. – În perioada schimbării dentiţiei se desfăşoară o transformare completă în vieţuirile copilăreşti. Anume intervine impulsul de a face sau de a gândi ceea ce face sau gândeşte un alt om, unul care este resimţit de către copil drept o autoritate, atunci când el consideră această activitate sau gândire drept corectă. Înainte de această vârstă, copilul imită pentru a face din propria fiinţă drept imaginea mediului înconjurător; după această vârstă

copilul nu imită *pur şi simplu*, ci el preia fiinţa străină în propria sa fiinţă cu un anumit grad de conştienţă. Cu toate acestea, impulsul de a imita se menţine alături de acela de a urma o autoritate, cam până pe la vârsta de nouă ani. Dacă se porneşte de la manifestările acestor două impulsuri fundamentale din aceste două etape succesive ale vârstei copilăriei, privirea cade pe alte revelări ale naturii copilăreşti. Învăţăm să cunoaştem dezvoltarea plastic-vie a copilului.

Acela care îşi organizează pe acest tărâm observaţiile sale în conformitate cu modul de reprezentare corect pentru obiectele naturii şi care este corect şi pentru om în măsura în care el este o fiinţă a naturii, aceluia i se sustrage ceea ce este de fapt esenţial. Dar acela care procedează la un tip de observare obiectiv conform acestui domeniu, îşi ascute privirea sufletească faţă de entitatea individuală a copilului. Pentru un astfel de om, copilul nu devine un „caz particular", pe care să-l judece în conformitate cu cazul general, ci o enigmă absolut individuală pe care caută să o dezlege.

Se poate obiecta că acest mod contemplativ de a proceda cu fiecare copil în parte nu este totuşi posibil într-o clasă de şcoală cu un număr mai mare de elevi. Fără să ne exprimăm deocamdată părerea despre un număr prea mare de copii în clasă, trebuie totuşi să spunem că un învăţător care are această cunoaştere sufletească, aşa cum este ea avută în vedere aici, se descurcă mai uşor cu mulţi elevi decât un altul care nu are această adevărată cunoaştere sufletească. Căci această cunoaştere sufletească se va revela în întreaga atitudine a personalităţii învăţătorului; ea va da amprenta fiecărui cuvânt al său, fiecărei fapte a sa, iar copiii vor deveni lăuntric activi sub conducerea sa. El nu va trebui să constrângă fiecare elev în

parte la activitate, pentru că atitudinea sa generală va acţiona asupra fiecărui copil.

Din cunoaşterea evoluţiei copilului rezultă, în mod obiectiv, planul de învăţământ şi metoda de predare. Dacă se întrevede cum în copil colaborează, în primii ani de şcoală, impulsul de imitare şi impulsul de a se supune unei autorităţi, atunci se ştie cum trebuie, de exemplu, configurată predarea scrisului în aceşti ani. Dacă o clădim pe intelectualitate, lucrăm împotriva forţelor care se revelează prin impulsul de imitare; dacă pornim de la desen, pe care îl transformăm treptat în scris, dezvoltăm ceea ce tinde să se dezvolte la această vârstă. În felul acesta se poate obţine întreg planul de învăţământ din natura evoluţiei copilului. Iar un plan de învăţământ obţinut în acest mod lucrează în direcţia evoluţiei omeneşti. El îl face pe om puternic, şi oricare alt plan îi atenuează forţele. Iar această atenuare a forţelor îşi are repercusiunile asupra întregii vieţi.

Numai printr-o cunoaştere sufletească de tipul descris este posibil să folosim un principiu educativ cum este acela al necesităţii de a observa individualitatea naturii copilului.

O pedagogie care vrea să folosească practic ceea ce este susţinut de toate principiile bune trebuie clădită pe o adevărată ştiinţă spirituală. Altfel ea va putea acţiona numai prin intermediul acelor puţini pedagogi care îşi elaborează instinctiv practica datorită unor fericite predispoziţii naturale. Practica pedagogică şi didactică de educare şi predare din şcoala Waldorf urmează să fie rodnicită de o adevărată cunoaştere spiritual-ştiinţifică a omului. Prin cursul de pedagogie şi didactică spiritual-ştiinţifică [Nota 47] pe care l-am ţinut pentru învăţători

înainte de deschiderea şcolii am voit să-i stimulez pe aceştia în această direcţie.

În felul acesta am caracterizat pe scurt sarcina pedagogică a cărei soluţionare s-a făcut o primă încercare cu această şcoală. În şcoala Waldorf, Emil Molt a creat o organizare corespunzătoare cerinţelor sociale ale prezentului. Ea este în primul rând şcoala elementară generală pentru copiii muncitorilor care lucrează în fabrica Waldorf-Astoria din Stuttgart. Pe lângă aceşti copii se află însă şi cei ai altor categorii sociale, astfel încât caracterul unitar al şcolii elementare generale este pe deplin garantat. Aceasta este ceea ce se poate face pentru început. În sens mai cuprinzător, prin şcoală se va putea rezolva o sarcină socială importantă a viitorului, dacă întreaga organizaţie socială a esenţei şcolare este structurată în aşa fel încât ea să fie pătrunsă de acel spirit care se afirmă în şcoala Waldorf în măsura în care este posibil în contextul actual.

Expunerile anterioare arată faptul că orice artă pedagogică trebuie să fie clădită pe o cunoaştere sufletească strâns legată de personalitatea învăţătorului. Această personalitate trebuie să se poată manifesta liber în creaţia sa pedagogică. Acest lucru este posibil numai dacă întreaga administrare a esenţei şcolare este atribuită sieşi în mod autonom, atunci când profesorul executiv are de a face în procesul administrării numai cu profesori executivi. Un pedagog care nu este executiv aflat în administrarea şcolii este un corp străin, ca un om care nu este creator din punct de vedere artistic, dar căruia îi revine sarcina să prescrie direcţia celor care creează din punct de vedere artistic. Esenţa artei pedagogice necesită împărţirea corpului didactic între educare-predare şi administrarea esenţei şcolare. În felul acesta, în administrare va domni întru totul spiritul unitar ce se configurează din atitudinile

spirituale individuale ale învăţătorilor reuniţi în comunitatea de predare şi educare. Iar în această comunitate va fi valabil numai ceea ce rezultă din cunoaşterea sufletească.

O asemenea comunitate este posibilă numai în organismul social tripartit, care are o viaţă spirituală liberă pe lângă o viaţă economică şi o viaţă statală orientată democratic, autonome. (Despre esenţa acestei tripartiţii vezi articolele din numerele precedente ale cotidianului *Viitorul social*) O viaţă spirituală care-şi primeşte directivele de la administraţia politică sau de la puterile vieţii economice nu poate cultiva în sânul său o şcoală ale cărei impulsuri să provină exclusiv de la corpul său didactic. Dar o şcoală liberă poate încadra în viaţă oameni care-şi pot dezvolta în cadrul statului şi al economiei puterea lor deplină, deoarece aceasta este dezvoltată în ei.

Cel care nu este de părerea că relaţiile de producţie impersonale, sau ceva asemănător, configurează omul, ci recunoaşte din realitatea obiectivă că oamenii creează ordinea socială, va vedea şi ce însemnătate are o şcoală care nu este clădită pe păreri partinice sau altele asemănătoare, ci pe ceea ce este adus din adâncurile fiinţei cosmice în societatea omenească prin generaţiile mereu noi ce păşesc în ea. Însă faptul de a recunoaşte şi de a configura aceasta este posibil numai unei concepţii despre lume ca aceea pe care am încercat să o caracterizăm aici. din acest punct de vedere apare profunda importanţă socială a unei practici pedagogice întemeiată pe ştiinţa spirituală.

Din punctul de vedere al acestei practici pedagogice, unele lucruri trebuie apreciate altfel decât se face acest lucru în prezent de către pedagogi. Şi menţionăm doar un aspect în această direcţie, anume faptul că la şcoala

Waldorf, alături de gimnastica obişnuită şi la fel de îndreptăţită, a fost aşezată euritmia. Această euritmie este un limbaj vizibil. Prin ea, membrele şi întregul om, ca şi grupuri de oameni, sunt determinaţi să facă mişcări care exprimă un conţinut sufletesc la fel de legic ca şi limbajul sau muzica. Întregul om se deplasează în conformitate cu conţinutul său sufletesc. Dacă în ziua de azi gimnastica ce acţionează direct asupra fortificării corpului şi poate acţiona cel mult indirect asupra fortificării morale a omului este supraapreciată ca fiind avantajoasă întrucât acţionează asupra fizicului, va veni un timp care va recunoaşte că arta mişcării – manifestării conţinutului sufletesc – a euritmiei contribuie la dezvoltarea atât a fizicului cât şi a iniţiativei voinţei. Căci euritmia cuprinde omul ca întreg, ca trup, suflet şi spirit.

Cel care nu lasă să treacă actuala criză a vieţii civilizate europene prin faţa sa ca într-un fel de somn sufletesc, ci participă pe deplin la ea, acela nu-i poate vedea cauzele numai în organizaţii exterioare greşite, care necesită o îmbunătăţire, ci el trebuie să le caute înlăuntrul gândirii, simţirii şi voinţei omeneşti. Atunci însă el va recunoaşte printre căile însănătoşirii vieţii noastre sociale şi pe aceea a educării generaţiilor viitoare. Şi el nu va trece cu vederea încercarea ce caută în cadrul artei pedagogice mijloacele de a se manifesta şi din punct de vedere practic prin principii sănătoase şi o bună voinţă. Şcoala Waldorf nu este o „şcoală-reformă", ca atâtea altele care sunt întemeiate deoarece întemeietorii lor cred că ştiu unde se află greşeala unui tip sau altuia de educaţie şi învăţământ, ci ea este născută din gândul că cele mai bune principii şi cea mai bună voinţă din acest domeniu pot ajunge la eficienţă numai atunci când cel care educă şi cel care predă este un cunoscător al entităţii omeneşti. Şi el nu poate fi

aşa dacă nu dezvoltă o participare vie la întreaga viaţă socială a omenirii. Deschiderea faţă de fiinţa omului preia şi întreaga suferinţă şi întreaga bucurie a omenirii ca trăire proprie în sine. Iar printr-un învăţător care este cunoscător al sufletului şi al omului, întreaga viaţă socială acţionează asupra generaţiei care intră în viaţă. Din şcoala sa vor ieşi oameni care se pot încadra plini de forţă în viaţă.

GÂNDURI DIN TIMPUL RĂZBOIULUI

Pentru germani şi pentru aceia care nu cred că trebuie să îi urască 1915

O suferinţă de nespus şi o tristeţe profundă trăiesc în sufletele oamenilor prezentului, alături de voinţa de a aduce clipei istorice incomparabile actuale jertfa curajului, a vitejiei şi a iubirii, pe care aceasta o solicită. Pe luptător îl oţeleşte conştienţa că el îşi pune în joc viaţa pentru ceva mai preţios, pe care îl are de dat Pământul omenirii. El priveşte moartea în faţă cu sentimentul că jertfa sa este cerută de acea viaţă care poate solicita moartea oricărui om, ca şi pe a sa, dintr-un punct de vedere superior. Taţi, mame şi fii, soţii, surori şi fiice trebuie să găsească în durerea personală că prin sânge şi moarte evoluţia omenirii se va înălţa la acele ţeluri pentru care au fost necesare jertfele şi în faţa cărora pot fi ele justificate. Comutarea atenţiei de la vieţuirea individuală la viaţa omenirii, de la ceea ce este trecător la ceea ce vieţuieşte ca element netrecător în cele trecătoare, sunt solicitate de trăirile acestui timp. Din resimţirea celor ce se petrec se înalţă încrederea că cele vieţuite trebuie să constituie aurora unei noi epoci a omenirii, ale cărei forţe vor aduce această trăire la deplina ei dezvoltare.

Am dori să privim acum, cu acea înţelegere care caută să înţeleagă şi greşelile omeneşti, şi asupra flăcărilor urii ce se aprind. Impresia resimţită de către cineva care compară cele vieţuite în prezent cu cele care par deja cucerite prin evoluţie de omenirea prezentului, poate fi prea puternică. Unii oameni care au înţeles să se exprime în privinţa celor cucerite de omenire printr-o deplină participare, au găsit în această privinţă cuvinte ca acelea pe care le-a rostit eminentul critic de artă german *Herman Grimm*, decedat în anul 1901. Acesta compară vieţuirile omului din vremurile anterioare cu ceea ce aduce prezentul în aceste vieţuiri. El spune: „Mi se pare uneori că suntem transpuşi într-o nouă existenţă, şi nu am luat cu noi decât bagajul spiritual strict necesar. Este ca şi cum condiţiile de viaţă pe deplin modificate ne constrâng la o activitate de gândire pe deplin nouă. Distanţele nu îi mai separă pe oameni. Cu uşurinţa unui joc, gândurile noastre înconjură suprafaţa Pământului şi zboară de la unul la altul, oriunde ne-am afla. Descoperirea şi exploatarea noilor forţe ale naturii reuneşte toate popoarele într-o activitate comună necondiţionată. Noile experienţe, sub a căror presiune concepţiile noastre în privinţa a tot ceea ce este vizibil şi invizibil se modifică într-o alternanţă continuă, ne impun noi moduri de observare şi în privinţa istoriei evoluţiei omenirii." Înainte de izbucnirea acestui război, orice european avea astfel de sentimente în sufletul său, fiecare în maniera sa individuală. Iar acum ce a făcut răstimpul războiului din ceea ce a determinat asemenea sentimente? Nu este ca şi cum trebuia să i se arate omenirii cum va arăta lumea dacă încetează acţiunile multor oameni, acţiuni care constituie roade ale evoluţiei? Şi încă: oare nu ne arată războiul, prin efectele sale îngrozitoare, la ce au trebuit să ducă conflictele dintre popoare, purtate prin

mijloacele pe care le-a pus omenirii la dispoziţie evoluţia ei recentă?

Sentimentele care iau naştere din astfel de trăiri, pot fi zăpăcitoare. Iar din existenţa confuziilor actuale, noi am vrea să înţelegem de ce mulţi oameni nu pot pricepe că războiul însuşi aduce spaimă şi suferinţe, şi de ce trebuie să-şi categorisească ei adversarii drept „barbari" atunci când o necesitate stringentă îi constrânge să folosească mijloacele de luptă pe care le-a creat perioada contemporană.

Oare cum răsună cuvintele de judecată plină de ură a fiinţelor germane rostite actualmente de personalităţi conducătoare în rândul popoarelor cu care Germania se află în prezent în război; cum răsună ele oare pentru un suflet ce resimte drept adevărată expresie a sufletului german, ceea ce a caracterizat deja menţionatul Herman Grimm cu puţin înainte de începerea acestui secol drept trăsătură fundamentală în cuprinderea vieţii de voinţă a omenirii actuale? El a scris: „Solidaritatea convingerilor morale [Nota 48] a tuturor oamenilor o constituie astăzi Biserica ce ne uneşte pe toţi. Noi căutăm cu mai multă intensitate ca niciodată o expresie vizibilă a acestei comuniuni. Toate străduniile cu adevărat serioase ale maselor cunosc doar acest singur ţel. Separarea naţiunilor nu mai există în acest punct. Noi simţim că în privinţa concepţiei etice despre lume nu poate domni o diferenţă sau o opoziţie naţională. Noi toţi trebuie să ne jertfim pentru patria-mamă; dar faptul de a tânji după clipa în care acestea să se petreacă prin război, sau de a voi să apropiem această clipă, este foarte departe de noi. Asigurarea că menţinerea păcii este cea mai sfântă dorinţă a noastră, nu este o minciună. Cuvintele ‹Pace pe Pământ şi între oameni bunăvoire› ne pătrund pe toţi. Locuitorii planetei noastre,

cuprinşi în totalitatea lor ca unitate, sunt cuprinşi de un sentiment de înţelegere generală… Omenirea ca totalitate se recunoaşte ca fiind supusă unei jurisdicţii invizibile ce tronează printre noi, pe care *nu* îi este îngăduit să o considere o nenorocire, şi în faţa procedeelor justiţiare ale căreia trebuie să caute să-şi adapteze conflictele interioare. Cu o strădanie plină de teamă îşi caută drepturile. Cât de mult se străduiesc astăzi francezii să prezinte războiul împotriva Germaniei, pe care îl intenţionează, drept o cerinţă morală a cărei recunoaştere o pretind şi de la alte popoare, chiar şi de la Germani." Activitatea de o viaţă a lui Herman Grimm este întemeiată prin toate rădăcinile ei în viaţa spirituală germană, în aşa fel încât se poate spune: Atunci când cineva formulează astfel de gânduri este ca şi cum el ar fi pătruns de conştienţa că vorbeşte exprimând misiunea spirituală a poporului său. El foloseşte cuvinte în privinţa cărora putem avea certitudinea că dacă poporul german, ca totalitate, s-ar putea exprima, el ar folosi desigur asemenea cuvinte pentru a-şi exprima atitudinea în privinţa propriei sale voinţe din cadrul întregii omeniri. Herman Grimm nu vrea să spună că prin ceea ce există ca dispoziţie în viaţa prezentă a omenirii s-ar putea împiedica războaiele. El vorbeşte despre faptul că trebuie să aibă gândul că francezii vor un război împotriva Germaniei. Însă convingerea lui Herman Grimm atunci când exprima gânduri cum sunt cele tocmai expuse, trebuie să fi fost aceea că această dispoziţie şi-ar dovedi forţa prin război. Adversarii poporului german vorbesc în prezent ca şi cum pentru ei este o certitudine că singura cauză a acestui război ar consta numai în aceea că germanilor le lipseşte înţelegerea faţă de o astfel de dispoziţie. Şi ca şi cum rezultatul acestui război ar trebui să fie ca germanii să fie constrânşi să înţeleagă o asemenea dispoziţie. Ca şi cum

spiritele germane eminente şi-ar fi luat sarcina să şteargă această dispoziţie din cadrul poporului lor.

Putem auzi acum numele unor personalităţi germane pronunţate într-un mod plin de ură. Nu numai de către scriitori, ci şi de unii conducători spirituali ai popoarelor aflate în război cu Germania. Ba asemenea voci se aud chiar şi din ţări care nu sunt în război cu Germania. Şi printre aceste personalităţi de care vorbeam se află, de exemplu, istoricul poporului german, *Heinrich von Treitschke* [Nota 49]. Germanii, care-şi formează gânduri despre importanţa ştiinţifică şi fiinţa personalităţii lui Treitschke, formulează diferite aprecieri în privinţa valorii sale. Pentru moment, nu ne interesează din ce puncte de vedere sunt formulate aceste aprecieri, şi dacă ele sunt justificate sau nu, iar în privinţa aprecierilor adversarilor specificului german putem spune că determinant estre un cu totul alt punct de vedere. Aceşti adversari vor să vadă în Treitschke o personalitate care a acţionat asupra neamului german actual în aşa fel, încât în prezent poporul german să se considere în toate privinţele drept poporul cel mai dotat, şi care vrea din această cauză să le constrângă pe celelalte popoare să-i accepte conducerea, considerând că dobândirea *puterii* se ridică deasupra tuturor drepturilor. Dacă Treitschke ar mai trăi şi ar auzi judecăţile adversarilor germanilor în privinţa persoanei sale, el şi-ar putea aminti de cuvintele pe care le-a redactat în 1861 ca expresie a sentimentelor sale cele mai profunde în tratatul «Libertatea» [Nota 50]. Acolo el vorbea despre acel tip de oameni care pun imediat o barieră în calea consideraţiei şi răbdării lor în cazul când ascultă păreri străine iar din cadrul acelor păreri le parvine ceva care nu le place. La astfel de oameni – consideră Treitschke – gândul se învăluie în afecte, şi el spune: Atâta timp cât mai există un

asemenea mod de a aşeza frazele născute sub impulsul afectelor în locul judecăţilor, „atâta timp mai trăieşte încă în noi, chiar dacă într-o formă atenuată, spiritul fanatic al acelor zeloşi care menţionau păreri străine numai pentru a dovedi că aceia care le-au formulat şi-au cucerit pe drept cuvânt pretenţia la fundul iadului". Un om care, ca francez printre francezi, sau italian printre italieni ar fi acţionat la fel ca Treitschke, nu le-ar fi apărut germanilor drept ademenitor al francezilor sau italienilor. Treitschke a fost un istoric şi un politician care a conferit tuturor judecăţilor sale o amprentă cu efect profund, provenită dintr-o simţire intensă şi hotărâtă. Tot o asemenea amprentă au avut şi judecăţile pe care le-a exprimat poporului său din iubirea *pentru germani*. Însă toate aceste judecăţi erau purtate de sentimentul că nu numai sufletul său vorbeşte aşa, ci însăşi desfăşurarea istoriei germane. În încheierea «Cuvântului înainte» al celei de-a cincea părţi a lucrării sale «Istoria germană în secolul XIX», se află cuvintele: „pe cât de sigur este că un om poate înţelege [Nota 51] numai ce iubeşte, tot atât de sigur este că numai o inimă puternică ce resimte destinul patriei sale ca pe o suferinţă sau o fericire trăită de sine însuşi, poate conferi descrierii istorice adevărul său lăuntric. În această putere a firii, şi nu numai în forma desăvârşită, constă mărimea istoricilor Antichităţii". Unele judecăţi formulate de Treitschke în privinţa celor vieţuite de poporul german datorită altor popoare pot apărea acestor popoare ca prejudecăţi severe. Poate recunoaşte modul în care trebuie înţelese aprecierile lui Treitschke din această direcţie numai acela care zăreşte şi amărăciunea pe care Treitschke o îndrepta adesea împotriva a ceea ce găsea el drept demn de mustrare în cadrul propriului său popor. Treitschke avea cea mai profundă iubire faţă de poporul său, iubire ce ardea ca un foc nobil în sufletul său,

dar el considera că nu este rău dacă judeci cu severitate ceea ce iubeşti mai mult. Şi este uşor de imaginat că se pot găsi duşmani ai poporului german care să-şi extragă din operele lui Treitschke o sumă de exprimări, cărora să le ia apoi nuanţa de iubire pe care o aveau la Treitschke şi să le acopere cu nuanţa urii lor; în felul acesta ei îşi pot pregăti arme-cuvânt împotriva poporului german. Iar aceste arme-cuvânt nu ar fi mai rele decât cele pe care le azvârlă împotriva imaginii desfigurate a lui Treitschke pentru a răni poporul german. Herman Grimm, care ştia să îl preţuiască pe Treitschke şi era familiarizat cu el şi cu modul său personal de a fi, a scris, la câtva timp după moartea acestuia, următoarele cuvinte: „Puţini au fost atât de îndrăgiţi [Nota 52], dar şi atât de urâţi ca el". Grimm l-a reunit pe Treitschke împreună cu istoricii germani Curtius [Nota 53] şi Ranke [Nota 54] într-o triadă a învăţătorilor germani, în privinţa cărora el s-a exprimat astfel: „Erau prietenoşi şi familiari în comportament. Căutau să-şi încurajeze ascultătorii. Recunoşteau ceva merituos oriunde îl întâlneau. Nu încercau să-şi submineze adversarii. Nu aveau nici un partid şi nici tovarăşi de partid. Îşi exprimau părerile. În modul lor de a fi, era ceva exemplar. Vedeau în ştiinţă cea mai desăvârşită floare a spiritului german. Interveneau pentru calitatea ei." Există o descriere amănunţită a «Istoriei germane» a lui Treitschke realizată de Herman Grimm. Cine o citeşte trebuie să recunoască faptul că Herman Grimm l-a considerat pe Treitschke ca făcând parte dintre aceia care nu gândeau altfel decât sine însuşi în privinţa relaţiei pe care poporul german voieşte să o aibă cu alte popoare.

Cine dezonorează, ca ţară duşmană, o personalitate germană ca aceea a lui Treitschke, înfierându-l drept ademenitor al tinerei generaţii, aceluia îi lipseşte judecata

modului în care trebuie să vorbească germanilor un german care resimţea „destinul patriei sale ca pe o suferinţă sau o fericire trăită de sine însuşi”, şi care, pentru înţelegerea propriei lor istorii, ar trebui să privească asupra experienţelor trecutului pe care Herman Grimm le-a caracterizat (în cartea sa despre Michelangelo, ed. XVI) prin cuvintele: „Timp de treizeci de ani [Nota 55], Germania, care, ca naţiune, nu a voit să fie factorul determinant, a fost câmpul de luptă pentru popoarele care ne înconjoară, iar după ce străinii care s-au luptat pe pământul nostru au încheiat în sfârşit pace, vechea stare confuză s-a reîntors”. În cartea lui Herman Grimm despre Goethe, se spune, relativ la experienţele făcute în aceeaşi privinţă: „Războiul de treizeci de ani [Nota 56], această boală cumplită care ne-a fost adusă din afară fiind hrănită artificial pe teritoriul nostru, a făcut să se usuce şi să moară toate tinerele mlădiţe ale progresului nostru”. Şi cât de puţin tip s-a scurs după ce poporul german s-a eliberat de efectul suferinţei pe care i-a adus-o Europa prin războiul de treizeci de ani, când la începutul secolului XIX a intervenit o altă trăire a destinului, care a coincis cu o înflorire a vieţii spirituale germane! Au fost oare acestea cuvinte ale unui seducător de popor, prin care Treitschke vorbea despre spiritele a căror acţiune se desfăşura în acelaşi timp cu vieţuirile de destin ale Germaniei de la începutul secolului XIX, sau erau cuvintele unui bărbat în a cărui inimă răsunau suferinţele poporului său „ca suferinţă trăită de sine însuşi”? Despre aceste spirite el se exprimă ,în felul următor: „Ei păstrau specificul poporului nostru [Nota 57], focul sfânt al idealismului, şi în special lor le datorăm faptul că mai există o Germanie, după ce imperiul german a dispărut, şi că germanilor le-a mai fost îngăduit să creadă în sine şi în caracterul nepieritor al fiinţei

germane, în mijlocul lipsurilor şi a sclaviei. Libertatea noastră politică şi independenţa statului german au provenit prin configurarea personalităţilor libere." Consideră oare adversarii fiinţei germane că Treitschke ar fi trebuit să spună: Istoria ne învaţă faptul că germanilor „le este îngăduit să creadă în caracterul nepieritor al specificului german", pentru că ei se pot considera convinşi, pentru întreg trecutul şi viitorul, că francezii, englezii, italienii sau ruşii nu au luptat niciodată şi nu vor lupta niciodată pentru altceva decât pentru „drepturile şi libertatea popoarelor"? Ar trebui oare ca ceilalţi germani, care sunt numiţi în prezent seducători ai poporului german, să le dea germanilor sfatul: Nu clădiţi pe ceea ce aţi dobândit în războaie dure ca „drepturi şi libertate"; voi veţi avea „drepturi şi libertate", pentru că la aceia care se află împrejurul vostru, simţul pentru „drepturile şi libertatea popoarelor" străluceşte în deplină lumină? Numai că voi nu trebuie să credeţi că „drepturile voastre ca popor" ar fi altfel decât în sensul celor pe care le consideră justificate şi popoarele din jurul vostru. Nu trebuie să numiţi niciodată „libertate a unui popor" altceva decât ceea ce vă vor arăta aceste popoare prin comportamentul lor că vă este îngăduit să numiţi ca atare.

Autorul acestei mici lucrări ar voi să dea la iveală locul în care se înrădăcinează aceste sentimente pe care le au în prezentul război cei care aparţin de Europa Centrală. Realităţile pe care vrea el să le exprime sunt desigur cunoscute în linii generale, oricărui cititor. Nu este intenţia autorului să vorbească în această direcţie despre lucruri încă necunoscute. El ar dori să indice doar anumite corelaţii, în care sunt cuprinse cele demult cunoscute.

Dacă adversarii poporului german ar citi această mică lucrare, este de la sine înţeles că vor spune: Aşa vorbeşte

un german care, în mod firesc, nu poate avea nici o înţelegere faţă de concepţiile altor popoare. Cel care judecă în felul acesta, nu înţelege că acele căi pe care le caută autorul acestor consideraţii pentru a discuta naşterea acestui război, sunt cu totul independente de cât de mult înţelege el din esenţa unui popor negermanic. El vrea să vorbească în aşa fel încât, dacă motivele pe care le expune în sprijinul celor afirmate au o oarecare valoare, gândurile sale vor putea fi corecte chiar şi dacă el nu ar avea nici o înţelegere în privinţa specificului şi valorii popoarelor negermane, în măsura în care acestea trebuie să nu fie accesibile unui german.

Dacă el indică, de exemplu, ceea ce afirmă un francez despre intenţiile de război ale francezilor şi concepe o judecată referitoare la începuturile războiului *pe baza acestor afirmaţii*, această judecată poate fi corectă chiar dacă un francez crede că ar trebui să-i conteste orice înţelegere pentru specificul francez. Atunci când emite judecăţi referitoare la idealul politic englez, nu se pune problema modului în care gândeşte sau simte englezul, ci al acţiunilor prin care se manifestă acest ideal politic, şi ce anume vieţuieşte germanul datorită acestor acţiuni. În ceea ce-l priveşte, autorul este în orice caz convins că în această lucrare nu va exista nici un motiv de a formula o judecată în privinţa înţelegerii pe care o aduce el faţă de specificul vreunui popor negerman sau al altuia.

Autorul acestei lucrări crede că îi este îngăduit să exprime ceea ce-şi permite el să spună despre sentimentele „Europei Centrale", pentru că el şi-a petrecut primele decenii ale vieţii sale în Austria, unde a vieţuit ca german austriac, prin obârşie, aparţenenţă la un popor şi educaţie, iar în cealaltă parte a vieţii sale – aproape la fel de lungă – i-a fost îngăduit să fie activ în Germania.

Probabil că unii cititori care cunosc o lucrare sau alta ale autorului, vor aştepta – de la cineva care se situează pe punctul de vedere al ştiinţei spirituale, care este avut în vedere în lucrările sale – „puncte de vedere mai înalte" în expunerile următoare. Nemulţumiţi vor fi în special aceia care se aşteaptă să găsească în această lucrare modul în care pot fi apreciate prezentele evenimente de război „pe baza adevărurilor veşnice, a celor mai înalte adevăruri ale existenţei şi vieţii". Acestor „dezamăgiţi", care se pot găsi chiar printre prietenii autorului, ar voi să le spună acesta că „adevărurile veşnice cele mai înalte" sunt desigur valabile pretutindeni, deci şi pentru evenimentele prezente, dar că prezenta considerare nu a fost făcută în intenţia de a arăta cum pot fi dovedite aceste „adevăruri superioare" în legătură cu evenimentele prezentului, ci în intenţia de a lăsa aceste evenimente să vorbească ele însele. (Autorul speră să poată publica în curând alte aspecte referitoare la epoca prezentă [Nota 59] şi la Europa, într-o a doua mică lucrare. Gândurile redactate aici sunt extrase din conferinţe [Nota 60] pe care autorul le-a ţinut în mai multe locuri, în ultimele luni.)

Cel care a lăsat să acţioneze asupra sa maniera spirituală a lui Fichte [Nota 58], acela va resimţi, în perioada următoare, că a preluat în sufletul său ceva care acţionează cu totul altfel decât ideile şi cuvintele acestui gânditor. Aceste idei şi cuvinte ale sale se transformă în suflet ele devin o forţă care este considerabil mai mult decât amintirea celor primite nemijlocit de la Fichte. O forţă care are ceva din specificul unei fiinţe vii. Ea creşte în suflet. Iar acesta resimte în ea un mijloc de fortificare ce nu se epuizează niciodată. Şi dacă resimţi acest specific al lui Fichte, nu vei putea niciodată separa de acest sentiment reprezentarea esenţialităţii lăuntrice cu care a vorbit

sufletul german prin Fichte. Nu contează modul în care cineva se raportează la concepţia despre lume a lui Fichte. Căci nu este vorba de conţinutul, ci de puterea creată de această concepţie despre lume. Iar aceasta poate fi resimţită. Cel care vrea să-l urmărească pe Fichte în calitatea sa de gânditor, va trebui să pătrundă, aparent, în domeniul rece al ideilor. În domeniul în care forţa gândirii trebuie să elimine din sine ceva pe care de altfel îl îndrăgeşte, pentru a găsi, pe cât posibil, că un om se poate raporta faţă de lume aşa cum a făcut-o Fichte. Şi dacă îl urmăreşti în felul acesta pe Fichte, atunci simţi că forţa ce domnea în gândirea sa s-a revărsat în cuvintele dătătoare de viaţă cu care el a încercat să-şi înflăcăreze poporul înspre fapte eficiente, în acele vremuri purtătoare de destin. Căldura din «Discurs către naţiunea germană» a lui Fichte, este una cu lumina ce lumina în activitatea sa gânditoare energică. Iar unirea dintre această lumină şi această căldură apare în personalitatea lui Fichte drept motivul principal pentru care el constituie una dintre cele mai veritabile încorporări ale fiinţei germane. Fichte a trebuit să elaboreze mai întâi această fiinţă germană prin gândire, devenind gânditorul care a fost înainte de a o putea exprima în pătrunzătorul «Discurs către naţiune». Iar adevărata fiinţă germană, după ce şi-a creat un gânditor ca Fichte, nici nu putea să se adreseze altfel naţiunii decât aşa cum a făcut-o el în acest discurs. Din nou interesează mai puţin *ce anume* a spus Fichte în acest discurs, cât modul în care germanitatea a fost pusă prin el în faţa conştienţei poporului. Iar un gânditor care prin concepţia sa despre lume este foarte departe de modul de a gândi al lui Fichte, *Robert Zimmermann*, a trebuit să spună următoarele: „Atâta timp cât în Germania mai bate o inimă [Nota 61] care poate să simtă umilinţa tiraniei străine, va

mai trăi amintirea acelui om curajos care în momentul celei mai adânci umiliri,… în mijlocul Berlinului ocupat de francezi, în faţa ochilor şi urechilor duşmanilor, printre spioni şi denunţători, a ştiut să înalţe din nou, din interior, *prin spirit*, forţa zdrobită din afară prin sabie a poporului german, procedând chiar în clipa în care existenţa politică a acestuia părea să fie pentru totdeauna distrusă, prin gândurile entuziaste ale unei educaţii generale, la reclădirea acesteia în generaţiile viitoare."

Nu trebuie să avem intenţia de a trezi în noi sentimentalismul atunci când descriem ultimele ore din viaţa gânditorului, pentru a caracteriza modul specific în care este legat Fichte cu cea mai adâncă esenţă a existenţei germane. – Soţia lui Fichte, care nu era numai demnă de el ci, în măreţia spiritului său, îi era o tovarăşă de viaţă de aceeaşi talie spirituală, îngrijise timp de cinci luni în cele mai dificile condiţii bolnavii din spital, îmbolnăvindu-se cu acest prilej de tifos exantematic. Ea s-a vindecat. Apoi s-a îmbolnăvit Fichte. Fiul a descris moartea lui Fichte. Ultima veste pe care a primit-o muribundul a fost aceea adusă de fiul său despre trecerea lui Blücher peste Rin, despre câştigarea de teren de către aliaţi în faţa duşmanilor francezi. Sufletul ce se desprindea de trupul gânditorului trăia într-o bucurie profundă din cauza acestor evenimente, iar când gândirea anterior glacial pătrunzătoare a gânditorului a trecut la muribund în halucinaţia febrei, el s-a simţit printre luptători. Avem în faţa sufletelor imaginea unui filosof care – până dincolo de febra halucinantă, întunecătoare a conştienţei – reprezintă entitatea ce se revelează a voinţei şi acţiunii poporului său, şi a modului în care în Fichte filosoful german a devenit una cu ceea ce constituia mobilul vieţii întregului om. Fiul întinde muribundului un medicament. Acesta refuză cu

blândeţe medicamentul oferit, căci el se simte întru totul una cu eficienţa istorică a poporului său. Şi simţind acestea, el îşi încheie viaţa cu următoarele cuvinte: Nu am nevoie de nici un medicament, căci simt că m-am vindecat. „Se vindecase" în sentiment, prin faptul că a putut vieţui în sufletul său înălţarea fiinţei germane.

Ne este îngăduit ca din contemplarea personalităţii lui Fichte să preluăm forţa de a vorbi despre fiinţa germană. Pentru că strădania sa a fost să stimuleze această fiinţă ca forţă activă, până a izvoarele specificului său. Şi în contemplarea acestei personalităţi apare cu claritate faptul că el îşi resimţea propria activitate spirituală unită cu cele mai profunde rădăcini ale fiinţei germane. Însă el căuta aceste rădăcini în temeiurile existenţei spirituale, pe care o vedea dincolo de toate elementele exterioare accesibile simţurilor. El nu putea să-şi imagineze eficienţa germană fără o legătură între acţiunea desfăşurată şi spiritualitatea care străluminează şi străbate cu căldură lumea. El vedea esenţa germanismului ca revărsare a manifestărilor vieţii poporului, provenind din izvorul primordial al viului *spiritual* originar. Iar în privinţa concepţiei sale despre lume provenită din acest izvor primordial în sensul specificului german, el se exprima după cum urmează: „Această concepţie despre lume zăreşte timpul şi veşnicia [Nota 62] şi infinitul, în timpul naşterii ei din aparenţa şi devenirea vizibilă a acelora care sunt de-a dreptul invizibile, şi care pot fi cuprinse cu adevărat corect doar în această invizibilitate a lor". – „Orice existenţă aparent persistentă în afara vieţii spirituale este doar o umbră care iese din sfera văzului, mijlocită de cele mai multe ori prin nimic, în contrast cu care, şi prin a cărui cunoaştere, ca nimic mijlocit, vederea însăşi se poate înălţa până la

cunoaşterea propriei sale micimi şi la recunoaşterea invizibilului drept singurul adevăr".

Cuprinderea tuturor manifestărilor cu adevărat germane ale vieţii din izvorul vieţii spirituale, şi extragerea din acest izvor a cuvintelor prin care vorbeşte despre aceste manifestări ale vieţii, este ceea ce caută să facă Fichte în « Discursul său către naţiunea germană». – Şi este foarte probabil să te opreşti cu anumite sentimente într-un loc al acestui «Discurs», datorită tonalităţii şi profunzimii acestuia, cu impresia: Cum se mai află acest om, cu întregul său suflet, în contemplarea fiinţelor spirituale ale lumii! Cum este pentru el această situare cu sufletul său înlăuntrul lumii spirituale o realitate la fel de nemijlocită, cum este situarea în lumea materială pe care i-o revelează simţurile fizice, pentru omul obişnuit! Puteţi gândi oricum despre modul în care îşi caracterizează Fichte etapa contemporană, aşa cum o prezintă el în «Discursul» său; atunci când percepi caracterizarea acesteia prin cuvintele sale, nu se pune problema dacă eşti sau nu de acord cu cele spuse, ci de adierea fermecată a tipului deosebit de dispoziţie umană lăuntrică pe care îl resimţi. – Fichte vorbeşte despre o epocă pe care ar dori să o ajute să iasă la lumină. În acest sens, el foloseşte o comparaţie. Şi această comparaţie este cea care ne atrage atenţia şi ne reţine sentimentele în sensul indicat. El spune: „Timpul îmi apare ca o umbră goală [Nota 63], aplecată deasupra cadavrului său, din care a fost izgonit de o ceată de boli, care stă şi se jeluieşte fără să-şi poată desprinde privirea de învelişul atât de iubit anterior şi care caută disperat toate mijloacele de a reintra în locuinţa bolilor sale. Şi deşi adierile vivifiante ale celeilalte lumi, în care a pătruns, au preluat-o şi o învăluie cu răsuflarea caldă a iubirii, deşi este deja salutată de vocile familiare şi prietenoase ale surorilor care

îi urează bun venit, deşi se agită şi se dilată înlăuntrul ei în toate direcţiile, pentru a dezvolta sublima statură până la care urmează să crească, ea încă nu are un sentiment faţă de aceste adieri, şi nici auz pentru aceste voci – sau, dacă le-ar avea, a crescut prea mult în durerea trupului pierdut, cu care se consideră totodată a se fi pierdut pe sine însăşi".

Întrebarea care se pune este evidentă: Cum este structurat un suflet care este mânat să folosească o asemenea comparaţie la consideraţiile sale asupra timpului şi a schimbărilor din timp? Fichte vorbeşte aici despre existenţa sufletului omenesc după separarea sa de trup prin moarte, aşa cum vorbeşte un om despre un proces material care se desfăşoară în faţa simţurilor ale. Desigur că Fichte foloseşte o comparaţie. Iar o comparaţie nu trebuie folosită în aşa fel încât, prin ea, să se vrea dovedirea unei păreri pline de importanţă a aceluia care foloseşte comparaţia. Dar comparaţia indică o idee care trăieşte în sufletul celui ce o realizează, în privinţa unui obiect sau a unui proces. Aici este folosită în privinţa vieţuirilor sufletului omenesc după moarte. Fără a voi să afirmăm ceva în privinţa modului cum ar fi trebuit să exprime Fichte valabilitatea unei asemenea reprezentări, dacă ar fi făcut-o în contextul concepţiei sale despre lume, noi putem aduce această reprezentare înaintea sufletelor noastre. Fichte vorbeşte despre sufletul omenesc ca despre o fiinţă ce se raportează autonom la propriul său trup, care se desprinde prin moarte de corporalitatea sa, şi *priveşte conştient* la trupul de care s-a separat, la fel cum priveşte omul în lumea senzorială, cu ochii săi, la un obiect sau un proces. În afară de această privire îndreptată asupra trupului părăsit, ni se indică şi noul mediu înconjurător în care păşeşte sufletul după ce s-a separat de trup. Iar acestei forme recente de ştiinţă spirituală care vorbeşte despre

astfel de lucruri pe baza unor anumite trăiri sufleteşti, îi este îngăduit să găsească ceva plin de importanţă în această comparaţie a lui Fichte. Căci ştiinţa spirituală tinde spre o cunoaştere a lumilor spirituale în sensul modului de cunoaştere pe care ştiinţele naturii contemporane îl recunosc justificat în privinţa lumii naturale. Şi deşi în prezent această formă de ştiinţă spirituală este considerată încă de mulţi drept visătorie şi pură fantasmagorie, tot aşa s-a întâmplat şi multor concepţii ce contrazic simţurile în privinţa rotirii Pământului în jurul Soarelui. Este esenţial ca această ştiinţă spirituală să aibă la baza sa o adevărată capacitate de cunoaştere a lumii spirituale. O capacitate de cunoaştere care să nu se bazeze pe concepte născocite, ci pe trăiri ale sufletului omenesc ce pot fi cu adevărat cucerite. După cum acela care cunoaşte numai apa nu poate şti nimic despre însuşirile hidrogenului, tot aşa nu poate şti nimic despre adevărata fiinţă a sufletului omenesc acela care o trăieşte numai în legătura sa cu trupul. Însă ştiinţa spirituală conduce a o proprie percepe de a spiritual-sufletescului, desprinsă de corporalitatea fizică, aşa cum prin metodele chimiei hidrogenul se poate extrage, desprinzându-se din apă. Această desprindere a sufletului nu are loc într-o fantasmagorie mistică incorectă, ci printr-o intensificare absolut sănătoasă a vieţuirii lăuntrice a anumitor capacităţi sufleteşti existente în orice suflet, dar care rămân în viaţa obişnuită şi pentru ştiinţa obişnuită neobservate şi neluate în considerare. Prin această intensificare şi vivifiere a puterilor sufleteşti, sufletul omenesc poate ajunge la o experienţă lăuntrică în care să vadă lumea spirituală aşa cum vede lumea materială prin simţuri. Atunci sufletul se ştie într-adevăr „în afara legăturii sale cu trupul", şi înarmat cu ceea ce se poate numi – pentru a folosi expresia lui Goethe – „ochi şi

urechi spirituale". Ştiinţa spirituală nu vorbeşte despre aceste lucruri câtuşi de puţin într-un sens mistic incorect, ci în aşa fel încât trecerea de la contemplarea obişnuită a lumii senzoriale la contemplarea lumii spirituale să devină un proces existent în natura fiinţei omeneşti, care trebuie în orice caz trezit la viaţă printr-o trăire lăuntrică proprie şi printr-o orientare anumită a activităţii sufleteşti. Dar ştiinţa spirituală se poate simţi în acord cu Fichte şi în această privinţă. Când în toamna anului 1813, acesta şi-a exprimat în faţa auditorilor „Învăţătura" ca fruct copt al strădaniilor spirituale, el a rostit în introducere următoarele: „Această învăţătură presupune [Nota 64] un instrumentar lăuntric sensibil absolut nou, prin care ne este dată o lume nouă, lume care pentru omul obişnuit nu există câtuşi de puţin". Fichte nu are deloc în vedere un „organ" care să existe numai pentru câţiva „aleşi", şi nu pentru „oamenii obişnuiţi", ci un „organ" pe care şi-l poate cuceri oricine, dar care nu ajunge în conştienţa omului în cadrul cunoaşterii şi percepţiei obişnuite. Cu un asemenea „organ", omul ajunge într-adevăr într-o lume spirituală şi se poate exprima despre viaţa din această lume la fel cum vorbeşte despre procesele materiale prin intermediul simţurilor sale. Cel ce se transpune în această situaţie va putea vorbi în mod firesc despre viaţa sufletului, aşa cum se întâmplă în comparaţia pe care am expus-o a lui Fichte. Căci Fichte nu face această comparaţie dintr-o credinţă generală, ci dintr-o situare înlăuntrul lumii spirituale pe care a *vieţuit-o*. Trebuie să simţim în Fichte o personalitate care se simte unit în mod conştient în orice situaţie a vieţii cu domnia unei lumi spirituale, şi care se vede pe sine înlăuntrul acestei lumi spirituale, la fel cum se vede omul senzorial încadrat în lumea materială. Iar Fichte exprimă limpede faptul că această dispoziţie sufletească o

datorează trăsăturii fundamental-germane a concepţiei sale despre lume. El spune: „Adevărata filosofie ajunsă la capăt prin sine însăşi [Nota 65] şi trecând dincolo de aparenţă până a miez… porneşte dintr-o viaţă divină, pură – pur şi simplu ca viaţă, care rămâne una şi aceeaşi în veşnicie, dar nu ca viaţa unuia sau altuia, şi ea vede cum această viaţă se închide şi se deschide la nesfârşit, exclusiv în manifestările acestei vieţi, ajungând, prin urmărirea acestei legi, la o existenţă, pentru a ajunge de fapt la Ceva. Din ea se naşte existenţa care o precedă (Fichte înţelege prin aceasta filosofia negermană). Şi astfel, această filosofie (Fichte o are în vedere pe aceea pe care o mărturiseşte el) este de fapt doar germană, adică originară; şi viceversa, dacă cineva ar deveni cu adevărat german, el nu ar putea filosofa în alt mod."

Ar fi nedrept să expunem aceste cuvinte ale lui Fichte spre caracterizarea dispoziţiei sale sufleteşti fără să le amintim totodată şi pe celelalte pe care le-a exprimat în acelaşi context: „Cel ce crede în spiritualitate şi libertatea acestei spiritualităţi [Nota 66], şi voieşte configurarea permanentă a acestei spiritualităţi prin libertate, indiferent unde se naşte şi orice limbă ar vorbi, aparţine neamului nostru, şi se va alia concepţiilor noastre". – În perioada în care Fichte vedea poporul german ameninţat de domnia vestică străină, el simţea necesitatea de a mărturisi că el resimte esenţialul concepţiei sale despre lume ca pe un dar primit de la spiritul poporului german. Şi el exprima fără reţineri faptul că acest sentiment l-a dus la recunoaşterea sarcinii pe care considera că o are în cadrul evoluţiei poporului german, în sensul că germanul trebuie să-şi extragă justificarea şi chemarea tuturor celor pe care le intenţionează şi le îndeplineşte în contextul poporului său, din cunoaşterea acestei sarcini. Şi că lui îi este îngăduit să

caute în această cunoaştere izvorul din care se revarsă spre el forţa ce îl face capabil să intervină ca german, împreună cu ai săi, în această evoluţie.

Cel care a preluat în prezent dispoziţia sufletească a lui Fichte în viaţa propriului său suflet, va găsi în concepţia despre lume a acestui gânditor, o forţă care nu îi va îngăduit să rămână la această concepţie despre lume. O forţă care îl va conduce prin strădania sa în spre spiritualitate, la un punct de vedere din care raporturile dintre om şi Univers se prezintă altfel decât le-a expus Fichte. Prin Fichte, el va putea dobândi capacitatea să vadă lumea altfel decât a văzut-o Fichte. Iar acest mod de a se strădui în sensul lui Fichte, va fi resimţit de el ca fiind strâns înrudit cu cel al acestui gânditor. Un asemenea om desigur că nu va considera planul educativ pe care l-a caracterizat Fichte drept salutar – după părerea lui – în «Discurs către naţiunea germană» drept unul dintre idealurile pentru care s-ar angaja în mod necondiţionat. Şi la fel stau lucrurile cu multe din cele pe care Fichte voia să le afirme drept conţinut al concepţiilor sale. Dar dispoziţia sufletească ce se împărtăşeşte sufletului care se poate simţi una cu el, se revarsă şi în prezent din el ca un izvor cu deplină prospeţime. Concepţia sa despre lume necesită cea mai puternică încordare a forţelor de gândire pe care o poate afla sufletul în sine, pentru a descoperi în om ceea ce, ca „om superior", arată legătura acestei entităţi cu temelia spirituală a lumii ce se află dincolo de orice experienţă senzorială. Desigur că acesta este modul de strădanie al unei concepţii despre lume care nu vrea să vadă temelia întregii existenţe în însăşi lumea sensibilă. Însă specificul lui Fichte se află în forţa pe care el vrea să o dea *gândului* din profunzimile fiinţei omeneşti. Pentru ca acest gând să poată găsi în sine însuşi consolidarea care îi oferă valoare

în lumea spirituală. O valoare care îl menţine în domeniile vieţii sufleteşti în care sufletul poate resimţi şi voi să resimtă veşnicia din trăirile sale, astfel încât acestei voinţe să-i fie îngăduit să se ştie unită cu viaţa spirituală veşnică.

În felul acesta se străduieşte Fichte spre „omenescul pur", în concepţia sa despre lume. Şi în această străduinţă lui îi este îngăduit să se simtă unit cu tot ce este omenesc, oriunde şi oricum s-ar manifesta acesta vreodată pe Pământ. Iar în vremurile grele, purtătoare de destin, Fichte se exprimă astfel: „Şi dacă e ca cineva să devină un german adevărat, el nu ar putea filosofa în alt fel, decât aşa". Şi prin tot ceea ce afirmă el în «Discurs către naţiunea germană», prelungirea acestui gând răsună ca o notă fundamentală: În măsura în care cineva este un german adevărat, din această germanitate a sa el va găsi calea pe care se poate maturiza în el înţelegerea faţă de orice adevăr omenesc. Căci Fichte nu se gândeşte că lui i-ar fi îngăduit să-şi vadă concepţia despre lume numai în lumina acestui gând. Pentru că este un gânditor, el oferă un exemplu al modului în care trebuie să evolueze un gânditor datorită germanităţii sale. Însă el este de părerea că această esenţă fundamentală a germanităţii ar trebui să se exprime în orice german, oriunde ar fi locul său în viaţă.

Dreptul de a vorbi în prezent despre germanitate aşa cum a făcut-o Fichte, va duce la contestarea implicării pasionale a Germaniei în război. Din această pasionalitate vorbesc şi personalităţile ţărilor aflate în război cu Germania, personalităţi care ocupă o treaptă înaltă în viaţa spirituală a acestor ţări. Filosofii întrebuinţează forţa gândirii lor pentru a consolida ideea – în acord cu opinia zilei – că poporul german s-a înstrăinat de acea voinţă ce trăia în personalităţi de tipul lui Fichte, căzând pradă acelui „barbarism", după cum este el desemnat cu un cuvânt

îndrăgit. Şi atunci când germanul exprimă gândul că, totuşi, acest popor a dat oameni de tipul lui Fichte, exprimarea unui asemenea gând este caracterizat drept de plin inutil. Căci oamenii vor să riposteze că nu este câtuşi de puţin vorba de aşa ceva. Ei ştiu să aprecieze faptul că germanii au avut un Goethe un Fichte, un Schiller ş.a.m.d., dar că spiritul acestora nu se exprimă în ceea ce îndeplinesc germanii în prezent. Astfel încât critici pasionali ai fiinţei germane vor putea foarte bine găsi cuvintele: De ce să nu se găsească şi în ziua de astăzi, din modul visător de a fi al germanilor – pe care noi l-am apreciat întotdeauna corect – , alţi visători care să răspundă la cuvintele cu care noi întâmpinăm efectele armelor germane, printr-o caracterizare a fiinţei germane pe care le-a dat-o Fichte într-un trecut pierdut actualmente, şi pe care însuşi Fichte ar fi schimbat-o, dacă ar fi văzut specificul german actual?

Vor veni timpuri în care se va putea dobândi o judecată liniştită în privinţa faptului dacă judecăţile formulate pasional referitor la voinţa germană nu corespund unui foc de paie orb, care în privinţa valorii sale reale se află la acelaşi nivel cu visul, şi dacă nu cumva în privinţa „visătoriei" despre care se vorbeşte în sensul lui Fichte referitor la voinţa germană prezentă, starea de „veghe" nu ar însemna cea care se interpune între evenimente şi pasionalitatea adversă realităţii, cea care adoarme de fapt judecăţile.

Germanului nu îi poate apărea voinţa pe care poporul său trebuie să o dezvolte în războiul pe care i l-au impus duşmanii Germaniei, decât ca provenind din acel spirit în numele căruia vorbea Fichte. Adversarii închid din toate părţile, ca într-o închisoare uriaşă, corpul care este expresia a ceea ce Fichte caracteriza drept spiritul german. Acel spirit pentru care simte că luptă orice războinic

german, indiferent că o face în cunoaşterea conştientă a acestui spirit, sau că se încadrează în luptă prin forţele subconştiente ale sufletului său.

„Cine a vrut acest război?", aşa suna una dintre întrebările puse germanilor de către mulţi adversari, întrebare care presupunea ca fiind de la sine înţeles răspunsul că germanii sunt cei care l-au vrut. Totuşi nu este îngăduit să se răspundă în mod pasional la această întrebare. După cum nu este justificată nici judecata care vrea să conchidă doar din realităţile care au precedat nemijlocit războiul. Căci ceea ce s-a petrecut în perioada nemijlocit premergătoare războiului, este adânc înrădăcinat în curenţi europeni de impulsuri volitive. Iar răspunsul la întrebarea de mai sus poate fi căutat numai în impulsurile îndreptate de multă vreme împotriva germanismului.

Aici doar vom indica asemenea impulsuri, căci în conformitate cu esenţa lor, ele sunt atât de cunoscute încât apare pe deplin inutil să vorbeşti despre ele atunci când vrei să spui ceva despre cauzele naşterii prezentului război. Totuşi, există două puncte de vedere din care inutilul aparent poate apărea totuşi demn de luat în considerare. Unul dintre ele rezultă atunci când ne gândim că la formularea unei judecăţi asupra realităţilor importante nu se poate pune numai problema de a şti ceva, ci aceea *pe ce baze* se formulează judecata. La al doilea punct de vedere suntem conduşi prin considerarea impulsurilor popoarelor atunci când vrem să recunoaştem *în ce mod* îşi au ele rădăcinile în viaţa acestor popoare. Din înţelegerea acestui mod dobândim un sentiment asupra intensităţii cu care continuă să se manifeste acest impulsuri în timp, ajungând la eficienţă în momentele favorabile lor.

Ernest Renan [Nota 67] este unul dintre spiritele franceze proeminente din cea de-a doua jumătate a secolului XIX. Acest autor al unei «Vieţi a lui Iisus» şi a unei «Vieţi a Apostolilor», a scris, într-o scrisoare deschisă din timpul războiului, în anul 1870, adresată autorului german al unei «Vieţi a lui Iisus», *David Friedrich Strauss* [Nota 68]: „Eram la seminarul din St. Sulpice [Nota 69], prin anul 1843, când am început să cunosc Germania prin lucrările lui Goethe şi Herder. Am simţit că păşesc într-un templu, şi începând din clipa aceea tot ceea ce considerasem până atunci drept măreţie vrednică de dumnezeire mi-a mai făcut doar impresia unor flori uscate şi îngălbenite de hârtie". Francezul scrie în continuare în aceeaşi scrisoare: „În Germania s-a realizat de un secol una dintre cele mai frumoase evoluţii spirituale pe care o cunoaşte istoria, o evoluţie care, dacă-mi este îngăduit să folosesc această expresie, a aşezat spiritul omenesc pe o treaptă a cărei profunzime şi amploare este de aşa natură încât cel care a rămas neatins de această nouă evoluţie, se raportează la cel care a parcurs-o, la fel cum se raportează cel ce cunoaşte doar matematica elementară la acela care este familiarizat cu calculul diferenţial". Iar acest spirit francez proeminent exprimă clar, în aceeaşi scrisoare, ce are de aşteptat această Germanie – faţă de a cărei viaţă spirituală tot ceea ce considerase până atunci drept măreţie vrednică de dumnezeire, îi apare doar ca „flori de hârtie uscate şi îngălbenite" – de la francezi, în cazul în care nu s-ar încheia pacea binevenită cu concetăţenii lui Renan. El scrie: „Este o oră solemnă. În Franţa există două tipuri de opinii. Una dintre ele afirmă că trebuie să încetăm această acţiune atât de nefastă, pe cât posibil de repede; să cedăm totul, Alsacia, Lorena, să semnăm Tratatul de pace; ar urma însă ura de moarte, pregătiri fără zăbavă, alianţă cu cine se nimereşte,

toleranţă nelimitată faţă de toate măsurile ruseşti; un singur ţel, un singur motiv în viaţă: războiul de nimicire al rasei germane. Alţii, spun: Să salvăm integritatea Franţei, să elaborăm măsuri constituţionale, să ne corectăm greşelile, dar nu prin faptul că visăm răzbunarea pentru război în care noi am fost atacanţii nejustificaţi, ci prin aceea că încheiem o convenţie cu Germania şi Anglia, al cărei efect să fie conducerea lumii pe calea unei civilizaţii libere". Renan însuşi atrage atenţia asupra faptului că în războiul de atunci Franţa era atacantul nejustificat. Astfel că nu este necesar de a pune în discuţie realitatea faptului uşor de dovedit din punct de vedere istoric că Germania a trebuit să ducă acel război pentru a repune în graniţele sale neîncetatul tulburător al păcii activităţilor sale. Putem face acum abstracţie în ce măsură ţinuturile germane ale Alsaciei şi Lorenei aparţin unor seminţii înrudite, şi este nevoie doar să accentuăm necesitatea în care a fost transpusă Germania, prin faptul că nu putea apăra pacea în faţa francezilor dacă nu lua vecinilor – în privinţa ţinuturilor Alsaciei şi Lorenei – posibilitatea de a tulbura pe viitor această linişte la fel de uşor pe cât de des s-a petrecut această tulburare anterior. Însă în felul acesta se pune o piedică celui de-al doilea curent francez despre care vorbeşte Renan, căci acesta nu avea drept ţel perspectiva „de a conduce lumea pe calea unei civilizaţii libere", ci celălalt, al cărui „singur ţel, un singur motiv" în viaţă: „războiul de nimicire a rasei germane". Au existat oameni care au considerat că recunosc în cele petrecute începând de la războiul din 1870 încoace, semne ale faptului că este posibilă o depăşire a adversităţilor pe o cale paşnică. De-a lungul ultimilor ani au putut fi auzite multe voci exprimându-se în această tonalitate. Însă impulsul îndreptat împotriva poporului german a continuat să

trăiască, rămânând viu în motive: „Alianţa cu oricine, toleranţă nelimitată faţă de toate măsurile ruseşti,… războiul de nimicire a rasei germane”.

Din acelaşi spirit răsună şi în prezent afirmaţii făcute de unele spirite conducătoare ale Franţei. Renan îşi continuă consideraţiile relativ la cei doi curenţi descrişi din cadrul poporului francez, prin cuvintele: „Germania va decide dacă Franţa va alege una sau alta dintre aceste politici; decizând în acelaşi timp în privinţa viitorului civilizaţiei”. Trebuie să transpunem mai întâi în mod corect această frază, în sensul german, pentru a o putea aprecia corect. Anume: Franţa s-a dovedit a fi atacantul incorect din acel război, iar în cazul că Germania, în urma unei victorii faţă de Franţa, nu încheie o pace care să o lase pe Franţa în situaţia de a nu mai putea deveni un asemenea atacant incorect, de îndată ce i se iveşte prilejul, atunci Germania va decide împotriva civilizaţiei viitorului. Ce anume se decide pornind din această concepţie pentru „ura de moarte, pregătiri fără zăbavă, alianţă cu cine se nimereşte, toleranţă nelimitată faţă de toate măsurile ruseşti” şi ce anume pentru „un singur ţel, un singur motiv în viaţă: războiul de nimicire al rasei germane” –, aceasta şi nimic altceva va furniza baza răspunsului la întrebarea: „Cine a vrut acest război?”.

Şi la faptul dacă se va găsi acea „alianţă”, au dat deja pe atunci – când se exprima Renan în sensul caracterizat – răspuns oamenii cărora le făcea plăcere să cuprindă cu privirea impulsurile îndreptate împotriva Germaniei. Un om care căuta să aibă o privire anticipativă din prezentul de atunci asupra viitorului Europei, *Carl Vogt* [Nota 70], scria în timpul războiului din 1870: „Este posibil ca şi în cazul unei cruţări a teritoriului Franţei să se ivească ocazia unei luări a revanşei; este probabil ca în cazul neanexării,

supraîncărcarea cu problemele interioare să fie suficient de mare pentru a nu mai duce la gândul unui nou război, pe când ideea unei păci durabile trebuie să cuprindă firile omeneşti; căci este cert că orice scrupul va fi dat la o parte dacă va avea loc o anexare. Ce şansă să aleagă omul de stat? – Este uşor de întrevăzut că răspunsul la această întrebare depinde şi de intenţia avută faţă de prezentele conflicte europene. De una singură, Franţa nu va îndrăzni, nici după intervale temporale mai îndelungate, să purceadă la un nou război împotriva Germaniei, căci în această privinţă înfrângerile au fost prea importante şi temeinice – însă de îndată ce apare un alt duşman se va putea pune problema dacă ea poate interveni în luptă şi de partea cui. – În ceea ce mă priveşte, nu am nici un moment de dubiu în a aprecia că un conflict între lumea germană şi cea slavă este iminent… şi că Rusia va prelua conducerea în cadrul unui asemenea conflict. Această putere se pregăteşte deja din ziua de astăzi în privinţa acestei eventualităţi; presa naţională rusă aruncă foc şi flăcări împotriva Germaniei… Presa germană face să răsune deja semnalele ei de alarmă. De când Rusia şi-a reunit forţele după războiul din Crimeea, a trecut un timp îndelungat, şi după cum se pare, acum se consideră la Petersburg oportun să se reia cândva din nou problema orientală… Dacă Marea Mediterană urma să devină cândva – după o expresie mai degrabă pompoasă decât adevărată – ‹un lac francez›, Rusia are intenţia cu mult mai pozitivă de a face din Marea Neagră un lac rusesc, ca şi din Marea Marmara. Ideea că oraşul Constantinopol… trebuie să devină un oraş rusesc constituie un ţel stabil al ‹politicii ruse›, care îşi găseşte ‹pârghia de sprijin› în ‹panslavism›.” (Scrisorile politice ale lui Carl Vogt, Biel, 1870.) Acestor aprecieri ale lui Carl Vogt în privinţa celor pe care le anticipează el pentru Europa le pot fi adăugate

altele, ale unor personalităţi nu mai puţin importante, aprecieri dobândite din considerarea direcţiilor volitive europene. Ele ar face-o într-un mod şi mai insistent, care va fi indicat aici, vorbind despre aceeaşi realitate; anume că un observator al direcţiilor volitive ar fi trebuit să indice deja din 1870 înspre estul Europei, atunci când ar fi vrut să răspundă la întrebarea: Cine va duce peste un timp mai scurt sau mai lung un război împotriva Europei Centrale? – iar privirea sa ar fi trebuit să cadă asupra Franţei, dacă ar fi întrebat: Cine va voi să poarte împreună cu Rusia acest război împotriva Germaniei? Cele spuse de Vogt trebuie luate în mod deosebit în considerare, pentru că în scrisoarea în care el se exprimă aşa, afirmă şi câteva lucruri neplăcute pentru Germania. Astfel încât el nu poate fi în nici un caz învinuit de o părtinire faţă de Germania. Însă cuvintele sale constituie dovada faptului că la întrebarea: Cine va voi acest război?, realitatea va răspunde cu mult înainte să acţioneze acele cauze, pe care adversarii Germaniei ar dori cu drag să le audă drept răspuns în momentul în care pun întrebarea: Cine a voit acest război? Iar faptul că de atunci şi până la izbucnirea războiului au trecut mai mult de patruzeci de ani, nu este meritul Franţei.

În viaţa spirituală rusă a secolului XIX apar direcţii de gândire care poartă aceeaşi amprentă ca şi voinţa de război ce s-a descărcat în prezent în Europa Centrală, pornind din est. În ce măsură au dreptate acele persoane care afirmă că indicarea unor asemenea direcţii de gândire ar fi inoportună, poate şti acela care vede în această indicare calea corectă pentru înţelegerea evenimentelor luate în discuţie. Ceea ce se numeşte în sens obişnuit „cauzele" acestor evenimente, nu poate fi desigur căutat în astfel de direcţii de gândire ale unor oameni – care astăzi nici nu

mai trăiesc. În privinţa acestor cauze, va exista desigur cândva un acord în sensul că la anumite persoane cauzele se află în ele însele, fapt pe care ele îl vor indica ulterior. Nu vom obiecta nimic împotriva acestui mod de a privi lucrurile, şi nu vom contesta deplina sa justificare. Însă o altă modalitate nu mai puţin justificată este aceea de a cunoaşte forţele şi motive active în devenirea istorică. Direcţiile de gândire la care ne-am referit aici nu constituie motivele de acţiune, însă motivele de acţiune se arată în şi prin aceste direcţii de gândire. Cel ce recunoaşte direcţiile de gândire realizează în cunoaşterea sa care sunt entităţile ce se află la baza forţelor popoarelor. Nu putem obiecta nimic împotriva afirmaţiei formulată cu o anumită justificare a faptului că direcţiile de gândire în discuţie nu ar mai fi vii. Ceea ce trăieşte actualmente în est s-a aprins în sufletele gânditorilor, s-a constituit pe atunci ca gânduri, şi trăieşte în prezent – sub o altă formă – în voinţa de război.

Iar ceea ce s-a aprins atunci este ideea misiunii speciale a poporului rus. Noi vom lua în considerare modul în care a fost afirmat această idee. În ea trăieşte credinţa că viaţa spirituală a Europei occidentale ar fi intrat în starea de bătrâneţe, de declin, şi că spiritul poporului rus ar fi chemat să determine o înnoire completă, o întinerire a acestei vieţi spirituale. Această idee a întineririi a crescut până la părerea că întreaga devenire istorică a viitorului ar coincide cu misiunea poporului rus. Deja în prima jumătate a secolului XIX, *Comiacov* [Nota 71] configurează, pornind de la această idee, o adevărată doctrină, un cuprinzător sistem de idei. Această doctrină, acest sistem de idei, sunt cuprinse într-o operă care a fost editată abia după moartea lui. Ele sunt purtate de credinţa că evoluţia spirituală a Europei occidentale nu a intenţionat în fond niciodată să

afle calea înspre adevărata omenie. Şi că abia poporul rus trebuie să găsească această cale. Comiacov vede în felul său evoluţia spirituală a Europei occidentale. În conformitate cu modul său de a vedea lucrurile, în această evoluţie spirituală s-a revărsat pentru început esenţa romană. Or aceasta nu a revelat niciodată omenie lăuntrică în faptele sale. Dimpotrivă, lăuntrul omenesc a fost constrâns să ia forma regulamentului exterior impus oamenilor, şi a fost conceput într-un mod raţional materialist ce anume trebuie să cuprindă ţesătura lăuntrică a sufletului. Comiacov consideră că această modalitate exterioară de a cuprinde viaţa s-a continuat în creştinismul popoarelor vest-europene. Că acest creştinism al lor ar trăi în capete, şi nu înlăuntrul sufletelor. Ceea ce are Europa occidentală drept viaţă spirituală au făcut, după credinţa lui Comiacov şi „barbarii" moderni, din romanitate şi creştinism, exteriorizând în felul lor ceea ce trebuia vieţuit lăuntric. Interiorizarea va trebui să fie adusă, conform părerii sale, de înalta misiune atribuită de lumea spirituală poporului rus. – Într-un asemenea sistem de idei se agită sentimente a căror interpretare completă face necesară o caracterizare amănunţită a sufletului poporului rus. O asemenea caracterizare ar trebui să indice forţe ce se află în sufletul acestui popor, şi care îl vor determina cândva să adapteze în mod corespunzător din forţa lăuntrică *pentru sine însuşi* ceea ce domneşte în viaţa spirituală vest-europeană, şi care va da abia apoi poporului rus cele prin care se poate maturiza pe parcursul istoriei. Ce anume vor folosi în mod rodnic celelalte popoare din rezultatul acestei maturizări a poporului rus, este lăsat de poporul rus în seama acestor popoare. Altfel, el ar putea cădea pradă înţelegerii greşite de a considera sarcina pe care trebuie să o împlinească *pentru sine* drept sarcină cosmică, deturnându-i în felul

acesta caracterul esenţial. – Şi deoarece o sarcină greşit înţeleasă în modul acesta determină o agitaţie de sentimente, ideea în discuţie s-a unit foarte adesea, în capetele în care a apărut, cu direcţii de gândire politică ce dovedesc că în acele capete această idee este expresia aceloraşi impulsuri care constituie, în alţi oameni din est, germenul prezenţei voinţei de război. Şi dacă pe de o parte se poate spune despre remarcabilul poet având un caracter nobil, Comiacov, că el aştepta împlinirea misiunii ruse printr-un curent spiritual paşnic, trebuie să amintim pe de altă parte că în sufletul său această aşteptare s-a reunit cu ceea ce voia să dobândească Rusia ca adversar războinic al Europei. Căci precis nu vom face o nedreptate dacă vom spune că el a participat în 1829, prin liberă voinţă, ca husar în războiul cu turcii, pentru că el a resimţit, în ceea ce întreprindea Rusia atunci, o primă străfulgerare a misiunii istorice a acesteia. – Ceea ce se manifesta adesea într-o formă poetică la Comiacov a rămas ca atare, iar într-o carte a lui *Danilevski* [Nota 72], «Rusia şi Europa», care era considerată spre sfârşitul secolului XIX de către un mare număr de personalităţi ca o Evanghelie a misiunii Rusiei, sunt prezentate impulsurile şi motivele care contopesc într-o unitate deplină „misiunea spirituală a poporului rus" cu o voinţă de cucerire expansionistă într-un grad înalt. Este suficient să privim la expresia pe care a găsit-o această unire artificială dintre voinţa spirituală cu intenţiile de atac faţă de întreaga lume, şi găsim simptome limpezi, la care au ajuns mulţi dintre aceia ce voiau să conceapă misiunea Rusiei ca pornind din esenţa lumii spirituale. Această misiune este adusă împreună cu ideea cuceririi Constantinopolului, fiind purtată de voinţa care indică direcţia sa, ca, fără a simţi „nici iubire şi nici ură", să-şi împietrească orice simţire „faţă de roşii sau albi", „faţă de

demagogi sau despoţi, legitimi sau revoluţionari, germani, francezi, englezi sau italieni…", el văzând drept „adevăraţi aliaţi" numai pe aceia care sprijină Rusia în această străduinţă a sa. Se afirmă că ar fi deosebit de dăunător ca Rusia să vrea să promoveze „echilibrul motivelor politice în Europa", trebuind în schimb să favorizeze „orice distrugere a acestui echilibru, din orice parte ar veni ea". „Ne revine sarcina să respingem pentru totdeauna orice colaborare cu interesele europene".

Profund caracteristică este poziţia pe care o adoptă sensibilul filosof rus, *Vladimir Soloviev* [Nota 73], faţă de aceste direcţii de gândire şi simţire. Soloviev poate fi privit drept una dintre cele mai importante încorporări ale spiritului rusesc. În opera sa trăieşte o forţă filosofică frumoasă, o contemplare spirituală nobilă, o profunzime mistică. Însă şi el a fost pătruns, vreme îndelungată, de ideea ce se agita în capetele concetăţenilor săi în privinţa înaltei misiuni a poporului rus. Şi la el aflăm această idee, alături de cea a îmbătrânirii vieţii spirituale a Europei occidentale. Pentru el, motivul pentru care Europa occidentală nu a putut da ajutor omenirii în privinţa revelării omeniei depline, faptul că această Europă occidentală a aşteptat mântuirea de la dezvoltarea forţelor proprii existente în om. Însă Soloviev nu putea vedea în această străduinţă ce pornea de la propriile forţe omeneşti decât o cale de rătăcire nespirituală, de care omenirea trebuia eliberată prin aceea că fără o participare omenească, printr-o minune, forţa spirituală să se reverse pe Pământ venind dintr-o altă lume, iar poporul ales pentru primirea acestei forţe să devină salvatorul omenirii rătăcite. El vedea în fiinţa poporului rus ceea ce era pregătit pentru primirea unei asemenea forţe supraomeneşti, şi de aceea vedea în poporul rus salvatorul

adevăratei omenii. Identificarea lui Soloviev cu fiinţa rusă l-a determinat ca prin agitarea în sufletul său a idealurilor ruseşti să poată privi un timp, binevoitor, înspre alţii, cuprinşi la fel ca şi el de această agitaţie. Dar acest lucru a putut dura numai până când sufletul său, plin de un adevărat idealism, s-a trezit la sentimentul că această agitaţie se bazează pe cuprinderea greşită a unui ideal de viitor a dezvoltării poporului rus. El a făcut descoperirea că mulţi dintre ceilalţi nu vorbesc câtuşi de puţin despre idealuri spre care trebuie să tindă poporul rus pentru propria sa mântuire, ci despre modul în care se poate face din poporul rus, aşa cum era el în acel prezent, un idol. Şi datorită acestei descoperiri Soloviev a devenit unul dintre criticii cei mai acerbi ai acelora care introduceau sub steagul misiunii poporului rus instinctele agresive îndreptate împotriva Europei occidentale drept motive salutare favorabile continuării unei evoluţii spirituale, în cadrul voinţei naţiunilor. Dintre cele prezentate în cartea lui Danilevski, «Rusia şi Europa», Soloviev a fixat în mod deosebit întrebarea: De ce trebuie să privească Europa cu îngrijorare la ceea ce se desfăşoară în cadrul graniţelor Rusiei? Iar în sufletul rusului, această întrebare ia următoarea formă: „De ce nu ne iubeşte Europa?”. Şi Soloviev, care vedea instinctele agresive ruseşti înveşmântate în idei referitoare la misiunea istorică a Rusiei exprimate în mod deosebit în cartea lui Danilevski, a găsit, într-o critică referitoare la această carte (1888), în felul său, răspunsul la această întrebare. Danilevski spunea: „Europa se teme de noi [Nota 74] ca de un nou tip cultural superior, chemat să înlocuiască îmbătrânirea civilizaţiei romano-germanice. Soloviev expune această afirmaţi drept credinţa lui Danilevski. Şi el ripostează la aceasta: „Cu toate acestea, atât conţinutul cărţii lui

Danilevski cât şi concesiile sale ulterioare, ca şi acelea ale prietenilor de aceeaşi orientare" – este avut în vedere Strahov [Nota 75], care s-a angajat după moartea lui Danilevski la reprezentarea ideilor acestuia – „la un alt răspuns: Europa priveşte cu adversitate şi teamă înspre noi deoarece în poporul rus trăiesc puteri elementare întunecate şi neclare, deoarece forţele culturale şi spirituale ale acestuia sunt sărăcăcioase şi insuficiente, însă pretenţiile sale apar în mod evident şi puternic conturat. Puternic răsună înspre Europa strigătul a ceea ce vrea poporul rus ca naţiune, anume să distrugă Turcia şi Austria, să-i bată pe nemţi, să-şi alipească, dacă se poate, atât Constantinopolul cât şi India. Şi dacă am fi întrebaţi cu ce vrem să fericim omenirea din ţările distruse şi alipite nouă, ce întinerire spirituală şi culturală vrem să aducem în evoluţia lumii, atunci ar trebui fie să tăcem, fie să enunţăm fraze lipsite de sens. Şi dacă amara mărturisire a lui Danilevski, că Rusia începe să se îmbolnăvească, este justificată, atunci ar trebui ca în loc să ne preocupe întrebarea: De ce nu ne iubeşte Europa?, să ne preocupe mai mult o alta, care se află mult mai aproape de noi, şi este mult mai importantă pentru noi: De ce suntem bolnavi? Din punct de vedere fizic, Rusia este încă destul de puternică, aşa cum s-a dovedit în ultimele războaie pe care le-a purtat; aşadar suferinţa noastră este una morală. Asupra noastră atârnă povara – pentru a folosi cuvintele unui vechi autor –, păcatele ascunse în caracterul poporului, şi care nu ne ajung la conştienţă, astfel că în primul rând este nevoie să le ridicăm pe acestea în lumina unei conştienţe depline. Atât timp cât suntem înlănţuiţi şi paralizaţi din punct de vedere spiritual, instinctele noastre elementare ne vor produce numai pagube. Cea mai importantă problemă, ba chiar singura problemă esenţială

pentru adevăratul patriotism nu este problema forţei şi a misiunii, ci problema păcatelor Rusiei."

Trebuie să indicăm *aceste* direcţii de voinţă ce apar în estul Europei, dacă vrem să vorbim despre forţele *active* existente în voinţa de agresivitate a acestui est; ceea ce îşi găseşte expresia la Tolstoi, reprezintă forţe *neactive*.

Se poate arunca o lumină asupra acestei „misiuni a Rusiei", considerând alături de ea un exemplu de resimţire a misiunii unui popor în cadrul vieţii spirituale pe care vorbitorii anteriori o considerau ca fiind îmbătrânită. Schiller s-a aflat deosebit de aproape de Fichte, prin viaţa sa de gândire, atunci când în «Scrisorile estetice pentru educaţia omului» căuta o perspectivă care să-i permită omului să vadă în sine „omul superior, adevărat". Dacă ne acordăm pe dispoziţia sufletească ce domneşte în aceste scrisori estetice ale lui Schiller [Nota 76], vom putea afla în ele un punct culminant al simţirii germane. Schiller este de părere că omul poate deveni neliber în viaţa sa, în două direcţii. El este neliber atunci când se raportează la lume în aşa fel încât lasă lucrurile să acţioneze asupra sa numai datorită necesităţii simţurilor; atunci el este dominat de lumea senzorială, şi spiritualitatea sa este supusă acesteia. Dar omul este neliber şi atunci când ascultă numai de necesitatea ce îi stăpâneşte raţiunea. Raţiunea îşi are cerinţele ei, şi atunci când omul se supune acestor cerinţe el nu poate vieţui desfăşurarea liberă a voinţei sale în necesitatea încremenită a raţiunii. El trăieşte în felul acesta în mod spiritual, dar spiritualitatea subjugă viaţa simţurilor. Omul devine liber atunci când poate vieţui cele ce acţionează asupra simţurilor sale în aşa fel încât în cele ce i se transmit prin simţuri să se reveleze ceva spiritual, şi atunci când vieţuieşte spiritualul însuşi în aşa fel încât acesta îi poate fi la fel de satisfăcător ca şi ceea ce

acţionează senzorial. Acesta este cazul când omul se raportează la o operă de artă, când resimte impresia sensibilă a satisfacţiei spirituale, iar cele vieţuite spiritual transfigurează impresia senzorială. Pe această cale, omul devine „om întreg". Facem abstracţie acum de numeroasele perspective ce rezultă din acest mod de reprezentare. Vom menţiona una singură, cea înspre care se tinde în această concepţie despre lume a lui Schiller. Anume este căutată una dintre căile pe care omul află „omul superior" prin raportul său cu lumea. Această cale este căutată prin contemplarea entităţii omeneşti. Alăturaţi acum, într-adevăr, lângă acest mod de reprezentare, care vrea să vorbească omeneşte în om cu omul însuşi, pe celălalt, care consideră că specificul poporului rus ar fi acela care trebuie să conducă la adevărata omenie, în contrast cu celelalte specificuri ale popoarelor din lume.

Fichte încearcă să caracterizeze acest mod de reprezentare conţinut în esenţa dispoziţiei lăuntrice germane, în «Discurs pentru naţiunea germană», prin cuvintele: „Există popoare [Nota 77] care, menţinându-şi particularitatea pe care vor să o ştie venerată, acceptă particularităţile celorlalte popoare, admiţându-le fără a le invidia; dintre acestea fac parte fără îndoială şi germanii, şi această trăsătură a lor este atât de adânc întemeiată în întreaga lor viaţă trecută şi prezentă, încât foarte adesea ei sunt nedrepţi faţă de ei înşişi, pentru a fi echitabili faţă de străinii actuali, ca şi faţă de Antichitate. Există alte popoare, al căror specific nu le îngăduie niciodată libertatea de a se delimita de străini printr-o contemplare calmă şi rece, şi care de aceea consideră că este necesar să creadă că ar exista un singur mod de a dăinui ca om civilizat, iar acesta ar fi de fiecare dată cel pe care i-l oferă întâmplarea la un anumit moment temporar, şi că toţi ceilalţi oameni din lume

nu ar avea nici o altă determinare decât aceea de a deveni aşa cum sunt ei, şi că aceştia le-ar datora cea mai mare recunoştinţă dacă ei şi-ar da osteneala să-i modeleze ca atare. Între popoarele de primul tip are loc o formare a omului printr-o interacţiune înalt binefăcătoare a modelării şi educării reciproce, şi o întrepătrundere în cadrul căreia, prin buna voinţă a celuilalt, fiecare îşi păstrează totuşi identitatea de sine. Popoarele de tipul al doilea nu doresc să clădească ceva, pentru că ele nu vor să abordeze nimic în forma în care există, ele vor numai să distrugă cele existente, producând pretutindeni în afara lor locuri goale, în care pot repeta la nesfârşit doar propria lor configurare; chiar şi aparenta lor acceptare a moravurilor străine nu este decât condescendenţa educatorului faţă de învăţăcelul încă neformat, dar care promite mult; nici chiar staturile din era geologică trecută nu le plac, până nu le văd îmbrăcate cu veşmintele lor, şi dacă ar putea, le-ar trezi din morminte pentru a le educa în stilul lor." În felul acesta judecă Fichte anumite particularităţi naţionale, şi după această judecată urmează o afirmaţie care vrea să preia acestei judecăţi orice nuanţă a unei aroganţe naţionale proprii: „Rămână departe de mine cutezanţa de a acuza vreo naţiune existentă, în totalitate şi fără excepţie, de vreo astfel de limitare. Îngăduiţi-ne mai degrabă să acceptăm că şi în acest caz nu aceia care se scot în evidenţă sunt cei mai buni."

Aceste consideraţii nu doresc să răspundă la întrebarea: Cine a vrut acest război?, din aceeaşi dispoziţie sufletească pe care o au anumite personalităţi, ale căror ţări se află în război cu Europa Centrală. Ele doresc mai degrabă să lase să vorbească înseşi condiţiile evenimentelor. Cel care redactează aceste consideraţii s-a informat dacă ruşii au voit un război împotriva Europei Centrale. – Lui i se pare că cele prevăzute de Renan în anul

1870 conduc pe o cale mai sigură decât ceea ce se judecă în prezent sub impulsul pasiunilor. Lui i se pare că aceasta constituie o cale înspre singurul domeniu de judecată pe care poate păşi şi trebuie să păşească şi acela care îşi face reprezentări relativ la acest război în privinţa gândurilor inutile şi improprii, atunci când e să se decidă asupra destinelor popoarelor pe baza armelor, a sângelui şi a morţii.

Este sigur că forţele care au impulsionat acest război au putut coexista în timpul vieţii de pace, până când forţele de pace au slăbit atât de mult încât au devenit ineficiente. Iar cel care a suferit datorită acestui fapt se va strădui să creeze aceste forţe ce menţin pacea. Istoria arată că Germania s-a supus ani de-a rândul forţelor volitive ale acestei strădanii ce izvorau din Vest şi Est. Toate celelalte care se pot pune în privinţa forţelor impulsionante ale Franţei şi Rusiei în prezentul război au mai puţină valoare decât simpla realitate evidentă că aceste forţe impulsionante au fost suficient de adânc ancorate în voinţa celor două ţări, pentru a se împotrivi la tot ceea ce voia să le reţină. Cel care exprimă această realitate nu trebuie considerat cu necesitate ca făcând parte dintre acele personalităţi care – lucru uşor de înţeles în această perioadă – apreciază evenimentele dintr-o anumită adversitate sau simpatie faţă de un popor sau altul. Formarea de judecăţi în această privinţă nu trebuie să aibă nimic de a face cu lipsa de consideraţie, ura sau altele asemănătoare. Simpatia sau lipsa de simpatie, modul în care sunt apreciate prin sentiment aceste lucruri constituie cu totul altceva decât expunerea simplei realităţi. Şi nu are nimic de a face cu faptul că francezii sunt sau nu îndrăgiţi, sau că le apreciem sau nu spiritul, atunci când considerăm că avem motivul de a aprecia că impulsurile existente în

Franţa au fost implicate în prezentele relaţii de război. Ceea ce se poate spune în privinţa motivelor ce impulsionează popoarele poate fi ţinut departe de ceea ce se situează în sensul obişnuit în domeniul acuzării sau învinovăţirii.

Vom căuta zadarnic la germani asemenea motive care să fi condus la prezentul război, în mod asemănător acelora caracterizate de Soloviev la ruşi sau prevestite de Renan la francezi. Germanii au putut prevedea că acest război va fi dus cândva împotriva lor. Era sarcina lor să se înarmeze în acest sens. Iar ceea ce au făcut ei în vederea împlinirii acestei sarcini este denumit de către adversarii lor cultivarea militarismului.

Ceea ce au de făcut germanii prin propria lor voinţă şi pentru împlinirea sarcinilor puse de necesităţile istorice, le-ar fi fost posibil să împlinească şi fără acest război, dacă aceste sarcini ar fi fost la fel de binevenite pentru ceilalţi, pe cât erau de necesare pentru ei. Nu a depins câtuşi de puţin de germani modul în care au înţeles celelalte popoare împlinirea sarcinilor istorice a germanilor, care în timpurile mai noi s-au adăugat, pe tărâm cultural, celor existente anterior. Germanii puteau avea încredere doar în forţa care acţionează în ei, cea care conferă valoare realizărilor lor culturale materiale în măsura în care activitatea lor spirituală va fi preluată de alte popoare. Anume, dacă privim la maniera germană recunoaştem că în aceasta nu se află nimic care să-l fi făcut pe german să aducă pe lume activitatea pe care o are de împlinit în prezent, într-un alt mod decât s-a realizat pentru celelalte performanţe pur spirituale ale sale.

Nu este necesar ca germanul însuşi să facă încercarea de a caracteriza pentru omenire însemnătatea specificului spiritual german, şi a performanţelor sale spirituale. Dacă

vrea să înregistreze aprecieri în privinţa însemnătăţii pe care o au specificul şi performanţele spirituale germane pentru omenirea ne-germană, el poate căuta răspunsul în cadrul acestei omeniri ne-germane. Ne este îngăduit să ascultăm cuvintele unei personalităţi ce face parte dintre personalităţile conducătoare din ţinuturile de limbă engleză, anume cuvintele marelui orator al Americii, *Ralph Waldo Emerson* [Nota 78]. Acesta oferă, în consideraţiile sale asupra lui Goethe, o caracterizare a specificului spiritual german şi a performanţelor spirituale germane în raportul lor cu formarea lumii. El spune: „O anumită însuşire [Nota 79], pe care Goethe o are în comun cu întreaga sa naţiune, îl face să apară în ochii publicului francez şi al celui englez drept o manifestare de excepţie: anume faptul că la el totul se bazează numai pe adevărul lăuntric. În Anglia şi America se respectă talentul, şi omul este mulţumit atunci când el este activ conform convingerii sale pentru sau împotriva unui partid. În Franţa, omul este încântat atunci când vede gânduri strălucite, indiferent unde s-ar afla ele. Însă în toate aceste ţări, oamenii talentaţi scriu în măsura în care sunt capabili datorită dotării lor. Dacă ceea ce produc ei îl impresionează pe cititorul raţional şi nu conţine nimic împotriva bunului simţ, se consideră suficient în sine. Şi în felul acesta se petrec multe ore plăcute şi utile. Spiritul german nu are nici vivacitatea franceză, nici înţelegerea ascuţită pentru practică a englezilor, în fine, nici specificul american de a aborda situaţiile imprecise; tot ceea ce posedă el este o anumită probitate, care nu rămâne niciodată la manifestarea exterioară a lucrurilor, ci revine mereu la întrebarea principală: ‹Încotro se îndreaptă aceasta?›. Publicul german cere de la un scriitor ca el să se afle deasupra lucrurilor, şi să se exprime în mod simplu despre ele. Acolo

există o activitate spirituală: Ce reprezintă aceasta? Care este părerea omului? De unde? – de unde a luat el toate aceste gânduri?" Şi într-un alt loc al acestor consideraţii referitoare la Goethe, Emerson rosteşte cuvintele: „Seriozitatea profundă cu care îşi realizează studiile – Emerson are în vedere bărbaţii care urmează studiile în Germania –, le permite să înţeleagă oameni cu mult mai dotaţi decât ei înşişi. Din acest motiv, toate conceptele uzuale de diferenţiere din conversaţiile înalte, sunt de origine germană. În timp ce, de dragul perspicacităţii şi erudiţiei lor, evidenţiaţii englezi şi francezi îşi privesc studiul şi punctul de vedere cu o anumită superficialitate, iar caracterul lor personal nu se află într-o legătură prea profundă cu ceea ce au înţeles şi cu modul în care se exprimă asupra lui, Goethe, vârful şi conţinutul naţiunii germane nu vorbeşte pentru că are talent, ci adevărul îşi concentrează razele în sufletul său şi iradiază de acolo în afară. El este înţelept în gradul cel mai înalt, chiar dacă înţelepciunea sa este adesea voalată de talentul său. Oricât de admirabil este ceea ce spune el, el are mereu în vedere ceva mai mult. El are acea independenţă înspăimântătoare ce rezultă dintr-o relaţie directă cu adevărul. Poţi să-i asculţi sau nu cuvintele; realitatea rămâne aşa cum a descris-o el."

Mai adăugăm câteva gânduri ale lui Emerson, cărora le este desigur îngăduit să stea aici; căci doar le-a formulat un englez-american despre germani. „Germanii gândesc pentru Europa… Englezii văd numai cazul particular, şi nu ştiu să cuprindă omenirea ca întreg, în conformitate cu nişte legi superioare… Englezii nu presimt profunzimea spiritului german." Emerson putea şti ce influenţă poate avea activitatea spirituală germană asupra omenirii.

În frazele citate, Emerson vorbeşte despre „vivacitatea francezilor” şi despre „înţelegerea ascuţită pentru practică a englezilor”. Dacă ar fi să continuăm în sensul său aprecierile în privinţa ruşilor, probabil că am putea spune: Germanul nu are impulsul rusului de a căuta o forţă mistică în toate manifestările vieţii, chiar şi în cele practice, forţă prin care să se justifice.

Iar în relaţiile dintre spiritele acestor popoare se află ceva întru totul asemănător opoziţiilor din război, care sunt active în prezent. În motivele care i-au condus pe francezi la războiul cu Germania acţionează temperamentul lor, acţionează ceea ce are în vedere Emerson prin cuvântul vivacitate. În acest temperament zace puterea tainică ce se exprimă atât de efervescent în cuvintele lui Renan: „ură de moarte, pregătiri fără zăbavă, alianţă cu cine se nimereşte”. Faptul că Franţa a avut o armată aproape egală cu a Germaniei înainte de război, armată de o dată şi jumătate mai mare, dacă e să o raportăm procentual la populaţia sa, se datorează acestei puteri tainice peste care se trage ca un văl fraza relativ la „militarismul german”. – În voinţa de război a Rusiei acţionează credinţa mistică, chiar şi acolo unde ea nu îşi găseşte decât o expresie instinctivă. Pentru a putea caracteriza contrastele active dintre francezi şi ruşi pe de o parte, şi germani pe de altă parte, trebuie să observăm dispoziţiile lor sufleteşti. Opoziţia de război dintre englezi şi germani este, dimpotrivă, de aşa natură, încât germanii se văd opuşi numai unor motive „ascuţite pentru practică”. Idealul politicii engleze este, corespunzător naturii ţării, orientat înspre ţeluri absolut practice. Subliniem: corespunzător naturii ţării. Cât anume revelează locuitorii săi din această natură prin comportamentul lor, constituie un efect al acestei naturi, dar nu şi baza idealurilor politice

engleze. Activarea în sensul acestui ideal a dezvoltat la britanic obiceiul de a considera drept fir călăuzitor al acestei activări ceea ce corespunde intereselor vieţii personale. Existenţa unui asemenea fir conducător nu contrazice faptul ca el să se afirme în viaţa socială sub forma unor anumite reguli, care sunt respectate cu stricteţe, dacă e să existe o conduită de viaţă. Ea nu este contrazisă nici atunci când firul conducător, respectiv principiile călăuzitoare sunt considerate cu totul altceva decât sunt de fapt. Toate acestea sunt valabile doar pentru britanic, în măsura în care el este încadrat în viaţa idealurilor sale politice. Iar în felul acesta s-a creat opoziţia de război dintre Anglia şi Germania.

Pentru faptul că trebuie să vină cândva o vreme în care concepţia despre lume a fiinţei germane aplicată spiritualului se va afirma şi în domeniul sufletesc – desigur, numai printr-o luptă spirituală –, trebuind să fie cucerită faţă de ceea ce a apărut prin *Mill* [Nota 80], *Spencer* [Nota 81], pragmaticul *Schiller* [Nota 82], *Locke* [Nota 83], *Huxley* [Nota 84] şi alţi reprezentanţi ai naturii engleze; pentru aceasta, realitatea prezentului război poate constitui o avertizare. Însă aceasta nu are, în mod direct, nimic de a face cu războiul.

Goethe avea în vedere firul conducător caracterizat pentru idealul politic al Angliei atunci când, considerându-l pe Shakespeare printre spiritele care au exercitat asupra lui una dintre cele mai mari influenţe, a rostit cuvintele: „Însă în timp ce germanii [Nota 85] se chinuiesc cu rezolvarea problemelor filosofice, englezii, cu măreaţa lor raţiune practică, râd de noi şi cuceresc lumea. Oricine cunoaşte declamaţiile lor împotriva comerţului cu sclavi, şi în timp ce ei vor să ne dovedească ce fel de maxime umane stau la baza acestor procedee, se descoperă acum că

adevăratul lor motiv este un obiect real, fără de care se ştie că englezii nu acţionează niciodată, lucru pe care ar fi trebuit să-l ştim." – Despre Byron, care i-a devenit model pentru Euphorion, în partea a doua a lui Faust, Goethe spune: „Byron trebuie considerat ca om, ca englez, şi ca un mare talent. Însuşirile sale bune derivă cu precădere din faptul de a fi om; cele rele, din faptul că era englez… Toţi englezii sunt ca atare, fără o reflectare propriu-zisă. Risipirea lor şi spiritul lor partinic nu le îngăduie să ajungă la o formare liniştită. Dar ei sunt mari ca oameni practici."

Nici aceste aprecieri ale lui Goethe nu se referă la englezi ca atare, ci numai la ceea ce se revelează drept „esenţă comună a Angliei", atunci când această esenţă comună se manifestă ca purtătoare a idealurilor politice.

Idealul politic menţionat a dezvoltat obiceiul de a organiza un spaţiu pe cât posibil de mare al Pământului, în conformitate cu firul conducător caracterizat, spre folosinţa Angliei. Faţă de acest spaţiu, englezul apare ca o persoană care-şi organizează casa în modul cel mai acceptabil şi admisibil, obişnuindu-se totodată să-i împiedice şi pe vecini să întreprindă ceva care să facă locuirea în casă mai puţin plăcută decât ţi-o poţi dori.

Anglia credea că obiceiul de a trăi în felul acesta îi este ameninţat în continuare, datorită evoluţiei pe care Germania a considerat că este necesar să o parcurgă în ultima perioadă. De aceea este de înţeles faptul că ea nu voia să lase să se nască un conflict armat între Rusia şi Franţa pe de o parte, şi Germania şi Austria pe de altă parte, fără a face tot ceea ce putea contribui la înlăturarea coşmarului ameninţării, pe care i-l provoca activitatea culturală a Germaniei. Asta însemna însă ralierea la duşmanii germani. O „raţiune ascuţită pentru practică", pur politică, a calculat ce pericol poate lua naştere pentru

Anglia prin victoria Germaniei asupra Rusiei şi Franţei. Cu o indignare pur morală faţă de „încălcarea neutralităţii belgiene" [Nota 86], are acest calcul la fel de *puţin* de a face, pe cât de *mult* are el de a face cu „raţiunea ascuţită pentru practică" pe care o văd germanii declanşându-se în cercurile interesate ale Angliei atunci când intră pe teritoriul Belgiei.

Ce anume va aduce această direcţie de voinţă „ascuţită pentru practică" în unire cu alte forţe îndreptate împotriva Germaniei în decursul timpului, s-ar fi putu revela pentru simţirea germană, dacă s-ar fi pus întrebarea: Cum a acţionat idealul politic al Angliei atunci când o putere europeană a găsit că în conformitate cu raporturile istorice este necesar ca ea să-şi extindă activitatea asupra mării? Este suficient să privim ce au făcut în raport cu acest ideal politic Spania, Portugalia, Olanda şi Franţa, atunci când şi-au dezvoltat activitatea lor asupra mărilor? Şi ne-am putea aminti că acest ideal politic, mereu „ascuţit înspre practică", a ştiut să calculeze faptul că direcţiile de voinţă europene îndreptate împotriva ţărilor care desfăşurau o activitate pe mare, puteau ajunge într-un asemenea raport de forţe încât să se deschidă perspectiva ca Anglia să fie îndepărtată din această acţiune de către concurentele sale.

Ceea ce a simţit poporul Germaniei înaintea războiului faţă de situaţia europeană rezultă din observarea forţelor îndreptate din perimetrul înconjurător, asupra acestui popor. Din partea Anglia, era „idealul ascuţit înspre practică" al acestei ţări. Din partea Rusiei, direcţiile de voinţă ce se opuneau sarcinilor pe care şi le stabiliseră Germania şi Austro-Ungaria pentru Europa Centrală. Din partea Franţei, erau puterile populare, a căror esenţă nu putea fi resimţită de germani în alt mod decât acela pe care

l-a imprimat cândva Moltke în privinţa relaţiilor Franţei cu Germania, în următoarele cuvinte: „Napoleon a fost un fenomen trecător [Nota 87]. Franţa a rămas. Cu Franţa am avut de a face de secole, şi vom avea încă de a face secole de acum înainte… Tânăra generaţie din Franţa este crescută în credinţa că ar avea un drept sfânt asupra Rinului, ca şi misiunea de a face din el cu prima ocazie graniţa Franţei. Faptul ca Rinul să marcheze graniţa Franţei să devină o realitate, aceasta este tema viitorului Franţei."

Împotriva acestor trei direcţii de voinţă, necesitatea istorică a reunit Germania şi Austro-Ungaria într-o „Europă Centrală". Au existat întotdeauna oameni concrescuţi cu cultura în acest centru european, care au resimţit că acestui centru european îi vor fi puse sarcini ce i se vor revela ca fiind aduse spre rezolvare de popoarele acestui centru. Considerăm ca pe un reprezentant al unor astfel de oameni, o personalitate de mult timp decedată. Este vorba de un om care a purtat idealurile „Europei Centrale" adânc în sufletul său, unde le-a încălzit prin puterea lui Goethe, de la care şi-a preluat întreaga sa concepţie despre lume şi cele mai lăuntrice impulsuri ale vieţii sale. Îl am în vedere pe criticul literar şi linvistul austriac *Karl Julius Schröer* [Nota 88]. Un bărbat prea puţin cunoscut şi apreciat ca entitate şi importanţă, de către contemporanii săi. Cel care scrie aceste consideraţii îl socoteşte printre personalităţile cărora le datorează o infinită recunoştinţă. În cartea sa despre «Poezia germană», Schröer scrie în anul 1875, ca rezultat al sentimentelor produse în el de evenimentele din 1870-71 privind formarea unui ideal de Europă Centrală, următoarele cuvinte: „Noi, cei din Austria [Nota 89], ne vedem, în acest moment de răscruce, într-o situaţie particulară. Dacă printr-o mişcare liberă viaţa noastră

statală a înlăturat peretele despărţitor ce ne separa nu demult de Germania… şi avem acum la dispoziţie mijloacele de a lucra pentru o viaţă culturală comună, împreună cu ceilalţi germani, tocmai acum a intervenit situaţia de a nu putea participa la o mare întreprindere a poporului nostru… În viaţa spiritual germană nu s-ar putea forma un perete despărţitor datorită acestui fapt. Rădăcinile acestuia nu sunt de natură politică, ci cultural-istorică. Această unitate indestructibilă a vieţii spirituale germane… vrem să o menţinem dinaintea ochilor… căci în Reich-ul german dificila noastră sarcină culturală va fi cinstită şi apreciată, iar despre trecut nu ni se va imputa ceea ce ţine de destinul nostru, şi nu de vina noastră". Cu ce sentimente ar vorbi un asemenea suflet simţitor, dacă s-ar mai afla printre cei vii şi ar vedea cum austriecii îndeplinesc, în deplină unitate cu germanii, „o acţiune a poporului" german.

„Europa Centrală" a fost formată prin „destin"; sufletele care simt cu o participare raţională că fac parte din acest centru, lasă în seama spiritului istoriei calitatea de a judeca ceea ce a fost în trecut – este în prezent, şi va fi şi în viitor – „destinul, şi nu vina lor".

Iar cel care vrea să aprecieze înţelegerea pe care au găsit-o ideile acestei direcţii de voinţă comune a Europei Centrale, afară, în Ungaria, acela să citească voci ce se exprimă acolo, ca de exemplu în articolul despre «Naşterea alianţei defensive» de *Emerich von Halász* [Nota 90], din Caietele pentru «Tânăra Ungarie» din martie 1911. Acolo găsim cuvintele: „Dacă ne gândim la faptul că Andrássy s-a retras din conducerea afacerilor de mai mult de treizeci de ani, iar Bismarck de mai mult de douăzeci şi unu de ani, având încă deplină putere pentru această mare activitate pacifică, putere ce promite să existe încă vreme

îndelungată, atunci nu este nevoie să ne lăsăm pradă unui pesimism mohorât. Bismarck şi Andrássy au găsit, cu puteri unite, o impunătoare soluţie a problemei Europei Centrale, îndeplinind în felul acesta o operă civilizatoare care să sperăm că va supravieţui de-a lungul mai multor generaţii". „În istoria aliaţilor căutăm zadarnic alcătuirea unei concepţii de o asemenea anvergură şi o asemenea durată".

Atunci când direcţiile de voinţă caracterizate, împotriva Europei Centrale, s-au regăsit într-o presiune comună, a fost inevitabil ca această „presiune" să determine sentimentele ce s-au configurat în cadrul popoarelor Europei Centrale în privinţa mersului evenimentelor. Iar desfăşurarea evenimentelor din vara anului 1914 au găsit Europa într-o situaţie istorică în care forţele active în viaţa popoarelor au intervenit în aşa fel în mersul evenimentelor încât decizia în privinţa celor ce urmau să se întâmple a fost luată din domeniul judecăţii omeneşti obişnuite, şi adusă într-o ordine mai înaltă, o ordine prin intermediul căreia desfăşurarea mersului evoluţiei omenirii se face conform unei necesităţi istorice. Cel ce resimte esenţa unor astfel de momente cruciale pentru omenire îşi înalţă judecata din domeniul în care mai apar întrebări de tipul ce s-ar fi întâmplat dacă în acele clipe purtătoare de destin propunerea unei personalităţi sau alteia ar fi avut mai mult efect decât a fost cazul? Oamenii vieţuiesc în asemenea clipe de răscruce istorică anumite forţe în deciziile lor, pe care nu le pot aprecia în mod corect decât dacă năzuim – după cuvintele lui Emerson – să nu vedem numai „individualul", ci să cuprindem omenirea „ca întreg, în conformitate cu nişte legi superioare". Cum să ne fie îngăduit să judecăm după legile vieţii obişnuite deciziile unor oameni, decizii care nu

au putut fi luate dinlăuntrul acesor legi, pentru că în ele acţionează acel spirit ce poate fi întrezărit numai în *necesitatea istorică*? – Legile naturii aparţin ordinii naturii; deasupra acestora se află legile ce aparţin ordinii vieţii sociale umane obişnuite; iar deasupra acestora se află legile active spiritual ale *devenirii istorice*, care aparţin unei alte ordini, anume aceleia prin care oamenii şi popoarele îşi rezolvă sarcinile şi parcurg evoluţii aflate în afara domeniului vieţii sociale umane obişnuite.

Remarcă ulterioară: Gândurile anterioare conţin cele expuse de autorul lucrării în conferinţe ţinute înainte de intrarea în război a Italiei, în prezentul conflict dintre popoare. Din această cauză, devine inteligibil motivul pentru care în lucrare nu este nimic menţionat despre forţele care au devenit impulsuri ale voinţei de război îndreptate împotriva Europei Centrale din această direcţie. Este de sperat că o lucrare ce va apărea ulterior [Nota 91] va putea aduce completarea necesară în acest sens.

Berlin, 5 iulie 1915

UN ARTICOL PREMIAT ŞTIINŢIFIC ASUPRA ISTORIEI IZBUCNIRII RĂZBOIULUI [Nota 92]

Aprilie 1917

În cadrul literaturii referitoare la război, şi care a crescut la un nivel ce nu mai poate fi urmărit, ne este îngăduit să atribuim o valoare deosebită lucrării Dr. Jacob Ruchti «Despre istoria izbucnirii războiului în conformitate cu actele oficiale ale guvernului regal al Marii Britanii», premiată de către Seminarul de istorie a Universităţii din Berna. Pentru că el conţine o consideraţie pe care o caută istoricul atunci când vrea să-şi formeze o judecată în

privinţa raporturilor dintre realităţi pe baza regulilor stricte ale cercetării ştiinţific-istorice şi ale conştiinciozităţii ştiinţifice. Ceea ce se întreprinde în mod obişnuit în domeniul ştiinţific abia după un timp îndelungat după desfăşurarea evenimentelor în discuţie, este întreprins de Ruchti pentru evenimentele prezentului nemijlocit. După verificarea lucrării sale, trebuie să spunem că o apreciere favorabilă a conţinutului său, şi o evaluare favorabilă a rezultatelor sale nu pot fi formulate datorită punctului său de vedere referitor la cauzele războiului, pe care îl preia datorită apartenenţei sale la un anumit popor sau din motive asemănătoare, ci că la o asemenea apreciere favorabilă poate fi condus acela care este receptiv la dovezi ce pot fi obţinute pe cale ştiinţifică, datorită metodei ştiinţifice, obiective, satisfăcătoare a autorului.

În prezent, mulţi oameni sunt de părerea că o discutare a cauzelor războiului a devenit deja astăzi un lucru nerodnic. Însă această părere nu poate fi menţinută în faţa modului în care oamenii de stat şi reprezentanţii presei Antantei încearcă să convingă omenirea că în ciuda ofertei de pace a Puterilor centrale, ei sunt constrânşi să continue războiul. Printre motivele pe care le invocă, un rol deosebit de important este acela că începutul războiului ar dovedi că o convieţuire paşnică cu Puterile centrale nu poate fi obţinută decât printr-o victorie zdrobitoare a Antantei asupra acestor Puteri. Ruchti arată că această afirmaţie se bazează pe o legendă ireală, construită din partea Antantei, în privinţa afirmaţiilor din propriile sale documente, pentru a introduce în lume părerea pe care consideră că este bine să o introducă în privinţa începutului şi ţelului războiului. Desigur că cele prezentate de Ruhti drept rezultat al cercetărilor sale, au fost deja

expuse în cele mai diferite forme. Dar esenţialul scrierii sale constă în primul rând în prelucrarea ştiinţifică a realităţii factice, şi în al doilea rând în aceea că un apartenent al unui stat neutru îşi împărtăşeşte fără reţineri rezultatele cercetărilor, iar un seminar ştiinţific al acelui stat găseşte lucrarea atât de corespunzătoare cerinţelor ştiinţifice, încât o premiază. Ruchti rămâne, şi în privinţa stilului, cercetătorul ştiinţific care nu trece nicăieri de ceea ce îi oferă izvoarele, şi care prin stilul său atrage cu precizie atenţia, în locurile corespunzătoare, unde devine materialul faptic nesigur, fapt care implică reţinerea judecăţii obiective. El se sprijină aproape exclusiv pe documente engleze, şi foloseşte celelalte state numai pentru completarea expunerii unei fapte sau a alteia. Şi prin această metodă el ajunge la un rezultat ce poate fi cuprins în următoarele cuvinte: Afirmaţiile prin care oamenii de stat ai Antantei vor să convingă lumea, sunt recunoscute în documentele engleze drept opuse adevărului. Întreaga ţesătură a afirmaţiilor lui Grey [Nota 93] şi a tovarăşilor săi în privinţa străduniilor pentru pace, a conducătorilor de state ale Antantei, se dizolvă în faţa analizei ştiinţifice a lui Ruchti, devenind ceva care oferă numai aparenţa unor străduanii pentru pace, dar în realitate trebuia să ducă în mod sigur nu numai la războiul dintre Rusia şi Franţa pe de o parte, şi Germania şi Austria pe de altă parte, ci urma să situeze şi Anglia de partea primelor Puteri enumerate. Din aceste expuneri rezultă modul în care Sasanov [Nota 94] a făcut din controversa dintre Austria şi Serbia punctul de plecare al unui conflict european, şi cum Grey a făcut din capul locului, din acest punct rus de plecare, propriul său punct de vedere, organizând din el o aşa-numită străduanie pentru pace. Nu există nici cea mai mică mărturie în sensul că Grey ar fi

putut avea intenţia de a-şi organiza tratativele diplomatice în aşa fel încât Rusia să fi fost constrânsă să lase Austria să-şi soluţioneze singură conflictul cu Serbia. Deoarece Austria şi-a dat acordul în aşa fel încât prin măsurile sale de război împotriva Serbiei nu voia să obţină nimic altceva decât recunoaşterea deplină a ultimatumului său, iar acesta nu cerea nimic altceva decât un comportament adecvat al Serbiei faţă de statul austriac şi graniţele sale de până atunci, atunci nu ar fi existat vreun motiv de război pentru o altă Putere, dacă Grey ar fi oprit Rusia să se amestece în conflictul dintre Austria şi Serbia. Însă în felul acesta Anglia a devenit din capul locului aliata Rusiei şi adversara Puterilor centrale, iar Grey a iniţiat o politică care trebuia să ducă cu necesitate la război, în forma în care s-a realizat el atunci. Ceea ce a făcut Grey, anume faptul de a afirma că lui nu i-a reuşit să menţină pacea numai pentru că Germania nu a vrut-o, se dezvăluie drept neadevăr inacceptabil, tocmai pentru că prin accentuarea unui adevăr de la sine înţeles dar totodată lipsit de importanţă se încearcă inducerea lumii în eroare. Căci este absolut limpede, atât pentru Anglia – ba chiar şi pentru Franţa şi Rusia – că pacea ar fi fost mai bună decât războiul dacă acestora le-ar fi reuşit să minimalizeze pe cale diplomatică importanţa politică a Germaniei şi Austriei faţă de Antantă, şi să le aducă în situaţia de a se supune voinţei de putere a Antantei. Nu se pune problema dacă Grey a vrut pacea sau războiul, ci problema modului în care s-a raportat el, la începutul războiului, la pretenţiile acelor Puteri care au fost aliaţii Angliei în timpul războiului. Şi Ruchti dovedeşte că Grey s-a raportat în aşa fel, încât prin comportamentul său războiul a trebuit să intervină cu necesitate. Şi desigur că ne este îngăduit să adăugăm aici, la dovezile lui Ruchti faptul că Grey însuşi nu voia să împingă

ţările în război, însă că el este un om slab, care a fost împins de alţii în această direcţie. Însă aceasta nu modifică cu nimic judecarea istorică a faptelor sale. Ruchti a reuşit pe deplin să dovedească faptul că măsurile diplomatice ale lui Grey nu îi oferă nici cea mai mică justificare de a afirma că el ar fi făcut ceva pentru împiedicarea războiului. Istoricul elveţian reuşeşte să arate şi că omul de stat englez s-a comportat în cadrul tratativelor cu Germania în aşa fel încât, în încălcarea neutralităţii Belgiei a găsit un motiv de război, pe care l-ar fi putut evita dacă ar fi acceptat anumite propuneri ale Germaniei. Însă englezii aveau nevoie de acest motiv de război pentru a-l face acceptabil de către poporul lor, război care nu ar fi trebuit să aibă loc numai din cauza Serbiei şi a pretenţiilor Rusiei în legătură cu Europa. Şi pentru înşelarea poporului a fost nevoie de o falsificare, pe care Ruchti o dovedeşte ca fiind înscrisă în Cartea albă a Angliei. Prin falsificarea datelor dintr-un schimb de scrisori, pe care l-a efectuat Grey, urma să se arate poporului englez cum teritoriul iubitor de pace al Franţei a fost atacat prin surprindere de către germani. Prin falsificarea datelor s-a creat impresia că Germania ar fi atacat Franţa cu mult mai devreme decât s-a petrecut acest lucru în realitate. La aceasta se adaugă faptul că în discursul de război din 6 august 1914 Asquith [Nota 95], a trecut pur şi simplu sub tăcere anumite tratative hotărâtoare cu Germania, urmărind acelaşi rezultat de amăgire a poporului. Printr-o cântărire obiectivă a tuturor acestor realităţi, Ruchti formulează o judecată care îl îndreptăţeşte să prezinte aşa-numitele strădanii de pace ale oamenilor de stat englezi drept o legendă fără conţinut real, şi să indice chiar, la aceştia, forţele care au împins la război. În încheiere, el rosteşte următoarele cuvinte greutate: „Istoria nu poate fi falsificată la nesfârşit, legenda

nu rezistă în faţa cercetării ştiinţifice, ţesătura întunecată este adusă la lumină şi deşirată, chiar dacă a fost realizată atât de artistic şi de frumos". Dar deocamdată Antanta mai caută în această ţesătură întunecată un mijloc de a convinge lumea prin vorbe că întunecatul ei instrumentar de război constituie o necesitate a civilizaţiei şi a celei mai nobile omenii.

MEMORANDUMURILE DIN IULIE 1917

[Nota 96]

Primul memorandum

Purtătorii de cuvânt ai Antantei enumără printre motivele pentru care ei au trebuit să continue războiul, pe acela că a fost atacată prin surprindere. De aceea, ei afirmă că ar trebui să aducă Germania într-o situaţie atât de lipsită de putere, încât acesteia să-i fie luată de acum încolo posibilitatea de a exercita un atac prin surprindere. În această formă de acuzaţie morală împotriva Germaniei sunt cufundate în mod nebulos toate celelalte cauze ale acestui război.

Fără îndoială că în faţa acestei acuzaţii, Germania este transpusă cu necesitate în situaţia de a expune absolut sincer modul în care a fost împinsă ea în război. În locul declaraţiilor Germaniei, există, până acum, doar expuneri doctrinare despre cauzele războiului, care ne apar ca şi concluziile unui profesor care nu povesteşte ceea ce a văzut el, ci expune din documente ceea ce este menţionat acolo despre nişte evenimente îndepărtate. Şi aşa s-a procedat şi cu toate explicaţiile cancelarului Reichului german [Nota 97] despre procesele care au dus la izbucnirea războiului. Însă aceste expuneri nu ajung să facă o impresie, pentru că ele sunt pur şi simplu respinse, fie în

sensul că li se opune ceva nejustificat, sau ceva justificat într-o anumit măsură.

Dacă ar fi să rezumăm pur şi simplu faptele, ar rezulta următoarele:

1. Germania nu era pregătită, în vara anului 1914, să ia iniţiativa unui război.

2. Austro-Ungaria se afla de multă vreme transpusă în necesitatea de a întreprinde ceva prin care să contracareze micşorând pericolul ce o ameninţa din sud-est prin reunirea slavilor din sud, sub conducerea sârbilor din afara Austriei. Putem accepta liniştiţi că asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand [Nota 98] şi întreaga poveste a ultimatumului nu a fost decât un prilej pentru aceasta. Dacă acest prilej nu ar fi fost folosit, ar fi trebuit folosit un altul, cu următoarea ocazie. Austria nu ar fi putut rămâne Austria, dacă nu ar fi făcut ceva pentru siguranţa provinciilor sale din sud-est, sau dacă ar fi rezolvat problema slavă printr-o acţiune mărinimoasă. Însă politica austriacă se epuizase deja din 1879 într-o astfel de altă acţiune. Mai bine zis, ea s-a epuizat prin faptul că nu a reuşit să găsească acea altă acţiune. Anume, ea nu a reuşit să domine problema slavă. În măsura în care în problema începerii războiului intră în discuţie Austro-Ungaria – şi cu aceasta şi Germania, care şi-a implicat participarea pentru că nu o putea abandona în mod laş pe Austro-Ungaria fără să se teamă că peste câţiva ani va trebui să se opună singură Antantei, fără a o avea aliată pe Austria –, în această măsură trebuie recunoscut faptul că problema slavă este motivul naşterii acestui război. Aşadar „cealaltă acţiune" este soluţionarea internaţională a problemei slavilor. Iar aceasta este cerută de către Austria, şi nu de Rusia. Căci Rusia va putea arunca întotdeauna caracterul său fundamental slav, în balanţa soluţionării. Iar Austro-

Ungaria nu poate opune acestei greutăţi decât *eliberarea* slavilor din vest. Iar această eliberare se poate desfăşura numai din punctul de vedere al autonomizării tuturor acelor ramuri ale vieţii poporului care privesc existenţa naţională, cu tot ceea ce este legat de ea. Anume, nu trebuie să ne speriem de *libertatea deplină* în sensul autonomizării şi federalizării vieţii poporului. Această federalizare este prefigurată în viaţa landurilor federale germane, care constituie oarecum modelul prefigurat de istorie pentru ceea ce trebuie alcătuit în Europa Centrală până la o configurare liberă, pe deplin federală, a acelor raporturi de viaţă care îşi au impulsurile în om, deci nu sunt nemijlocit dependente de raporturile geografice, aşa cum sunt cele militar-politice, sau de oportunităţile geografice, aşa cum sunt cele economice. Configurarea acestor raporturi se va realiza în mod sănătos numai atunci când elementul naţional se naşte din libertate, şi nu libertatea din elementul naţional. Dacă se tinde spre cea dintâi în loc de cea din urmă, ne situăm pe terenul devenirii istorice. Dacă se tinde spre cea din urmă, se lucrează împotriva acestei deveniri, şi se pune baza unor noi conflicte şi războaie.

A cere conducătorilor de stat austrieci să renunţe din această cauză la ultimatumul faţă de Serbia, ar însemna să li se ceară să acţioneze împotriva intereselor ţării conduse de ei. Teoreticieni de orice nuanţă politică, ar putea ridica o asemenea pretenţie. Dar un om care ţine cont de realităţile existente, nu trebuie să ia în mod serios în considerare aşa ceva. Căci dacă slavii din sud ar fi obţinut ceea ce voiau conducătorii Serbiei, prin acţiunile slavilor din restul Austriei, Austria nu s-ar mai fi putut menţine în forma în care exista.

Putem să ne imaginăm foarte bine că într-un astfel de caz Austria ar fi ajuns să aibă altă formă. Poţi însă cere unui

om de stat austriac să aştepte resemnat o asemenea ieşire din situaţie? Am putea-o face numai dacă am fi de părerea că una dintre calităţile neapărat necesare ale unui om de stat austriac este aceea de a fi absolut pacifist, şi de a aştepta în mod fatalist împlinirea destinului. Deci pasul făcut de Austria în privinţa ultimatumului trebuie înţeles ca fiind făcut în alte condiţii decât aceasta.

3. Odată ce Austria a dat ultimatumul, era de aşteptat o altă succesiune a evenimentelor numai în cazul în care Rusia s-ar fi menţinut pasivă. De îndată ce Rusia a făcut un pas agresiv, războiul nu a mai putut fi oprit prin nimic.

4. Pe cât de adevărate sunt toate acestea, tot atât de adevărat este faptul că acela care a ţinut cont de realitate avea în Germania un sentiment nedefinit că dacă toate aceste conflicte vor ajunge într-un stadiu critic, va exista un război care nu poate fi evitat. Şi au existat persoane pline de responsabilitate care au fost de părerea că dacă va fi necesar, acest război trebuie purtat cu toată intensitatea. Însă purtarea unui război din proprie iniţiativă nu a fost intenţionat niciodată de către Germania, cel puţin de către o persoană care ia lucrurile în serios. Şi i se poate dovedi Antantei că nu avea nici cel mai mic motiv să creadă într-un război de atacare din partea Germaniei. Antanta poate fi constrânsă să recunoască faptul că ea avea credinţa că fără acest război Germania ar deveni atât de puternică, încât această putere ar deveni periculoasă pentru ţările reunite actualmente în Antanta. Însă aducerea unor asemenea dovezi politice trebuie făcută cu totul altfel decât s-a făcut până acum, căci cel puţin până acum nu a existat o expunere politică a dovezilor, ci numai impunerea politică a unor afirmaţii, pe care ceilalţi le pot găsi cu uşurinţă ca fiind brutale. Din partea puterilor Antantei, se credea că dacă lucrurile se continuă ca înainte, nu se va putea şti

unde va ajunge Germania, şi că de aceea trebuie purtat un război cu Germania. Germania se putea situa pe următorul punct de vedere: Noi nu avem nevoie de război, dar noi vom obţine fără război ceea ce statele Antantei nu ne lasă să devenim fără război; de aceea noi trebuie să fim pregătiţi pentru acest război, şi în cazul în care el este iminent să îl acceptăm în aşa fel, încât să nu putem ajunge la daune din cauza lui. Toate acestea sunt valabile şi în privinţa problemei sârbe, şi a Austriei. În anul 1914, Austria nu se mai putea descurca cu Serbia fără război, sau cel puţin aceasta a fost convingerea oamenilor săi de stat. Dar dacă Antanta ar fi găsit cu cale că Austro-Ungaria se poate descurca singură cu Serbia, atunci nu ar fi trebuit să se ajungă la un război general. Aşadar adevăratul motiv al războiului nu trebuie căutat la Puterile centrale, ci în faptul că antanta nu a voit să lase aceste Puteri centrale în situaţia în care se aflau acestea prin raporturile lor de forţă în 1914. În orice caz, dacă „cealaltă acţiune", menţionată mai sus, ar fi avut loc înainte de 1914, atunci sârbii nu ar fi dezvoltat o opoziţie internaţională împotriva Austro-Ungariei, şi atât ultimatumul cât şi amestecul Rusiei nu ar fi fost posibil. Iar dacă Rusia s-ar fi îndreptat împotriva Europei Centrale într-un moment temporal oarecare cu pure intenţii de cucerire, nu ar fi *putut-o* afla pe Anglia de partea sa. Şi pentru că până la război submarinul era o armă pură de război, iar America nu ar fi *putut* purta un război cu Puterile Europei Centrale neavând acest mijloc de luptă, în problema păcii ar fi fost implicată doar Anglia, în sensul menţionat.

5. Ceea ce trebuie împărtăşit lumii, sunt următoarele:

a) că Germania – în măsura în care se iau în considerare personalităţile care urmau să determine începerea războiului – a fost complet surprinsă de

evenimentele din iulie 1914, care nu au fost prevăzute de către nimeni. Această atitudine este valabilă în special în privinţa poziţiei Rusiei;

b) că în Germania personalitatea responsabilă de a lua decizii nu putea proceda altfel decât să presupună că în cazul în care Rusia atacă, va ataca şi Franţa;

c) că Germania şi-a pregătit ani de-a lungul, pentru această situaţie, războiul pe două fronturi, şi că nu a putut proceda altfel la precipitarea evenimentelor decât să le transpună în faptă, în cazul în care nu primea de la Puterile vestice o garanţie sigură a faptului că Franţa nu va ataca. Această garanţie putea veni numai din partea Angliei;

d) că în cazul în care Anglia ar fi oferit această garanţie, Germania ar fi abordat numai războiul împotriva Rusiei;

e) că diplomaţia germană a crezut că în urma relaţiilor pe care le-a înnodat în ultimii ani cu Anglia, Anglia va acţiona în sensul acordării unei asemenea garanţii;

f) că diplomaţia germană s-a înşelat pe deplin în privinţa politicii reprezentative a Angliei şi că sub impresia acestei înşelări a fost transpus în faptă marşul prin Belgia, la care s-ar fi renunţat dacă Anglia ar fi oferit garanţia indicată. Întreaga lume trebuie informată într-un mod fără echivoc de faptul că marşul prin Belgia a fost transpus în faptă abia după ce diplomaţia germană a fost surprinsă de declaraţia regelui Angliei, în sensul că se înşeală dacă aşteaptă o astfel de garanţie din partea Angliei. Şi este inexplicabil de ce guvernul german nu face ceea ce ar putea face fără îndoială, anume să dovedească că nu ar fi întreprins marşul prin Belgia dacă telegrama decisivă a regelui Angliei ar fi sunat altfel. De această turnură decisivă a depins într-adevăr întreg parcursul următor al

războiului, dar din partea Germaniei nu s-a făcut nimic pentru a aduce această realitate decisivă la cunoaşterea întregii lumi. Dacă s-ar cunoaşte într-adevăr această realitate, ar trebui să spunem că politica engleză, în punctele ei decisive, a fost judecată fals în Germania, dar nu se poate să nu recunoşti că Anglia a fost factorul decisiv în problema belgiană. O dificultate o constituie limbajul Germaniei, în special pentru Rusia, pentru că aceasta poate vedea în ea ceea ce datorează Angliei pentru acest război. Această dificultate poate fi anulată numai dacă s-ar reuşi să se arate Rusiei că dinspre partea englezilor se poate aştepta la mai puţină prietenie decât dinspre partea germanilor. Or acest lucru desigur că nu se poate petrece, dacă Germania nu purcede în această clipă să dezvolte în unire cu Austro-Ungaria o politică mărinimoasă, prin care să fie anulat programul lui Wilson [Nota 99], expus în lume fără cunoaşterea raporturilor europene.

S-ar părea că, din punct de vedere practic, nu ar avea nici o valoare să se vorbească astăzi despre cauzele războiului. Dar faţă de raporturile reale, acesta este lucrul cel mai nepractic ce se poate imagina. Căci în realitate, prin expunerile *ei* în privinţa cauzelor războiului, Antanta manipulează de multă vreme acest război. Situaţia care s-a creat se datorează circumstanţei că expunerile ei sunt crezute din motivul că Germania încă nu a contrazis-o într-un mod eficient. În timp ce Germania *putea* arăta că ea nu a contribuit cu nimic la izbucnirea războiului şi că a fost determinată să încalce neutralitatea Belgiei numai datorită atitudinii Angliei, expunerile oficiale ale Germaniei în această privinţă sunt de aşa natură încât nici un om care trăieşte în afara Germaniei nu se îndoieşte de faptul că în Germania nu a existat nici o osteneală în sensul de a împiedica izbucnirea războiului. Şi nu s-a făcut nimic prin

aceea că documentele au fost prezentate aşa cum se ştie. Căci această prezentare oferă oricui posibilitatea să se îndoiască, pe când expunerea nedenaturată a realităţilor ar trebui să dovedească într-adevăr nevinovăţia Germaniei. Cel care are înţelegere pentru astfel de lucruri, acela poate şti că discursul de genul celor expuse de oamenii plini de răspundere ai Germaniei nu sunt câtuşi de puţin înţelese de către sufletele oamenilor din ţările duşmane, sau chiar şi din cele neutre, şi de aceea sunt considerate doar drept voalări ale realităţii. Să spui că nu ajută la nimic să vorbeşti altfel despre ura duşmanului, ai dreptul numai atunci când şi faci încercarea de a vorbi într-adevăr altfel. Această ură nu trebuie luată pe câmpul de bătaie, pur şi simplu pentru că este naivă, căci această ură este doar o cortină a războiului, este numai o mască a acelora care vor sau trebuie să însoţească cu vorbăria lor inexprimabil de tristele evenimente, sau a acelora care caută, prin instigarea acestei uri, un mijloc activ de a obţine una sau alta. Războiul este purtat de către Franţa şi Rusia, din cauze arhicunoscute. Iar din partea Angliei el este exclusiv un război economic, iar ca război economic este un rezultat al tuturor celor care au fost pregătite de vreme foarte îndelungată în Anglia. A vorbi despre încercuirea datorată regelui Eduard [Nota 100] şi alte nimicuri asemănătoare, se raportează în realitate la fel cum am vorbi afirmând despre un băiat care fuge de lângă un ţăruş ce cade ulterior, spunând că băiatul a făcut ţăruşul să cadă pentru că l-a zgâlţâit, pe când în realitate ţăruşul era demult atât de putred, încât pentru a cădea avea nevoie de cel mai mic impuls din partea băiatului. Adevărul este că Anglia a înţeles de mulţi ani să practice o politică orientată în funcţie de raporturile reale existente în Europa, în sensul care i s-a părut favorabil *pentru ea*. Şi care a fost o

exploatare cu caracter ştiinţific a forţelor popoarelor şi statelor. Politica nu a avut nicăieri în afara Angliei un caracter întru totul obiectiv şi coerent. Să considerăm forţele populare ce activează în Balcani. Să adăugăm ceea ce s-a desfăşurat în Austria şi să privim apoi, din acest punct de vedere, care au fost formulele politice existente în cercurile iniţiate [Nota 101] din Anglia. Aceste formule erau de tipul: în Balcani se va întâmpla asta sau asta; în acest caz, Anglia va interveni în felul acesta. Şi evenimentele s-au desfăşurat în direcţia indicată, iar politica engleză s-a desfăşurat în paralel cu ele. Se puteau găsi în Anglia, încadrate în astfel de formule, fraze de genul următor: Imperiul rus, în forma sa actuală, va trebui să fie nimicit, pentru ca poporul rus să poată trăi. Iar acest popor este în aşa fel structurat în privinţa relaţiilor sale, încât acolo se vor putea efectua experimente socialiste, ceea ce nu este posibil în Europa Occidentală. Cel care urmăreşte politica Angliei poate vedea că ea a fost organizată în stil mare, în sensul de a întoarce în favoarea Angliei asemenea punct de vedere, ca şi multe altele. Şi a fost în profitul ei ca în Europa să se considere lucrurile numai din aceste puncte de vedere, ceea ce a dat posibilitatea obţinerii avantajelor sale diplomatice. Politica sa a lucrat mereu în sensul adevăratelor forţe populare şi de stat, iar strădania sa a fost de a pune la dispoziţia sa aceste forţe, şi ceea ce constituia avantajul său economic. Anglia a lucrat în favoarea sa. Desigur că şi celelalte state procedează la fel. Însă în afară de aceasta, Anglia a lucrat în direcţia celor ce se pot valorifica şi împlini datorită forţelor aflate în sine, pe când ceilalţi nu s-au lăsat implicaţi în observarea acestor forţe, ba chiar ar fi afişat un zâmbet de superioritate dacă li s-ar fi vorbit despre astfel de forţe. Întreaga structură de stat a Angliei este constituită pe o asemenea activitate cu

adevărat practică. Alte state vor putea dezvolta o asemenea artă statală ca aceea engleză, abia în momentul în care această taină a Angliei, pe care am menţionat-o, nu va mai fi o taină, ci bun comun al omenirii. Gândiţi-vă numai cât de naiv era punctul de vedere din care se credea că se poate rezolva pornind din Germania problema căii ferate de la Bagdad [Nota 102], abordându-se această problemă ca şi cum era necesară doar construcţia unei străzi, în privinţa amplasării căreia trebuie doar să te înţelegi cu vecinii. Sau, pentru a vorbi de ceva cu mult mai îndepărtat, oare cum se gândea Austria să-şi rezolve raportul faţă de statele balcanice, fără să aducă forţe în teritoriu, forţe care, privite din punctul de vedere al statelor şi popoarelor din Balcani, ar fi putut paraliza avantajele Angliei? Anglia nu a făcut numai una sau alta în anumite momente date, ci a dirijat forţele internaţionale în aşa fel încât în momentul potrivit acestea să concureze în favoarea *sa*. Or pentru a face acest lucru, trebuie mai întâi să *cunoşti* aceste forţe, şi în al doilea rând să dezvolţi ceea ce este în sensul lor. Aşadar, dacă ar fi procedat în sensul Angliei, Austro-Ungaria trebuia să împlinească la momentul potrivit o acţiune care să întoarcă forţele slave din sud în favoarea sa, iar Germania ar fi trebuit să întoarcă în favoarea sa, în sensul forţelor economice oportune, interesele referitoare la calea ferată din Bagdad, în loc ca primul conflict să fie deviat în apanajul rusesc, şi cu aceasta, pe linia ruso-engleză, iar cel de-al doilea pe linia engleză.

Războiul trebuie să ducă, în Europa Centrală, la a vedea cele existente în viaţa economică a popoarelor şi a statelor. Numai în felul acesta poate fi *constrânsă* Anglia să nu se mai raporteze la celelalte state printr-o diplomaţie îndelung reflectată, ci să ducă tratative de la egal la egal relativ la ceea ce trebuie întreprins între colectivităţile

umane europene. Fără îndeplinirea acestei condiţii, orice imitare a parlamentarismului englez în Europa Centrală nu este altceva decât un mijloc de auto-aruncare a prafului în ochi. Altfel, în Anglia, câţiva oameni vor găsi mereu mijloacele şi căile de a-şi împlini prin Parlament politica lor cu obiective reale, pe când acţiunile nemţilor şi ale austriecilor nu vor deveni mai inteligente dacă vor fi hotărâte, în loc de câţiva oameni de stat, de către o adunare de circa cinci sute de aleşi. Nu-mi imaginez că poate să existe o superstiţie mai nefericită decât aceea de a crede că se va produce o minune dacă la cele pe care le-am preluat de la englezi pentru că ne-au plăcut, vom adăuga ceea ce ni se impune de către ei drept şabloane democratice. Cu aceasta nu vreau să spun că Europa Centrală nu trebuie să parcurgă o evoluţie în sensul configuraţiei sale politice lăuntrice, ci numai că aceasta nu trebuie să fie o imitaţie a aşa-numitului democratism vest-european, pentru că ea trebuie să aducă exact ceea ce ar împiedica acest democratism datorită condiţiilor deosebite din Europa Centrală. Acest aşa-numit democratism este potrivit numai pentru a face din oamenii Europei Centrale o parte a dominaţiei mondiale englezo-americane, şi dacă am mai accepta şi aşa-numitele Organizaţii interstatale ale internaţionaliştilor prezenţi, am avea cea mai pură perspectivă, ca reprezentanţi ai Europei Centrale, să fim mereu învinşi la vot în cadrul acestor Organizaţii interstatale.

Se pune problema să arătăm, pornind de la viaţa Europei Centrale, impulsurile ce există într-adevăr aici, şi în privinţa cărora adversarii din vest, în momentul în care le vor fi arătate, vor realiza că se vor epuiza datorită acestora, în cazul în care continuă războiul. Împotriva pretenţiilor la putere, adversarii îşi pot coaliza *forţele lor*, şi

ei vor face acest lucru atâta timp cât se va rămâne la pretenţii. Împotriva unor *adevărate* forţe, ei vor pune în joc armele. Manifestelor aparent atât de eficiente ale lui Wilson trebuie să ie se opună ceea ce în Europa Centrală trebuie *într-adevăr* făcut pentru eliberarea vieţii popoarelor, deoarece cuvintele sale nu pot da nimic altceva decât dominaţia mondială anglo-americană. Acordul cu Rusia nu trebuie *căutat* printr-un program central-european corespunzător realităţii, căci acesta rezultă de la sine. Un asemenea program central-european nu trebuie să conţină ceea ce constituie problema *interioară* de stat, ci exclusiv ceea ce are de a face cu relaţiile exterioare. Dar desigur că în această privinţă lucrurile trebuie privite obiectiv, căci faptul că un om poate gândi bine, este fără îndoială o chestiune de organizaţia sa lăuntrică, dar faptul că el aplică această gândire bună în afară, într-o direcţie sau alta, *nu este* o chestiune lăuntrică.

De aceea, programele lui Wilson pot fi depăşite doar de către un program central-european real, ceea ce înseamnă un program care să nu exprime anumite valori de urmărit, ci care să fie o delimitare a ceea ce poate face Europa Centrală, întrucât aceasta are în sine puterea de a o face. În acest sens este necesar:

1. Să se înţeleagă faptul că obiectul unei reprezentări democratice a poporului îl pot forma numai problemele pur politice, militare şi poliţieneşti. Iar asta este posibil numai pe baza suportului constituit din punct de vedere istoric. Dacă acestea sunt reprezentate într-o adunare de deputaţi ai poporului, condusă de o funcţionărime răspunzătoare de această reprezentare populară, ele se vor dezvolta cu necesitate în mod *conservativ*. O dovadă exterioară în acest sens o constituie faptul că de la începutul războiului, chiar şi democraţia socială a devenit

conservatoare în aceste privinţe. Şi ea va deveni şi mai mult aşa, cu cât va fi mai mult constrânsă să gândească obiectiv prin faptul că în adunările de deputaţi populari, obiectul discuţiilor îl pot constitui doar problemele politice, militare şi poliţieneşti. În cadrul unei asemenea organizări se poate dezvolta şi individualismul german, cu sistemul său statal federal, care nu constituie o soluţie provizorie, ci este ceva conţinut în caracterul poporului german.

2. Toate problemele economice vor forma obiectul unui *Parlament economic* special. Dacă acesta este despovărat de orice caracter politic şi militar, el îşi va putea elabora problemele în modalitatea care le este adecvată, anume *în mod oportun*. Funcţionarii care administrează aceste probleme economice, în cadrul cărora se înscrie şi întreg sistemul legislativ vamal, este direct răspunzătoare în faţa acestor Parlamente economice.

3. Toate problemele juridice, pedagogice şi spirituale vor fi atribuite persoanelor, în libertate. În acest domeniu, statul deţine numai legislaţia poliţienească, nu şi iniţiativa. Cele ce sunt intenţionate aici, sunt doar aparent radicale. De fapt, de ele se poate împiedica numai acela care nu poate privi realitatea într-un mod nepărtinitor. Statul lasă în seama corporaţiilor populare şi profesionale organizarea şcolilor, a bisericilor ş.a.m.d., îngăduindu-le să-şi alcătuiască şcolile, bisericile şi să-şi numească judecătorii. Desigur că nu de la caz la caz, ci la un anumit interval de timp. La început, acestea vor trebui să fie limitate, datorită graniţelor teritoriale, totuşi ele poartă în sine posibilitatea de a compensa pe căi paşnice opoziţiile naţionale, ca şi alte opoziţii. Ele poartă în sine chiar posibilitatea de a crea ceva real, în locul judecătoriilor

statale nebuloase. Agitatorilor naţionali sau de alt tip li se vor anihila în felul acesta puterile. Nici un italian din Triest nu va găsi adepţi în acest oraş, atunci când oricine îşi poate desfăşura aici forţele naţionale, în ciuda faptului că din anumite motive oportuniste de la sine înţelese, interesele sale economice sunt transferate la Viena, şi în ciuda faptului că jandarmul său este plătit de la Viena.

Configuraţia politică a Europei se poate dezvolta pe baza unui conservatorism sănătos, care să nu ducă niciodată la o îmbucătăţire a Austriei, ci cel mult la o extindere a acesteia.

Domeniile economice se vor dezvolta într-un mod oportun sănătos, căci nimeni nu va voi să aibă vreodată o zonă economică în Triest în care să dea faliment din punct de vedere economic, dacă această zonă economică nu îl împiedică, din punct de vedere naţional, al Bisericii ş.a.m.d., să facă ceea ce intenţionează.

Problemele culturale vor fi eliberate de presiunea pe care o exercită asupra lor obiectivele economice şi politice, şi ele încetează la rândul lor să exercite vreo presiune asupra acestora. Toate aceste probleme culturale vor fi menţinute încontinuu într-o mobilitate sănătoasă.

Un fel de Senat, ales din trei corporaţii, cărora le revine rezolvarea problemelor politico-militare, economice şi juridico-pedagogice, va prevedea problemele comune, dintre care fac parte, de exemplu, şi finanţele.

Posibilitatea de împlinire a celor expuse aici nu va fi contestată de nimeni care gândeşte pornind de la adevăratele raporturi din Europa Centrală. Pentru că aici nu se cere deloc să se împlinească ceva, ci se arată numai ce vrea să se împlinească şi care se va împlini în clipa în care i se dă cale liberă.

Dacă se recunoaşte acest lucru, atunci devine limpede de ce avem acest război, şi de ce el este un război de opresiune a poporului german, şi, în sens mai larg, de oprimare a vieţii de sine-stătătoare a popoarelor din Europa Centrală, deşi se abordează sub falsul stindard al eliberării popoarelor. Dacă analizăm în amănunt programul lui Wilson, care, în forma sa cea mai recentă, provine din programele pretext ale Antantei, se ajunge la faptul că împlinirea sa nu ar însemna nimic altceva decât apusul libertăţii central-europene. Ceea ce nu-l împiedică pe Wilson să vorbească despre libertatea popoarelor, căci lumea nu se orientează după cuvinte, ci după realităţile ce rezultă din împlinirea acestor cuvinte. Europa Centrală are nevoie de o libertate reală, iar Wilson nu vorbeşte deloc despre o adevărată libertate. De fapt, întreaga lume vestică nu are nici cea mai mică idee referitoare la această libertate, necesară în Europa Centrală. Se vorbeşte despre libertatea popoarelor, şi nu se are în vedere prin aceasta o adevărată libertate a oamenilor, ci o libertate colectivă himerică a unor relaţii dintre oameni aşa cum s-au constituit ele în statele Europei de vest şi în America. Datorită relaţiilor speciale din Europa Centrală, această libertate colectivă nu poate rezulta din raporturile internaţionale, aşadar ea nu trebuie să fie niciodată obiectul unor convenţii internaţionale, în maniera în care poate sta la baza unei încheieri a păcii. În Europa Centrală, libertatea colectivă a popoarelor trebuie să rezulte din libertatea general-umană, şi ea va rezulta dacă prin schimbarea sferelor vitale care nu aparţin de viaţa pur politică, economică şi militară, se va crea cale liberă în acest sens. Este de la sine înţeles că împotriva unor asemenea departajări se vor ridica obiecţii de către acei oameni care au mereu în vedere numai ideile lor, şi nu

realităţile, aşa cum se întâmplă într-o carte recent apărută [Nota 103], anume «Ideea statului german» a lui Krieck, la pagina 167 ş.u.: „Ocazional, s-a manifestat cerinţa – printre alţii de E. von Hartmann – unor Parlamente economice, alături de reprezentanţele populare. Ideea se află în sensul evoluţiei economice şi sociale. Făcând abstracţie de faptul că o nouă roată mare introdusă în cadrul unei maşini ar amplifica stângăcia şi frecarea deja existentă în mecanism, ar fi imposibil de delimitat competenţa celor două Parlamente."

În cazul unui asemenea gând, ar trebui să vedem că trebuie să acceptăm faptul că el rezultă din raporturile reale ale evoluţiei, aşadar că trebuie împlinit, şi nu respins ceva ce trebuie împlinit *în sensul* evoluţiei, numai pentru că punerea sa în practică este considerată dificilă. Căci dacă ne oprim în faţa unor *asemenea greutăţi*, creăm complicaţii care se vor manifesta ulterior cu mai multă forţă. Şi, în fond, acest război, cu particularitatea ce îl caracterizează, nu este decât manifestarea greutăţilor a căror rezolvare a fost neglijată pe când mai era încă timpul ca ea să se facă pe alte căi, corecte.

Programul lui Wilson porneşte de la ideea de a face imposibilă în lume împlinirea a ceea ce este o sarcină justificată şi o condiţie a vieţii statelor Europei Centrale. Acestuia trebuie să i se opună cele ce trebuie să se întâmple în Europa dacă împlinirea lor nu este tulburată prin distrugerea cu forţa a vieţii din Europa Centrală. Trebuie să i se arate ceea ce numai Europa Centrală poate face, pe baza devenirii istorice de aici, atunci când nu se uneşte cu Antanta, care nu are nici un interes de a conduce Europa Centrală înspre evoluţia sa firească.

Aşa cum stau lucrurile astăzi, Germania şi Austria au de ales numai între trei variante:

1. Să aştepte în orice circumstanţe o victorie a armatelor lor, sperând că aceasta le va oferi posibilitatea să-şi poată împlini sarcina lor european-centrală.

2. Să încheie o pace cu Antanta pe baza programului actual a acesteia, îndreptându-se în felul acesta cu certitudine înspre propria lor distrugere.

3. Să spună ce anume consideră ele, în sensul adevăratelor raporturi, drept rezultat al păcii, şi să pună în felul acesta lumea – ca printr-o privirea limpede în raporturile şi voinţa Europei Centrale – în faţa posibilităţii de a lăsa popoarele să aleagă între un program realist, care să aducă oamenilor europeni adevărata libertate, şi cu aceasta, într-un mod absolut de la sine înţeles, libertatea popoarelor, sau un program de propagandă al Vestului şi al Americii, care vorbeşte despre libertate, dar în realitate aduce pentru întreaga Europă imposibilitatea continuării vieţii. Noi, cei din Europa Centrală, dăm adesea impresia că ne sfiim să spunem Vestului ceea ce trebuie să voim, pe când acest Vest ne copleşeşte cu împărtăşirea voinţei sale. Din această cauză, Vestul creează impresia că numai el vrea ceva pentru salvarea omenirii, şi că noi ne străduim doar să tulburăm aceste strădanii lăudabile ale sale prin tot felul de lucruri, cum ar fi militarismul, pe când, prin faptul că Vestul s-a organizat demult şi vrea să se organizeze şi mai bine, în sensul de a face din noi umbrele unor oameni, el este în realitate creatorul militarismului nostru. Desigur că astfel de lucruri şi altele asemănătoare au fost spuse adesea, şi nu se pune aici problema că au fost spuse de unul sau de altul, ci de faptul că ele trebuie să devină într-adevăr motivul conducător al acţiunilor central-europene, şi ca lumea să înveţe să recunoască faptul că nu are de aşteptat altceva de la Europa Centrală decât că ea *trebuie* să recurgă la arme atunci când ceilalţi o constrâng să facă

acest lucru. Ceea ce popoarele vestice numesc astăzi militarism german s-a dezvoltat de-a lungul unei evoluţii de secole, şi numai ele sunt cele care pot să deturneze sensul acestuia pentru Europa Centrală, şi nu Germania. Însă de Europa Centrală depinde ca ea să-şi expună voinţa pentru libertate în mod limpede, anume o voinţă ce nu poate fi clădită pe programe în stilul lui Wilson, ci pe realitatea existenţei omeneşti.

De aceea există un singur program de pace pentru Europa Centrală, şi acela este de a face ca lumea să afle că este posibilă încheierea unei păci imediate dacă Antanta va aşeza în locul programului său actual de pace nerealist, un program care să fie real, în sensul ca împlinirea lui să nu ducă la declinul, ci la posibilitatea continuării vieţii în Europa Centrală. Toate celelalte probleme, care pot deveni obiect al tratativelor pentru pace, se rezolvă dacă sunt abordate pe baza acestor premise. Pe baza oferită acum de către Antantă, bază preluată de Wilson, este imposibil de încheiat o pace. Dacă în locul acesteia nu se va pune altceva, atunci poporul german nu poate fi adus decât prin constrângere la acceptarea acestui program, iar desfăşurarea în continuare a istoriei europene va dovedi corectitudinea celor spuse aici, căci prin împlinirea programului lui Wilson popoarele europene se distrug. În Europa Centrală trebuie să avem în vedere, fără să ne facem iluzii, ceea ce cred de mulţi ani acele personalităţi care consideră din punctul lor de vedere ca fiind o lege a evoluţiei lumii faptul că viitorul evoluţiei aparţine rasei anglo-americane, care trebuie să preia moştenirea rasei latino-romane şi cultivarea slavismului. În cazul în care se va aplica această formulă politică mondială de către un englez sau un american care se cred iniţiaţi, se va observa în permanenţă că elementul german nu are nici un cuvânt

de spus privind ordinea lumii, din cauza neînsemnătăţii sale, sau, în problemele de politică mondială, că elementul roman nici nu trebuie luat în considerare, pentru că oricum se află pe calea de a muri, şi că elementul rus are acea importanţă care face din el un factor istoric educativ. O asemenea mărturie de credinţă ar putea fi apreciată drept insignifiantă, dacă ea ar trăi doar în capul unor oameni dedaţi fanteziilor şi utopiilor, numai că politica engleză foloseşte nenumărate căi pentru a face, practic, din acest program, conţinutul adevăratei sale politici mondiale, iar din punctul de vedere al Angliei prezenta coaliţie, în care se află actualmente, nici nu ar putea fi mai favorabilă decât este, dacă e vorba să se aplice acest program. Însă nu există nimic altceva pe care Europa Centrală să-l poată opune acestuia, decât un program care să-i elibereze cu adevărat pe oameni, şi care să poată deveni în fiecare clipă faptă atunci când voinţa omenească intră în joc pentru împlinirea lui. S-ar putea crede că pacea se va lăsa mult aşteptată, chiar dacă programul pe care îl avem în vedere aici va fi prezentat popoarelor europene, pentru că el nu poate fi împlinit în timpul războiului, şi, în plus, va fi denaturat de către popoarele Antantei în aşa fel, ca şi cum el ar fi expus de către conducătorii Europei Centrale numai spre amăgirea popoarelor, în timp ce după război se va instala din nou ceea ce conducătorii Antantei prezintă, anume că ele trebuie să „creeze lumea printr-un război, pentru libertatea şi drepturile popoarelor" din motive morale, ceea ce este înspăimântător. Însă cel care judecă situaţia mondială în mod corect în funcţie de realităţi şi nu după părerile sale preferenţiale, acela poate şti că tot ceea ce corespunde realităţii are o cu totul altă valoare de convingere decât ceea ce provine în mod absolut arbitrar. Şi putem aştepta liniştiţi, până când se va arăta – pentru

aceia care vor vedea într-adevăr lucrurile – că prin programul Europei Centrale popoarele Antantei pierd doar posibilitatea de a distruge Europa Centrală, dar din el nu izvorăşte ceva care să fie incompatibil cu vreun impuls vital adevărat al popoarelor Antantei. Atât timp cât ne situăm în domeniul strădaniilor mascate, este exclusă o înţelegere reală, dar de îndată ce dincolo de măşti se va arăta realitatea nu numai din punct de vedere militar, ci şi politic, se va configura o cu totul altă înfăţişare a prezentelor evenimente. Omenirea a învăţat să cunoască, prin armele Europei Centrale, şi în folosul acesteia, că în măsura în care este vorba de Europa Centrală voinţa politică reprezintă o carte cu şapte peceţi. De aceea, în fiecare zi lumea primeşte o descriere a unei imagini înspăimântătoare relativ la distrugerile îngrozitoare în această Europă Centrală. Iar lumii, lucrurile îi apar în aşa fel, ca şi cum Europa Centrală nu are decât de tăcut în faţa acestor imagini îngrozitoare, ceea ce desigur că lumii îi apare ca o acceptare a acestora.

Este de la sine înţeles că fiecare om îşi va face nenumărate gânduri în privinţa modului în care se vor împlini cele indicate mai sus, numai că aceste gânduri intră în considerare doar în cazul în care cele expuse aici ar fi gândite ca program, la împlinirea căruia ar fi solicitat fiecare om în parte, sau societatea în ansamblu. Însă el nu este gândit în aşa fel, căci ar intra în contradicţie cu sine însuşi dacă ar fi gândit astfel.

El este gândit ca expresie a celor pe care le vor înfăptui popoarele Europei Centrale, dacă guvernele acestora îşi vor stabili sarcina de a recunoaşte şi elibera puterile poporului. Ce anume se va petrece în fiecare caz în parte se arată, în cazul unor astfel de lucruri, întotdeauna atunci când se păşeşte pe calea înfăptuirii lor. Căci ele nu

sunt prescripţii ale celor ce urmează să se întâmple, ci prevederea a ceea ce se va întâmpla atunci când lucrurile sunt lăsate să evolueze pe traiectoria necesară propriei lor realităţi. Iar această realitate proprie impune, referitor la toate problemele religioase şi spiritul-culturale, de care aparţin şi cele naţionale, o administrare prin intermediul corporaţiilor, la care fiecare persoană să se afilieze prin voinţă proprie, şi care să fie administrate în Parlamente drept corporaţii, astfel încât Parlamentul să aibă întotdeauna de a face numai cu corporaţia respectivă, şi nu şi cu legătura dintre aceste corporaţii şi persoanele individuale. Iar o corporaţie nu are voie niciodată să aibă de a face cu o persoană care are aceleaşi puncte de vedere şi aparţine unei alte corporaţii. Astfel de corporaţii să fie preluate în cercul Parlamentului în momentul în care întrunesc un anumit număr de persoane. Până atunci, ele rămân obiectiv particular, care nu trebuie să se amestece în vreo autoritate sau reprezentanţă. Pentru acela pentru care este un măr acru faptul că fiind considerate din asemenea puncte de vedere toate problemele cultural-spirituale vor trebui să se lipsească pe viitor de privilegii, acela va trebui totuşi să muşte din acest măr, spre binele existenţei poporului său. În cazul continuării obiceiului acestor privilegieri, se va înţelege cu greu în multe cercuri că tocmai pe calea privilegierii profesiunilor spirituale trebuie să ne întoarcem la bunul şi vechiul, ba chiar străvechiul principiul al corporaţiilor libere, şi că o corporaţie urmează să-l facă pe un om destoinic în profesiunea sa; însă exercitarea profesiunii trebuie lăsată în seama concurenţei libere şi a opţiunii omeneşti-libere, şi nu rezolvată prin privilegieri. Acest lucru va fi înţeles cu greu de toţi aceia care afirmă cu drag că oamenii nu ar fi maturi într-o privinţă sau alta. În realitate, această obiecţie

nu va intra în considerare, deoarece cu excepţia profesiunilor libere necesare, asupra selectării solicitanţilor va decide corporaţia. La fel de puţin pot rezulta dificultăţi în domeniul politic şi cel economic, dificultăţi care să nu poată fi realmente îndepărtate, în cazul în care cele intenţionate se împlinesc. Iar modul în care, de exemplu, trebuie să se formeze instituţii pedagogice care să atingă, în liniile lor directoare, cele două direcţii reprezentate care nu sunt propriu-zis pedagogice, aceasta este problema senatului coordonator.

AL DOILEA MEMORANDUM

MEMORANDUMURILE DIN IULIE 1917
Al doilea memorandum (ultima variantă)

„Nici un popor nu trebuie constrâns să trăiască sub domnia altcuiva, căruia el i se opune. Posedarea de proprietăţi şi întoarcerea în raporturile de suveranitate valabile anterior este permisă numai ţărilor în care poporul însuşi cere, pentru asigurarea libertăţii sale, a bunăstării şi a fericii viitoare, schimbarea şi întoarcerea… Popoarele eliberate de pe întreg Pământul trebuie să se reunească într-o alianţă strânsă, într-un adevărat sentiment al comunităţii, care să poată oferi tuturor, prin unirea forţelor, pacea şi justeţea în relaţiile dintre popoare. Fraternitatea nu trebuie să mai rămână un cuvânt gol, ci trebuie să devină tot mai mult o noţiune recunoscută, care să se bazeze pe stânca realităţii.”

Aşa descrie domnul W. Wilson ceea ce urmează să devină realitate prin participarea Americii la acest război. Sunt cuvinte captivante, faţă de care se poate afirma că orice om raţional şi cu sentimente sănătoase ar trebui să

subscrie. Dacă ar fi fost redactate de un scriitor filantrop pentru consolidarea unui cerc de cititori, s-ar putea rămâne la recunoaşterea valorii lor de sine-stătătoare. S-ar putea avertiza cu gestul moralizatorului că acela care ar avea ceva de obiectat împotriva lor, nu poate fi prieten al progresului şi al libertăţii. Se pot auzi chiar şi astăzi voci care afirmă că acest război a adus următoarea învăţătură: Vor practica o politică superioară, conformă cu timpul, numai aceia care recunosc un astfel de ideal sau altele asemănătoare, şi-şi organizează acţiunile în funcţie de ele.

A vorbi despre „concepţii" şi despre faptul de a trebui să reprezinţi o anumită concepţie, deoarece crezi în ea, nu duce niciodată la o bază pentru acţiunea practică. În acest caz, util este doar să priveşti *realitatea* direct în ochi. Pentru cei care fac parte dintre statele Europei Centrale, nu poate să aibă nici o valoare o expunere despre justificarea „general-umană" a ţelurilor Antantei, şi anume una relativ la „frumuseţea" ei, ci numai cunoaşterea *adevăratelor* raporturi de forţe din viaţa popoarelor. De aceea, în cele ce urmează vom avea în vedere adevărata caracteristică a ţelurilor Antantei, fără a ţine cont de faptul că cele pe care le vom spune aici nu vor suna plăcut în urechile conducătorilor acesteia. Numai printr-o gândire astfel orientată se poate ajunge la impulsurile practice. Lucrurile vor fi formulate întru câtva caustic, pentru că, din motivele susmenţionate, aşa trebuie. Trebuie să subliniem accentuat în mod deosebit, că dispoziţiile sufleteşti existente în cazul acestei formulări, nu au de jucat nici un rol, ci numai observarea riguroasă a *realităţilor* din ultimele decenii. Faptul de a vedea ceea ce *vrea* Antanta, *trebuie* să fie baza pentru direcţiile conducătoare existente în Europa Centrală; pe când faptul de a te lăsa orbit de ceea ce spune ea duce pe cele mai rele căi greşite.

Este în orice caz o sarcină ingrată aceea de a fi constrâns să trebuiască să vorbeşti împotriva unor reprezentări care par să fi câştigat în gradul cel mai înalt raţiunea şi inima oamenilor. Şi care *par* în plus să fie rezultatul „adevăratei evoluţii istorice a omenirii, înspre cea mai nobilă democraţie". Şi, cu toate acestea, cele ce urmează trebuie clădite pe temelia faptului că o recunoaştere şi o acceptare a voinţei lui Wilson nu vor constitui un viciu logic numai pentru popoarele aparţinând Europei Centrale şi de Est, ci şi că în cadrul acestui război şi după terminarea lui, orice acţiune şi orice măsură vor trebui să fie în aşa fel, încât voinţa lui Wilson şi a Antantei să trebuiască să se anuleze de la sine în faţa calităţii şi rodniciei acestora.

În expresia pe care a dat-o domnul Wilson voinţei sale se amestecă în mod dubios, prin voalarea adevăratului lor chip, ţelurile de război ale Antantei. Avem de a face cu acestea din urmă de îndată ce ne preocupă cea dintâi. La o combatere conceptuală abilă a „programului" lui Wilson nu ne propunem să ajungem în aceste timpuri. În prezent nu contează atât de mult dezbaterile care să decidă cine are dreptate şi cine nu. Pe terenul pe care îl avem acum în vedere, are valoare numai ceea ce se desfăşoară într-adevăr, sau ceea ce poartă în sine germenul pentru această desfăşurare. Iar gândurile care sunt gândite şi rostite în Europa Centrală ca germeni pentru acţiunile de astăzi şi de mâine, au valoare numai dacă sunt concepute în acest sens.

Cuvintele lui Wilson nu sunt rostite de către un scriitor filantrop. Ele reprezintă drapelul faptelor pentru care se înarmează americanii, şi pe care le îndeplineşte Antanta deja de trei ani împotriva Europei Centrale. Realitatea este că Europa Centrală trebuie să lupte împotriva a ceea ce se află dincolo de aceste drapele, care

afirmă că lupta se poartă pentru salvarea omenirii şi eliberarea popoarelor. Antanta şi Wilson *spun* pentru ce pretind că luptă. Cuvintele lor au *atracţia reclamei*. Dar atracţia lor de reclamă devine tot mai îndoielnică. Există oameni în Europa Centrală care precis că nu vor voi să recunoască faptul că vorbesc ca şi Wilson, deşi ideile şi cuvintele lor sunt asemănătoare cu ale lui.

Acela care cunoaşte cauzele acestui război într-un sens mai adânc, nu poate proceda altfel decât să accentueze necesitatea ca programul Antantei şi al lui Wilson să fie respins în modul cel mai clar de către Europa Centrală, ca fiind nerealist. Pentru că perspectiva reală a acestui program – pe lângă orbirea sa morală – constă în aceea că el vrea să folosească instinctele popoarelor Europei Centrale şi Răsăritene pentru a aduce aceste popoare la dependenţă economică de anglo-americanism, printr-o luare prin surprindere politic-morală. Dependenţa spirituală nu ar fi atunci decât consecinţa reală necesară. Cel care ştie că în cercurile iniţiatice engleze se vorbea deja din secolul trecut despre „viitorul război mondial" ca despre un eveniment ce urmează să aducă rasei anglo-americane domnia asupra lumii, acela nu poate atribui o valoare deosebită faptului că actualii conducători ai popoarelor Antantei afirmă că au fost surprinşi de acest război, sau că au vrut să-l împiedice, chiar dacă aceste asigurări *ar trebui* să aibă o realitate subiectivă pentru aceia care le formulează momentan. Căci aceia care vorbeau despre „viitorul război mondial" ca despre un eveniment inevitabil, contau pe adevăratele forţe istorice populare din Europa. Ei luau în considerare instinctele popoarelor europene, şi în special al celui slav. Şi ei voiau să dirijeze şi *să folosească* în aşa fel idealurile acestor popoare slave, încât ele să fie puse în slujba egoismului

popular anglo-american. Ei au contat de asemenea pe decăderea romanităţii, pe ale cărui ruine voiau să se extindă. Ei ţineau aşadar cont de punctele de vedere istoric-populare generale, pe care voiau să le pună în slujba propriilor lor scopuri. Iar aceste scopuri – deşi acest lucru este negat cu tărie de către Antanta – conduc la intenţia distrugerii formaţiunilor statale central-europene.

Este corect să accentuăm cu luciditate că scopul conducătorilor Antantei este distrugerea Europei Centrale, căci numai *accentuarea* dezvăluirii acestui scop poate fi răspunsul la afirmaţiile atât de active ale Antantei; dar un răspuns care este întru câtva negativ pentru că vrea să combată ceea ce se afirmă din partea Antantei, este considerat ca neavând valoare. De aceea răspunsul nostru trebuie formulat într-o afirmaţie pozitivă, care să indice realităţile ce se opun Antantei de către Europa Centrală.

Numai cunoaşterea faptului că aşa stau lucrurile poate aduce Europei Centrale acele impulsuri care o pot scoate din haosul prezentului. Configuraţiile statale ale Europei Centrale nu se pot situa numai pe punctul de a face inactiv programul Antantei, prin luarea unor măsuri proprii. Acest program al Antantei se bazează pe trei premise, mai mult sau mai puţin exprimate. Acestea sunt:

1. Faptul că formaţiunile statale ale Europei Centrale constituite de-a lungul istoriei, nu pot fi recunoscute – din punctul de vedere al Antantei – drept cele cărora le revine sarcina să rezolve problemele popoarelor europene.

2. Faptul că aceste formaţiuni statale ale Europei Centrale nu trebuie să intre într-o relaţie de concurenţă cu statele anglo-americane, ci într-un raport de dependenţă faţă de acestea.

3. Şi că raporturile culturale (spirituale) din Europa Centrală şi de Est, trebuie configurate în sensul egoismului popoarelor anglo-american.

Numai acela care recunoaşte că de fapt aceasta este traducerea celor trei puncte formulate în limbajul lui Wilson şi al Antantei, şi pe care Wilson le-a comunicat în mesajul său către ruşi [Nota 104], numai acela vede despre ce anume este vorba.

S-ar putea ca, datorită caracterului constrictiv al situaţiei reale, să obţinem o pace în viitorul apropiat. Asta, poate în cazul în care Anglia va vedea că momentan nu se mai poate menţine dacă nu îşi dă acordul pentru încheierea războiului. Însă asta nu modifică nimic esenţial de partea anglo-americană. Dacă partea anglo-americană va considera că este posibil să continue războiul, atunci cele trei puncte de mai sus vor fi îmbrăcate în formula mesajelor wilsoniene: „Noi am tins mereu înspre acest ţel, şi dacă acum facem economie de sânge şi de bani, nu vom ajunge probabil niciodată la unitatea şi la forţa care sunt necesare în lupta pentru marele obiectiv al eliberării omenirii". Dacă puterile conducătoare ale Angliei vor fi obligate să pună capăt războiului în viitorul apropiat, atunci politica viitoare, care trebuie să fie orientată în continuare în sensul celor trei puncte de mai sus, va fi îmbrăcată în formula: „Pentru eliberarea omenirii, noi am vrut să jertfim şi sânge şi bani, şi am şi făcut-o într-o foarte mare măsură, pe când Puterile centrale au avut doar intenţia opusă. Împotriva acestora, noi am putut obţine deocamdată doar rezultate parţiale. Ţelul nostru rămâne intact în faţa ochilor noştri, pentru că el este însuşi ţelul omenirii."

Putem aborda într-adevăr cu maturitate realitatea acestor intenţii, numai dacă acţionăm practic în Europa Centrală cunoscând faptul că în vest dominaţia anglo-

americană este denumită „eliberare a omenirii" şi „democraţie". Şi pentru că ei vor să-şi impună dominaţia, creează aparenţa că vor într-adevăr să devină eliberatori ai omenirii.

Împotriva *urmărilor* acestei opere imense de orbire, împotriva urmărilor unui egoism rasial de la sine înţeles, îmbrăcat în haina unei moralităţi imposibile, poate fi eficientă doar realizarea deplinei realităţi a faptelor de către Europa Centrală. Şi această realitate este următoarea:

1. Prin atingerea scopurilor Antantei referitoare la formaţiunilor statale ale Europei Centrale, se pierde adevărata libertate europeană. Căci aceste formaţiuni statale *pot* înfăptui această libertate pentru că ea este conţinută în propriile lor interese, şi statele nu pot acţiona altfel decât urmărindu-şi interesele. Statele anglo-americane nu pot înfăptui această libertate a popoarelor pentru că, în măsura în care ea există, ea acţionează împotriva intereselor formaţiunilor statale anglo-americane, în măsura în care aceste interese sunt aşa cum se prezintă ele actualmente, şi aşa cum şi-au imprimat cu o necesitate obiectivă amprenta asupra acestui război. Statele anglo-americane trebuie să înţeleagă că ele trebuie să respecte interesele statelor Europei Centrale, alături de propriile lor interese, şi că ele trebuie să lase statelor Europei Centrale măsurile pentru îndeplinirea libertăţii popoarelor Europei Centrale, căci numai acestea pot vedea adevăratul lor interes statal în promovarea acestei libertăţi.

2. Din punctul de vedere al Europei Centrale, acest război este, înspre Est, un război între popoare, iar înspre Vest – împotriva Angliei şi Americii – un război economic. Războiul de revanşă împotriva Franţei a devenit posibil numai prin legătura strânsă dintre ideea de revanşă şi

interesele economice anglo-americane, cu idealurile populare ale popoarelor ruse şi slave, în general.

3. Eliberarea popoarelor este posibilă. Însă ea poate fi doar *rezultatul*, şi nu *baza* eliberării omenirii. Atunci când oamenii sunt liberi, prin ei se constituie popoarele.

Europa Centrală poate acţiona, dacă o vrea, în sensul acestor trei baze. Şi acţiunea *sa* va fi un program realist; ea va acţiona în acest sens, dacă vrea să opună un program obiectiv de eliberare a omenirii, programului Antantei şi al lui Wilson, care vorbeşte fără să aibă nici o cunoştinţă asupra forţelor popoarelor Europei Centrale despre ceva care nu există în lumea realităţilor obiective, ci numai în aspiraţiile egoismului de rasă anglo-american. Programul considerat corect pentru Europa Centrală nu este radical în sensul în care, în multe cercuri, se dă înapoi cu spaimă din faţa radicalismului. El este mai degrabă doar o expresie a realităţilor ce urmează să se împlinească în Europa Centrală prin propria lor forţă. Ele trebuie împlinite în deplină conştienţă, şi nu trebuie tăinuite, pentru că atunci, în ceaţa ţelurilor Antantei şi a lui Wilson ele ar tinde totuşi, prin propria lor natură, spre împlinirea lor, dar ar fi denaturate, devenind motiv şi pretext pentru acţiunile de război.

Adevărata lor împlinire nu va avea loc niciodată dacă ceea ce trebuie să vrea Europa Centrală va rămâne ascuns prin amestecul nefiresc dintre interesele politice, economice şi general-umane.

Căci relaţiile politice, dacă e să se dezvolte firesc, necesită un conservatorism sănătos, în sensul menţinerii şi extinderii formaţiunilor statale configurate de-a lungul istoriei. Împotriva acestui conservatorism, care este o condiţie vitală pentru Europa Centrală, se împotrivesc interesele economice şi cele general-umane numai în

măsura în care acestea au de suferit datorită amestecului cu relaţiile politice. Iar conservatorismul politic, atunci când este realizat în raport cu adevăratul său interes, nu oferă nici cel mai mic prilej de a fi dereglat prin amestecarea sa cu interesele economice şi general-umane în cercurile în care el este justificat. Atunci când acest amestec încetează, raporturile economice şi cele general-umane se conciliază cu conservatorismul politic, iar acesta se poate dezvolta liniştit, în conformitate cu propria sa natură.

Raporturile economice necesită, pentru creşterea lor, numai oportunismul care aduce în ele acea ordine care este în conformitate cu propria sa natură. El duce cu necesitate la conflicte atunci când măsurile economice se află într-un alt raport cu cerinţele politice şi general-umane decât acela care rezultă datorită legităţilor şi administrării ce le revin prin contextul de viaţă firesc, de la sine-înţeles pentru ele. Şi nu am în vedere numai conflictele din cadrul unui stat, ci preponderent pe acelea care se manifestă în exterior prin dificultăţi politice şi descărcări explozive de război.

Raporturile general-umane şi problemele legate de acestea ale libertăţii popoarelor necesită, ca bază a lor, în sensul prezentului şi viitorului, libertatea individuală a omului. În acest punct nu se va face un început pe baza unor concepţii obiective, atâta timp cât se crede că se poate vorbi despre o libertate sau o eliberare a popoarelor fără ca aceasta să fie clădită pe libertatea individuală a fiecărui om în parte, şi atâta timp cât nu se înţelege că de adevărata libertate individuală este legată cu necesitate şi eliberarea popoarelor, deoarece aceasta trebuie să se instaleze printr-un context firesc, ca o consecinţă a celei dintâi. Omul trebuie să îşi poată recunoaşte apartenenţa la un popor, la o comunitate religioasă, la acel context ce rezultă din

aspiraţiile sale general-umane, fără ca el să fie reţinut de la această apartenenţă datorită contextului politic sau economic impus de structura statală.

De aceea se pune problema de a vedea că *toate* formele structuri statale, ca devenire istorică, sunt capabile să realizeze eliberarea umană dacă ele sunt alcătuite în acest sens, prin propriile lor interese, iar aceasta este situaţia în sensul cel mai eminent tocmai la statele Europei Centrale. O configurare parlamentară a acestor state poate apărea drept necesară în ziua de astăzi pe motivul evoluţiei timpului şi a sentimentului naţional. Dar problemele ce trebuie ridicate acum în mod public în lume referitor la confuziile determinate de acest război se pot rezolva numai prin tripartiţia caracterizată anterior a structurii statale. Simpla introducere a Parlamentului nu modifică nimic în raporturile care au dus la haosul prezent. Despre acestea, popoarele vestice vorbesc atât de mult, pentru că ele nu înţeleg nimic din raporturile central-europene reale, şi se dăruiesc credinţei că ceea ce consideră a fi corect pentru interesele lor trebuie să fie un şablon pentru întreaga lume. Pentru Europa Centrală, chiar şi în cazul în care se vor introduce Parlamentele este necesar ca raporturile politice, economice şi general-umane să se dezvolte independent de legislaţie şi administraţie, sprijinindu-se astfel reciproc în loc să se încurce în efectele lor, descărcându-se în situaţii conflictuale. Europa Centrală şi lumea întreagă se eliberează de asemenea situaţii conflictuale numai dacă evită această dereglare reciprocă indicată ale celor trei forme ale vieţii omeneşti, prin introducerea structurilor statale tripartite. Ţelurile Antantei şi ţelurile propuse de Wilson nu se pot compara cu forţa dovedită a Europei Centrale în privinţa a ceea ce poate face doar ea singură, şi pe care nimeni altceva nu o

poate îndeplini. Eliberarea omenirii, şi prin aceasta şi a popoarelor, sunt prezentate în faţa lumii drept o parte necesară a instinctelor central-europene şi a celor populare, atunci când ele sunt aruncate în întâmplările prezentului, aşa cum am arătat aici, drept impulsuri ce garantează realitatea.

Cele pe care le expunem aici nu trebuie concepute drept program utopic, pentru că ele nu reprezintă un drept istoric şi nici structuri juridice. Pentru cel care le consideră cu exactitate, ele reprezintă ceva ce poate creşte prin deplina luare în considerare a tuturor justificărilor istorice şi a recunoaşterii raporturilor reale, fără nici o născocire rezultată din actualele structuri statale. De aceea este de le sine înţeles că cele expuse aici conţin şi considerarea detaliilor. Iar o asemenea considerare a detaliilor rezultă abia prin considerarea impulsurilor cu adevărat practice. Numai un utopist poate născoci detaliile, astfel încât reprezentările sale, provenite dintr-o gândire abstractă, să nu fie executabile. Cele pe care le expunem aici pot apărea numai în liniile lor directoare generale. Iar aceste lini directoare nu sunt născocite, ci ele sunt observate prin raporturile vitale central-europene. Acest lucru garantează faptul că ele se vor confirma atunci când vor fi puse în practică în calitatea lor de linii directoare. Cele despre care vorbim aici există deja întru câtva ca necesităţi vitale. Este vorba numai de a sluji aceste interese vitale. Şi de aceea nu este nevoie să intrăm acum în amănunte, pentru că acestea reprezintă o problemă interioară a statelor Europei Centrale. În acest moment, este necesar să prezentăm în faţa lumii numai acele lucruri care au importanţă *pentru exterior*. Se pune problema să prezentăm impulsurile din viaţa Europei Centrale, anume acele impulsuri care sunt cu adevărat conţinute în ea, şi să le prezentăm în aşa fel încât

adversarii vestici să vadă că în cazul unei continuări a războiului se vor afla cu necesitate în faţa acestor impulsuri indestructibile. În felul acesta conducătorilor Antantei li se opune ceva, şi nu doar li se prezintă, ceva ce nu le-a fost opus până în prezent şi pe care nu îl pot constrânge să se manifeste prin nici un program de război provenit din partea lor. Un asemenea limbaj expus în faţa lumii cum este cel pe care îl avem în vedere aici, şi care poartă în sine germenul realităţii, trebuie să aibă consecinţe. Acordul cu Rusia nu trebuie căutat pentru moment în privinţa celor indicate, pentru că acest acord va rezulta de la sine prin aplicarea lucrurilor. Iar înţelegerea faptului că un asemenea rezultat trebuie să intervină, va determina impulsuri în conducătorii Rusiei, impulsuri care pot avea numai rezultate favorabile. Trebuie luat mereu în considerare, la toate acestea, că cele indicate nu reprezintă probleme statale interioare, ci trebuie văzut ce semnificaţie au ele ca manifestare în exterior în cadrul prezentului conflict mondial, în privinţa încheierii acestuia, anume în războiul politic desfăşurat prin manifestele prezentate de conducătorii Antantei şi de Wilson. Interiorul este luat în acest caz în considerare într-un sens asemănător modului în care efectele gândirii unui om sunt o realitate pentru un altul, în ciuda faptului că modul în care el gândeşte constituie doar o problemă lăuntrică a organizaţiei sale. Căci este necesar ca un om să dezbată cu un altul doar *efectele* gândirii sale, şi nu şi constituţia sa lăuntrică.

Ceea ce paralizează forţele puterilor occidentale este faptul de a recunoaşte şi accepta separarea elementelor politic, economic şi general-uman în legislaţie, administraţie şi structura socială ca ţel al străduaniei Europei Centrale. Acest fapt le constrânge să-şi alcătuiască *pe lângă* puterile Europei Centrale şi a puterilor estice

aliate cu acestea, un raport în care puterile occidentale se limitează la a realiza în domeniul instinctelor populare structura potrivită *lor* (ca formaţiuni statale), şi să lase popoarele Europei Răsăritene să manifeste ceea ce le este comun, în sensul adevăratei eliberări a omului, şi înlăuntrul spaţiului firesc ce le revine, fără a le împiedica să o facă, aşa cum s-a întâmplat la începutul acestui război, căci acum ele cred că pot doar să-şi impună voinţa *lor* ca determinantă în conflictele mondiale.

Se pune în primul rând problema de a înţelege cât de altfel se desfăşoară raporturile dintre state şi popoare, şi chiar şi dintre oameni individuali, dacă la baza acestor raporturi se află acţiunea în exterior ce rezultă din separarea celor trei factori vitali, decât atunci când în această acţiune exterioară se amestecă acele conflicte ce rezultă din împletirea celor trei factori. În viitor, istoria premergătoare acestui război va trebui să descrie modul în care a apărut războiul prin nefericita dereglare reciprocă a celor trei sectoare vitale în raporturile interstatale.

În cazul separării lor, în exterior acţionează forţa unui cerc vital, în sensul armonizării celorlalte; şi în special forţa intereselor economice atenuează şi echilibrează conflictele care iau naştere pe teren politic, iar cercurile de interesele general-umane îşi pot dezvolta forţa lor care uneşte popoarele, în timp ce tocmai această forţă este împinsă într-o deplină ineficienţă dacă e să apară în exterior, încărcată cu balastul conflictelor politice şi economice. În nici o altă privinţă nu au existat iluzii mai mari, în ultima vreme, decât asupra acestui ultim punct. Nu s-a văzut faptul că raporturile general-umane îşi pot dezvolta adevărata lor forţă în exterior numai atunci când sunt clădite în interior pe baza corporaţiilor libere. Atunci ele acţionează în corelaţie cu interesele economice în aşa

fel, încât prin urmărirea efectelor acestora ele se dezvoltă firesc în devenirea vie, cea căreia vrea să i se ofere o existenţă viitoare dubioasă prin crearea unor organizaţii suprastatale utopice: instanţe de judecată internaţională utopice, o „alianţă internaţională a popoarelor" wilsoniană, ş.a.m.d., care nu pot duce la nimic altceva decât la o covârşire continuă a Europei Centrale datorită majorităţii celorlalte state. Asemenea lucruri suferă de greşeala de care suferă tot ceea ce este impus printr-o abstractizare dorită a realităţii, pe când prin cele pe care le intenţionăm şi le-am expus aici se creează cale liberă evoluţiei, ce tinde spre împlinirea ei pornind din realitatea însăşi, şi care de aceea poate fi şi împlinită.

Cele ce urmează sunt ca în primul Memorandum, de la: „Dacă se recunoaşte acest lucru…", „...îi apare ca o acceptare a acestora". Cel de-al doilea Memorandum se încheie în felul următor:

…Este de la sine înţeles că în faţa celor expuse aici se vor ridica nenumărate obiecţii. Însă aceste obiecţii ar intra în considerare numai dacă cele prezente ar fi imaginate drept un program la a cărui împlinire ar trebui să participe un singur om sau o societate. Dar ele nu sunt concepute în această manieră, căci dacă ar fi concepute astfel, ar intra singure în contradicţie. Ele sunt concepute ca expresie a ceea ce vor face popoarele Europei Centrale în cazul în care conducerile lor îşi vor pune sarcina de a recunoaşte şi elibera puterile populare. Ceea ce se petrece în cazul individual se arată la astfel de lucruri atunci când ele se află pe calea împlinirii lor. Căci ele nu reprezintă prescripţia a ceva ce trebuie să se întâmple, ci anticiparea a ceea se va întâmpla dacă lucrurile sunt lăsate să meargă pe calea cerută de propria lor realitate. Şi această realitate proprie prescrie, în privinţa tuturor problemelor religioase

şi spiritual-culturale, dintre care face parte şi cea naţională, administrarea prin corporaţii, la care persoanele individuale să adere din proprie voinţă, şi la administrarea acestor corporaţii prin Parlamente, astfel încât Parlamentul să nu aibă de a face decât cu corporaţia respectivă, şi niciodată cu legătura dintre corporaţie şi persoanele individuală. Şi niciodată o corporaţie nu trebuie să aibă de a face cu o persoană care să facă parte dintr-o altă corporaţie, având acelaşi punct de vedere. Astfel de corporaţii sunt preluate în cercul parlamentar atunci când reunesc un anumit număr de persoane. Până atunci, ele rămân sector privat, în care nu trebuie să se amestece nici o autoritate sau reprezentanţă. Aceea pentru care acest mod de a aborda lucrurile constituie un măr acru, pentru că vor trebui să renunţe, datorită acestor puncte de vedere, pe viitor, la privilegiul tuturor problemelor spiritual-culturale, vor trebui să muşte din acest măr acru spre binele existenţei poporului. Prin obişnuirea tot mai avansată cu această privilegiere, se va înţelege cu greu în cercurile largi că pe alea privilegierii profesiunilor spirituale trebuie să ne întoarcem la străvechiul principiu bun al corporaţiilor libere, şi că o corporaţie trebuie să-l facă pe om destoinic în profesiunea sa, dacă exercitarea profesiunii nu trebuie să fie privilegiată, ci ea trebuie lăsată în seama concurenţei libere şi a alegerii omeneşti; or tocmai aceste lucruri vor fi greu de înţeles pentru aceia care vorbesc cu drag despre faptul că oameni nu sunt maturi într-o privinţă sau alta. În realitate, această obiecţie nu se ia în considerare, deoarece cu excepţia profesiilor libere cu necesitate, corporaţia va decide în privinţa alegerii solicitanţilor.

La fel de puţin pot apărea dificultăţi în privinţa elementelor politice şi economice, dificultăţi care să nu

poată fi realmente îndepărtate în cazul în care se împlinesc cele intenţionate. De exemplu modul în care trebuie înfiinţate instituţii pedagogice care să atingă în liniile lor conducătoare cele două reprezentanţe ce nu conţin în sine pedagogia propriu-zisă, aceasta este o problemă a Senatului supraordonat.

Toate organizările individuale la modul la care sunt gândite aici pot fi obţinute prin *desăvârşirea* factorilor istorici daţi, care nu trebuie înlăturaţi sau înlocuiţi în mod radical prin alţii, în nici o ţară a Europei centrale. În ceea ce există se pot găsi pretutindeni puncte care, urmărite în direcţia indicată, duc la eliberarea popoarelor pe baza eliberării oamenilor. Faptul de „a dovedi" aici că cele spuse sunt „corecte" este absurd, căci corectitudinea lor trebuie să rezulte din realitatea împlinirii lor. Şi primul pas spre împlinire ar fi recunoaşterea acestor impulsuri de pe poziţia autorităţilor. Nimeni nu trebuie să se teamă de faptul că această recunoaştere deschisă nu va avea un efect favorabil imens pentru statele europene. Se poate aştepta în linişte ceea ce vor *face* conducătorii Antantei (nu ceea ce vor spune) atunci când li se va opune această declaraţie publică. Căci de ea *trebuie* să ţină cont în alt mod decât de cele de care au ţinut cont până acum, provenind din Europa Centrală. Până acum au trebuit să ţină cont doar de efectele armelor Europei Centrale; acum *trebuie* să ţină cont şi de *voinţa politică* a acesteia.

Cel care gândeşte cele indicate aici într-un sens cu adevărat practic, ceea ce înseamnă în acord cu raporturile reale, acela va putea afla că prin acestea a fost creată o bază pe care se pot rezolva chiar şi probleme complicate, cum este cea a limbii în imperiul austro-ungar [Nota 105] – inclusiv limba de stat şi limbajul uzual – ca şi problema coloniilor germane. Căci prin cele gândite aici se va evita

greşeala care s-a făcut până acum mereu, anume de a aborda rezolvarea unei probleme înainte de acrea fundamentele reale pe care poate fi clădită rezolvarea. Căci până acum s-a procedat mereu la clădirea primului etaj al unei construcţii, fără a realiza în prealabil parterul. Iar acest parter este, pentru statele Europei Centrale, recunoaşterea structurii lor fireşti necesare, în reprezentanţele şi administraţia conservativă istorico-politic, separat de organizaţia economic-oportunistă şi de elementele spiritual-culturale. Abia dacă ne situăm temeinic pe acest teren vom putea vorbi *pe această bază* despre parlamentarism, democraţie şi cele asemănătoare. Căci aceste lucruri nu devin în sine altceva dacă sunt expresia unei legături imposibile pe o durată mai mare în cadrul Europei Centrale între elementele politic, economic şi spiritual-cultural, sau expresia separării lor fireşti. – Şi tocmai în efectul pe care îl va produce asupra conducătorilor Antantei o mărturie publică în acest sens, s-ar putea vedea că prin această mărturie ne situăm pe terenul real al faptelor.

De împlinirea celor expuse aici nu trebuie să se îndoiască nimeni dintre aceia care gândesc pornind de la adevăratele raporturi existente în Europa Centrală. Căci aici nu se solicită nimic în sensul unui „program", ci se rată doar ce se va împlini în clipa în care i se oferă cale liberă în acest sens.

Dacă în locul formulei de pace promovată de Antantă şi de Wilson ar apărea ceea ce constituie *esenţa* fără mască a acestei formule, ar rezulta următoarele: „Noi, anglo-americanii vrem ca lumea să devină aşa cum ne-o dorim *noi*. Iar Europa Centrală trebuie să se alinieze la această dorinţă a noastră. Această formulă de pace lipsită de mască arată că Europa Centrală trebuie să intre în război. Dacă ar

învinge Antanta, dezvoltarea Europei Centrale ar fi anulată. Dacă Europa Centrală adaugă la invincibilitatea armelor sale ca ofertă de pace adresată lumii intenţia necondiţionată de a împlini ceea ce în Europa poate fi împlinit numai de Europa Centrală, anume *eliberarea popoarelor prin eliberarea oamenilor*, atunci Europa Centrală poate opune vorbăriei despre „dreptul şi libertatea popoarelor" cuvintele adevărate, pline de un conţinut real: „Noi luptăm pentru *dreptul nostru şi libertatea noastră*, şi împlinirea acestor bunuri omeneşti pe care nu putem să acceptăm şi nu voim să ne fie luate nu împiedică, prin propria lor esenţă, nici un alt drept real şi nici libertatea reală a altora. Căci ceea ce vrem noi să devenim va purta în sine chezăşia *acestora*. Dacă voi, popoarele occidentale, vă puteţi înţelege cu noi pe această bază, iar voi, popoarele estice, puteţi vedea că noi nu vrem altceva decât voi înşivă atunci când vă înţelegeţi cu adevărat, în acest caz pacea este posibilă şi mâine".

Al doilea memorandum, prima variantă din 22 iulie 1917

Începutul concordă cu cea de-a doua variantă tipărită anterior, numai că punctul 2 apar doar în cea de-a doua variantă. Sfârşitul primei variante este următorul:

Dacă vrea, Europa Centrală poate acţiona în sensul acestor trei baze, şi acţiunea sa va fi un program conform cu realitatea. Ea va acţiona astfel dacă va opune un program obiectiv de eliberare a omenirii, programului orbitor al Antantei şi al lui Wilson. Un asemenea program nu este radical în sensul în care se produce teama în faţa radicalismului în anumite cercuri. El constituie mai degrabă o expresie a realităţilor, care vor să se împlinească

prin propria lor forţă în Europa Centrală. Ele trebuie împlinite cu de plină conştienţă, şi nu trebuie tăinuite, pentru ca în ceaţa ţelurilor Antantei şi ale lui Wilson să tindă totuşi prin propria lor natură la împlinirea lor, şi fiind astfel corupte.

Împlinirea lor nu va avea loc niciodată, dacă cele pe care trebuie să le dea Europa Centrală rămân ascunse prin amestecul nefiresc dintre interesele politice, economice şi general-umane ale omenirii.

Căci raporturile politice necesită, dacă e să prospere, *conservatorismul* în sensul menţinerii şi clădirii formaţiunilor statale devenite istoric. Acestui conservatorism i se opun interesele economice şi cele general-umane numai în măsura în care acestea au de suferit din cauza lui. Dacă această suferinţă încetează, ele se conciliază cu acest conservatorism, deoarece învaţă să-i recunoască necesitatea.

Raporturile economice necesită pentru creşterea lor *oportunismul*, care aduce ordine în ele numai în conformitate cu propria lor natură. Oportunismul duce cu necesitate la conflicte atunci când măsurile economice sunt corelate cu cerinţele politice sau general-umane, iar această corelaţie este de natură să intersecteze dezvoltarea economică.

Relaţiile general-umane şi relaţiile dintre popoare necesită, în sensul prezentului şi al viitorului, *libertatea individuală* a omului. Omul trebuie să-şi poată recunoaşte apartenenţa la un popor, la o comunitate religioasă, la un alt context legat de aspiraţiile sale general-umane, fără ca el să fie reţinut în această recunoaştere datorită relaţiilor politice sau economice impuse prin structura statală.

De aceea se pune problema de a înţelege că *toate* formele structurii statale devenite istoric sunt capabile să

realizeze eliberarea omenirii atunci când sunt lăsate să se desfăşoare în conformitate cu natura lor, şi nu trebuie să slujească egoismului rasial. O reprezentare în Parlament a unui popor poate fi de dorit în ziua de azi pe motivul evoluţiei temporare, dar ea nu modifică nimic din raporturile care au condus la prezentul haos, dacă într-un astfel de Parlament raporturile politice, economice şi general-umane se deranjează reciproc încontinuu. Iar Europa Centrală tinde, în conformitate cu natura sa, înspre a exclude această dereglare reciprocă. Nici o Antantă şi nici un ţel wilsonian nu se pot compara cu forţa ce se află în împlinirea instinctelor europene de libertate de către Europa Centrală. Căci aceste instincte de libertate sunt germenii libertăţii popoarelor europene, şi nu ideile lui Wilson.

Recunoaşterea şi acceptarea legislaţiei, administraţiei şi structurii sociale, separarea elementelor politic, economic şi general-uman ca ţel al strădaniei Europei Centrale, aceasta paralizează puterile occidentale *constrângându-le* să recunoască, pe lângă Puterile Europei Centrale, reunite cu Europa de Est, şi o pace care să limiteze aceste puteri occidentale la a-şi căuta structura socială adecvată domeniului instinctelor lor populare şi să le determine să lase să vieţuiască comunităţile populare ale Europei Centrale şi de Est în sensul unei adevărate eliberări a omenirii şi în cadrul spaţiului devenirii lor istorice.

Parlamentarismul necesar pentru Europa Centrală va rezulta de la sine dacă nu va mai fi pus pe primul plan, ci va fi văzut drept consecinţa ce rezultă dacă se recunoaşte în primul rând separarea elementului *politic-militar*, care se structurează în raportul său cu celelalte state în conformitate cu natura sa, a fel ca şi cerinţele structurii

populare interne – în elementul *economic* ce se structurează în mod oportun în conformitate cu propria sa natură, ceea ce înseamnă că este reprezentat şi administrat din punct de vedere legislativ în acest sens – şi elementul *general-uman*, care este clădit pe corporaţii, faţă de care omul îşi recunoaşte apartenenţa în sensul propriilor sale sentimente libere.

Uniunea internaţională abstractă a popoarelor, cu tribunalele sale utopice, nu ar putea duce la nimic altceva decât la o covârşire continuă prin criteriul majorităţii a Europei Centrale, de către celelalte state. Reglarea raporturilor în Europa Centrală, în sensul separării puterilor, duce la o echilibrare continuă a intereselor omenirii ancorate în popoare. Prin Uniunea internaţională propusă de Wilson se creează organizaţii care trebuie să sufere dezastrul de care se suferă mereu atunci când *realităţii i se impun abstracţiuni legate de dorinţele omeneşti*; prin cele înspre care tinde întreaga entitate a popoarelor central şi est-europene nu se creează astfel de instituţii, ci prin ele se eliberează ceea ce, odată ce este eliberat, duce la o evoluţie în sens pacifist, iar dacă este neeliberat, la conflicte de război. o stare viitoare a omenirii nu poate fi creată prin organizaţii, aşa cum o vor Wilson şi Antanta, ci ea va lua naştere dacă se acordă realităţilor libertatea prin care se poate crea acea stare.

Dacă în locul formulei de pace promovate de Antantă şi de Wilson s-ar pune esenţa fără mască a acestei formule, ar rezulta următoarele:

„Noi, anglo-americanii vrem ca lumea să devină aşa cum ne-o dorim *noi*, iar Europa Centrală trebuie să se supună acestei dorinţe." – Această formulă de pace fără mască arată că Europa Centrală trebuia să intre în război.

şi dacă ar învinge Antanta, evoluţia Europei Centrale s-ar stinge.

Dacă Europa Centrală adaugă la invincibilitatea armelor sale ca *ofertă de pace* faţă de lume, intenţia necondiţionată de a împlini ceea ce în Europa poate fi împlinit numai de Europa Centrală, anume eliberarea popoarelor *prin* eliberarea oamenilor, atunci această Europă Centrală poate opune vorbăriei despre „dreptul şi libertatea popoarelor", cuvintele având un conţinut cu adevărat real:

„Noi luptăm pentru dreptul *nostru* şi libertatea *noastră*. Şi împlinirea acestor bunuri ale omenirii, pe care nu putem accepta şi nu vrem să ne fie luate nu împiedică prin esenţa lor adevăratul drept şi libertatea celorlalţi. Căci ceea ce vrem noi să devenim poartă în sine garanţia acestui fapt.

Dacă voi, popoarele occidentale, vă puteţi înţelege cu noi pe această bază, iar voi, popoarele din est, înţelegeţi că noi nu vrem altceva decât voiţi şi voi, dacă vă înţelegeţi cu adevărat – *atunci pacea este posibilă şi mâine*."

REMARCĂ PRELIMINARĂ LA «„VINA" RĂZBOIULUI» [Nota 106]

Consideraţiile şi memoriile şefului de stat major H. Von Moltke despre evenimentele dintre iulie 1914 şi noiembrie 1914 Mai 1919

Poporul german trebuie într-adevăr să fie raportat la începuturile războiului. El poate extrage din acest adevăr puterea de a acţiona care îi este acum necesară. Gravitatea situaţiei prezente permite suprimarea tuturor obiecţiunilor care pot fi ridicate dintr-o parte sau alta

împotriva dezvăluirii evenimentelor care au premers în Germania începutului războiului.

Prin publicarea acestor lucruri se realizează o contribuţie la expunerea adevărului asupra acestor evenimente. Acest adevăr provine de la acel bărbat care la sfârşitul lui iulie şi începutul lui august 1914 s-a aflat în punctul central al evenimentelor desfăşurate pe atunci la Berlin, anume de la şeful de stat major, generalul colonel *Helmuth von Moltke* [Nota 107]. Din aceste contribuţii se va vedea *cât de justificată* este afirmaţia făcută de acest bărbat că el s-a aflat într-adevăr în punctul central al acestor evenimente.

Văduva domnului von Moltke, doamna Eliza von Moltke, a îndeplinit o sarcină trasată ei de istorie prin faptul că nu a lăsat nepublicate aceste însemnări. Cel care le citeşte va putea ajunge la părerea că ele reprezintă documentul istoric cel mai important ce poate fi găsit în Germania referitor la începuturile războiului.

Însemnările caracterizează dispoziţia sufletească din care războiul era considerat drept inevitabil în cercurile militare. Ele expun temeiurile militare datorită cărora evenimentele şi-au preluat începutul desfăşurării lor, ceea ce i-a atras poporului german oprobriul întregii lumi.

Lumea doreşte o mărturie onestă a poporului german în privinţa realităţii. Acest document constituie o astfel de mărturie, redactată de către un bărbat ale cărui însemnări poartă în fiecare frază amprenta cinstei, şi care în clipa în care scria – acest lucru se va vedea şi din însemnări – nu voia altceva decât ca prin pana sa să lase să se reverse cel mai pur adevăr subiectiv.

Iar *acest* adevăr redă, dacă este citit corect, condamnarea totală a politicii germane. Este o condamnare care nici nu putea fi mai acerbă. O condamnare ce indică şi

alte lucruri decât cele care pot fi acceptate de prieteni sau duşmani.

În aceste însemnări nu sunt descrise cauzele propriu-zise ale războiului. Acestea trebuie căutate în evenimente situate, desigur, cu mult timp în urmă. Dar ele duc la a arunca lumina corectă asupra evenimentelor produse la sfârşitul lunii iulie 1914. Surparea „castelului de nisip", cum este numită politica germană, se arată în această lumină. În această politică se văd participând persoane a căror dovezi că ar fi vrut să evite războiul sunt complet inutile. Putem să acceptăm liniştiţi că ar fi vrut să evite războiul. L-ar fi putut evita dacă *ele însele* nu ar fi ajuns niciodată pe posturile lor. Nu ceea ce au făcut a contribuit la împlinirea dezastrului, ci întreaga esenţă a personalităţii lor.

Este zguduitor să citeşti în aceste însemnări modul în care judecata militară germană se opune judecăţii politice germane în momentele decisive. Judecata politică se afla întru totul în afara oricărei posibilităţi de judecată, se afla în punctul de zero al activităţii sale, rezultând o situaţie despre care şeful de stat major s-a exprimat astfel: „Dispoziţia generală devenea tot mai agitată, *iar eu eram singur acolo*."

Reflectaţi puţin ce se află în aceste însemnări, între această frază şi următoarea: „Acum puteţi face ce voiţi".

Da, aşa au stat lucrurile: Şeful de stat major era *întru totul singur*. Deoarece politica germană ajunsese în punctul de zero al activităţii sale, destinul Europei se afla pe 31 iulie şi 1 august 1914 în mâinile unui bărbat *care trebuia să-şi îndeplinească datoria militară*. Şi a făcut-o cu inima sângerândă.

Cel care vrea să judece ceea ce s-a întâmplat, trebuie să-şi pună în mod obiectiv şi fără păreri preconcepute

întrebarea: cum s-a ajuns la faptul ca la sfârşitul lunii iulie al anului 1914 în Germania să nu mai existe nici o altă putere care să decidă asupra destinului poporului german, decât cea militară? Şi pentru că aşa au stat lucrurile, războiul a fost, pentru Germania, o necesitate. Apoi, el a fost o necesitate europeană. Iar şeful de stat major, care „era singur", nu l-a putut evita.

Faptul că totul în Germania era la latitudinea judecăţii militare în perioada premergătoare începutului războiului, este arătat de nefericitul atac asupra Belgiei, care a fost „o necesitate militară" şi o imposibilitate politică. Cel ce redactează acest rânduri l-a întrebat pe domnul von Moltke, cu care a fost prieten ani de-a rândul, în noiembrie 1914, ce a gândit kaiser-ul despre acest atac. Iar răspunsul a fost că în zilele care au premers începutul războiului, acesta nu a ştiut nimic în această privinţă. Pentru că era de temut că, în stilul său, keiserul ar fi pălăvrăgit faţă de întreaga lume, dezvăluind intenţia. Or acest lucru nu trebuia să se întâmple, pentru că atacul putea reuşi numai dacă adversarii erau nepregătiţi. Cancelarul Reich-ului a ştiut de acest atac? Da, a ştiut!

Aceste lucruri *nu trebuie astăzi trecute* sub tăcere de către acela care le cunoaşte, chiar dacă nu le împărtăşeşte cu drag. Vreau să remarc doar în mod superfluu că, în conformitate cu discuţiile mele cu domnul von Moltke nu simt nici cea mai mică însărcinare să trec sub tăcere aceste lucruri, căci eu ştiu că acţionez în sensul lui atunci când le împărtăşesc. Aceste însemnări arată modul în care a ajuns politica germană în punctul de zero al activităţii sale.

Trebuie să indicăm aceste lucruri, dacă vrem să vorbim despre „vina" poporului german. Căci această „vină" este cu totul aparte. Este vina unui popor car gândeşte complet apolitic, şi căruia intenţiile „conducerii"

sale îi sunt ascunse prin văluri impenetrabile. Ca şi faptul că din predispoziţiile sale apolitice el nici măcar nu presimţea cum ar trebui să fie continuarea politicii sale de război.

Trebuie să apară de neînţeles şi faptul că o anumită personalitate a rostit de pe poziţiile oficiale, cu câtva timp înainte de război, cuvinte din care trebuia să se conchidă că în Germania *nu* există intenţia de a încălca vreodată neutralitatea belgiană, pe când domnul von Molte mi-a spus în noiembrie 1914 că această personalitate ştia de intenţia de intenţia marşului în Belgia.

Aceste însemnări răspund întru totul la *întrebarea* dacă poporul german ar fi putut interveni, în anul 1914, împiedicând izbucnirea războiului. Faptele care ar fi putut determina ca evenimentele acestui an să găsească Germania într-o altă stare decât cea în care s-a aflat, ar fi trebuit să se întâmple cu mult timp în urmă. Odată ce Germania se afla în starea în care era, lucrurile nu s-au putut petrece altfel decât s-au petrecut. Aşa trebuie să-şi privească în ziua de astăzi poporul german destinul. Iar din puterea pe care i-o conferă această înţelegere trebuie să-şi găsească el calea ulterioară. Evenimentele petrecute *în timpul* îngrozitoarei catastrofe de război nu dovedesc mai puţin acest lucru decât cele conţinute în însemnările domnului Moltke asupra începutului războiului. Totuşi, eu nu trebuie să vorbesc aici *despre aceasta*, căci sarcina mea este să fac doar o introducere pentru aceste însemnări.

Din însemnări se vede că determinantă nu a fost presupunerea că Franţa sau Anglia ar încălca neutralitatea belgiană în cazul în care Germania nu ar face acest lucru, ci faptul că Franţa ar duce un război de defensivă în spatele puternicului său front de est, război care trebuia să fie evitat. Acest punct de plecare a determinat pentru Germania

întreaga configuraţie a războiului, deja cu mulţi ani în urmă. Şi acest punct de plecare a trebuit să aducă decizia la latitudinea judecăţilor militare, pentru că nu s-a lucrat de-a lungul aceluiaşi răstimp la o politică care ar fi putut aduce alte forţe în desfăşurare pentru luarea deciziilor. Acest lucru nu s-a petrecut. Ar fi trebuit să se realizeze o dezvoltare care să fi făcut necesar ca în momentele decisive judecata politică să se retragă din faţa judecăţii militare. Ceea ce a fost de fapt determinant s-a aflat în spatele celor pe care le indică însemnările din acest punct. Apelul «Către poporul german şi lumea culturală» [Nota 108] a indicat acest lucru. Reichul german a fost „încadrat în contextul mondial fără a avea ţeluri esenţiale care să-l justifice ca atare". Aceste ţeluri nu trebuia să fie în aşa fel încât să fie purtate doar de puterea militară, nu puteau fi îndreptate numai în sensul exterior al cuvintelor, în direcţia *dezvoltării de forţe*. Ele trebuiau să fie îndreptate înspre dezvoltarea *interioară* a culturii sale. Printr-o asemenea stabilire a ţelurilor, Germania nu ar fi trebuit niciodată să-şi clădească fiinţa pe lucruri şi situaţii care urmau să o aducă cu necesitate la concurenţă şi apoi la conflict deschis cu alte naţiuni, ce trebuiau totuşi să se supună dezvoltării puterii exterioare. Reich-ul german ar fi trebuit să dezvolte o adevărată politică culturală, făcând abstracţie de ideea puterii îndreptate spre exterior. În Germania nu ar fi trebuit să apară niciodată gândul că acela care consideră această politică culturală drept singura posibilă, ar fi un „idealist nepractic". Căci orice desfăşurare de putere trebuia să se transforme în final, din cauza situaţiei mondiale generale, în forţă militară pură. Iar soarta poporului german nu trebuia lăsată exclusiv în voia acesteia.

Această personalitate determinantă descrie cu modestie, în aceste însemnări, cele vieţuite şi împlinite la sfârşitul lui iulie şi începutul lui august 1914; şi această

descriere aruncă o lumină vie asupra tragismului destinului german. Ea arată cum „politica germană era pe atunci ca un castel de nisip, iar prin ajungerea ei în punctul zero al activităţii sale, orice decizie în privinţa faptului *dacă* şi *cum* trebuie început războiul, *trebuia* să rămână la latitudinea judecăţii militare. Iar cel care avea pe atunci un rol determinant în cadrul conducerii militare *nu putea acţiona altfel*, pornind de la punctele de vedere militare, decât aşa cum s-a acţionat, pentru că din *aceste* puncte de vedere situaţia putea fi văzută numai aşa cum a fost văzută. Căci în afara sectorului militar se ajunsese la o situaţie care nu mai putea permite nici acţiune." (Vezi ***Puncte centrale ale problemei sociale***, Editura Greiner&Pfeiffer, Stuttgart 1919.)

În însemnările lui Helmuth von Moltke se află dovada completă a acestui fapt. Acolo vorbeşte un om care vedea „războiul viitor" ca pe cea mai mare nenorocire a poporului german şi a popoarelor europene; şi în faţa sufletului căruia, şi în clipele decisive, a stat ideea că îşi va încălca datoria militară dacă va amâna războiul chiar şi numai câteva ore. Am putut vedea, de-a lungul multor ani înainte de război, modul în care acest om se îndrepta cu un dor arzător înspre ideile spirituale cele mai înalte, cum dispoziţia sa lăuntrică era astfel încât cea mai mică durere a unei fiinţe îl afecta dureros; l-am auzit spunând lume lucruri, dar aproape niciodată ceva considerabil în privinţa aspectelor militare. Şi, într-adevăr, *nu el*, ci modul militar de gândire se exprimă *prin el* în fraza următoare din însemnări: „Cea mai înaltă artă a diplomaţiei nu constă, după părerea mea, în a menţine pacea în orice circumstanţe, ci în aceea de a configura continuu situaţia politică a statului, în aşa fel încât el să fie în măsură să poată intra într-un război sub premisele cele mai

favorabile". Iar gândirea militară întunecă explicaţiile pe care Helmuth von Moltke şi le dă lui însuşi la redactarea acestor însemnări despre evoluţia istorică a omenirii şi a Europei.

Se poate înţelege de ce în însemnările sale este înscrisă, pornind de la astfel de premise, următoarea frază: „Nu Germania a declanşat războiul, ea nu a intrat în el din spirit de cotropire, sau din intenţii agresive împotriva vecinilor săi. – Războiul i-a fost impus prin constrângere de către adversari, şi noi luptăm pentru existenţa noastră naţională, pentru continuitatea poporului nostru, pentru viaţa noastră naţională." Nu aş putea avea niciodată vreo altă impresie decât că acest om, lăuntric atât de nobil, s-ar fi retras demult din funcţie dacă ar fi trebuit să se raporteze altfel la „viitorul" război, considerat de el ca inevitabil, decât prin ceea ce este exprimat în termenii de mai sus. La modul în care era pe atunci situaţia, gândirea militară germană nu putea ajunge la o altă judecată. Iar prin această judecată Germania a fost *condamnată* să ajungă în conflict cu întreg restul lumii. Poporul german trebuie să înveţe din nenorocirea trăită că pe viitor gândirea sa trebuie să fie altfel. Din punct de vedere militar, războiul trebuia considerat necesar, din punct de vedere politic nu era justificat şi nu se putea prelua răspunderea lui, fiind lipsit de perspective.

Cât de tragică este această situaţie în care un om *este constrâns* la fapte a cărui răspundere fac să-i sângereze inima, şi pe care el trebuie să le considere ca fiind datoria sa sfântă, şi care în afara Germaniei *trebuiau* să fie considerate cu necesitate drept eroare morală şi provocare intenţionată a războiului. În felul acesta, evenimentele lumii se ciocnesc între ele într-o sferă a vieţii în care ideea

de „vină” trebuie văzută într-o cu totul altă lumină decât se întâmplă atât de frecvent la ora actuală, din toate direcţiile.

S-a vorbit despre „instigatorii la război” germani. Şi pe drept cuvânt, aceştia au existat. S-a vorbit despre faptul că Germania nu a vrut niciodată acest război. Şi acest lucru tot pe bună dreptate, căci poporul german nu l-a voit. Dar instigatorii la război nu ar fi putut provoca în ultimele zile declanşarea războiului, iar străduniile lor ar fi ajuns la un punct mort dacă gândirea militară nu ar fi fost considerată drept necesară şi valabilă. În însemnări se află următoarea frază: „Am convingerea că Führer-ul nu ar fi semnat ordinul de mobilizare dacă depeşa prinţului Lichnowsky ar fi ajuns cu o jumătate de oră mai devreme”. Atmosfera politică era *împotriva* războiului, numai că această atmosferă a fost adusă la zero n faţa aprecierilor militare. Ea a fost adusă la zero în faţa problemei *cum* trebuie procedat faţă de Est şi faţă de Vest. Toate acestea nu au pornit de la cele luate în considerare la momentul respectiv în situaţia politică, ci de la pregătirile militare. S-a fabulat mult în privinţa unui consiliu de coroană sau ceva asemănător, care să fi avut loc pe 5 iulie la Potsdam, şi la care să se fi pregătit planul de război. Or domnul von Moltke, în voinţa militară a căruia se afla decizia la sfârşitul lunii iulie, a plecat în iunie la cură la Karlsbad; de unde s-a întors abia la sfârşitul lui iulie. Şi el nu a ştiut *nimic* până la sfârşitul vieţii sale despre un asemenea consiliu de coroană. El a luat decizia de război din puncte de vedere pur militare. Desigur că ceea ce s-a manifestat în iulie 1914 în situaţia europeană şi ceea ce a oferit motivul ca aprecierile militare să fie făcute aşa cum au fost făcute, provin din evenimente desfăşurate cu mulţi ani în urmă. Vin acestor evenimente este purtată de multe personalităţi germane, dar ele au provocat aceste evenimente pentru că

vedeau fiinţa Germaniei desfăşurându-se într-o putere şi o strălucire exterioară, şi nu pentru că voiau să „instige" la război. iar aceia care au instigat la război ar fi ajuns, în acele zile purtătoare de destin ale lui iulie, să înlăture atmosfera politică pacifistă şi strădaniile lor s-ar fi desfăşurat orbeşte dacă după 26 iulie nu ar fi intervenit lucrurile care au provocat din capul locului în Germania lanţul direct al cauzelor de război. Decizia a fost a domnului von Moltke. Şi el nu avea nimic de a face – aceasta rezultă din însemnări – cu vreun instigator la război. Cât de des l-am auzit, după retragerea sa din viaţa militară, rostind cuvinte care afirmau cu claritate că niciodată nu a fost luat în considerare vreun instigator la război, indiferent pe ce poziţie s-ar fi aflat el. Referitor la Bernhardi [Nota 109], el s-a exprimat cu claritate că acesta putea să scrie câte cărţi ar fi voit el, căci nimeni nu le lua în considerare. Iar eu nu aş scrie aici aceste lucruri dacă însemnările nu ar avea deplină dreptate, şi dacă această dreptate nu mi s-ar fi revelat deja din timpul războiului în nenumăratele convorbiri avute cu domnul von Moltke. – După cum am menţionat deja, înaintea începerii războiului abia dacă mi-a vorbit vreodată despre problema militară. – Eu ştiu prin câte canale pot ajunge păreri ca ale lui Bernhardi chiar şi la personalităţile determinante, şi cât de determinante pot fi unele persoane chiar dacă ele nu sunt investite cu calitatea de „determinantă". Dar domnul von Moltke era o personalitate determinantă, şi ceea ce a făcut el provine din convingerea sa, neinfluenţată din afară. Putem face abstracţie de orice instigare la război – care nu contestăm că a existat –, căci fluxul *nemijlocit* al cauzelor care au convers în declaraţiile de război ale Germaniei a început prin judecata pe care şi-a format-o domnul von Moltke din puncte de vedere pur militare asupra situaţiei

europene, imediat după venirea sa la Berlin. Toate celelalte pe care oamenii vor să le socotească printre cauzele *nemijlocite* ale războiului s-au desfăşurat orbeşte, şi nu ar fi putut duce la cele întâmplate.

Deci aceste însemnări constituie dovada pe deplin valabilă a faptului că *nu* judecata militară ca atare şi *nici* judecata politică cu totul insuficientă din anul 1914 ar fi determinat din partea germană războiul, ci realitatea că nu exista o politică germană care să fi putut împiedica *excluderea* judecăţii militare. Numai printr-o astfel de politică s-ar fi putut petrece lucrurile altfel decât s-au petrecut în anul 1914. Astfel încât aceste însemnări nu sunt decât o acuzaţie clară la adresa acestei politici. Iar cunoaşterea acestui fapt nu trebuie să rămână tăinuit.

Împotriva publicării acestor însemnări se va obiecta poate faptul că la sfârşitul lor se află fraza: „Aceste gânduri sunt destinate exclusiv soţiei mele, şi nu trebuie făcute cunoscute niciodată publicităţii". Aceste cuvinte au fost scrise de domnul von Moltke în noiembrie 1914, la Homburg, unde au fost redactate şi celelalte însemnări. În ceea ce am comunicat aici nu există nimic pe care să nu-l fi auzit în decursul lunii noiembrie şi ulterior de la domnul von Moltke, şi pentru care nu mi s-a pus niciodată condiţia de a le tăinui. Dimpotrivă, mă simt îndemnat de necesitatea comunicării celor ce nu trebuie trecute sub tăcere, chiar dacă eu reţin şi acum cele pe care le ştiu doar eu. Eu *trebuia* să spun ceea ce se află în aceste comunicări, chiar dacă ele nu ar fi existat, şi eu *puteam* să o fac, pentru că le ştiam pe *toate* înainte de a fi citit însemnările. Prin publicarea lor, doamna von Moltke arată că a înţeles o sarcină istorică, şi ea ştie, din perioada suferinţelor sufleteşti deosebite care au început pentru soţul ei odată cu destituirea lui, că prin publicarea lor acţionează în

consens cu el, şi nu împotriva lui. Acest om a suferit nespus de mult. El a vieţuit în sufletul său orice oscilaţie a destinului de război al poporului său, până la moartea sa. Iar cuvintele prin care indica faptul că însemnările „sunt destinate soţiei mele" constituie dovada pentru sinceritatea absolută şi onestitatea celor scrise. În clipa în care le redacta, acest om credea că scrie doar soţiei sale; şi cum ar fi putut să lase să se reverse cea mai mică inadvertenţă în însemnări? Eu spun aceste lucruri numai pentru că ele sunt publicate, căci eu l-am cunoscut pe acest om de pe buzele căruia nu a provenit niciodată vreun neadevăr subiectiv.

De ce nu au fost cunoscute însemnările mai devreme? Această întrebare poate fi pusă de unii sau de alţii. O, m-am străduit îndelung pentru a forma un auz lăuntric faţă de conţinutul lor la aceia care ar fi trebuit să le audă, pentru a da o direcţie bună faptelor lor. Dar ei *nu au vrut* să audă. Nu s-au interesat de aceste lucruri, căci ele nu făceau parte din „resortul" lor. *Acum* trebuie date publicităţii.

Rudolf Steiner
Stuttgart, mai 1919

NOI REALITĂŢI REFERITOARE LA ISTORIA PREMERGĂTOARE RĂZBOIULUI MONDIAL

Un interviu al reporterului ziarului «Le matin», Jules Sauerwein [Nota 110] **cu Dr. Rudolf Steiner referitor la memoriile nepublicate ale răposatului şef de stat major german, von Moltke Octombrie 1921**

„Dumneavoastră ştiţi că în conformitate cu părerea adversarilor dumneavoastră, şeful de stat major şi-a pierdut mai întâi capul, şi apoi bătălia de la Marna [Nota 111], datorită dumneavoastră."

Aceasta este întrebarea pe care am adresat-o renumitului cercetător spiritual şi sociolog Rudolf Steiner, născut german-austriac. Eu am faţă de el o sinceră admiraţie şi sentimente de prietenie, de mai bine de cincisprezece ani. Mi-a încredinţat sarcina, spre deplina noastră satisfacţie, de a-i traduce în limba franceză mai multe opere teosofice. De câte ori călătoriile mele îmi permit acest lucru, nu ezit ca la trecerea prin Basel să-i fac o scurtă vizită Doctorului Steiner, la Dornach.

De această dată l-am găsit alături de clădirea măreaţă, remarcabilă, ce a primit de la discipolii săi numele de Goetheanum, ca apreciere a lui Goethe pentru calitatea sa de premergător al ştiinţei spirituale. Eu am descris deja în «Matin» atât acest om, cât şi clădirea şi minunata ei poziţie aflată pe ruinele unui burg, ce încorona o ramificaţie a munţilor Jura.

Rudolf Steiner tocmai se întorsese din Germania, unde ţinuse la Stuttgart şi Berlin conferinţe despre învăţătura sa, în faţa miilor de ascultători entuziasmaţi. El a primit la Dornach, în aceeaşi zi, un grup de 120 de teologi, cu care a intrat într-o dezbatere asupra unor probleme teologice şi religioase. Un mare număr dintre aceşti teologi intenţionau să întreprindă o nouă configurare a vieţii religioase, pe baza învăţăturilor expuse de Dr. Steiner.

Dr. Steiner tocmai lucra la un măreţ grup sculptural în lemn, care îl reprezintă pe Christos împreună cu forţele ispititoare supuse lui, Lucifer şi Ahriman. Este una dintre creaţiile cele mai impresionante pe care le-am văzut eu vreodată; ea va constitui desăvârşirea finală a spaţiului de sub cupola mică a Goetheanumului. În timp ce îi priveam în lumina amurgului pe cei ce urcau în mici grupuri spre colină pentru a audia conferinţa, Dr. Steiner îmi povestea

despre atacurile adversarilor săi. Clerici şi adepţi fanatici ai diferitelor confesiuni religioase folosesc orice armă şi orice ocazie împotriva sa.

Teama de adevăr

Când i-am pus în mod direct întrebarea referitoare la generalul von Moltke, el şi-a îndreptat ochii pătrunzători asupra mea, ochi ce mă priveau de pe un chip străbătut de o luptă spirituală intensă de mai bine de patruzeci de ani.

„Ceea ce-mi spuneţi acum, nu mă uimeşte. Nu se omite nici un mijloc ce mă poate alunga din Germania, şi pe cât posibil şi din Elveţia. Aceste atacuri au la bază cele mai diverse cauze. Dar în măsura în care ele privesc relaţiile mele cu Moltke, au un anumit ţel. Anume vor să împiedice publicarea unor însemnări pe care le-a făcut Moltke pentru familia sa, şi de a căror editare şi publicare urma să mă îngrijesc eu, în acord cu doamna von Moltke.

Aceste memorii trebuiau să apară deja din 1919. Cu scurt timp înainte de apariţia lor am fost căutat de o personalitate care era însărcinată cu reprezentanţa diplomatică a Prusiei la Stuttgart [Nota 112] pentru a-mi spune că publicarea ei este imposibilă, şi că ea nu este dorită la Berlin. Mai târziu a venit la mine un general [Nota 113], care s-a aflat în serviciul generalului von Moltke şi al lui Wilhelm al II-lea, aducându-mi aceleaşi obiecţii. Eu am protestat şi am vrut să le ignor. Am vrut să mă adresez contelui von Brockdorff-Rantsau aflat pe atunci la Versailles, dar nu am putut să iau legătura cu el. Strădaniile mele au rămas fără succes, cu atât mai mult cu cât în acelaşi timp s-au făcut asupra doameni von Moltke presiuni cărora ea nu li s-a putut sustrage.

De ce aceste temeri? Memoriile nu sunt câtuşi de puţin o acuzaţie a domniei Kaiser-ului. Însă din ele rezultă

– ceea ce este poate şi mai rău – că guvernarea Reich-ului ajunsese într-o stare de confuzie deplină, având o conducere incredibil de superficială şi de ignorantă. Putem aplica asupra personalităţilor răspunzătoare fraza pe care am redactat-o în Cuvântul meu înainte: „Nu ceea ce au făcut a contribuit la împlinirea catastrofei, ci întreaga fiinţă a personalităţii lor".

Pot adăuga că aceste raporturi particulare au determinat ca în final povara hotărârii decisive să apese asupra unui singur om, anume a şefului de stat major, care s-a văzut constrâns în felul acesta să-şi îndeplinească sarcinile sale militare,. Deoarece politica ajunsese într-un punct de zero. Nu am vorbit niciodată cu Moltke, înaintea retragerii sale, despre probleme politice sau militare. Abia mai târziu, când era foarte bolnav, mi-a vorbit în mod firesc şi deschis despre toate aceste probleme, şi eu vă voi spune dumneavoastră, pentru că aceste lucruri vă vor interesa, ceea ce mi-a povestit el însuşi şi ceea ce se poate vedea din memoriile sale nepublicate.

La sfârşitul luni iunie 1914, Moltke, care era şeful statului major începând din 1905, a plecat din motive de sănătate la Karlsbad. Până la sfârşitul vieţii sale el nu a ştiut nimic despre vreun consiliu de la Potsdam din 5 sau 6 iulie. S-a întors sănătos la Berlin abia după ultimatumul adresat Serbiei. După cum spunea, de la începutul reîntoarcerii sale a avut ferma convingere că Rusia va ataca. El prevedea limpede întreaga evoluţie tragică a evenimentelor, ceea ce înseamnă că el credea în participarea Franţei şi Angliei la acest conflict mondial. El a alcătuit un memorandum pentru Kaiser, care indica necesitatea luării unor măsuri corespunzătoare. Planul generalului şef de stat major era stabilit, în punctele esenţiale, de multă vreme. El fusese iniţiat de către

premergătorul lui Moltke, von Schlieffen [Nota 114]. Dumneavoastră cunoaşteţi caracteristicile sale generale: trupe masive urmau să fie aruncate în luptă împotriva Franţei, pentru a obţine cu orice preţ o victoria în Vest. Împotriva Rusiei era prevăzută o armată mai slabă, de apărare, care urma să fie completată cu forţele de pe câmpul de luptă din vest, după ce se va fi decis acolo soarta războiului.

Oameni confuzi

În orice caz, von Moltke modificase într-un punct esenţial planul predecesorului său. Pe când Schlieffen avea în intenţie marşul simultan prin Belgia [Nota 115] şi Olanda, Moltke renunţase la Olanda în intenţia de a oferi Germaniei posibilitatea de a respira în cazul unei blocade.

Atunci când în ziua de vineri 31 iulie Moltke a revenit la palat, a găsit oameni pe deplin confuzi. După cum spunea, a avut impresia că este transpus în situaţia de a trebui să ia o decizie de unul singur. Kaiserul încă nu semnase în ziua aceea porunca de mobilizare, o poruncă ce echivalează în Germania cu declaraţia de război, pentru că de îndată ce se comunică această poruncă toate se desfăşoară, inclusiv primele operaţii de război, la anumite ore, cu un automatism implacabil. Wilhelm al II-lea s-a mulţumit în ziua aceea să declare starea de pericol de război. În ziua următoare, sâmbătă 1 august, l-a chemat din nou la el la ora patru pe Moltke, iar în următoarele şase ore s-a desfăşurat drama ce a urmat.

Moltke l-a întâlnit pe Kaiser în prezenţa lui Bethmann Hollweg [Nota 116], căruia îi tremurau literalmente genunchii, a ministrului de război Falkenhayn [Nota 117], a generalului von Plessen, a lui Lyncker [Nota 118] şi a altor câtorva persoane. Kaiserul a ridicat un protest

vehement împotriva intenţiilor şefului de stat major. El spunea că a primit cele mai bune ştiri din Anglia, că Anglia nu numai că va rămâne neutră – după cum îi împărtăşise George al V-lea –, ci o va împiedica chiar pe Franţa să ia parte la război. În aceste condiţii era logic ca întreaga armată să fie aruncată în luptă împotriva Rusiei. Nu, a răspuns Moltke, planul trebuie desfăşurat atât în est cât şi în vest, aşa cum a fost stabilit, altfel se vor petrece cele mai mari nenorociri.

Motivele tehnice

Obiecţiile nu l-au atins pe Motke, şi el a evitat să schimbe ceva în plan. El a afirmat că trebuie procedat fără nici o amânare, în sensul ordinului de mobilizare. El nu crede în telegrama engleză, şi cu ordinul de mobilizare în mână, pe care Wilhelm al II-lea l-a semnat imediat, i se îngăduie să plece, lăsându-i pe ceilalţi în urmă, într-o stare de confuzie completă. Aşa s-a ajuns că decizia referitoare la începutul războiului a trebuit să se ia din considerente pur militare. Pe drumul de la palat la statul major, maşina sa este depăşit de unul dintre automobilele Kaiserului. Moltke este chemat din însărcinarea Kaiserului. Kaiserul este mai agitat ca oricând. El îi arată şefului de stat major o telegramă din Anglia. El crede că din această telegramă se poate vedea cu certitudine absolută că acest conflict se va limita la frontul de est, şi că Anglia şi Franţa vor rămâne neutre. El conchide: „Trebuie dat imediat ordin în armată să nu se meargă spre vest". Răspunsul lui Moltke a fost că armata nu trebuie expusă unei alternative între ordin şi contraordin. Atunci Kaiserul, în prezenţa lui Moltke, s-a întors către adjutantul său de serviciu, şi i-a poruncit să transmită imediat comandantului diviziei a 16-a din Trier ordinul de a nu se îndrepta spre Luxemburg. Moltke se

duce acasă. Zguduit, pentru că aştepta cele mai mari nenorociri din astfel de măsuri, se aşează la masa sa de lucru. El explică faptul că nu va putea lua nici o măsură pentru armată, datorită ordinelor telefonice ale Kaiserului. Acest ordin îi este adus spre semnare de către un adjutant. El evită să îl semneze, şi respinge ordinul. Până la ora 11 seara rămâne într-o stare de completă epuizare, deşi se întorsese perfect sănătos de la Karlsbad. La ora 11 i se telefonează. Kaiserul întreabă din nou de el. El pleacă imediat la palat. Wilhelm al II-lea, care se culcase şi el, apare în pijama şi spune: Totul s-a schimbat. Regele Angliei a explicat într-o nouă telegramă că el a fost înţeles greşit, şi că nu îşi asumă nici o însărcinare, nici în numele său şi nici în acela al Franţei. El încheie prin cuvintele: Acum puteţi să faceţi ce vreţi. Aşa a început războiul.

Semne prevestitoare întunecate

În luna august l-am văzut pe generalul von Moltke o singură dată, anume pe 27 august la Koblenz. Conversaţia noastră s-a desfăşurat în privinţa unor probleme pur omeneşti. Armata germană era în plin marş victorios. Nu a fost cazul să vorbim despre ceea ce încă nu exista. Bătălia de la Marna s-a desfăşurat mai târziu. Până atunci, nu l-am mai văzut pe von Moltke. Bătălia s-a desfăşurat în condiţii care au zguduit profund aşteptările lui Moltke. În timpul manevrelor de simulare de atac, el a determinat execuţia unui marş precaut de către aripa dreaptă, aspect care urma să fie luat în considerare în cazul unui marş spre Paris. Kluck, cel care avea comanda supremă asupra aripii drepte, a înaintat de fiecare dată din cele trei prea repede cu oştirea sa. De fiecare dată Moltke i-a spus că dacă se va deplasa la fel de repede şi în momentele decisive, vor putea pierde războiul din această cauză. În momentul în care

armata lui Kluck a fost ameninţată de pericolul înconjurării, Moltke a fost cuprins de o presimţire îngrozitoare. El a trăit cu intensitate ideea că Germania ar putea pierde războiul. Cred că aceasta ţine de o „psihologie" a desfăşurării războiului. Când Moltke s-a întors pe 13 septembrie la cartierul general, a făcut impresia unui om profund zguduit. Cei din preajma Kaiserului îl considerau bolnav. Începând din acea clipă, comanda supremă a fost preluată în realitate de Falkenhayn, fără ca să primească titlul oficial în acest sens. Mai târziu, pe când Moltke era obligat să stea în pat din cauza bolii, a fost vizitat de Wilhelm al II-lea. El l-a întrebat pe Kaiser: „Tot eu sunt cel care conduce operaţiunile?". Wilhelm al II-lea i-a răspuns: „Cred că, în realitate, dumneavoastră sunteţi". Astfel încât săptămâni de-a rândul, Kaiserul nu a ştiut cine deţine de fapt comanda supremă a trupelor sale.

Vreau să dau acum un nou exemplu relativ la părerea pe care o aveau despre Wilhelm al II-lea cei din preajma lui. Într-o zi, pe când Motke îmi descria sentimentele sale de adâncă suferinţă, pe care le resimţea la întoarcerea în ţară după ocuparea oraşului Anvers din Belgia, i-am pus pentru prima oară întrebări relativ la intrarea trupelor în Belgia. „Cum se face – am întrebat eu – că un ministru de război a putut afirma în Parlamentul Reich-ului că planul atacului prin surprindere asupra Belgiei nu a existat?" Moltke a răspuns: „Acest ministru nu-mi cunoştea planul, dar cancelarul era la curent cu el". „Dar Kaiserul? – Lui nu i-aş fi spus în nici un caz – a spus Moltke –, pentru că era prea limbut şi indiscret. Ar fi divulgat secretul întregii lumi!."

Jules Sauerwein

REMARCĂ ULTERIOARĂ ASUPRA INTERVIULUI DIN «MATIN»

Mi s-a părut imposibil să nu răspund la întrebarea pe care mi-a pus-o prietenul meu, Dr. Jules Sauerwein în timpul vizitei pe care mi-a făcut-o. În primul rând pentru că eu consider că în clipele actuale fiecare om care ştie ceva despre realitatea războiului trebuie să vorbească. În condiţiile actuale, trebuie să consider tăcerea în această privinţă, drept încălcare a datoriei. Ceea ce am spus cu acest prilej am putut-o face absolut independent de memoriile domnului von Moltke. Am auzit tot ce am spus, de la domnul von Moltke în noiembrie 1914, şi chiar şi mai târziu, şi nu mi s-a pus niciodată condiţia de a nu le divulga. Desigur că era de la sine înţeles să nu vorbesc despre ele la momentul nepotrivit.

În al doilea rând mai trebuie luat încă ceva în considerare. L-am cunoscut pe domnul von Moltke şi am învăţat să preţuiesc de-a lungul anilor nobila puritate a acestei personalităţi, de pe buzele căruia nu a ieşit cu certitudine niciodată vreun neadevăr subiectiv. În iulie 1914, el a fost pus într-o situaţie tragică. El ştia ce decizie trebuie să ia ca sarcină militară a sa, şi ştia că este singurul care trebuie să decidă. Trebuie să remarc acum că în timpul unei alte scurte vizite, Dr. Jules Sauerwein mi-a povestit că din anumite cercuri se răspândeşte vestea că von Moltke ar fi murit cu mintea rătăcită. El m-a întrebat ce este adevărat din aceasta, şi care este legătura acestor fapte cu războiul. Simt că este de datoria mea ca şi în faţa acestei colportări de zvonuri neadevărate şi revoltătoare, să nu tac (nici nu este nevoie să mai spun că doamna von Moltke nu a ştiut nimic de convorbirile mele cu Dr. Sauerwein).

Sunt de părere că dezbaterile referitoare la „vina" războiului se deplasează pe traiectorii incorecte. Căci nu se poate vorbi despre „vină" aşa cum se procedează. Evenimentele sunt tragice. Iar războiul a luat naştere dintr-o situaţie tragică. Acest lucru este cel mai bine arătat, cred eu, de ceea ce am auzit de la domnul von Moltke despre evenimentele cele mai apropiate de război. Asupra vorbăriei lipsite de sens privitoare la înclinaţiile „mistice" ale lui von Moltke, nu simt nevoia să mă refer. Ceea ce a făcut el în acest război, l-a considerat drept o necesitate provenită din sarcinile sale militare. Iar eu cred că ceea ce a afirmat el poate situa discuţiile despre „vina" războiului pe o altă bază decât cea pe care se desfăşoară ele astăzi în lume.

Rudolf Steiner

DESPRE „REPLICILE" LA ARTICOLUL DIN «MATIN»

Când am scris «Remarcile ulterioare» în numărul 15 al săptămânalului nostru, redând convorbirea dintre Dr. Sauerwein şi mine, încă nu citisem afirmaţiile apărute în presă relativ la articolul din ««Matin». Presupuneam că orice cititor nepărtinitor al acestui articol va trebui să recunoască faptul că în cele pe care le-am împărtăşit în privinţa celor spuse sau redactate de von Moltke se află ceva a căror corectă dezbatere ulterioară trebuie să ducă la concluzia că lumea nu mai poate vorbi despre o „vină" a Germaniei, ci despre un destin tragic. Căci din aceste comunicări devine limpede:

1. Că raporturile existente în Germania la sfârşitul lunii iulie 1914 au dus la faptul ca luarea măsurilor să se afle în mâinile unui singur om, al şefului de stat major,

generalul von Moltke. Iar acesta nu a putut proceda în clipele decisive altfel decât îndeplinindu-şi sarcina sa militară. În felul acesta, iese din discuţie orice intervenţie a unor instigatori germani la război. Căci însăşi descrierea lui Moltke dovedeşte că şi în cazul în care ar fi existat asemenea instigatori la război, ei nu ar fi avut nici o influenţă asupra deciziei lui von Moltke. Descrierea lui Moltke nu este realizată de pe poziţiile unui partid, ci de către un om care a acţionat având cea mai desăvârşit configurată conştienţă a responsabilităţii. Cuvintele sale trebuie luate în considerare înaintea oricăror alte spuse. Iar toate acestea nu constituie o învinovăţire a Germaniei.

2. Rezultă, din publicarea celor afirmate de von Moltke, că acesta nu a ştiut, până la sfârşitul vieţii sale, de o consfătuire (un aparent consiliu de coroană) care să fi avut loc pe 5 sau 6 iulie. Cu aceasta, sunt contrazise toate fabulaţiile legate de deciziile unei asemenea consfătuiri.

3. L-am auzit adesea pe von Moltke spunând că planul de război provenea, în liniile esenţiale, de la von Schlieffen. Ne apare important faptul că von Moltke a accentuat că el a lăsat să cadă intenţia lui Schlieffen de a străbate Olanda de sud în marş cu aripa dreaptă a armatei, preferând să preia asupra lui marile dificultăţi tehnice cauzate de faptul că aripa dreaptă a armatei germane trebuia să forţeze trecerea prin spaţiul îngust dintre Aachen şi graniţa de sud a provinciei Limburg. De aici rezultă limpede, pentru orice om nepărtinitor, cum conducerea armatei germane s-a străduit în modul cel mai serios să nu facă nici un pas în plus spre vest, decât era necesar în conformitate cu răspunderea ce o împovăra, deşi acest lucru nu a fost recunoscut. Toate celelalte au fost sarcina conducerii politice. Ca document justificator al acestei realităţi poate servi faptul că von Schlieffen a considerat că este necesar

mai mult decât atât. Evenimentele din 1914 nu pot fi conchise din faptul că la zece ani înainte de începerea războiului a existat intenţia de a mărşălui prin Olanda. Faptul de a voi să împovărezi Germania cu aceasta, este pur şi simplu pueril.

4. Cine l-a cunoscut pe von Moltke trebuie să ştie că de pe buzele sale nu a putut ieşi niciodată vreun neadevăr. Dar pentru lume este important de ştiut cum s-a raportat el la cei din preajma lui în ora aceea pe care el o vedea, mai mult decât oricare altul, drept oră decisivă a destinului Germaniei. A trece sub tăcere ceea ce s-a petrecut între el şi cei din preajma lui înseamnă a sustrage pe nedrept din faţa lumi cele mai importante elemente ce pot fi ştiute pentru judecarea începerii războiului. S-ar putea ca unii sau alţii, pentru cruţarea anumitor personalităţi, să gândească altfel. Dar aceştia să nu atribuie intenţii necurate celui care nu poate fi de părerea lor.

Dintre reacţiile presei legate de articolul Dr. Sauerwein, cele din «Deutschen Allgemeinen Zeitung» pot fi luate cel mai mult în serios.

Faţă de remarca şefului de stat major, generalul von Haeften, că datorită comunicărilor mele devine vizibil faptul că „toţi oamenii în mâinile cărora s-a aflat atunci destinul Germaniei au fost mai mult sau mai puţin „nevolnici", eu pot spune doar atât: e nevoie să citeşti doar multele memorii redactate de la sfârşitul războiului încoace, pentru a vedea ce există în capetele acelor oameni. Şi atunci, dacă ai o judecată nepărtinitoare, îţi vei spune: „Unei asemenea tendinţe nici nu i te poţi opune în mod suficient". Nu am făcut decât să redau aprecierea lui von Molke. Cel care vrea un document justificativ în această privinţă, să citească memoriile lui Tirpitz [Nota 119]. Ceea ce nu sunt însă dispus să accept este fraza lui Haeften:

„…Căci slăbiciunea şi nechibzuinţa într-o astfel de situaţie sunt poate mai împovărătoare, şi constituie o vină mai mare decât voinţa conştientă de război". Oare putem vorbi astfel atunci când trăim în lumea reală şi nu într-una fantomatică? Vina care i se atribuie Germaniei este „voinţa conştientă de război". În ea este văzută marea vină. În cazul în care nu se mai poate vorbi despre o voire conştientă a războiului, ci numai despre „légèreté" şi „ignorance inconcevables" (nechibzuinţă şi ignoranţă inadmisibile), atunci se oferă posibilitatea de a interveni în sensul ca părerile existente în privinţa „vinii" să fie revizuite. În rest, este relevant faptul că von Haeften nu vorbeşte despre ceea ce eu am spus într-adevăr, ci despre „slăbiciune şi superficialitate". Eu am auzit şi am citit adesea aceste cuvinte în Germania, dar eu nu le-am folosit. Căci nechibzuinţa şi ignoranţa, aşadar însuşirile care, pentru cel care le are, nu pot întemeia o „vină mai mare" decât aceea a unei „voinţe conştiente de război", în primul rând vor conta prea puţin în faţa unei gândiri juridice, iar în al doilea rând, dacă sunt privite corect, vor conduce, ca în situaţia existentă în iulie 1914, la o soartă tragică, dar nu la condamnarea unei vini „conştiente".

În privinţa a ceea ce relatează domnul von Haeften referitor la relaţiile dintre domnul von Moltke şi mine, el ar fi putut cunoaşte mai bine lucrurile. El afirmă: „Şeful de stat major, generalul von Moltke, atâta vreme cât a fost în posesia deplină a sănătăţii sale, l-a respins pe domnul Steiner şi strădaniile sale, chiar dacă doamna von Moltke, influenţată de ideile lui Steiner, a făcut adesea încercarea să-l influenţeze şi pe soţul ei în sensul lui Steiner. Abia când a devenit bolnav sufleteşte şi trupeşte, generalul şef de stat major a devenit accesibil ideilor lui Steiner, cu ocazia vizitei pe care i-a făcut-o acesta la palatul Homburg în

noiembrie 1914, iar după retragerea sa din funcţia de şef a statului major şi general comandant de armată, i-a acordat încrederea sa domnului Steiner, o încredere pe care acesta dovedeşte acum că nu o merita." Aceste afirmaţii relativ la raportul meu cu domnul von Moltke, sunt în totalitatea lor neadevăruri obiective. Mai degrabă realitatea este următoarea: Am fost invitat în casa domnului von Moltke începând din anul 1904. De fiecare dată am fost invitat, iar invitaţia nu pornea numai din partea doamnei von Moltke, ci şi din partea domnului von Moltke. Nu le-am impus nimic niciodată. Conversaţiile noastre, care durau adesea ore întregi, erau mereu relativ la probleme de concepţie despre lume. Domnul von Moltke era suficient de conştient pentru a vedea cum concepţia mea despre lume este cu totul departe de orice mistică nebuloasă, şi vrea să se bazeze pe temeiuri sigure de cunoaştere. El nu era câtuşi de puţin uşor „influenţabil", chiar dacă eu aş fi încercat acest lucru. Dar el vedea că eu nu încerc nici o „influenţare". Şi nu mi-a spus o singură dată, ci de mai multe ori: „Concepţia dumneavoastră despre lume satisface raţiunea, pentru că în cazul ei, ca în nici un alt caz, toate lucrurile se susţin reciproc şi se îmbină între ele fără nici o contradicţie". Şi deoarece gândirea sa era întru totul sănătoasă, el avea şi un scepticism sănătos, din care cauză nu trecea uşor peste multe lucruri. Tot mereu avea îndoieli. Dar şi în privinţa îndoielilor el făcea mereu remarca de mai sus. Mi-a spus odată: „Dacă oameni cu formaţia intelectuală obişnuită de astăzi ar afla părerile dumneavoastră, atunci ar vieţui lucruri frumoase".

Această relaţie exista între domnul von Moltke şi mine începând din 1904, şi ea nu s-a modificat cu nimic prin vizitele mele făcute în turma invitaţiilor făcute la palatul Homburg. De la vizita mea la Homburg şi până la

moartea sa, von Moltke nu mi-a acordat nici mai multă, nici mai puţină încredere decât de-a lungul celor zece ani precedenţi. Referitor la faptul dacă eu, în conformitate cu părerea sa, meritam mai puţin încrederea lui decât cineva care afirmă că von Moltke mi-a acordat încrederea numai pentru că era bolnav sufleteşte şi trupeşte, iar acel cineva s-a bucurat şi el de încrederea lui, în această privinţă nu vreau câtuşi de puţin să intru în discuţie. Mi se pare însă frapant faptul că cineva care s-a aflat „în serviciul" generalului şef de stat major von Moltke la începutul războiului şi în timpul cât a stat el la Homburg, vorbeşte despre „retragerea din funcţia de şef de stat major şi general comandant al armatei" fără să se teamă că prin această formulare foloseşte o frază care dă de gândit.

Faptul că povestea cu consiliul de coroană din 5 iulie este contrazis prin articolul lui Sauerwein, l-am menţionat adesea. Atunci când se spune că eu am trecut sub tăcere faptul că generalul şef de stat major von Moltke nu putea şti nimic despre consiliul de coroană pentru că acesta nu a avut niciodată loc, aceasta apare ca o dibace înşiruire de cuvinte, căci dacă domnul von Moltke nu a ştiut nimic despre un astfel de lucru, nici nu se poate să fi avut loc ceva care să fi fost important în această privinţă.

Faptul că în ziua de astăzi Olanda nu poate fi implicată într-o nouă campanie propagandistă franceză referitoare la problema vinii războiului de către oamenii raţionali, deoarece s-a spus că domnul von Moltke voia să facă abstracţie de un marş prin Olanda, mi se pare, după cum am spus mai sus, absolut limpede. Cuvintele domnului von Moltke dovedesc faptul că cu mult timp înainte de 1914 s-a făcut abstracţie de un astfel de marş, deşi domnul von Schlieffen – pe care domnul von Moltke îl aprecia drept o mare autoritate militară – credea că un astfel de marş ar

fi necesar. Nu este însă lipsit de importanţă faptul că acest marş, despre care şi domnul von Haeften recunoaşte că von Schlieffen l-a implicat în „cercul consideraţiilor sale", s-ar fi realizat numai în cazul în care „la izbucnirea unui război, Olanda ar fi trecut de bunăvoie de partea Germaniei. Aşa afirmă domnul von Haeffen, şi nimeni nu va contesta acest lucru. Şi după cum trebuie acceptat din punct de vedere militar dacă acest lucru constituie o dezvinovăţire a Germaniei, ne este îngăduit şi să afirmăm că la continuarea verificării acestei probleme menţionarea intenţiilor lui von Schliefen referitoare la Olanda şi la marşul prin Belgia trebuie să apară într-o altă lumină decât în cea în care au fost văzute toate lucrurile până acum. Iar această premisă este valabilă în anumite limite şi pentru Belgia. Domnul von Moltke conta pe faptul că dacă Belgia nu va trece de partea germană, se va dovedi totuşi într-atât de prietenoasă încât să nu opună o rezistenţă armată unui marş pe teritoriul ei. De aceea nu este nici chiar atât de sigur că Germania ar fi procedat în orice caz la marşul prin Belgia, dacă lucrurile nu s-ar fi precipitat pur şi simplu în acele zile decisive. Nu consider că îmi revine sarcina să dezbat aici modul în care trebuie judecate aceste lucruri din punct de vedere politic, deşi eu ştiu că garanţia de neutralitate a Belgiei era întru totul specială. Căci eu nu am vorbit despre asta cu domnul Sauerwein, ci numai despre interpretarea domnului von Moltke.

Modificările de date aflate în articolul lui Sauerwein şi menţionate de domnul von Haeften sunt corectate în numărul 15 al acestei reviste. Ceea ce adaugă von Haeften ca amănunte la cele spuse în articolul din «Matin» nu contrazice, în liniile esenţiale, cele spuse acolo, ci le completează şi chiar le confirmă în punctele esenţiale. Domnul von Haeften spune: „Afirmaţia domnului Steiner că

generalul şef de stat major von Moltke a refuzat să semneze ordinul Kaiserului adus de către un adjutant, şi că l-ar fi trimis pe ofiţer înapoi, este născocire curată. Generalul şef de stat major von Moltke a refuzat să semneze doar proiectul ordinului corespunzător, redactată de şeful compartimentului operaţional (locotenent-colonelul Tappen)". Aici nu este altceva de corectat decât contextul în care apare cuvântul „adjutant", pentru că nici eu nu am afirmat că „redactarea ordinului" a fost făcută de Kaiser cu mâna lui. Iar faptul că un ofiţer adjutant poate fi mai bine informat decât Sauerwein, pot accepta cu uşurinţă. Propriile cuvinte ale lui von Moltke în această privinţă sunt: „În momentul în care mi s-a pus dinainte depeşa către divizia a 16-a, depeşă ce repeta ordinul dat prin telefon, mi-am pus tocul pe masă şi am explicat că eu nu o semnez". Domul von Haeften subliniază: „În ciuda unor concepţii uneori opuse, pe care le-a avut în special în ultimii ani de viaţă, generalul von Moltke a fost un soldat de o fidelitate de neclintit faţă de Kaiserul său". Subscriu întru totul la această afirmaţie. Şi pot chiar să mai adaug ceva. Von Moltke a fost unul dintre cei mai buni slujitori ai Kaiserului. Iar omul care a fost mereu pe deplin conştient de responsabilitatea sa nu s-a abţinut niciodată de la a-i da Kaiserului acele sfaturi pe care le considera cele mai potrivite, chiar dacă ele erau opuse părerilor Kaiserului. Dar tocmai aceasta este de valoare, după cum poate fi constatat din formulările lui von Moltke, care au fost redate pe deplin corect. El nu a făcut din sine un adversar al Kaiserului, ci unul dintre cei mai credincioşi slujitori ai săi. Cel care crede că von Moltke a vorbit astfel din mânie ascunsă sau din amărăciune, nu îl cunoaşte pe generalul-colonel. Pe el l-a dărâmat ceea ce a vieţuit începând de la sfârşitul lunii iulie a anului 1914. Totuşi, nu s-a aflat

niciodată într-o stare care să poată fi caracterizată drept maladie sufletească, în sensul în care o fac astăzi aceia care cred că trebuie să-i scuze formulările printr-o dispoziţie sufletească aparte.

Am ferma convingere că cele spuse de el pot aşeza pe o altă bază toate discuţiile de până acum referitoare la problema „vinii" războiului, o bază pe care actualii deţinători ai puterii statelor învingătoare nu o doresc, dar la care tot mai mulţi oameni raţionali din lumea întreagă încep să aibă acces. Eu nu pot deloc înţelege de ce domnul von Haeften, pe care l-am cunoscut ca pe un om raţional, nu se poate deschide unor asemenea aprecieri. Oamenii ar trebui să recunoască faptul că poporul german va avea cel mai mult de plătit ponoasele pentru alţii tocmai atunci când faptul de a afirma lucruri ca acelea ce rezultă din însemnările lui von Moltke sunt considerate drept o vină. Poporul german nu trebuie să tăinuiască adevărul. Şi cel mai mare rău l-au făcut până acum tocmai aceia care au crezut că adevărul trebuie ascuns. Adevărul nu va împovăra mai mult poporul german, ci îl va elibera. Acest lucru trebuia înţeles în zilele care au premers păcii de la Versailles. Acest lucru trebuie înţeles măcar astăzi.

Acelora care vor să-i apere pe politicienii anului 1914, trebuie să li se amintească ceea ce scrie Tirpitz în «Memoriile» sale. De exemplu la pagina 242: „Impresia lipsei de raţiune a conducerii noastre politice devenea tot mai neliniştitoare. Marşul prin Belgia nu a apărut pentru început (el are în vedere noaptea dintre 1 şi 2 august) drept o realitate constatabilă. Începând de la mobilizarea ruşilor, cancelarul făcea impresia unui om care se îneacă… În timp ce juriştii se adânceau în problema de doctorat dacă ne aflăm deja în război cu Rusia sau nu, a rezultat în plus că uitaserăm să întrebăm Austria dacă vrea să lupte cu

noi împotriva Rusiei." La pagina 245, acelaşi Tirpitz spunea: „După plecarea cancelarului din şedinţă, Moltke s-a plâns Kaiserului de starea ‹deplorabilă› a conducerii politice, care nu dispune de nici o pregătire pentru această situaţie, şi care nici acum, când lavinele au început să se rostogolească, încă nu se gândeşte la vreo măsură juridică". Acelor oameni – despre care unul (von Tirpitz) care a lucrat cu ei trebuie să vorbească astfel –, poporul german nu trebuie să-le aducă critici, ci mulţumiri. El trebuie să se mulţumească cu părerea că aceştia „au gândit şi au acţionat cu totul logic şi în conformitate cu sarcinile lor". La pagina 248 von Tirpitz spune: „Nevinovăţia morală a conducerii noastre de atunci poate fi explicată numai prin expunerea deschisă a insuficienţei diplomatice…".

Părerile şi spusele lui von Moltke se află întru totul în direcţia în care trebuie explicate aceste lucruri. Dacă sunt dezbătute în mod corect, nu-şi pot pierde efectul. Dar dacă sunt dezbătute aşa cum s-a făcut până acu, tocmai în felul acesta se va întâmpla ca poporul german „să plătească ponoasele", aşa cum din păcate a trebuit deja în măsură suficientă să plătească aceste ponoase.

Trebuie totuşi să ne întrebăm cu seriozitate dacă avem dreptul să vorbim despre „diletanţi politici", aşa cum o face domnul von Haeften, pe fundalul realizat printre altele şi de cuvintele lui von Tirpitz de la pagina 248, pe care le-am citat. Acolo scrie că politicienii din 1914 „au greşit"… „prin lipsa de gândire logică şi limpede".

În privinţa calomnierilor personale cum sunt cele conţinute în fraze relativ la „setea mea de a juca un rol politic", aş prefera să tac deocamdată. În orice caz, nu m-am aşteptat la o astfel de apreciere din partea domnului von Haeften, pe care l-am cunoscut cândva ca pe un nobil gânditor. S-ar părea că oamenii nu trebuie cu necesitate să

aibă judecăţi preconcepute din capul locului, ci, chiar dacă nu le-au avut, să le dobândească pe parcurs.

Am spus ceea ce am spus deoarece consider că nu era îngăduit să tac, pentru că, din păcate, văd că anumite personalităţi, care pot avea părerea subiectivă că nu „fac jocul duşmanilor", fac tocmai acest lucru prin faptul că nu vor să dea cale liberă adevărului. În conformitate cu concepţiile mele, trebuie să recunosc din nou, şi în ziua de astăzi, cât se păcătuieşte în această direcţie.

ÎMPOTRIVA OBIECŢIILOR FĂCUTE RELATIV DIN «MATIN»

Mi se pare de datoria mea să răspund la obiecţiile domnului maior Muff («Stuttgarter Neues tagblatt», 1 noiembrie 1921), întocmite în mod obiectiv împotriva intenţiilor şi conţinutului interviului din «Matin». Pentru început însă aş dori să-mi exprim satisfacţia relativ la această obiectivitate, căci atunci când eşti calomniat continuu în mod personal din atâtea direcţii eşti măcar bucuros să întâlneşti în sfârşit o polemică cu un ton distins.

Pentru început, maiorul Muff vorbeşte despre faptul că eu aş fi adăugat într-o remarcă ulterioară interviului acordat Dr. Sauerwein: „Nici nu s-ar putea vorbi despre vină, aşa cum se procedează. Este vorba de tragism. Iar războiul a luat naştere datorită unei situaţii tragice." Dacă se citesc în continuare câteva fraze din aceste „remarci ulterioare" ale mele, te izbeşti de următoarele cuvinte: „Şi sunt de părere că cele afirmate de el (Moltke) sunt potrivite pentru a pune discuţia despre vina războiului pe alte baze decât cele pe care se află astăzi în lume". Maiorul Muff spune: „Ca germani, avem cu toţii motivul să ne ferim de o asemenea deplasare a nivelului discuţiilor". Ca să fiu

sincer, acestea îmi apar întru câtva străine de realitate. Întregul context al cuvintelor mele afirmă totuşi că discuţia trebuie pusă „în lume", ceea ce înseamnă în contextul actual, în special la adversarii Germaniei, pe o altă bază decât cea pe care se află actualmente. Şi care este baza actuală? Este aceea că Germania ar fi provocat în mod conştient războiul. Faptul că Lloyd George vorbeşte când aşa, când puţin altfel, nu poate duce totuşi la credinţa că „adevărul în privinţa vinii războiului... este abia pe cale de descoperire". Dacă vom considera discuţia despre vina războiului, am putea fi mulţumiţi dacă discuţia, dusă de oamenii raţionali în afara Germaniei, ar fi pusă pe următoarea bază: nu există o „vină" a părţii germane, aşa cum s-a afirmat până acum, ci punctul de pornire îl constituie o situaţie tragică existentă *în Germania*. Eu cred că nu este câtuşi de puţin interesul părţii germane să respingă o asemenea deplasare a bazei de discuţii. Şi în special atunci nu, când se acceptă *esenţialul* acestei situaţii tragice, aşa cum o face totuşi şi domnul maior Muff. Relativ la aprecierile lui Moltke de la începutul războiului, el vorbeşte despre „exprimat delicat, naivitatea politică a conducătorilor politici germani.

Acum, în faţa gravitaţiei situaţiei, eu consider că nu este câtuşi de puţin necesară o exprimare „delicată". Şi dacă nu se procedează aşa, şi afirmaţia maiorului Muff trebuie văzută tot drept dovadă a faptului că politicienii germani nu au corespuns deloc aşteptărilor în 1914. Şi că în aceasta constă situaţia tragică.

Aceasta este ciudăţenia polemicilor legate de interviul din «Matin»: se afirmă că cele conţinute în acest interviu sunt greşite, şi apoi fiecare redă ceea ce are el de spus în această privinţă. Şi în toate cazurile obiective se prezintă doar *confirmări* a celor aflate în interviu.

Maiorul Muff crede că prin articolul din «Matin», „gânditorul obişnuit" va atribui totuşi vina declanşării războiului, Germaniei, pentru că acolo se spune că în planul de mobilizare german era prevăzut nu numai atacul împotriva Rusiei, ci şi împotriva Franţei, şi că acest plan trebuia să se deruleze „cu un automatism implacabil". Pentru a sprijini această credinţă, maiorul Muff citează o frază din cadrul interviului, căreia îi adaugă el însuşi o parte intermediară: „Aşa s-a ajuns că decizia referitoare la începutul războiului – este vorba de planul implacabil de mărşăluire al generalului şef de stat major german – să se ia din considerente pur militare". Acest citat este fals, deoarece maiorul Muff intercalează cuvintele: „este vorba de planul implacabil de mărşăluire al generalului şef de stat major german". *Aceste cuvinte nu există în interviu*. De fapt este vorba de ceea ce exprimă cuvintele precedente din interviu. Iar acestea afirmă: „Cu ordinul de mobilizare în mână, pe care Wilhelm al II-lea tocmai îl semnase, el (Moltke) este lăsat să plece, lăsându-i pe ceilalţi în urmă într-o stare de deplină confuzie". După ce se indică astfel că personalităţile politice conducătoare erau „într-o stare de deplină confuzie", sunt expuse cuvintele citate de maiorul Muff: „Aşa s-a ajuns că decizia referitoare la începutul războiului a trebuit să se ia din considerente pur militare". Maiorul Muff construieşte apoi o decizie care, în conformitate cu formularea lui Moltke rezultată din notiţele lui (şi din citatele lui von Haeften în «Deutschen Allgemeine Zeitung»), nu poate fi considerată altfel decât militară, transformând-o într-o decizie politică luată de Moltke. El spune că Moltke ar fi avut ferma convingere „că Rusia va ataca, iar Franţa şi Anglia vor fi de partea ei. Cu aceasta, el se afla în situaţia războiului pe două fronturi, şi anume nu din motive militare, ci politice". Moltke i-a spus

Kaiserului, atunci când acesta şi-a exprimat din motive politice voinţa de a mărşălui spre est cu întreaga armată, că mărşăluirea unei armate de un milion de oameni nu poate fi improvizată, ci trebuie să fie rezultatul unei pregătiri îndelungi, meticuloase, şi că odată stabilită ea nu poate fi modificată. În cazul în care Kaiserul ar vrea să trimită întreaga armată spre est, nu ar avea o armată gata de luptă, ci o grămadă dezordonată de oameni înarmaţi, care nu poate fi aprovizionată cu alimente. Ce poate fi mai limpede decât că aici se invocă motive militare împotriva celor politice. De fapt, şi maiorul Muff se vede constrâns să accepte acest lucru. El spune că motivele lui Moltke erau politice, dar indică motive militare. Şi el construieşte următorul şir de raţionamente: „Atunci când Moltke a refuzat renunţarea la marşul pe două fronturi construit pe baza studiului de operaţiuni al lui Schlieffen, acest lucru nu s-a petrecut… pentru că din punct de vedere tehnic nu ar fi fost capabil să execute şi un alt marş, ci pentru că el era convins că Franţa şi Anglia vor trece imediat de partea Rusiei… Ca soldat, el a înăbuşit din motive politice politica externă a conducătorilor germani. El trebuia să împiedice cu orice mijloace o decizie care să îl aducă, în calitatea sa de conducător al operaţiunilor militare, în faţa unei sarcini de nerezolvat şi fatală pentru Germania. Desigur că el a apelat la un mijloc de a cărui reuşită nu putea fi sigur. El a explicat că din motive tehnice nu este în măsură să realizeze marşul solicitat de Kaiser şi consilierii săi politici numai împotriva Rusiei. Din însemnările lui Moltke rezultă că în realitate motivele determinante ale refuzului său au fost doar cele politice." În realitate, este invers. Dacă rezultă ceva clar din însemnările lui Moltke, este faptul că din motive tehnico-militare – maiorul Muff spune: „*în calitatea sa de conducător al operaţiunilor militare*" – în

ceasul în care trebuiau luate hotărârile decisive el a considerat că războiul pe două fronturi este absolut necesar. Cunoscând caracterul lui Moltke, eu nu-mi pot deloc imagina ca el să se fi adăpostit pur şi simplu în spatele unor motive care au fost totuşi formulate foarte precis. Dacă nu ne certăm pe cuvinte şi renunţăm să desemnăm cele caracterizate precis drept tehnico-militare ca fiind politice, atunci putem compara expunerile maiorului Muff în mod *nepărtinitor* cu ceea ce apare în interviu. Şi iată – în interviu scrie: „El (Moltke) a prevăzut limpede evoluţia tragică pe care urmau să o ia evenimentele, ceea ce înseamnă că el a crezut în participarea Franţei şi Angliei la conflictul mondial". La baza deciziei lui Moltke se recunoaşte a exista acelaşi lucru pe care i-l atribuie şi maiorul Muff. Iar aceasta nu are nici o legătură cu conducătorii politici. Însă în felul acesta Muff recunoaşte că decizia s-a aflat în mâinile lui von Moltke. Iar acesta *trebuia* să-şi îndeplinească sarcina militară. – Este inexplicabil cum se poate totuşi crede că interviul ar conduce la afirmaţia că generalul şef de stat major german ar fi provocat situaţia tragică. De la început până la sfârşit interviul vrea să arate că situaţia tragică a constat în incapacitatea politicienilor, şi că generalul şef de stat major german a acţionat aşa cum *a trebuit* să o facă în conformitate cu sarcinile sale. Pentru domnul Sauerwein nu exista nici un motiv să râdă pe ascuns. Acesta putea rezulta numai dacă se continua să se spună în Germania că „ne ferim" să „deplasăm planul discuţiilor" într-o direcţie în care nu se poate vorbi despre „vina germană", aşa cum s-a vorbit până acum în lumea din afara Germaniei.

Dacă vrem să rămânem la realitatea neîngrădită prin clauză, aşa cum a descris-o von Moltke, nu se pune problema de a discuta teza de doctorat dacă afirmaţia că în

Germania ordinul de mobilizare dat în acelaşi timp declaraţia de război constituie un nonsens din punct de vedere militar. Pentru că nu este vorba de definiţi tehnico-militare, ci de realitatea situaţiei existente la sfârşitul lui iulie şi începutul lui august 1914. Iar relativ la această realitate, maiorul Muff însuşi spune că ceea ce a constituit nonsens din punct de vedere tehnic militar era *corect* din punct de vedere politic, „în sensul că în strădania de a localiza războiul, în contrast cu adversarii noştri, am amânat luarea oricărei măsuri militare până la cel mai îndepărtat termen posibil, acordându-le lor în felul acesta un avantaj considerabil, astfel încât ordinul de mobilizare şi începutul războiului au coincis din punct de vedere temporal". Trebuie să ne gândim la faptul că pentru procesele care se desfăşoară în timp trebuie luată în considerare această coincidenţă temporală, şi nu faptul că din punct de vedere teoretic ordinul de mobilizare şi începutul războiului au definiţii diferite. Maiorul Muff spune: „În conformitatea cu planificarea, marşul armatei germane trebuia să aibă loc imediat după mobilizare, pentru a nu pierde timpul. Însă în conformitate cu modul cum s-au desfăşurat pregătirile, ar fi trebuit să se suplimenteze ordinul de mobilizare, în felul următor: Nu se va începe marşul armatei până când nu se va duce la îndeplinire ordinul de mobilizare." Însă, cu siguranţă, din tot ceea ce se poate şti din cele exprimate de Moltke, acest adaos nu a fost făcut după emiterea ordinului de mobilizare. Pentru că el era de părerea că orice întârziere dăunează. Aşadar această afirmaţie, deşi este corectă din punct de vedere teoretic, este practic lipsită de importanţă.

Maiorul Muff acordă mare valoare faptului că ar fi existat şi un plan referitor la un singur marş, spre est. În faţa acestei alternative trebuie puse două întrebări. În

primul rând de ce nu a ţinut cont von Moltke de acest plan, în momentul în care a luat decizia? Maiorul Muff va spune: Pentru că el considera un nonsens părerea politicienilor că Vestul va rămâne neutru. În acest caz, el nu putea să-i spună Kaiserului că dacă mărşăluieşte spre est armata nu va fi gata de luptă, ci o grămadă dezordonată de oameni înarmaţi şi insuficient aprovizionaţi. Iar în al doilea rând, dacă el a spus aceste cuvinte – şi el le-a rostit într-adevăr –, de ce nu i s-a ripostat?: Dar noi avem şi un plan de mărşăluire numai spre est! Nu trebuie pus la îndoială că maiorul Muff vorbeşte pe bună dreptate de un astfel de plan de mărşăluire, din punct de vedere teoretic, adică pe hârtie; dar este evident că Moltke nu l-a considerat realizabil din motive tehnico-militare în momentul în care el a trebuit să ia decizia.

Maiorul Muff mai spune: „Este evident că Steiner vrea să-şi extindă scutul asupra amintirii lui Moltke. În realitate, el îi atribuie însă o răspundere imensă atunci când afirmă că decizia referitoare la începutul războiului s-a datorat planului de mărşăluire stabilit de generalul şef de stat major." În primul rând, eu nu am „afirmat" nimic de la mine, ci am redat pur şi simplu cu fidelitate propriile afirmaţii ale lui Moltke. În al doilea rând, din cele redate rezultă limpede că ultima decizie a fost luată în conformitate cu cele relatate în interviu, astfel: „La ora 11 Moltke este din nou sunat… El pleacă imediat la palat. Wilhelm al II-lea… îi spune: Totul s-a schimbat. Regele Angliei tocmai mi-a explicat, într-o nouă telegramă, că a fost înţeles greşit, şi că el nu-şi asumă nici o răspundere, nici în numele său şi nici în acela al Franţei. El a încheiat prin cuvintele: Acum puteţi face ce vreţi."

Referitor la marşul prin Olanda, m-am exprimat deja în numărul 17 al acestui săptămânal. În privinţa bătăliei de

la Marna, frazele din interviu se bazează pe comunicările lui von Moltke. În privinţa celor spuse de maiorul Muff, acestea se bazează în cea mai mare parte pe concluzii care nu afectează deloc partea esenţială a interviului. Căci acest esenţial constă în sublinierea „psihologiei" desfăşurării războiului în perioada bătăliei de la Marna. Eu am vorbit despre aceasta, pentru că se afirmă, aşa cum procedează din nou şi maiorul Muff, că „Generalul şef de stat major, care nu a avut o mână sigură în conducere, are o vină mai mare decât conducătorul armatei întâia".

Relativ la această afirmaţie trebuie să luăm în considerare, din punct de vedere psihologic, spusele lui Moltke. – Dacă oamenii s-ar raporta nepărtinitor la interviul din «Matin», ar vedea că din spusele lui Moltke se poate obţine dezvinovăţirea Germaniei. În Germania nu se râde în această privinţă, ci oamenii încearcă pe cât posibil să o discute cât mai puţin. Căci o discuţie corectă conduce tocmai la nişte lucruri care *nu* sunt ascultate cu plăcere. În Germania aceste discuţii ar trebui altfel purtate decât se obişnuieşte. În această privinţă, voi mai avea şi altele de spus, în cadrul acestui săptămânal.

CĂTRE POPORUL GERMAN ŞI OAMENII DE CULTURĂ

[Nota 120]

Apel, martie 1919

Poporul german credea că Reich-ul său, întemeiat cu o jumătate de secol în urmă, va dura un timp nelimitat. În august 1914, el credea că această catastrofă de război, la începutul căreia se afla, va dovedi acest Reich drept invincibil. Astăzi el mai poate privi doar la ruinele lui. După o asemenea trăire, trebuie să aibă loc o introspecţie. Căci această trăire a dovedit că părerea existentă de-a lungul

unei jumătăţi de secol a fost eronată, arătând cum gândurile dominante din anii de război au avut un efect tragic. Unde se află bazele acestei erori fatale? Această întrebare trebuie să ducă la introspecţie în sufletele celor care aparţin poporului german. De faptul dacă există sau nu puterea de a realiza o asemenea introspecţie depinde de felul în care va trăi poporul german. Viitorul acestuia depinde de faptul dacă oamenii pot să-şi pună în modul cel mai seros întrebarea: Cum de am căzut în această greşeală? Dacă el îşi pune astăzi întrebarea, în el se va aprinde cunoaşterea că în urmă cu o jumătate de secol, întemeind un Reich, a scăpat din vedere să atribuie acestui Reich o sarcină izvorâtă din conţinutul fiinţial al poporului german. – Reich-ul a fost întemeiat. În prima perioadă a existenţei sale a existat strădania de a aduce în ordine posibilităţile sale interne de viaţă, în funcţie de cerinţele rezultate din vechile tradiţii şi noile necesităţi apărute de la an la an. Ulterior s-a trecut la consolidarea şi extinderea poziţiei exterioare de putere, întemeiată pe forţele materiale. Cu aceasta, s-au luat măsuri în legătură cu cerinţele sociale născute de timpurile mai noi, care luau într-adevăr în considerare cele dovedite drept necesare în prezent, dar cărora le lipsea totuşi stabilirea unui ţel mai mare, aşa cum ar fi trebuit el să rezulte din cunoaşterea forţelor de evoluţie înspre care trebuie să se îndrepte omenirea contemporană. Astfel că Reich-ul s-a încadrat în contextul mondial fără a avea ţeluri esenţiale care să-i justifice existenţa. Desfăşurarea catastrofei războiului a revelat acest lucru în mod trist. Până la izbucnirea războiului, lumea din afara Germaniei nu a putut vedea nimic în comportamentul Reich-ului care să-i fi putut trezi părerea că cei care administrează acest Reich împlinesc o misiune istorică, ce nu trebuie înlăturată. Neaflarea unei asemenea

misiuni de către conducători a produs cu necesitate în lumea din afara Germaniei părerea care, pentru cel ce înţelege cu adevărat lucrurile, constituie motivul mai profund al prăbuşirii Germaniei.

Infinit de multe lucruri depind acum de aprecierea nepărtinitoare a situaţiei sale obiective actuale, de către poporul german. Din mijlocul nenorocirilor a trebuit să apară înţelegerea care nu s-a manifesta în ultimii cincizeci de ani. În locul gândirii limitate la cerinţele de zi cu zi ale prezentului, a trebuit să apară o mişcare amplă de concepţii despre viaţă, care să tindă cu putere în a recunoaşte prin gândire forţele evolutive ale omenirii contemporane, dedicându-se acestei căutări cu o voinţă curajoasă. Trebuia să înceteze acel impuls minimizator care consideră drept idealişti nepractici pe toţi aceia care-şi îndreaptă privirea asupra acestor forţe evolutive. Trebuia să înceteze aroganţa şi trufia acelora care se considerau oameni practici, şi care au atras totuşi nenorocirea prin îngustimea vederii lor afişată drept spirit practic. Ar trebui luaţi în considerare aceia cărora li s-a strigat că sunt idealişti, dar care în realitate sunt adevăraţi practicieni în privinţa a ceea ce au de spus despre nevoile de evoluţie ale perioadei contemporane.

„Practicienii" tuturor direcţiilor au văzut de mult apariţia unor cerinţe cu totul noi în omenire. Dar ei voiau să facă faţă acestor cerinţe în cadrul vechilor obişnuinţe de gândire şi organizaţii provenite prin tradiţie. Viaţa economică a timpurilor mai noi a adus aceste cerinţe în prim plan. Satisfacerea lor pe calea iniţiativei private părea imposibilă. Trecerea activităţii private în activitate socială se impunea unei categorii de oameni din anumite domenii drept necesară. Şi ea a fost realizată acolo unde această categorie socială a considerat-o drept avantajoasă în

conformitate cu concepţiile ei despre viaţă. Trecerea radicală a oricărei munci individuale în muncă socială a devenit ţelul unei alte clase, care nu a avut interesul de menţinere a ţelurilor private ce-i reveneau prin dezvoltarea noii vieţi economice.

La baza tuturor strădaniilor care au apărut până acum la luarea în considerare a cerinţelor recente ale omenirii, se află ceva comun. Anume se tinde la socializarea elementului privat şi se ia în considerare în acest sens preluarea acestuia din urmă de către comunităţi (stat, comune), care provin din premise ce nu au nimic de a face cu cerinţele mai noi. Sau se ţine cont de noile comunităţi (de exemplu tovărăşii) care nu s-au născut pe deplin în sensul acestor noi cerinţe, ci sunt configurate din vechile forme în conformitate cu obişnuinţele de gândire transmise prin tradiţie.

Adevărul este că nici o comunitate alcătuită în sensul acestor vechi obişnuinţe de gândire nu poate prelua ceea ce ar trebui să poată prelua. Forţele timpului impun cunoaşterea unei structuri sociale a omenirii care cuprinde cu totul altceva cu privirea decât se cuprinde astăzi în mod obişnuit. Până acum, comunităţile sociale s-au constituit în cea mai mare parte din instinctele sociale ale omenirii. Iar sarcina timpului va fi ca forţele lor să fie cuprinse cu deplină conştienţă.

Organismul social este structurat la fel ca şi cel natural. Şi aşa cum în organismul natural gândirea se desfăşoară în cap şi nu în plămâni, este necesară împărţirea organismului social în sisteme, dintre care nici unul să nu poată prelua sarcina celuilalt, dar prin păstrarea propriei autonomii să poată colabora între ele.

Viaţa socială poate prospera numai atunci când se configurează ca membru de sine-stătător al organismului

social, în conformitate cu propriile forţe şi legi, şi atunci când nu se determină confuzii în structura sa prin faptul că se lasă absorbită de un alt membru al organismului social, activ din punct de vedere politic. Acest membru activ din punct de vedere politic trebuie mai degrabă să existe în deplină autonomie alături de cel economic, la fel cum în organismul natural sistemul respirator se află alături de sistemul-cap. Conlucrarea lor salutară nu se poate obţine prin aceea că ambii membri sunt determinaţi de o singură lege şi de un singur organ administrativ, ci prin faptul că fiecare îşi are propria legitate şi propria administrare, care conlucrează în mod viu. Căci sistemul politic trebuie să distrugă economia, dacă vrea să o preia, iar sistemul economic îşi pierde forţele de viaţă, dacă vrea să devină politic.

La aceste două verigi ale organismului social trebuie să se adauge, în deplină autonomie şi configurată din propriile sale posibilităţi vitale, o a treia: cea a realizărilor spirituale, de care aparţine şi partea spirituală a celorlalte două domenii, care trebuie să le fie furnizată acestora de către cel de-al treilea membru, dotat cu administrare şi reglare proprie, dar care nu poate fi administrat sau influenţat în alt fel de către ele decât se influenţează reciproc elementele componente ale unui organism, în cadrul organismului ca ansamblu.

Cele spuse aici despre necesitatea organismului social pot fi întemeiate şi clădite în toate amănuntele şi pe deplin ştiinţific, deja din ziua de azi. Însă în aceste expuneri pot fi prezentate doar liniile directoare, pentru toţi aceia care vor să ia în considerare aceste necesităţi.

Întemeierea Reich-ului german s-a desfăşurat într-un timp în care aceste necesităţi se apropiau de omenirea contemporană. Persoanele cu funcţie de conducere în administrare nu au înţeles să aloce o sarcină Reich-ului

prin luarea în considerare a acestor necesităţi. Această luare în considerare nu i-ar fi dat numai structura interioară corectă, ci i-ar fi conferit şi o politică exterioară în direcţiile justificate. Şi poporul german ar fi putut trăi în pace cu popoarele negermane, dacă ar fi avut o asemenea politică.

Înţelegerea a trebuit să rezulte din mijlocul nenorocirii. Trebuia să se dezvolte voinţa de a avea organismul social posibil. Nu o Germanie care nu mai există trebuia să se raporteze la lumea exterioară, ci un sistem spiritual, politic şi economic, fiecare cu propria sa administrare, trebuia să lucreze pentru a dobândi din nou o relaţie posibilă cu aceia care au înfrânt Germania, acea Germanie care nu a recunoscut că în contrast cu organizaţiile altor popoare ea este chemată să-şi dobândească puterea prin tripartiţia organismului social. (Această frază a avut în apelul publicat în Martie 1919, şi care în rest avea acelaşi conţinut, următorul cuprins: „Nu o Germanie care nu mai există trebuia să se raporteze la lumea spirituală, ci un sistem spiritual, politic şi economic, prin reprezentanţii săi, trebuia să ducă tratative ca delegaţii independente, cu aceia care au învins Germania, Germanie care s-a constituit drept configuraţie socială imposibilă prin amestecul celor trei sisteme". Numai din modificările acestei fraze, determinate de evenimentele timpului, se vede că autorul apelului îşi menţine şi astăzi întru totul punctul de vedere abordat în martie.)

Se aur în spirit practicienii care nu se abţin în a face referiri relativ la caracterul complicat ale celor spuse aici, care găsesc incomod şi simplul fapt de a gândi la colaborarea celor trei corporaţii, pentru că ei nu vor să ştie nimic despre adevăratele cerinţe ale vieţii, şi vor să configureze totul în conformitate cu cerinţele comode ale

gândiri lor. Acestora trebuie să le devină limpede că ori se vor strădui să se acomodeze prin gândirea lor cerinţelor realităţii, ori nu vor fi învăţat nimic din nenorociri, şi atunci vor trebui să multiplice la nesfârşit cele întâmplate până acum, prin cele ce se vor ivi în continuare.

Autorul apelului: DR. RUDOLF STEINER *Comitetul:* PROF. DR. W. V. BLUME, CONSILIER COMERCIAL E. MOLT, DR. ING. C. UNGER

ASOCIAŢIA PENTRU TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL

Stuttgart, Champignystrasse 17

PRINCIPII CĂLĂUZITOARE PENTRU ACTIVITATEA TRIPARTITĂ [Nota 121]

Iarna anului 1918/19

I. *Concepte*

1. Ca esenţă a socializării economiei, trebuie privit faptul că activitatea de producţie şi desfacere a mărfii trebuie reglată în sensul legilor economice existente în sine, şi că în organismul economic ce ia naştere în felul acesta nu trebuie să intervină nici un fel de „drepturi" sau împuterniciri de forţă. Toate „drepturile" sunt exercitate de către organismul politic, situat pe aceeaşi poziţie cu organizaţia economică, şi bazat pe egalitatea tuturor oamenilor în faţa legii. Toate realizările spirituale, inclusiv cele ale ideilor tehnice, trebuie situate în administrarea liberă, individuală, al unui al treilea organism spiritual, având aceleaşi drepturi.

2. Ca reprezentanţi ai organismului economic, vin în considerare aleşii asociaţiilor întemeiate pe baza diviziunii profesionale şi a repartizării muncii. Ca

reprezentanţi ai organizaţiei politice, intră în discuţie aleşii pe baza dreptului de vot general, egal (secret). Ca reprezentanţi ai organizaţiei spirituale intră în discuţie personalităţile ajunse în vârful ramurilor spirituale individuale. Pentru legătura dintre cele trei corporaţii, servesc delegaţiile realizate din reprezentanţi ai fiecăreia dintre ele. (Cele trei corporaţii stau una lângă alta ca trei state relativ independente, care îşi rezolvă problemele politice prin reprezentanţii lor.)

II. ***Execuţie practică***

3. Trecerea ramurilor economice din starea actuală în cea viitoare, trebuie să se realizeze prin luarea în considerare a stării economice actuale, astfel încât la constituirea noilor organizaţi să participe toţi factorii (patroni şi angajaţi în toate formele) în aşa fel încât să se întemeieze pe cele mai oportune premise posibile ale organismului economic prezent.

4. Noua ordine economică spre care se tinde în felul acesta nu trebuie să ducă în nici un caz, prin întreruperea bruscă a continuităţii economice, la o paralizare a consumului.

5. Tot ceea ce intervine în organismul economic drept lege valabilă pentru toţi oamenii (ca, de exemplu, prevenirea accidentelor), daune provocate de speculă, ş.a.m.d., este supus împuternicirilor organizaţiei politice. Impozitele generale trebuie să fie impozite stabilite (ceea ce nu trebuie confundat în nici un caz cu impozitele indirecte). Veniturile ca atare nu trebuie supuse impozitelor; ele vor deveni ca atare în momentul în care există interesul general în acest sens, aşadar la intrarea în circulaţie.

III. *Concepte*

Cele mai necesare ramuri economice asupra cărora urmează să fie aplicat imediat punctul 3. ar putea fi următoarele:

1. Exploatare minieră
2. Industria fierului
3. Electricitatea
4. Forţa apei şi domeniile ei de aplicare
5. Aprovizionarea cu gaz şi apă
6. Navigaţia aeriană
7. Străzi şi toate tipurile de drumuri
8. Canalizare şi canale navigabile
9. Industria chimică
10. Cultura şi valorificarea cerealelor
11. Industria zahărului, alcoolului ş.a.m.d.
12. Industria tutunului
13. Tot ceea ce este referitor la prelucrarea solului şi subsolului (raporturile de proprietate referitoare la sol şi subsol aparţin, dimpotrivă, de corporaţia politică)
14. Asigurările
15. Institutele bancare

IV.

Acordul de pace trebuie realizat în aşa fel încât din partea germană să ducă tratative cu exteriorul reprezentanţii celor trei corporaţii, având mandate autonome provenite în întregime din corporaţia pe care o reprezintă. O socializare unilaterală, în conformitate cu alte puncte de vedere decât cele expuse, este irealizabilă pentru Germania, din cauza politicii externe. Dimpotrivă, întemeierea politicii externe pe organizarea celor trei corporaţii este întru totul plină de perspective.

CALEA „ORGANISMULUI SOCIAL TRIPARTIT”

[Nota 122]

Foaie volantă, primăvara anului 1919

Apelul privind noua configurare a vieţii sociale şi a muncii în comun a oamenilor trece prin lume. Stările economice, juridic politice şi spirituale care au dominat la începutul secolului XX, au dus la înspăimântătoarea catastrofă mondială a acestui timp. Sistemul economic nesocial, viaţa politico-juridică ce nu a fost capabilă să depăşească şi să învingă opoziţia în clase (*opoziţiile*)* resimţită drept nejustă de conştienţa celei mai mari părţi a omenirii prezente, o cultură spirituală care în ciuda „progreselor” ei s-a dovedit incapabilă să constituie o ieşire în statele bazate pe o viaţă economică nesocială şi opoziţia dintre clase (*opoziţii*); toate acestea trebuie să facă loc noului.

* Cele introduse în paranteze constituie corecturi pentru o a doua ediţie. Vezi Notele.

Prin socializare (*prin noile relaţii sociale*) unul poate înţelege una, altul alta. Dar toţi aceia care nu vor să vieţuiască orbi din punct de vedere spiritual acest timp al nostru pot fi de acord că prin socializare (*transformare socială*) pot fi chemaţi să-şi configureze ei înşişi relaţiile sociale, toţi aceia care până acum îşi vedeau aceste relaţii impuse prin forţă de către clasele subordonate lor din punct de vedere spiritual, juridic sau economic (*forţe străine*). Luptele dintre clase (*luptele dintre clase şi partide*) pot dispărea numai prin încetarea opoziţiilor (*forţe*) spirituale, juridice şi economice dintre clase (*opuse*).

Faptul că acest apel constituie o chemare a timpului este arătat de mişcarea proletariatului, ca şi de mersul istoriei, dacă este corect înţeles.

Ţelul este presimţit.

Drumul vrea să ne conducă spre impulsul tripartiţiei organismului social.

Acest impuls necesită deplina autonomizare a vieţii spirituale, inclusiv a esenţei educaţionale şi şcolare. El vede cauzele incapacităţii spirituale a timpului nostru, în absorbirea culturii spirituale de către stat. El necesită deplina autoadministrare a acestei culturi din puncte de vedere pur obiective şi general-umane. Şi se va educa într-adevăr corect abia atunci când în problema: Cum se educă toţi oamenii ca să ajungă cu adevărat oameni destoinici în viaţă?, nu se vor amesteca să răspundă decât aceia care pot formula o judecată provenită din însăşi esenţa naturii omeneşti.

Acest impuls necesită îngrădirea vieţii statale la acele raporturi de viaţă faţă de care toţi oamenii sunt egali între ei. Pe acest tărâm se poate dobândi în mod strict democratic, prin transformarea actualelor proprietăţi privat-capitaliste şi a raporturilor constrictive de lucru (*a „drepturilor" clădite pe proprietate, împărţirea în clase şi alte raporturi*), în primul rând un asemenea drept general-uman încât muncitorul (*orice om*) să se raporteze ca personalitate pe deplin liberă faţă de patron (*de un altul*), (*care nu desfăşoară decât o activitate spirituală*).

Acest impuls necesită o viaţă economică în care muncitorul să se raporteze la patron în aşa fel încât între cei doi să poată avea loc un raport social liber, bazat pe un contract referitor la realizări, astfel încât relaţia pe bază de salariu să înceteze total. În acest scop este necesară deplina socializare a vieţii economice (*o viaţă economică constituită pe o adevărată colaborare socială*). Numai prin participarea obiectivă a tuturor oamenilor la tovărăşiile corespunzătoare care iau naştere pe de o parte pe baze profesionale, pe de altă parte din necesităţile consumatorilor şi producătorilor, poate proveni o reglare a

valorii bunurilor, care să asigure tuturor oamenilor o existenţă demnă. Abia o asemenea reglare a valorilor bunurilor poate împlini cerinţa fundamentală: nu este îngăduit să se producă pentru a realiza un profit, ci numai pentru consum (*în conformitate cu raporturile sociale generale*). Acest lucru este posibil numai dacă după desprinderea vieţii spirituale şi a celei statale de cea economică nu se mai are de a face decât cu producerea, repartizarea şi consumul bunurilor. Orice interes pentru simpla valorificare neobiectivă a capitalului (*sau a banilor*), orice sistem salarial clădit pe interese economice de concurenţă şi care acţionează din direcţia acestora împiedică stabilirea corectă şi reciprocă a preţurilor bunurilor, şi pornind de aici corecta repartizare a bunurilor.

Impulsul pentru organismul tripartiţiei sociale voieşte, în toate amănuntele vieţii sociale, următoarele:

1. Dezvoltarea omului în privinţa tuturor capacităţilor sale prin viaţa spirituală autonomă;
2. Stabilirea drepturilor omului prin excluderea tuturor intereselor care nu sunt general-umane de pe tărâmul juridic;
3. Repartizarea corectă a bunurilor într-un raport corect de evaluare a calităţii bunurilor (mărfurilor) prin transformarea actualului sistem de capital şi salarizare.

Poporul german poate spera la o încadrare în relaţiile internaţionale numai dacă înlătură prin tripartiţia organică a organismului social frânările intervenite în viaţa sa economică, juridică şi spirituală prin contopirea lor neorganică în fiinţa statală de până acum. În felul acesta se poate determina ca prin libera dezvoltare a fiecăruia dintre cele trei elemente componente, ca şi a unităţii superioare determinate de acestea, să devină posibilă cea mai înaltă

productivitate economică, conciliabilă cu sănătatea trupească şi sufletească a omului, adevărata satisfacere a unui simţ juridic popular real ca şi revelarea multilaterală a forţelor existente în spiritul german.

REFERITOR LA PROBLEMA COMITETELOR DE ÎNTREPRINDERI [Nota 123]

Iulie 1919

În ultima vreme se face observată tendinţa ca partidele să preia comitetele de întreprinderi intenţionate şi în parte deja înfiinţate de Asociaţia pentru tripartiţia organismului social, prin reunirea acestora într-o Uniune a comitetelor de întreprindere, şi să se ocupe în continuare de organizarea lor. Însă în felul acesta s-a realizat exact contrariul a ceea ce a dorit Asociaţia să împiedice în orice circumstanţe, dacă e ca ideea tripartiţiei să se dovedească salutară, anume să împiedice această simplă realizare parţială a tripartiţiei. Ceea ce s-a intenţionat prin tripartiţie ca întreg, ar trebui – în cazul în care o parte ar fi detaşată şi preluată de vreun partid pentru propriile sale scopuri – să ducă la apariţia a noi dezastre şi distrugeri. Asociaţia se consideră obligată să avertizeze faţă de un asemenea amestec al partidelor. Ea se adresează din nou publicităţii prin explicaţia de mai jos, şi protestează împotriva folosirii incorecte a ideii de tripartiţie în vederea realizării unor experimente de partid generatoare de distrugeri.

Explicaţie

Asociaţia pentru tripartiţia organismului social îşi are începuturile în apelul Dr. Steiner «Către poporul german şi lumea civilizată», şi reprezintă concepţiile redactate în cartea Dr. Steiner «Puncte centrale ale problemei sociale». El consideră ca singură salvare din situaţia de excepţie

prezentă caracterizată datorată acordului de pace, punerea imediată în aplicare a cerinţelor sale, pe care le mai rezumă încă o dată după cum urmează:

1. Deplina autonomizare a vieţii spirituale, inclusiv a esenţei educaţionale şi şcolare.

2. Limitarea vieţii statale la toate acele raporturi vitale prin care toţi oamenii sunt egali între ei.

3. Reglarea raporturilor transformate de salarizare şi proprietate de către Statul de drept constituţional, cu deplina desprindere a acestora din viaţa economică, astfel încât aceasta să nu mai aibă de a face cu nimic altceva decât cu producerea, repartizarea şi consumul bunurilor.

Asociaţia pentru tripartiţia organismului social vede obţinerea ţelurilor sale în sensul ca statul să renunţe la a conţine în sfera sa de forţe pe de o parte viaţa spirituală, şi pe de altă parte viaţa economică. – Asociaţia s-a implicat în domeniul vieţii economice pentru formarea de comitete pe întreprinderi, pentru ca acestea să se poată reuni într-o Uniune a comitetelor, care să poată realiza primii paşi practici întru o socializare raţională. În paralel, urmează să se abordeze imediat înnoirea vieţii spirituale prin întemeierea unui Consiliu al culturii.

Uniunea trebuie, de aceea, să stăruie să nu se tindă spre o destindere unilaterală a vieţii economice de stat, ci simultan cu această desprindere să aibă loc o delimitare a vieţii spirituale în sine.

Uniunea are ca membri oameni de toate profesiile, din toate cercurile de viaţă şi toate partidele, şi consideră ideile exprimate de către ea drept o cale pentru o adevărată unire a tuturor oamenilor care, cu bunăvoinţă, vor să ducă poporul nostru din cea mai dificilă situaţie a sa, la un viitor viabil. Acolo unde toate programele de partid au eşuat, în aceste timpuri tragice, revendicările noastre

vor prefigura noile căi în politica internă şi externă. Purtătorii ideii tripartiţiei organismului social resping cu hotărâre apartenenţa prin această idee la oricare partid. Ei nu se vor identifica niciodată cu vreunul din programele partidelor existente până acum. Ţelul lor este să vorbească oamenilor ca atare, şi nu membrilor de partid.

Pentru orice altă mişcare din orice direcţie ar proveni ea, care se situează, prin mijloacele sau ţelurile ei în afara acestei tripartiţii, Asociaţia nu-şi poate asuma nici o răspundere; dimpotrivă, ea vede – mai ales într-o acţiune unilaterală în domeniul economic sau politic, care să nu aibă ţelul tripartiţiei – numai izvorul unei înmulţiri nelimitate a dezastrului.

În această ultimă oră aşteptăm încă dezbaterea străduniilor noastre împreună cu cercurile competente, înainte de a fi prea târziu.

Asociaţia pentru tripartiţia organismului social
Stuttgart, Champignystrasse 17

DESPRE „TRIPARTIŢIA ORGANISMULUI SOCIAL”

[Nota 124]

O replică a Dr. Rudolf Steiner, August 1919

Profesorul v. Heck este de părerea că starea socială pe care o promit eu ca rezultat al propunerilor mele, ar rezolva problema socială „în mod fericit”, dar că împlinirea propunerilor mele nu poate avea efectele sperate deoarece această împlinire, în cazul în care este posibilă, „nu ar promova, ci ar dăuna” binelui general, şi în special aceluia al muncitorilor. – Abia dacă se poate formula o judecată mai zdrobitoare relativ la o străduanie ca a mea, care se îndreaptă spre ţelul tripartiţiei organismului social. Căci faţă de acest ţel este desigur întru totul lipsit de valoare să

propui visul unei fericite rezolvări a problemei sociale, şi apoi să faci propuneri de neîmplinit întru înfăptuirea acestei soluţii. De greşeala sus-menţionată suferă toate aşa-numitele „soluţii ale problemei sociale". În momentul în care aş fi constrâns să văd că o apreciere ca aceea a profesorului von Heck ar fi îndreptăţită, mi-aş combate, fără îndoială, singur ideile. Şi precis nu m-aş simţi ruşinat să renunţ public la depoziţiile mele. Căci „problema socială" este pe de o parte atât de cuprinzătoare şi de dificilă, pe de altă parte implică atâta răspundere, încât retragerea unei încercări nereuşite nu poate avea nimic ruşinos în ea. De aceea, prof. von Heck poate să mă creadă că mă raportez absolut obiectiv la expunerea sa.

Or el mă înţelege greşit chiar de la început, cu privire la punctul de vedere din care îmi consideră strădaniile. Sunt absolut conştient că nu tind câtuşi de puţin să rezolv problema socială „în mod fericit". Nu cred că cineva care s-a familiarizat cu psihologia individului şi a maselor poate să tindă spre un asemenea „ţel final". Premisele mele sunt cu totul altele. Consider că recunosc faptul că omenirea, în dezvoltarea ei istorică, a ajuns în prezent la un punct care necesită tripartiţia organismului social pornind de la esenţa entităţii actuale omului. Dacă se urmăresc aceste cerinţe va putea fi dominată neliniştea elementară care i-a cuprins pe oameni. Dacă nu se urmăresc, această nelinişte va trebui să conducă la autodistrugerea culturii noastre. Eu nu vorbesc despre tripartiţie pentru că doresc să-mi exprim fantezia asupra unui ţel final, ci pentru că eu consider că recunosc cauzele care solicită această tripartiţie pornind de la starea actuală a omenirii. De aceea nici nu trebuie să născocesc „propuneri" pentru un ţel final fantezist, ci aceste sfaturi sunt pentru mine rezultatul observaţiilor pe care consider că le-am făcut de-a lungul

deceniilor asupra evoluţiei sociale a omenirii. Calea pe care am ajuns la aceste observaţii este pentru mine o dovadă că „propunerile" mele nu au nimic utopic în sine. Dar el mă face şi să înţeleg de ce atât de mulţi oameni ajung să considere tripartiţia drept neclară şi irealizabilă. Asemenea oameni consideră în mod greşit că ei gândesc în mod practic. Dar ei sunt încâlciţi în premise teoretice pe care le iau drept practice. Ei şi-au format aceste teorii în funcţie de ceea ce a fost considerat drept practic un timp anume. Şi dacă acest „practic" parcurge apoi o transformare necesară în evoluţia sa, atunci ei găsesc cele nou constituite drept „nepractice", întrucât le contrazic reprezentările lor obişnuite. Şi asemenea teoreticieni se găsesc chiar printre presupuşii „practicieni". Consider că va putea aprecia corect tripartiţia organismului social numai acela care nu numai că nu înţelege greşit ce anume a fost practic „până acum", ci are şi un instinct sănătos faţă de ceea ce se poate dovedi practic în evoluţia sa „viitoare".

Şi pentru că înţelege greşit deja premisele „propunerilor" mele, prof. von Heck accentuează tot mai mult această înţelegere greşită în urmărirea în continuare a celor expuse de mine, astfel încât el nu redă concepţiile mele ca atare combătându-le, ci le înlocuieşte aproape punct cu punct prin altele, pe care le „combate" apoi. Aş spune că el îşi alcătuieşte o tripartiţie proprie, care are prea puţin de a face cu a mea. Şi trebuie să recunosc că o *asemenea* tripartiţie ca a lui, aş combate-o şi eu dacă mi s-ar pune dinainte, la fel cum procedează şi profesorul Heck în *această* privinţă, sunt de aceeaşi părere cu el.

Dar eu întreb: Am oferit eu într-adevăr prilejul ca tripartiţia să fie astfel concepută încât în locul Parlamentului unitar al statului, să fie puse trei Parlamente în mod absolut exterior, aşa cum expune situaţia

profesorul v. Heck? Am spus eu vreodată, sau am lăsat să se tipărească afirmaţia că dezastrul este echivalent cu „trei state în acelaşi teritoriu”? Ideea mea de tripartiţie necesită ca problemele culturii spirituale, pe de o parte, şi cele ale vieţii economice pe de altă parte să nu fie rezolvate printr-o asemenea reprezentanţă a poporului care să echivaleze cu ceea ce se înţelege până în prezent prin „Parlament”. Administrarea culturii spirituale trebuie să rezulte din acelaşi fundament pe care se dezvoltă însăşi viaţa spiritului. De această administrare trebuie să se ocupe personalităţi care participă activ la viaţa spirituală, şi care să valorifice în această administrare aceleaşi impulsuri care domnesc în activitatea spirituală creatoare. Şi cred că recunosc că o asemenea administrare este posibilă numai prin faptul că cei care o realizează nu sunt încadraţi în administrarea statului, şi nici nu sunt solicitaţi din domeniul spiritual în domeniul statal, ci prin aceea că viaţa spirituală este situată pe un teren independent de „stat”. În stat, în final trebuie ca tot ceea ce se formează în el să fie expus judecăţii sănătoase a oricărui om major care are posibilitatea de a vota. Căci statul tinde spre o administrare democratică. În viaţa spirituală, poate decide numai judecata obiectivă. Mi se pare imposibil ca la o extindere a democratizării statului, această judecată obiectivă să se poată încadra în limitele ei. Eu cred că democratizarea poate fi voită în mod cinstit numai de acela care are tendinţa să preia din democraţie ceea ce nu poate creşte în ea. Mi-am putut reprezenta faptul că o discuţie rodnică în acest domeniu ar putea rezulta numai dacă cele ce intră în discuţie culminează în întrebarea: Se poate ca administrarea vieţii spirituale (şi în primul rând a esenţei învăţământului) să preia înfăţişarea corespunzătoare cerinţelor acestei vieţi atunci când, într-un punct oarecare

al acestei administrări, se exercită o constrângere de către statul democratic? Experienţa mea mă determină să răspund negativ la această întrebare. Consider că eu cunosc motivele care determină un răspuns afirmativ. Totuşi, ele nu mi se par temeinice. Dacă părerea mea este justificată, atunci judecata pe care o realizează profesorul von Heck din punctele de vedere ale asigurării economice a vieţii spirituale şi a obligativităţii şcolii trebuie situate pe un cu totul alt teren decât cele ale sale. Consider că am indicat teren la pagina 88 şi următoarele ale lucrării mele ***Puncte centrale ale problemei sociale***. Dacă cele indicate acolo sunt transpuse în mod obiectiv în practică, atunci vor rezulta organizaţiile care asigură bazele economice ale vieţii spirituale şi care feresc şi de „ispita de a trimite copiii să câştige bani, şi nu de a-i trimite la şcoală". În ciuda tuturor celor pe care le prezintă von Heck, pare inexplicabil de ce la aprecierea *acestei* probleme trebuie să joace un rol faptul că „în urma războiului ne îndreptăm înspre o perioadă de sărăcie, pe care nu a mai străbătut-o nici un alt popor". Faptul că această afirmaţie este adevărată în cea mai mare măsură, nu poate fi contestat de nimeni. Dar de ce şcoala nu trebuie să primească ceea ce poate primi cu toată sărăcia, atunci când acestea urmează să se întâmple pe alte căi decât cele de până acum, asta nu este totuşi de înţeles.

Nu mai puţin impregnat de neînţelegere este ceea ce obiectează profesorul von Heck în privinţa detaşării vieţii economice de statul propriu-zis. El consideră: „Completa separare a problemelor juridice şi economice, aşa cum o cere Steiner, nu este câtuşi de puţin posibilă". Dar de unde rezultă că eu aş „cere" „completa separare" despre care se vorbeşte aici? Ceea ce consider eu a fi necesar este ca toate problemele juridice să fie rezolvate de către Parlamentul

democratic, iar cele economice de către Asociaţii ce se constituie pe profesiuni din interesele de producţie, comercializare şi consum. Prin această împărţire, se va ajunge ca în viaţa economică să fie determinant pentru circuitul său numai ceea ce se desfăşoară pornind din deciziile personalităţilor experimentate în diversele ramuri economice, şi datorită influenţei de care beneficiază oamenii familiarizaţi cu o anumită ramură economică. „Legile naturale ale vieţii economice" vor determina ca intenţiile democratice de alegere care ar putea juca un rol cel mult în perioada de tranziţie, să fie înlocuite prin delegarea democratică a persoanelor capabile în sensul celor două premise caracterizate ale unei economii sănătoase. Democraţia şi parlamentarismul vor recunoaşte consecinţele dăunătoare provocate înlăuntrul lor de viaţa economică, atunci când această viaţă nu mai este învăluită în privinţa specificului său prin legile pe care i le impune statul, ci ajunge să fie pusă pe o bază asociativă în problema autoadministrării sale. Profesorul von Heck este de părere că: „Justiţia conferă economiei formele, şi poate fi impusă numai de către o putere care are o privire de ansamblu asupra vieţii economice". Această afirmaţie este însă corectă numai atâta timp cât viaţa economică şi viaţa juridică sunt contopite. Dacă viaţa economică este lăsată în seama propriei administrări, ceea ce înseamnă că ea se epuizează în administrarea producţiei de mărfuri, a circulaţiei mărfurilor şi a consumului de mărfuri (inclusiv importul şi exportul), atunci rămân nereglate prin acest circuit economic tocmai relaţiile juridice dintre persoanele active în sfera economică. Iar acestea vor fi reglate pe terenul statului în afara circuitului economic. Atunci raporturile juridice nu vor fi expresia formelor economice, ci pe de o parte vor constitui baza lor, în acelaşi mod în

care raporturile naturale (geografice, climatice, etc.) constituie baza economiei. – Acela care crede ca într-o axiomă că formele juridice trebuie să fie expresia formelor economice, aceluia îi va cădea greu să accepte emanciparea justiţiei de economie. Dar cel care vede că această „axiomă" contravine actualei conştienţe a omenirii, acela va încerca să-şi depăşească această credinţă. Omul prezentului nu poate suporta să trăiască în calitate de subiect juridic, sub constrângerea formelor economice. Faptul de a te închide faţă de o asemenea realitate şi de a omagia părerea: „justiţia conferă economiei formele", aproape că nu înseamnă altceva în prezent decât de a explica munca în cadrul unei verigi importante a problemei sociale, drept himeră. Dar acest lucru ar trebui făcut numai atunci când separarea vieţii juridice de viaţa economică ar trebui sprijinită prin motive mai puternice decât cele pe care le invocă profesorul von Heck.

Se înţelege greşit structura pe care urmează să o aibă organismul social prin tripartiţie, dacă se formulează ca obiecţie următoarele, aşa cum procedează profesorul von Heck: „Şi Steiner împovărează – dacă e să privim lucrurile mai îndeaproape – Parlamentul juridic cu trei probleme foarte importante din punct de vedere economic. El îi lasă acestuia problema impozitelor, problema creării dreptului de muncă şi îngrădirea proprietăţii mijloacelor de producţie, care urmează să dăinuie numai pe durata vieţii." Faptul ca în tripartiţia organismului social natura impozitelor să fie reglată numai pe tărâmul juridic, nu este corect. Citiţi în această privinţă cele scrise la pagina 53, în ***Puncte centrale ale problemei sociale***: „Ceea ce necesită statul politic pentru menţinerea sa, este obţinut prin reglementarea legală a impozitelor. Aceasta se va constitui printr-o armonizare a cerinţelor conştienţei juridice cu

cele ale vieţii economice." În privinţa drepturilor muncitorului se pune problema ca acestea să nu fie lăsate ca problemă economică în seama vieţii juridice, ci să iasă din circuitul economic, aşadar să fie dezbrăcate de caracterul unei probleme economice. Cu totul inexact este şi ceea ce profesorul von Heck redă drept concepţie a mea în privinţa „îngrădirii proprietăţii ca mijloc de producţie". Nu se pune problema neglijării „Parlamentului juridic", ci aceea a unei probleme la soluţionarea căreia sunt implicate administraţia vieţii spirituale şi cea a vieţii juridice.

Cerinţele referitoare la esenţa impozitelor pot fi împlinite în practică prin aceea că statul de drept constituţional, ca organizaţie de consum, se raportează la circuitul economic în maniera în care s-ar raporta în cadrul acestui circuit o asociaţie de consum la o societate de producţie. În cadrul vieţii juridice are loc reglarea necesarului general de impozite şi a folosirii impozitelor. Dimpotrivă, repartizarea perceperii impozitelor din domeniile economice separate, va reveni asociaţiilor profesionale ce rezultă din colaborarea dintre producţie şi consum. Profesorul von Heck afirmă, în mod obiectiv: „Cea mai dificilă sarcină cu care ne ameninţă viitorul, este repartizarea poverii nesfârşite a impozitelor, povară imensă cu care ne va încărca pacea… Aceste impozite nu vor putea fi realizate fără cele mai împovărătoare intervenţii în viaţa economică. De aceea, şi la împlinirea ideii lui Steiner, fiecare grup economic ar trebui să-şi asigure reprezentarea în parlamentul juridic pentru a se proteja de supraîmpovărare". Dar această „sarcină dificilă" va putea fi soluţionată *numai* prin separarea vieţii juridice de cea economică într-un asemenea mod încât separarea să nu contrazică în nici un fel conştienţa zilnică a grupurilor umane individuale. Căci dacă interesele unui

grup economic sunt reprezentate într-un parlament constituit pe o bază democratică, se va întâmpla mereu ca grupurile mai puternice din punct de vedere economic să impună măsurile lor, celor mai slabe. Acest lucru se va putea realiza de către grupul cel mai puternic fie prin forţă proprie, fie prin recurgerea la compromisuri. Prin constituirea parlamentului pe principiul majorităţii, este mereu posibilă o respingere şi o afirmare neobiectivă a unor interese. Lucrurile se configurează altfel dacă administrarea vieţii economice este separată organic de cea a vieţii juridice. Căci atunci nu se vor putea lua hotărâri pe tărâm juridic care să conducă în viaţa economică la efecte dezavantajoase pentru un grup uman. Tot ceea ce se va desfăşura în viaţa economică se va baza pe dezbaterile din asociaţiile caracterizate. În cadrul acestor dezbateri, poate fi opusă cunoaşterea obiectivă a situaţiei de către o asociaţie, unei alteia, iar în felul acesta se va elimina caracterul parlamentar neobiectiv, doar aparent democratic. Cineva ar putea obiecta că cele pe care le avem în vedere aici se pot realiza şi dacă principalele tratative din cadrul „parlamentelor juridice" ar fi transferate în cadrul comitetelor, consultând în cadrul acestor discuţii obiective domeniile economice individuale. Îmi pare că aceasta ar fi totuşi doar o jumătate de măsură. Ceea ce ar putea ea determina ca bine în mod limitat, ar trebui să arate tocmai faptul că cele spre care tindem pot fi atinse *pe deplin* numai prin separarea administrării economice de organizaţia juridică. Profesorul von Heck nu abordează în mod suficient ce însemnătate are în practica vieţii faptul ca reprezentanţii obiectivi ai ramurilor economice să ducă tratative între ei, astfel încât prin condiţiile de viaţă din cadrul unei ramuri să le favorizeze şi să le delimiteze pe celelalte fără influenţa deciziilor neobiective ale

majorităţii. Cel care se întreabă cum va acţiona practic o asemenea organizaţie, aceluia nu-i va veni în minte să spună: „Cum să aducă oamenii de ştiinţele naturii şi medicii o înţelegere deosebit de obiectivă pentru problemele Bisericii, sau agricultorii, comercianţii şi meşteşugarii pentru problemele marii industrii?" Întrebarea pare bine pusă, dar ea nu vorbeşte împotriva unei divizări în sine a vieţii economice, ci împotriva reprezentării intereselor economice şi culturale într-un Parlament în care fiecare trebuie să decidă asupra unor lucruri din care nu înţelege nimic. În privinţa tratativelor dintre organizaţiile economice prin reprezentanţii lor, este fără îndoială necesară o înţelegere obiectivă în afara domeniului reprezentat, pe care cineva trebuie să-l reprezinte. Căci rezultatul tratativelor va fi determinat în mod obiectiv prin importanţa obiectivă pe care o are un domeniu pentru celălalt. Baza pentru o asemenea obiectivitate va fi creată prin faptul că fiecare corp administrativ se va forma în jurul acelor personalităţi cărora li s-a trasat o funcţie conducătoare, aşa cum sunt descrise lucrurile acestea la pagina 86 din ***Puncte centrale ale problemei sociale***. Ceilalţi membri ai acestui corp administrativ vor rezulta din necesităţile conducerii economice, ca în locul alegerii prin votul obişnuit să intervină o selectare a personalităţilor potrivite, deoarece capacitatea se va revela prin diviziunea muncii, stabilindu-se în felul acesta convingerea că munca va evolua cel mai bine atunci când se alege conducătorul cel mai capabil. Membrii corpurilor administrative mai înalte, ca şi aceia ai unui consiliu central vor rezulta în mod asemănător. În felul acesta, administraţia generală va fi clădită, în ciuda existenţei unui consiliu central, pe o bază federativă.

O asemenea constituire a administrării economice va fi suportabilă pentru conştienţa democratică numai dacă tot ceea ce se referă la raporturile juridice dintre persoanele participante la viaţa economică va fi detaşat de acestea şi eliminat dintr-un parlament democratic. De aceste raporturi juridice aparţine însă tot ceea ce se referă la munca pe care o fac oamenii unii pentru alţii.

Cel care concepe sfaturile mele pentru organismul tripartiţiei sociale în sensul descris aici, şi nu în acela înţeles complet greşit cum apar ele în cele redate de profesorul von Heck, abia dacă vor avea nevoie de o combatere a obiecţiilor expuse în ultimele rânduri ale articolului celui care m-a criticat. Căci aceste obiecţii nu provin din faptul că profesorul von Heck s-ar referi la expunerea mea, ci din aceea că el expune o tripartiţie a sa, pe care o combate ulterior.

În articolul «Impresia mea despre Dr. Steiner şi a sa teorie a tripartiţiei» de Alfret Mantz, se spune că cele expuse de mine pot reprezenta ceva care s-ar putea împlini „numai dacă oamenii ar fi altfel decât sunt". Această părere poate fi avută numai atâta timp cât cineva nu se clarifică suficient în privinţa sensului şi a intenţiei cu care se pot dezvolta de fapt idei despre organizarea organismului social. Este adevărat că stări sociale ideale pot fi atinse numai cu oameni cu predispoziţii ideale şi dezvoltaţi în mod ideal. Dar cel care respinge gândurile despre o structurare a organismului social din cauza acestui adevăr unilateral, este implicat într-un cerc vicios de idei. El va voi să aştepte o organizare de dorit, până când va avea pentru ea oamenii potriviţi; dar în timpul acestei aşteptări el va dispune totuşi mereu numai de oameni pe care îi găseşte nepotriviţi în acest scop. Dacă domnul Mantz ar intra mai amănunţit în ideile mele, el ar putea vedea că pentru

împlinirea acestor idei eu nu presupun existenţa altor oameni decât a celor care există. Iar pe aceşti oameni eu îi găsesc la fel de maturi, sau de imaturi, în general, pentru acest scop, pe cât este şi domnul Mantz. Numai că eu presupun – ceea ce trebuie să presupună oricine nu vrea să cadă în fatalism – că printre oamenii actuali se găsesc şi dintre aceia care vor putea fi convinşi de necesitatea unei noi configurări a structurii noastre sociale. În organismul social tripartit eu văd – după cum am expus în convorbirea avută şi relatată prin articolul profesorului von Heck – ceea ce satisface cerinţele ce se impun cu necesitate omenirii pe treapta actuală a evoluţiei ei. Mie îmi pare că dacă *acestor* oameni, care pot fi convinşi de necesitatea tripartiţiei, le reuşeşte să facă ceea ce este necesar pentru împlinirea ei, vor fi create, prin aceste strădanii, acele stări prin care se constituie o bază ca oamenii să fie altfel „decât sunt". Iar prin afirmaţia că eu schiţez o imagine „care s-ar potrivi foarte bine într-un spaţiu lipsit de aer, dar care în realitate constituie o utopie", el afirmă un neadevăr, deoarece eu nu trec câtuşi de puţin peste realitatea în care trăim, ci, în locul *divizării* acestei realităţi, în măsura în care aceasta provine din intenţii, înclinaţii, obişnuinţe, judecăţi, etc., îmi imaginez o alta ce urmează să se dezvolte din alte impulsuri omeneşti.

Cât de puţin se potriveşte cu realitatea ceea ce este scris în articolul «Dr. Steiner şi proletariatul», poate fi realizat în toate amănuntele din cartea mea ***Puncte centrale ale problemei sociale***. Celui care vrea să combată expunerile din această lucrare nu este îngăduit în nici un caz să o facă prin afirmaţia: „Capitalul nu va rezulta niciodată prin împlinirea lor". Căci un astfel de om ar trebui să dovedească mai întâi că el are în vedere o structură socială pentru realizarea căreia nu este nevoie de

„capital", ca să-şi poată pune întrebarea de ce ar fi nevoie de acesta pentru realizarea structurii propuse de mine. Ceea ce afirmă în continuare domnul *Seeger*, anume faptul că prin organizaţiile pe care doresc eu să le introduc, muncitorul „nu se va putea desprinde niciodată de sentimentul că trebuie să lucreze pentru un întreprinzător particular", trebuie să obiectez că străduniile mele sunt direcţionate tocmai în sensul de a găsi acele stări prin intermediul cărora să se ofere celui care „lucrează fizic" sentimentul de a fi un om liber în cadrul muncii sale.

REPLICĂ LA UN ATAC PROVENIT DIN CADRUL MEDIULUI UNIVERSITAR [Nota 125]

Câteva cuvinte relativ la atacul lui Fuchs, Iulie 1920

Cu câtva timp în urmă am afirmat în acest săptămânal că eu nu am tendinţa spre polemici. Cred că am dovedit suficient acest lucru prin faptul că nu am replicat la un număr considerabil de atacuri nemaiauzite, care au degenerat adesea în insulte personale, fără nici un temei. Mi s-a părut necesar, înainte de toate, să-mi dedic timpul şi forţele clădirii pozitive a acelor direcţii de cercetare ştiinţifică pe care doresc să le afirm în faţa lumii prin scrierile mele, de treizeci şi cinci de ani. Consider că ceea ce se află conţinut în aceste scrieri oferă oamenilor o bază suficientă pentru a prelua ei înşişi apărarea necesară, obiectiv ştiinţifică, a acestor direcţii de cercetare. Şi multe persoane active pe tărâm ştiinţific şi artistic au preluat această sarcină, deja de mult timp. Această direcţie de cercetare oferă şi linii directoare pentru problema socială, care a devenit atât de arzătoare în timpul nostru. La Stuttgart s-a găsit un număr de personalităţi care, convinse

de rodnicia acestor linii directoare sociale, desfăşoară o activitate corespunzătoare, neobosită, prin intermediul Asociaţiei pentru tripartiţia organismului social. Şi în alte locuri s-au raliat alte personalităţi care se străduiesc să acţioneze deplin raţional pe plan ştiinţific şi social.

Experienţele pe care le-au făcut recent doi reprezentanţi ai acestei activităţi, Dr. Walter Joh. Stein şi Dr. Eugen Kolisko, şi care au fost expuse în conferinţele lor din Göttingen, sunt descrise în numărul precedent şi cel actual al acestui săptămânal. Eu însumi pot resimţi doar recunoştinţă pentru faptul că în slujba acestui interes ei au intrat în nişte roluri nu tocmai de invidiat.

Din păcate, trebuie să recurg eu însumi la o apărare în privinţa unor lucruri cum sunt cele aduse la lumină prin afirmaţiile profesorului Dr. Fuchs, din Göttingen. Toate lucrările mele, pentru acela care vrea să le citească cu adevărat, vorbesc în mod absolut şi de la sine înţeles împotriva unor asemenea absurdităţi, cum că antroposofia mea constă, din punct de vedere spiritual, într-o transpunere în Evul mediu. Cine urmăreşte modul în care antroposofia mea rezultă în mod liniar, continuu, din ceea ce am scris deja în anii `80 ai secolului precedent, pentru acela este, pur şi simplu, ridicol când se spune că îmi hrănesc cititorii şi ascultătorii cu învăţături orientale, împrumutate în special din budismul nordic.

Dovezi pro sau contra caracterului ştiinţific al antroposofiei trebuie extrase din cu totul alte sfere decât cele care par să stea la dispoziţia profesorului Dr. Fuchs, în conformitate cu expunerile sale de până acum, exclusiv calomniatoare. Atunci când profesorul Fuchs consideră că ştiinţă a naturii ar fi numai ceea ce gândeşte el despre realităţile cunoscute lui din natură, aceasta este problema lui personală. Eu nu am afirmat pe nicăieri că antroposofia

ar concorda cu ceea ce gândeşte el, sau alte personalităţi configurate asemănător lui, în privinţa naturii. În privinţa realităţilor din natură eu am încercat să dovedesc mereu că acestea nu necesită ceea ce crede el şi savanţii de aceeaşi formare cu el, ci ceea ce este realizat prin antroposofie. În acest sens vorbesc eu despre acordul dintre ştiinţele naturii şi antroposofie. Cel care întoarce această realitate, ca profesorul Fuchs, în contrariul ei, făcând afirmaţii calomniatoare pe baza acestui contrar, acela rosteşte neadevăruri obiective.

De la un cercetător care urmează să fie luat în serios trebuie să se pretindă ca el să aibă un simţ pentru realitatea obiectivă. Cel care obţine un preparat anatomic ce vorbeşte împotriva unei afirmaţii absurde, poate fi luat în serios din punct de vedere ştiinţific numai dacă priveşte mai întâi preparatul şi vrea să cuprindă cu privirea legătura acestuia cu alte fapte ale realităţii. Profesorul Dr. Fuchs a auzit că împotriva afirmaţiei absurde că eu aş fi evreu a trebuit să prezint la Stuttgart certificatul de botez doveditor al contrariului. El afirmă, ca şi mulţi alţii ce răspândesc minciuna fără scrupule, că eu aş fi evreu, pentru că există şi evrei botezaţi. Numai că certificatul meu de botez conţine date care vorbesc împotriva unei provenienţe iudaice a mea, astfel încât din aceste date afirmaţiile sale relativ la iudaismul meu se dezvăluie a fi un nonsens absurd. În ceea ce mă priveşte, nici nu trebuie să afirm că eu nu acord nici o valoare descendenţei mele din acest punct de vedere. Pentru mine este vorba exclusiv de faptul că este o minciună sfruntată atunci când sunt făcut evreu. Pentru mine însă, cel care vorbeşte despre realitate într-un mod atât de eronat – aşa cum o face profesorul Fuchs despre pretinsul meu iudaism –, nu poate fi nici măcar colateral om de ştiinţă. Eu am concepţii mai

riguroase despre scrupulozitatea şi conştiinciozitatea modului de reprezentare ştiinţific. Şi nu pot să cred că acela care dovedeşte într-un domeniu că îi lipseşte simţul realităţii, îl poate avea într-un alt domeniu. Iar o anatomie care prezintă realităţile în maniera în care a procedat profesorul Fuchs cu certificatul meu de botez, nu are pentru mine nici un caracter ştiinţific. Deocamdată mă limitez la aceste câteva fraze ca răspuns. Iar cele prezentate de profesorul Fuchs în privinţa priorităţii, şi cele asemănătoare, le pot liniştit lăsa în seama aprecierii acelora care citesc într-adevăr lucrările mele, şi pot înţelege întrebările pe care le ridică acestea.

IDEI CONDUCĂTOARE PENTRU ÎNTEMEIEREA UNEI INIŢIATIVE [Nota 126]

1919 sau 1920

Este necesară întemeierea unei instituţii de tip bancar, care să servească, prin măsurile sale financiare, iniţiativelor economice şi spirituale orientate în sensul concepţiei antroposofice despre lume, atât în privinţa ţelurilor cât şi a atitudinilor lor. Aceasta urmează să se diferenţieze de iniţiativele bancare obişnuite, prin aceea că nu serveşte numai unor puncte de vedere financiare, ci operaţiunilor reale care sunt susţinute prin elementul financiar. De aceea se pune în primul rând problema ca, de exemplu, creditele să nu apară pe calea pe care apar în principiul bancar curent, ci din punctele de vedere obiective, care trebuie luate în considerare pentru operaţiunea ce urmează să fie întreprinsă. Bancherul va avea aşadar mai puţin caracteristica celui care împrumută, şi mai degrabă pe aceea a comerciantului care este familiarizat cu problema, care poate aprecia în sens

sănătos viitorul operaţiunii ce trebuie finanţate, şi care, cu simţul realităţii, poate lua măsurile organizatorice cele mai potrivite pentru împlinirea ei.

De aceea, se va pune în special problema finanţării acelor iniţiative care sunt în măsură să aşeze viaţa economică pe un teren asociativ sănătos, şi să configureze viaţa spirituală în aşa fel încât dotările justificate să fie aduse într-o poziţie în care se pot manifesta în mod social rodnic prin caracterul lor intrinsec. Deci se pune în mod special problema de a se începe, de exemplu, cu iniţiative momentan foarte rentabile, pentru a finanţa cu ajutorul lor alte iniţiative, care pot aduce roade economice abia ulterior, şi aceasta în primul rând datorită germenilor spirituali pe care îi poartă actualmente în ele, şi care nu se pot manifesta decât după un timp.

Pentru funcţionarii acestei întreprinderi bancare este necesar ca ei să aibă înţelegerea modului în care se transpun perspectivele de viaţă oferite de antroposofie în activitate economică rodnică. De aceea este necesar să se stabilească o relaţie asociativă riguroasă între administraţia Băncilor şi cei care pot favoriza, prin eficienţa lor ideatică, înţelegerea pentru transpunerea în viaţă a unei iniţiative.

Iată un exemplu: O persoană are o idee care promite roade economice deosebite. Reprezentanţii concepţiei idealiste despre lume pot trezi în ei înţelegerea pentru consecinţele sociale ale acesteia. Activitatea lor urmează să fie suportată financiar din sumele care urmează să fie investite pentru a duce la împlinirea atât economică cât şi tehnică a ideii.

În punctul central trebuie să stea ideea de a finanţa în primul rând departamentele centrale ale Mişcării spirituale orientate antroposofic. De exemplu, clădirea din Dornach,

pentru început, nu este câtuşi de puţin productivă; cu toate acestea, ea va dovedi într-o vreme ulterioară o eficienţă impunătoare şi din punct de vedere economic. De aceea trebuie trezită înţelegerea că se poate favoriza formarea unei conştiinţe financiare numai dacă se iau în considerare şi o rodnicie materială peste un timp mai îndelungat.

Iniţiativa trebuie să se bazeze pe cunoaşterea faptului că activitatea tehnică, financiară, ş.a.m.d. poate dezvolta ramuri care să furnizeze temporar pentru întreprinzătorul individual rezultate favorabile, dar care acţionează distructiv în contextul ordinii sociale. Şi multe iniţiative ale timpului mai nou au fost orientate conform acestui principiu. Ele au fost fructificate, şi tocmai prin fructificarea lor a fost subminată ordinea socială. Acestui tip de iniţiative trebuie să i se opună acelea care provin dintr-o gândire şi o simţire sănătoasă. Acestea se pot încadra într-adevăr în mod rodnic în ordinea socială. Dar ele pot fi susţinute numai printr-un mod de gândire social, stimulat de ştiinţa spirituală orientată antroposofic.

Este corect şi ca o iniţiativă cum este cea caracterizată aici, să poată depăşi pentru început doar posibilităţile de criză social-tehnice şi financiare, şi ca acesteia să i se opună dificultăţile sociale atâta timp cât ea mai poartă în sine, ca problemă propriu-zisă a muncitorilor, cele care provin din vechiul mod de producţie condamnat să ducă la criză. Muncitorii care participă la noile întreprinderi, se vor raporta, de exemplu, la diferenţele de salarizare, aşa cum s-au raportat în întreprinderile de stil vechi. În orice caz, nu trebuie subestimate în astfel de situaţii faptul că o conducere corectă a unei iniţiative de stilul caracterizat aici trebuie să aibă în curând consecinţe favorabile şi pe plan social. Aceste lucruri se vor *vedea*. Iar exemplul va acţiona

convingător. Dacă o întreprindere *de acest tip* va stagna, muncitorii care participă la ea vor putea fi aduşi iarăşi în flux prin înseşi convingerile lor. Căci numai prin faptul că se reunesc în acelaşi interes muncitorii cu conducătorii spirituali ai întreprinderilor, printr-un mod de gândire care să acţioneze asupra *tuturor* claselor sociale, se poate lucra împotriva forţelor sociale distructive.

Condiţia fundamentală este ca strădaniile spirituale să fie strâns legate de cele materiale. Noi nu putem atinge o asemenea orientare prin intermediul forţelor disponibile acum în Mişcarea antroposofică, datorită faptului că nu avem în cadrul ei iniţiative practice, care să fi crescut din propriile ei forţe, cu excepţia Editurii antroposofice din Berlin. Dar aceasta singură nu este suficientă pentru a acţiona în mod exemplar. Căci orientarea ei economică nu este decât expresia exterioară a eficacităţii ştiinţei spirituale *ca atare*. Astfel de întreprinderi pot acţiona cu adevărat exemplar numai atunci când ele nu au ştiinţa spirituală ca atare drept conţinut al lor, ci un conţinut care să fie susţinut de modul de gândire spiritual-ştiinţific. O *şcoală* ca atare, va fi luată în considerare ca model în această direcţie abia atunci când va fi sprijinită din punct de vedere financiar de întreprinderi-iniţiative a căror organizare provine deja din cercurile spiritual-ştiinţifice. Iar clădirea din Dornach îşi va putea dovedi importanţa socială abia atunci când prin intermediul personalităţilor legate de ea vor fi chemate la viaţă astfel de întreprinderi-iniţiative care se susţin singure, care să ofere oamenilor ce lucrează în cadrul lor suportul material necesar, şi având în plus încă atât încât să poată acoperi mereu deficitul necesar unei iniţiative spirituale. În realitate, acest deficit nu există. Căci tocmai prin faptul că se naşte, se va produce fructificarea iniţiativei materiale.

Lucrurile trebuie doar abordate într-adevăr practic. Ceea ce nu face cel care întreabă: Cum să creez în sensul ştiinţei spirituale orientate antroposofic o întreprindere financiară sau economică? Căci este pur şi simplu un nonsens. Este vorba ca puterile organizate în Mişcarea spirituală orientată antroposofic să realizeze ele însele o întreprindere, ceea ce înseamnă ca bancherii, fabricanţii ş.a.m.d. să se ralieze la această Mişcare, astfel încât clădirea din Dornach să devină punctul central real al unui nou spirit de întreprinderi-iniţiative. De aceea, la Dornach nu trebuie formate „programe sociale, tehnice", ci prin această clădire trebuie creat punctul central al unui *mod de lucru* care să devină *modul de lucru al viitorului*.

Cel care se va decide să ofere un sprijin financiar întreprinderilor-iniţiative pornite de la Dornach, va trebui să înţeleagă că în ziua de azi lucrurile au ajuns atât de departe, încât faptul de a sprijini întreprinderile constituite în sens vechi, înseamnă a-ţi investi banii în ceva nerodnic, şi că a avea grijă de proprii bani înseamnă în ziua de azi să susţii iniţiative promiţătoare pentru viitor, care sunt singurele adecvate să se opună forţelor pustiitoare. Miopii care mai cred încă în ziua de azi că aşa ceva nu a purtat niciodată roade financiare, desigur că nu se vor ralia strădaniilor pornite de la Dornach. Cei care se raliază trebuie să fie oameni cu un orizont larg din punct de vedere financiar şi economic, oameni capabili să înţeleagă că faptul de a voi să continue să meargă pe vechile căi înseamnă să-şi sape un mormânt sigur. Aceşti oameni vor fi singurii care să nu vrea să urmeze existenţa distrugătoare a ultimilor patru-cinci ani. A lucra în continuare cu întreprinderi constituite în stilul actual nu înseamnă nimic altceva decât a consuma rezervele financiare şi economice. Căci şi rezervele de materii prime

şi produse agricole, care durează cel mai mult, vor fi epuizate în felul acesta. Însă fertilitatea lor financiară şi economică nu constă în aceea că ele există, ci în aceea că prin ele *este posibilă munca*, prin intermediul căreia sunt ele înglobate organismului social. Iar această muncă face întru totul parte din rezerve. Şi totul în viitor va depinde de faptul ca în fiecare iniţiativă individuală să ajungă la conducere un nou spirit.

CUVÂNT ÎNAINTE LA UN CATALOG DE CĂRŢI

[Nota 127]

Decembrie 1920

Cel mai scurt drum către coşul de gunoi este desigur acela pe care îl iau articole de acest gen. Se primesc atâtea, şi s-a constatat atât de des cât de puţini împlinesc ceea ce promit, încât nu i se poate contesta nimănui dreptul de a alege această cale pentru a se apăra de o insistenţă literară superfluă. Dacă anunţarea unei noi edituri *nu* va avea aceeaşi soartă dintr-un motiv oarecare, este pentru că – aşa speră expeditorii – cititorii anunţului vor vedea că prin această întemeiere urmează să se petreacă ceva pe care îl cer cu adevărat evenimentele timpului.

Editura «Kommender Tag» (Ziua care vine) nu a crescut din necesitatea de a adăuga multelor cărţi existente şi altele, crescute din aceeaşi confuzie a actualei vieţi spirituale. Anume, întemeietorii săi sunt de părerea, prezentă deja la Lichtenberg, că dintre cărţile cu care este „fericită" lumea, 99 la sută sunt de fapt în plus.

Dar aceşti întemeietori văd apusul vieţii spirituale a prezentului. Şi ei văd cum din apusul acestei vieţi spirituale provin celelalte catastrofe ale prezentului, statale şi economice. Şi ei trebuie să-şi facă reprezentări despre o

viaţă spirituală ascendentă, din care trebuie să se hrănească statul şi economia, pentru a se însănătoşi.

Acestei vieţi spirituale vor ei să-i slujească.

Ei vor să ofere lumii opere literare care să conţină ideile şi legile spiritual-ştiinţifice necesare însănătoşirii vieţii sociale bolnave.

Despre starea nesănătoasă a vieţii noastre spirituale actuale, îşi fac din păcate doar prea puţini oameni o idee suficientă. Ei nu presimt ce consecinţe înspăimântătoare *trebuie* să rezulte din această stare pentru civilizaţia mondială. De aceea ei nu îşi deschid inima pentru strădaniile ce intenţionează o însănătoşire izvorând din convingere şi o observare nepărtinitoare a vieţii.

Editura «Kommender Tag» ar dori să facă asta.

Ea *nu* va sluji unei ştiinţe care să dezbine, care să prospere, străină de viaţă, doar în cărţi, şi care să-şi piardă mereu legăturile cu realitatea. Ea *vrea* să slujească unei atitudini ştiinţifice care să-i ofere sângelui căldura necesară, şi care să arunce lumină asupra sensului existenţei cosmice şi a omului.

Ea *nu* vrea să slujească unei dispoziţii artistice străină de viaţă, stătută sau împovărată de inactivitate. Ea *vrea* să promoveze un sentiment artistic faţă de Univers, care prin adevărata structurare a vieţii sale să-l facă pe om împreună-creator şi coparticipant la enigmele şi evoluţia Universului.

Ea *nu* va sluji unei concepţii despre viaţă distructivă din punct de vedere social, care să predice doar despre moralitate, şi care să nu aibă putere să pătrundă adevărul. Ea *vrea* să colaboreze la descoperirea acelor baze morale ale vieţii, care aduc o voinţă puternică în idei, dând naştere, din cunoaşterea vieţii, impulsurilor necesare pentru însănătoşirea sufletelor şi entuziasmul pentru faptă.

Ea *nu* va sluji fantasmagoriilor sociale care fac atât de bine omului atunci când el poate să viseze împlinirea lor – sau atunci când pune în scenă o ordine socială lipsită de entitatea umană şi de baza naturală, ceea ce face să crească de aici ducând la o catastrofă socială –, care visează despre ele sau acţionează ca în vis sub influenţa lor. Ea *vrea* să manifeste concepţii şi impulsuri sociale capabile de viaţă, general-umane şi vrednice de existenţă, extrase din adevărata entitate a omului, dintr-o adevărată observare a Universului şi din experienţa de viaţă.

Astfel, Editura «Kommender Tag» ar dori să slujească vieţii sociale, structurării morale a vieţii, revelării artistice a existenţei şi concepţiei ştiinţifice despre lume.

Ea se va strădui să nu cadă în reprezentarea unilaterală a unui „punct de vedere" sau a altuia, ci să furnizeze produsele spiritual-valoroase ale oricărei orientări, judecăţii cititorilor cărţilor sale. Nu vor fi reprezentate părerile într-o privinţă sau alta, care sunt pe gustul conducătorilor Editurii «Kommender Tag», ci operele despre care aceşti conducători îşi pot forma impresia că pot sluji vieţii spirituale necesare timpului nostru. O carte materialistă scrisă în mod spiritual, va favoriza mai mult – împotriva voinţei autorului ei – clădirea vieţii spirituale decât o adunare lipsită de spirit a unor cuvinte diletante despre o „ordine spirituală universală".

O voinţă determinată de toate aceste linii directoare urmează să pătrundă întreaga activitate a Editurii «Kommender Tag». Cei mulţi, care mai cred şi în ziua de astăzi că prin simpla „popularizare" a vieţii spirituale moştenite se obţine ceva prin întemeierea de lăcaşuri de cultură populară în care devin accesibile poporului cele cultivate anterior în locuri inaccesibile lui, vor găsi această

editură inutilă în cel mai înalt grad. Căci întemeierea sa porneşte de la convingerea că în cercurile largi ale poporului nu poate acţiona în mod rodnic ceea ce a dus la fenomenele de prăbuşire din prezent, pornind din cercuri înguste şi prin iluzii de şcolire.

Editura «Kommender Tag» este element component al iniţiativei generale «Der Kommende Tag, Societate pe acţiuni pentru promovarea valorilor economice şi spirituale, Stuttgart». Celelalte elemente componente ale acestei iniţiative au sarcina de a desfăşura o activitate economică prin care să se poată furniza vieţii poporului forţe economice însănătoşitoare. Ele vor participa în sensul economiei naţionale cerute de timpul nostru, la noua reconstrucţie a vieţii economice. Ele urmează să susţină, din activitatea economică productivă, şcoli libere, institute medicale, ştiinţifice şi altele asemănătoare.

În *ralierea* la astfel de iniţiative constă caracteristica Editurii «Kommender Tag». Creaţia spirituală trebuie să se afle întru totul înlăuntrul perimetrului vieţii omeneşti, dacă nu vrea să ajungă în pericolul de a deveni un lux al civilizaţiei. Spiritualul şi materialul trebuie să se susţină reciproc dacă e ca nici unul dintre aceştia să nu fie înstrăinat, fapt care ar duce la dezastrul omenirii.

Punctul principal pentru activitatea de început a Editurii «Kommender Tag» urmează să fie cartea lui Rudolf Steiner: «Puncte centrale ale problemei sociale în ceea ce priveşte necesităţile vitale ale prezentului şi viitorului». Din această carte s-au vândut deja până în prezent în Germania mai mult de 40000 de exemplare; în afară de aceasta ea a fost tradusă în aproape toate limbile de cultură. Ea conţine, din observarea *practică din viaţă* a relaţiilor spirituale, sociale şi statale, justificarea unei asemenea voinţe cum este cea care dă direcţia într-un

singur domeniu de viaţă, Editurii «Kommenden Tag». Autorul său uneşte în cadrul ei direcţia antroposofică întemeiată de el în cadrul ştiinţei spirituale, în care a publicat vreme de treizeci şi cinci de ani un mare număr de lucrări, cu observarea conformă cu realitatea a vieţii şi voinţei sociale.

Editura «Kommender Tag» se situează aşadar în mijlocul sarcinilor spirituale, etice şi economice ale prezentului; şi ea încearcă să facă faţă în mod corespunzător acestor sarcini, prin legătura sa cu Şcoala superioară pentru ştiinţă spirituală de la Goetheanum, Dornach, unde modul de cercetare aprofundat antroposofic reînnoieşte rodnicind toate ramurile vieţii, înălţându-şi şi o clădire executată artistic, care, deşi încă neterminată, reprezintă totuşi deja locul de cultură al acestui mod de cercetare şi al acestei arte. Acest mod de cercetare şi practică în viaţă are un alt loc de acţiune, şi în alt mod, pe tărâmul pedagogic, în Şcoala Waldorf liberă de la Stuttgart.

Prin aceste legături din diverse direcţii, Editura «Kommender Tag» reprezintă o iniţiativă care îşi are rădăcinile adânc ramificate în perimetrul unei Mişcări spirituale artistice şi sociale, şi care consideră ca fiind cea mai serioasă sarcină a sa crearea din nou, dintr-o voinţă fermă, a civilizaţiei prăbuşite.

Editura «Kommender Tag», S.A.
Decembrie 1920
Stuttgart, Champignystr. 17

APEL PENTRU SALVAREA SILEZIEI DE NORD
[Nota 128]

Ianuarie 1921

Silezieni!

Va deveni oare în Silezia de nord, spre chinul populaţiei sale, în dauna economiei, spre distrugerea tuturor bunurilor culturale, lipsa de pace, războiul ascuns şi deschis lăuntric, stare de durată? Este permis ca Silezia de nord să rămână focarul unei ameninţări permanente a păcii pentru Europa?

Nu! Dar cum se poate împiedica acest lucru?

Problema Sileziei de nord este o problemă *europeană*. Căci întreaga Europă îndreaptă gândurile şi dorinţele îngrijorate asupra prosperării *economice* a industriei, şi în special asupra preţioaselor rezerve de cărbuni ale Sileziei de nord. Silezia de nord are o importanţă decisivă pentru circuitul economic european. Problemele *spiritual-culturale* şi sarcinile acestui domeniu, aflat la mijloc între Europa de est şi cea centrală atârnă greu în balanţă. Spiritualitatea populaţiei din Silezia de nord se poate manifesta în sens corect numai atunci când aici va fi găsită o adevărată soluţionare a problemei naţionalităţilor. Cu aceasta s-ar dobândi ceva decisiv şi în privinţa instalării unei noi epoci a relaţiilor dintre popoare.

Tot aşa, şi însănătoşirea relaţiilor *politico-statale* constituie, în sensul interesului european, o cerinţă necondiţionată ca Silezia de nord să nu devină un focar politic de neliniște, care să pună în permanenţă sub semnul întrebării pacea Europei.

Astfel că problema împărţirii Sileziei de nord constituie o problemă a însănătoşirii economice, juridic-

politice şi cultural-spirituale *a întregii Europe*. Versailles, St. Germain şi Spa [Nota 129] nu au adus nimic mai mult decât o soluţionare a problemelor economice şi sociale. Deoarece însă problema Sileziei de nord poate fi soluţionată numai în marele context al unei noi configurări cu adevărat conforme timpului nostru a relaţiilor europene, *nici o soluţionare actuală a acestor probleme, soluţionare situată pe terenul adevărului, nu va putea fi altceva decât o stare trecătoare. De aceea, în Silezia de nord trebuie creată în mod conştient o asemenea stare de tranziţie*. Nici renumitele paisprezece puncte ale lui Wilson, străine de viaţă, a căror aplicare asupra vieţii reale constituie în special în Est o imposibilitate, şi nici metodele constrictive ale unei epoci depăşite nu pot duce la o reconstrucţie a vieţii europene. La această reconstrucţie se poate ajunge numai dacă ne este clar că, în fond, este vorba de *trei domenii diferite*:

Viaţa economică
Viaţa juridic-politică
Viaţa cultural-spirituală

În statele de până acum, aceste trei domenii au fost contopite laolaltă, şi din acest amalgam au provenit în ultimă instanţă stările haotice ale prezentului. Singura structurare conformă cu realitatea a vieţii sociale, poate consta de aceea numai într-o autonomizare a acestor trei domenii. Calea în acest sens este indicată de *tripartiţia organismului social*.

Ea necesită ca statul să renunţe la a menţine în sfera puterii sale pe de o parte economia, şi pe de altă parte viaţa spirituală.

De viaţa economică mai aparţin atunci numai producţia de mărfuri, distribuirea mărfurilor şi consumul acestora, care trebuie administrate pe „baza asociativă" a

înţelegerilor obiective. Atunci producătorii şi consumatorii din diferitele ţări vor regla prin activitate comună, neîmpiedicaţi de relaţiile de putere statale şi politice, satisfacerea tuturor necesităţilor.

Componenta spirituală a organismului social tripartit cuprinde ştiinţa, arta, religia, întreaga esenţă educaţională şi jurisprudenţa. Toţi aceşti factori spiritual-culturali îşi pot îndeplini sarcinile doar în deplina libertate faţă de intervenţiile statale, fecundând în mod corect viaţa socială. Viaţa spirituală, cultura, trebuie să se configureze prin libera colaborare a tuturor personalităţilor individuale creatoare de tărâm spiritual, şi să-şi formeze sieşi un corp administrativ propriu.

Elementul central, partea juridico-politică a organismului social, rămâne atunci în primul rând activitatea poliţienească şi administrativă, pe baze juridice; aceasta va fi reglată de către un parlament ales în mod democratic. Şi deoarece acest parlament se va preocupa numai de probleme pur statale şi politice, el nu va putea deregla nici viaţa economică, şi nici pe cea spirituală.

(Alte amănunte în privinţa tripartiţiei organismului social pot fi dobândite din cartea ***Puncte centrale ale problemei sociale*** de Dr. Rud. Steiner, Editura «Der Kommende Tag» SA, Stuttgart Champignystr. 17, ca şi din săptămânalul ce apare în aceeaşi editură, «Tripartiţia organismului social» şi al restului literaturii competente).

Numai printr-o asemenea structurare a organismelor sociale din Europa s-ar putea desfăşura circuitul economic independent de graniţele statale politice, dincolo de acestea, şi în conformitate cu propriile sale legităţi. – Tot aşa, vor fi posibile şi schimburile spirituale dintre popoarele separate prin graniţe politice, dincolo de aceste graniţe şi neîmpiedicate de politicile de putere statală.

Înainte ca să se fi realizat în întreaga Europă o asemenea tripartiţie sănătoasă a organismelor sociale în diversele state, nu poate fi soluţionată *definitiv* nici problema Sileziei de nord, dacă e să se aplice o soluţie conformă cu realitatea.

Tocmai în Silezia de nord relaţiile existente impun cu toată tăria o asemenea tripartiţie.

Aici se luptă două culturi, două individualităţi de popoare, care se întrepătrund reciproc pentru a găsi posibilitatea să conviețuiască. Esenţa şcolară şi jurisdicţia sunt cele mai importante puncte care dau prilej conflictelor. Şi numai prin eliberarea de tutela statală a vieţii spirituale pot fi soluţionate în Silezia de nord aceste probleme arzătoare. Atunci se vor putea dezvolta alături cele două culturi, cea germană şi cea poloneză, în conformitate cu forţele lor vitale, fără ca vreuna dintre ele să se teamă de o violare din partea celeilalte, şi fără ca statul politic să adopte o atitudine partinică, de o parte sau de alta. Fiecare naţionalitate va putea avea nu numai propriile sale instituţii de formare, ci şi propriile sale corpuri administrative pentru viaţa culturală, astfel încât frecuşurile să fie excluse. Şi dacă şi circuitul economic s-ar desprinde în Silezia de nord de elementul politic şi statal, problemele economice sileziene s-ar putea încadra în economia generală a Europei şi soluţiona numai prin înţelegerea dintre economiştii ţărilor implicate.

În prezent, doar următoarele constituie singurele măsuri adecvate realităţii, şi care fac posibilă viaţa:

Ţinutul Sileziei de nord respinge temporar alipirea la vreunul din statele învecinate, până când în el se va trezi înţelegerea pentru tripartiţia socială. El se constituie în aşa fel încât factorii săi economic se administrează singuri – la fel ca şi factorii săi spirituali. Se creează un acord dintre cele

două tipuri de factori, printr-un organism juridic-poliţienesc provizoriu, care se extinde numai asupra ţinutului său, şi rămâne în această stare până la limpezirea relaţiilor din întreaga Europă.

În ciuda faptului că această stare este temporară, dacă ea este realizată apare ca un exemplu de urmat pentru măsurile care trebuie luate în întreaga Europă pentru însănătoşirea relaţiilor sale.

Numai o miopie spirituală poate considera că acest apel nu este adresat în spiritul german. O mentalitate cu adevărat germană a gândit întotdeauna astfel lucrurile.

Aşadar, locuitori ai Sileziei de nord, reuniţi toate ramurile vieţii voastre economice în asociaţii independente de stat! Declaraţi esenţa educaţională şi de învăţământ ca fiind independentă de stat, şi puneţi-o sub o administrare proprie. Constituiţi provizoriu o viaţă statală politic-administrativă parlamentară, până când relaţiile europene vor primi bază mai sănătoasă! De ajutor pentru voi este numai ceea ce puteţi impune Antantei din aceste cerinţe. Toate celelalte sunt fără valoare pentru voi.

Asociaţia pentru tripartiţia organismului social Grupul Breslau.

Solicitaţi consilieri în problema tripartiţiei sociale şi a Sileziei de nord la grupul local din Breslau al Asociaţiei pentru tripartiţia organismului social, Breslau, Keiser-Wilhelm-Strasse 16, 2 Treppen.

DELIMITAREA PROGRAMULUI LUI «KOMMENDER TAG» [Nota 130]

1922

Raporturile actuale pe de o parte şi adversitatea întâmpinată pe de altă parte în cercurile vieţii economice interesate constrâng «Der Kommende Tag» să renunţe în prezentul nemijlocit la un alt program social economic şi să-şi menţină activitatea în cadrul unor graniţe mai restrânse. El va constitui în viitorul apropiat asocierea unor domenii economice cu iniţiative spirituale, care se susţin reciproc. Iniţiativele spirituale: Şcoala Waldorf, Institutul clinico-terapeutic, Institutul de cercetări fiziologice şi clinice vor sluji progresului ştiinţific-spiritual şi moral-social în sensul corespunzător cerinţelor actuale şi ale celor impuse de viitorul apropiat. Iniţiativele pur economice urmează să furnizeze baza materială pentru iniţiativa generală. Ele vor susţine pentru început acele iniţiative care vor putea aduce abia după câtva timp roade economice şi financiare, deoarece ele se află acum într-o stare spirituală germinativă şi vor putea înflori doar după un timp.

Acţionarii îşi vor putea primi, în conformitate cu programul, dividendele promise de la aceste întreprinderi menţinute într-un cadru restrâns. În funcţie de posibilităţi, se poate realiza o extindere a activităţii, cu acest program modificat. Împlinirea momentană a programului elaborat iniţial pentru dezvoltarea vieţii economice în legătură cu cultivarea valorilor spirituale, deşi constituie o necesitate a timpului nostru, este fără perspective datorită slabei deschideri a societăţii contemporane participante la viaţa economică a prezentului. Astfel încât, pentru început, ceea ce este posibil trebuie să preceadă ceea ce este necesar a fi

realizat. Acele personalităţi care vin cu înţelegere în întâmpinarea ideii aduse lui «Der Kommende Tag» se vor regăsi în felul acesta cu atât mai mult legaţi prin interesele lor. Sarcina conducerii lui «Der Kommende Tag» va fi aceea de a le fi de folos acestora.

NOTE

1. «*Apel către poporul german…*»: vezi nota 120.
2. ***Punctele centrale ale problemei sociale*** (1919), GA 23.
3. Revista «*Tripartiția organismului social*»: a apărut săptămânal în Stuttgart din 8 iulie 1919. Din 1922: «*Antroposofia, revistă săptămânală pentru o viață spirituală liberă*».
4. *Versailles, Spa*,: Tratatul de pace de la Versailles, semnat la 28 iunie 1919, prin care s-a încheiat formal primul război mondial. Spa, în Belgia, este localitatea unde, între 5-16 iulie 1920, a avut loc Conferinţa Europeană asupra reparațiilor germane. Germania a fost forţată să accepte condițiile impuse prin ameninţarea cu invazia armată a regiunii Ruhr.
5. *Friedrich Engels*, 1820-1895, «Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă » (1891) Ediția a 6-a, Berlin 1919.
6. «*Conceptele generale și marea aroganță…*»: Goethe, «Maxime în proză».
7. *Waldorfschule*: Școala liberă Waldorf din Stuttgart a fost înființată în anul 1919 de către *Emil Molt* (1876-1936), patronul fabricii de țigarete Waldorf Astoria, la început pentru copiii muncitorilor care lucrau la această fabrică. Conducerea pedagogică a avut-o Rudolf Steiner, care a numit cadrele didactice şi le-a predat cursuri şi

seminare pregătitoare. Şcoala din Stuttgart a devenit model pentru înfiinţarea a numeroase şcoli de acelaşi tip în multe ţări din lume.

8. *Claude Henri de Saint Simon*, 1760-1825, Fondatorul aşa-numitei prime şcoli socialiste, conform căreia organizarea societăţii umane ar trebui să se facă după legi naturalist-ştiinţifice.

9. *Robert Owen*, 1771-1858, reformator social ideealist. Comp. Rudolf Steiner «Ştiinţa spirituală şi problema socială».

10. *Fourier, Franfois Marie Charles*, 1772-1835, creatorul unui sistem socialist pe baze naturailist-ştiinţifice.

11. ***Punctele centrale ale problemei sociale*** (1919), GA 23.

12. *Herman Grimm*, 1828-1902, «Schiller şi Goethe» în «Cincisprezece eseuri», 1. Folge, Gütersloh 1889, p. 166.

13. *deprecierea valutei*: moneda germană a fost depreciată total prin inflaţie în timpul primului război mondial (în 1923, l Goldmark = l Billion).

14. *Mathias Erzberger*, 1875-1921, parlamentar, octombrie 1918, împuternicit pentru semnarea armistiţiului, 1919-1921, ministru de finanţe, 1921, ucis de naţionalişti.

15. *Karl Kautsky*, 1854-1938. «Cum am început războiul mondial», Berlin 1919 pag. 13 ş.u.

16. «*Teosoful Steiner – colaborator al Antantei*»… *Afirmaţie neadevărată*: Compară cu aceste două calomnii şi conferinţa din 17 ianuarie 1920 din ciclul ***Transformări spirituale şi sociale în evoluţia omenirii***, GA 196, pag. 83/296, ca şi «Tripartiţia organismului socială», Stuttgart 1919/20, nr. 38, ambele articole de Carl Unger şi Walter Joh. Stein.

17. *Ottokar Czernin*, 1872-1932, ministru de externe austriac, din decembrie 1916 până în aprilie 1918, «În războiul mondial», ediţia a II-a, Berlin 1919, pag. 69/70.

18. *Alfred von Tirpitz*, 1849-1930, amiral, secretar de stat al administraţiei marine a Reich-ului, creator al flotei de război germane.

19. *John Maynard Keynes*, 1883-1946, unul dintre cei mai importanţi specialişti în ştiinţele economice din epoca contemporană. «Consecinţele economice ale tratatului de pace», München 1920.

20. *Thomas Woodrow Wilson*, 1856-1924, preşedinte al Satelor unite din 1913 până în 1921, a proclamat pe 8 ianuarie 1918 «Cele 14 puncte» (vezi nota nr. 27).

21. *Georges Clemenceau*, 1841-1929, premier francez din 1917 până în 1920.

22. *David Lloyd George*, 1863-1945, prim-ministru englez din 1916 până în 1922.

23. *Propunerea de pace a Puterilor Centrale*: Apelul germano-austriac pentru pace din 12 decembrie 1916.

24. Vezi nota nr. 120.

25. *Karl Helfferich*, 1872-1924, secretar de stat, conducător al Partidului Naţional german. Adversalş şi rival al lui Matthias Erzberger (vezi nota nr. 14).

26. *Johann Heinrich, Graf von Bernstorff*, 1862-1939, ambasador german la Washington, înainte de intrarea Americii în primul război mondial. «Germania şi America, amintiri din războiul de cinci ani» (1920).

27. *Cele paisprezece idei aparente ale lui Wilson*: «Cele paisprezece puncte» ale lui Wilson din 8 ianuarie 1918. traducere în «Discursurile lui Woodrow Wilson», ediţie bilingvă engleză şi germană, Berna 1919.

28. *Pe atunci s-a făcut încercarea de a explica personalităţilor conducătoare*…: vezi memorandumurile lui Rudolf Steiner din iulie 1917, şi nota nr. 96.

29. *Războiul nelimitat cu submarine*: pentru a opune ceva eficient supremaţiei engleze asupra mărilor, Germania a forţat introducerea în luptă a submarinelor, fapt care s-a dovedit deosebit de eficient în luptă. Submarinele au scufundat nenumărate vapoare, chiar şi nave comerciale neutrale, fără a putea însă periclita serios aprovizionarea Angliei. Pe baza protestelor diplomatice, în special din partea satelor Unite, pe atunci încă oficial neutre, războiul cu submarine a fost limitat în 1915, fiind reluat abia în 1917, ceea ce a constituit prilejul intrării în război a Statelor Unite. Principalul susţinător al ideii războiului cu submarine a fost amiralul von Tirpitz.

30. *Mişcare rebelă*: pe 13 martie 1920, cercurile reacţionare conduse de Friedrich Kapp, un înalt funcţionar administrativ, şi de generalul de armată al Reichului, von Lüttwitz, să răstoarne puterea de stat. S-a ajuns la o grevă generală a muncitorilor, iar după câteva zile aşa-numitul puci „Kapp" a fost înfrânt după câteva zile.

31. *„legile veşnice, imuabile"*: din poezia lui Goethe «Divinul».

32. *corespondenţa*: este vorba despre corespondenţa dintre Mathilde Reichardt şi savantul Jakob Moleschott din anul 1856, despre care relatează Jürgen Bona Meyer în «Probleme filosofice contemporane», Bonn 1874, pag. 33 ş.u. Vezi şi conferinţa lui Rudolf Steiner din 13 iunie 1920 din ***Contradicţii în evoluţia omenirii***, GA 197.

33. *Spa*: vezi nota nr. 4.

34. *John Maynard Keynes*: vezi nota nr. 19.

35. *în estul european*: se are în vedere Rusia bolşevică din timpul lui Lenin.

36. *Greva minerilor*: în octombrie şi noiembrie 1920 a avut loc în Anglia o grevă aminerilor care a zguduit profund ţara.

37. *Deoarece bolşevismului nu i-a reuşit să cucerească Polonia*: în urma „Victoriei de la Varşovia" a mareşalului Pilsudski, 1920.

38. *Cei care cultivă concepţiile americane despre lume*: nu au putut fi identificaţi.

39. *Calea de la Versailles la Londra*: între 1 şi 7 martie 1921 a avut loc o întâlnire la Londra în privinţa împlinirii tratatului de pace şi a plăţii despăgubirilor de război germane.

40. *Lloyd George*, vezi nota nr. 22.

41. *Warren Gamaliel Harding*, 1865-1923, a fost ales în noiembrie 1920 ca preşedinte al Statelor Unite, prin victoria împotriva lui Wilson.

42. *prăbuşirea lui Lenin şi a lui Trotzki*: se spera în prăbuşirea bolşevismului, care, după cum se ştie, nu a survenit.

43. *tineri turci..., anexarea Bosniei*: revoluţia turcă sub conducerea lui Kemal Atatürk a avut loc în 1908, în urma căreia s-a renunţat la anexarea Bosniei la Austria.

44. *problema Bagdadului*: construirea căii ferate din Asia Mică prin Bagdad înspre Golful Persic, întreprinsă începând din 1899 cu o puternică participare germană a dus la tensiuni politice din cauza temerii faţă de influenţa Germaniei în Orientul mijlociu.

45. *Saint Simon, Fourier*: vezi notele nrle. 8 şi 10.

46. *Hartley Withers*, autor al lui «The meaning of money» («Banii şi creditul în Anglia»), Jena 1911.

47. *Cursul de pedagogie spiritual-ştiinţifică*: ***Antropologie generală ca bază a pedagogiei***, GA 293, ***Arta educaţiei. Metodică şi didactică***, GA 294, ***Arta educaţiei. Convorbiri de seminar şi conferinţe de plan de învăţământ***, GA 295.

48. *„Solidaritatea convingerilor morale…"*: Hermann Grimm, în «Iliada lui Homer» ediţia a 2-a, Stuttgart 1907, pag. 214.

49. *Heinrich von Treitschke*, 1834-1896.

50. *tratatul «Libertatea»*, Leipzig 1861.

51. *pe cât de sigur este că un om poate înţelege…*: «Poezia germană în secolul XIX», partea a 5-a, pag. VI, Leipzig 1894.

52. *„Puţini au fost atât de îndrăgiţi…"*: Herman Grimm, Fragmente, vol. I, Berlin 1900, pag. 262.

53. *Ernst Curtius*, 1814-1896, arheolog şi istoric.

54. *Leopold von Ranke*, 1795-1886, istoric.

55. *„Timp de treizeci de ani…"*: «Viaţa lui Michelangelo», ediţia 16, Berlin, vol. II. Pag. 439.

56. *„Războiul de treizeci de ani…"*: «Prelegeri despre Goethe» ediţia a 8-a, Berlin 1903, prelegerea a 2-a.

57. *„Ei păstrau specificul poporului nostru…"*: vezi nota precedentă.

58. *Johann Gottlieb Fichte*, 1762-1814.

59. *alte aspecte referitoare la epoca prezentă…*: Această lucrare nu a apărut.

60. *sunt extrase din conferinţe*: vezi, printre altele, ***Destin al omului şi destin al popoarelor***, GA 157.

61. *„Atâta timp cât în Germania mai bate o inimă…"*: Robert Zimmermann, 1824-1898, din «Jubileu Fichte», în «Despre filosofie, studii şi critice», Viena 1870, pag. 304.

62. *timpul şi veşnicia*: Fichte, «Discurs către naţiunea germană», Discursul al 7-lea.

63. *„Timpul îmi apare ca o umbră goală…”*: – Primul Discurs.

64. *„Această învățătură presupune…”*: Conferinţe introductive în teoria ştiinţifică, 1813, pag. 2.

65. *„Adevărata filosofie ajunsă la capăt prin sine însăşi…”*: «Discursul către naţiunea germană», al 7-lea Discurs.

66. *„Cel ce crede în spiritualitate şi libertatea acestei spiritualităţi…”*: vezi nota precedentă.

67. *Ernest Renan*, 1823-1892, istoric al religiilor.

68. *David Friedrich Strauss*, 1808-1874, teolog, filosof.

69. *„Eram la seminarul din St. Sulpice…”*: Corespondenţa Renan/D. F. Strauss: Scrisoarea din 13 septembrie 1870, citată din Strauss/Renan/Karlyle «Război şi pace 1870», nr. 164, Leipzig.

70. *Carl Vogt*, 1817-1895, «Scrisori politice», Biel 1870, pag. 30 ș.u. Este vorba de cercetătorul materialist al ştiinţelor naturii, adesea menţionat de Rudolf Steiner.

71. *Alexei Stepanovici Comiacov*, 1804-1860.

72. *Nikolai Iakovlevici Danilevski*, 1822-1885, «Rusia şi Europa», Petersburg 1871.

73. *Vladimir Soloviev*, 1853-1900. Controversele sale cu Danilevski sunt expuse în articolul «Rusia şi Europa», Opere alese ale lui Soloviev, vol. IV, Stuttgart 1922 (în traducerea lui Harry Köhler).

74. *„Europa se teme de noi…”*: loc. cit. pag. 175.

75. *Nicolai Nicolevici Strahov*, 1828-1896, filosof, scriitor slavofil.

76. *scrisorile lui Schiller*: «Scrisorile estetice pentru educaţia omului», 1795.

77. *„Există popoare…”*: Fichte «Discursuri către naţiunea germană», Discursul al 13-lea.

78. *Ralph Waldo Emerson*, 1803-1882.

79. *„O anumită însușire…”*: Emerson, «Goethe sau scriitorul», tradusă de H. Grimm în cele «Cincizeci de eseuri», Berlin 1882.

80. *John Stuart Mill*, 1806-1873, filosof şi economist.

81. *Herbert Spencer*, 1820-1903, filosof şi sociolog.

82. *Ferdinand C. S. Schiller*, 1864-1937, filosof englez.

83. *John Locke*, 1632-1704, filosof, teolog, medic.

84. *Thomas Henry Huxley*, 1825-1895, filosof, zoolog, adept al darwinismului.

85. *„Însă în timp ce germanii…”*: / din convorbirile lui Goethe cu Eckermann din 24 februarie 1825 şi 1 septembrie 1829.

86. *încălcarea neutralităţii belgiene*: în august 1914 Germania a început atacul împotriva Franţei, trecând prin teritoriul belgian fără să ia în considerare neutralitatea Belgiei.

87. *Napoleon a fost un fenomen trecător*…: Helmuth von Moltke (cel bătrân), 1800-1891, feldmareşal prusac.

88. *Karl Julius Schröer*, 1825-1900, prietenul patern şi învăţătorul lui Rudolf Steiner, profesor la Şcoala tehnică superioară din Viena.

89. *Noi, cei din Austria, ne vedem…*: Schröer, «Poezia germană în secolul XIX», Leipzig 1875, pag. 5.

90. *Emerich von Halász*, 1841-1918, scriitor şi politician ungur. «Tânăra Ungarie, revistă lunară de cultură politică, spirituală şi economică a Ungariei», Caietul al treilea, martie 1911, pag. 311 ș.u.

91. *o lucrare ce va apărea ulterior*: vezi nota nr. 60.

92. *Un articol premiat ştiinţific*: Jakob Ruchti, «Despre istoria izbucnirii războiului», ediţia a doua, Berna 1917.

93. *Sir Edward Grey*, 1862-1933. Între 1905-1916 ministru de externe britanic.

94. *Serghei Dimitrievici Sasanov*, 1860-1927. Între 1910-1916 ministru de externe rus.

95. *Conte de Oxford şi Asquith*, 1852-1928; prim-ministru englez între anii 1908- 1916.

96. *Memorandumurile*: Concepute de Rudolf Steiner în urma convorbirilor avute cu contele Otto von Lerchenfeld şi contele Ludwig von Polzer-Hoditz, care voiau să-şi folosească relaţiile cu cercurile dominante germane şi austriece pentru a aduce la cunoştinţă unor personalităţi influente gândurile lui Rudolf Steiner ce depăşeau ţelurile imediate de război, gânduri referitoare la o contribuţie germană pozitivă a însănătoşirii situaţiei mondiale, în special în Europa centrală. Contele von Lerchenfeld s-a adresat, printre alţii, secretarului de stat german Kühlmann, contele von Polzer fratelui său, Arthur von Polzer-Hoditz, şef de cabinet al împăratului Karl al Austriei. Memorandumurile nu au fost publicate în timpul vieţii lui Rudolf Steiner; vezi în acest sens şi capitolul IV din ***Puncte centrale ale problemei sociale***, ca şi din rapoartele principalilor participanţi: contele Otto von Lerchenfeld în «Rudolf Steiner în timpul Războiului mondial», editată de Roman Boos, Dornach, 1933 şi contele Ludwig von Polzer-Hoditz în «Antroposophie», revistă lunară, Stuttgart, al XVI-lea an de apariţie, 1933/34, pag. 165 ş.u. Cele tipărite de noi sunt în conformitate cu manuscrisele încă parţial existente ale lui Rudolf Steiner, ca şi cu lucrări din anii 1920. Relativ la datarea memoriilor din cursul lunii iulie 1917, luăm în considerare aici datele

lui Ludwig von Polzer-Hoditz, care concordă cu numerotarea manuscriselor găsite în arhiva moștenirii lui Rudolf Steiner. Privind prima formă a celui de-al doilea memorandum, suntem în posesia unei date exacte: el a fost conceput în noaptea dinspre 22 iulie 1917 şi era destinat să ajungă împreună cu primul memorandum prin intermediul lui Ludwig von Polzer-Hoditz la fratele Arthur al acestuia (vezi mai sus). Acest text a fost extins de Rudolf Steiner în zilele următoare, la cea de a doua formă a sa, tipărită aici. (după Boos: Memorandum A). Relativ la conținut, indicăm conferințele lui Rudolf Steiner din 1916/17: ***Considerații istorice. Karma neadevărului***, partea I şi a II-a, GA 173 şi 174.

97. *explicațiile cancelarului Reichului german*: Theobald von Bethmann-Hollweg, 1856-1921; cancelar al Reichului din 1909-1917.

98. *asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand*: a avut loc la 21 iunie 1914. Evenimentul a declanşat primul război mondial.

99. *programul lui Wilson*: „Cele paisprezece puncte" ale lui Wilson din 8 ianuarie 1918. Traducere în «Discursurile lui Woodrow Wilson», în limbile engleză-germană, Berna 1919.

100. *regele Eduard*: Eduard al VII-lea, 1841-1910; a domnit între 1901 şi 1910.

101. f*ormulele politice existente în cercurile inițiate din Anglia*: aici ar fi de indicat opera lui C. G. Harrison, apărută prima oară în anul 1894, «Universul transcendental», unde situația creată datorită primului război mondial, în special relativ la estul Europei, este expusă cu o exactitate remarcabilă drept țel necesar al evoluției. Arthur Polzer Hoditz citează (vezi nota 96) revista «Truth» a englezului Labouchere din anul 1890,

care ar fi publicat o hartă ce reda în punctele esenţiale configurarea Europei după primul război mondial.

102. *problema căii ferate a Bagdadului*: construirea unei căi ferate din Asia Mică prin Bagdad înspre golful Persic, cu o puternică participare germană, a condus la tensiuni politice din cauza temerii că va creşte influenţa Germaniei în Orientul Mijlociu.

103. *într-o carte recent apărută*: Ernst Krieck, «Ideea statului german», Jena 1917.

104. *mesajul său către ruşi*: Wilson, comunicat către conducerea provizoriei a Rusiei din 9 iunie 1917 (President Wilson's Foreign Policy, New York 1918, pag. 320).

105. *problema limbii în imperiul austro-ungar*: în statul multinaţional Austro-Ungaria, problema limbii a constituit neîncetat un subiect controversat.

106. *„Vina" războiului*, «Consideraţii şi amintiri ale generalului şef de stat major H. V. Moltke despre evenimentele din iulie 1914 şi până în noiembrie 1914, editate de ‹Asociaţia pentru tripartiţia organismului social›, cu o notă introductivă redactată de Dr. Rudolf Steiner în acord cu d-na Elisa von Moltke». – Lucrarea nu a fost pusă la dispoziţia publicului (vezi pag. 148 ș.u.). După trei ani, memoriile lui Moltke au apărut împreună cu alte documente, dar fără introducerea lui Rudolf Steiner, în H. V. Moltke, «Amintiri, scrisori, documente 1877-1916», Stuttgart 1922.

107. *Helmuth von Moltke* (cel tânăr), nepot al feldmareşalului, 1848-1916. General şef de stat major al armatei germane; la izbucnirea războiului în 1914 a fost destituit în toamna anului 1914 din funcţiile sale de şef al armatei.

108. *Apelul «Către poporul german şi lumea culturală»*: vezi nota nr. 120.

109. *Friedrich von Bernhardi*, 1849-1930, general, autor al lucrării «Germania şi războiul ce urmează», ediţia a 6-a 1913.

110. *Jules Sauerwein*, născut în 1880, scriitor şi jurnalist francez, a tradus printre altele ***Ştiinţa ocultă*** a lui Rudolf Steiner.

111. *bătălia de la Marna*: în septembrie 1914, la Marna, înaintarea către Franţa a fost blocată, ajungându-se la un război de poziţii care a durat un an de zile.

112. *o personalitate care era însărcinată cu reprezentanţa diplomatică a Prusiei la Stuttgart*: Hans Adolf von Moltke, consilier de legaţie, nepot al generalului şef de stat major. Compară cu H. Wiesberger, «Acţiunea publică a lui Rudolf Steiner pentru tripartiţia organismului social, o cronică a anului 1919», în «Amintiri despre Rudolf Steiner» – administrarea moştenirii lui Rudolf Steiner, nr. 27/28 Dornach 1969.

113. *Mai târziu a venit la mine un general*: Generalul Dommes.

114. *Alfred Graf von Schlieffen*, 1833-1913; precursor al lui Moltke ca şef de stat major. Creator al planului operaţiilor germane pentru caz de război (aşa-numitul plan Schlieffen) sub premisa unui război pe două fronturi.

115. *marşul prin Belgia*: Germaniei i s-a reproşat de a fi încălcat neutralitatea belgiană.

116. *Theobald von Bethmann-Hollweg*, 1856-1921; între 1909 şi 1917 cancelar al Reichului german.

117. *Erich von Falkenhayn*, 1861-1922; între 1913 şi 1915 ministru de război al Prusiei, între 1914 şi 1916 şef de stat major al armatei.

118. *Baronul Moritz von Lyncker*, între 1908 şi 1918 şef al cabinetului militar.

119. *memoriile lui Tirpitz*: «Amintiri», 1920.

120. *Apel către poporul german*: publicat pentru prima oară în martie 1919. Modificările din ultimul aliniat (pag. 161) au fost realizate câteva luni mai târziu, după semnarea tratatului de pace din iunie 1919. Apelului i-au fost adăugate următoarele explicaţii:

„Publicarea acestui apel în presa Germaniei, Austriei de limbă germană şi a Elveţiei în luna martie a dus la întemeierea unei Asociaţii pentru tripartiţia organismului social, cu sediul la Stuttgart pentru Germania. În urma extinderii rapide a Mişcării, au luat naştere grupe locale în toate marile oraşe ale Germaniei, grupe care şi-au propus drept sarcină purtarea ideilor tripartiţiei în toate cercurile populare. În Austria germană, Elveţia, Scandinavia, Olanda şi Cehoslovacia au fost create organizaţii lucrative cu sediile la Viena, Zürich, Copenhaga, Stocholm, Bergen, Haga şi Praga, de unde Mişcarea este dirijată în conformitate cu raporturile existente acolo. Şi în alte state europene este activă o serie de colaboratori pentru răspândirea ideii de tripartiţie. Evoluţia lucrurilor în Germania de la prima apariţie a acestui articol arată cât de puţină înţelegere există faţă de acele baze a căror luare în considerare ar putea produce o transformare cu adevărat eficientă a întregii noastre ordini sociale. Celelalte încercări care au fost făcute până acum s-au dovedit a nu fi de lungă durată. Şi pentru că ele sunt lipsite de orice speranţă, paralizează voinţa poporului şi fortifică pe adversarii Germaniei.Din ideile tripartiţiei rezultă că nu este îngăduită numai o transformare economică, ci şi una spirituală. Uniunea a lansat un apel pentru întemeierea unui consiliu cultural care să facă posibilă reunirea acelor personalităţi ale vieţii

spirituale pentru care propria administrare şi înnoire a vieţii spirituale constituie o problemă de responsabilitate faţă de continuitatea spirituală a Germaniei. Pregătirile pentru constituirea acestui consiliu cultural au început deja la Stuttgart".

Apelul a fost adăugat şi cărţii ***Puncte centrale ale problemei sociale***, ca anexă. Această operă oferă suportul ştiinţific pentru ceea ce este cuprins în apel. În privinţa adunării de semnături ş.a.m.d., vezi conferinţele lui Rudolf Steiner din februarie şi martie 1919, şi în special din 15 februarie (prima conferinţă din ***Problema socială ca problemă a conştienţei***), GA 189

121. *Principii călăuzitoare pentru activitatea tripartită*: Emil Leinhas, cel care a publicat pentru prima oară acest text în lucrarea sa «Din activitatea desfăşurată împreună cu Rudolf Steiner» (Basel 1950), scrie în această privinţă: „Membrii comitetului pentru ‹Apelul la poporul german şi la lumea civilizată› au desfăşurat, deja cu mult înaintea apariţiei ‹Apelului› – propriu-zis de la izbucnirea revoluţiei din noiembrie –, în cercurile industriale din Württemberg, o activitate intensă pentru întemeierea unei Asociaţii industriale fără garanţie juridică, în Württemberg. Ei au găsit pentru aceasta un anumit interes în aceste cercuri. Rudolf Steiner formulase pe atunci câteva „principii călăuzitoare" pentru această activitate, care au fost redate ca manuscrise ale lui Rudolf Steiner existente în posesia lui Emil Molt. După apariţia ‹Apelului către poporul german şi lumea civilizată›, această propagandă s-a extins la una în favoarea ideilor Apelului." (vezi pag. 40 loc.cit.)

122. *Calea „organismului social tripartit"*: Emil Leinhas se exprimă în această privinţă astfel: „De dragul perfecţiunii, tipăresc o foaie volantă programatică a Uniunii (pentru tripartiţie), concepută de însuşi Rudolf

Steiner. Această foaie volantă, care exprimă ţelurile Uniunii într-un mod clar şi inconfundabil, a fost folosită de către noi de mult timp. Eu tipăresc varianta originară a textului, şi adaug în paranteză locurile corectate de însuşi Rudolf Steiner pentru ediţiile următoare. Forma modificată a celor tipărite a rezultat din luarea în considerare a modificării situaţiei politice generale. Corecturile sunt interesante pentru că ele arată modul precis în care ţinea Rudolf Steiner cont la asemenea publicaţii, până în modul de exprimare, de înţelegerea şi capacitatea de simţire a unei anumite categorii de cititori, ca şi de dispoziţia predominantă în acel timp. Foaia volantă purta în mod caracteristic titlul «Calea organismului social tripartit»."

123. *Referitor la problema comitetelor de întreprinderi*: vezi E. Leinhas, op.cit. pag. 56: „În clipa de faţă Rudolf Steiner consideră că este necesar să se afirme viaţa spirituală liberă drept un alt element component autonom al organismului social, faţă de tendinţele pur social-economice ale muncitorilor. Mişcarea comitetelor pe întreprinderi a prezentat tendinţa de a ajunge la un anumit radicalism unilateral orientat pur economic… Partide radicale ce făceau parte din ea au încercat să radicalizeze comitetele pe întreprinderi pe care le-a propus Asociaţia pentru tripartiţie. De aceea, Asociaţia pentru tripartiţie s-a văzut nevoită să ia o atitudine publică împotriva acestora, pentru a se distanţa de aceste strădanii de radicalizare… Amănunte în această privinţă se găsesc în colecţia anuală a săptămânalului «Tripartiţia organismului social»…".

124. *Despre „tripartiţia organismului social"*: în iulie 1919 s-au scris în revista bilunară pentru înştiinţări sociale «Tribuna» din Tübingen mai multe articole despre tripartiţie, dintre care unele scrise Philipp von Heck, profesor de drept la Universitatea din Tübingen. Alfred

Mantz era student, Gustav Seeger era zeţar şi coeditor al revistei.

125. *Replică la un atac*…: „Pe 26 şi 27 mai 1920, prof. Dr. Fuchs din Göttingen a publicat în ziarul local două articole în care a atacat ştiinţa spirituală orientată antroposofic, strădaniile Asociaţiei pentru tripartiţia organismului social şi iniţiativele provenite din «Der Commende Tag», încercând să le discrediteze în faţa publicului în modul cel mai grav. În plus, profesorul Fuchs şi-a folosit şi prelegerile pe care le ţinea pentru a denigra antroposofia în faţa ascultătorilor săi prin remarci absurde, şi pentru a calomnia personalitatea Dr. Rudolf Steiner într-un mod care intră sub incidenţa legilor penale. O replică a membrilor Societăţii Antroposofice din Göttingen nu a fost acceptată de către redacţia ziarului local… Societatea Antroposofică şi Asociaţia pentru tripartiţia organismului social a organizat la Güttingen o adunare publică, unde au trimis doi vorbitori, pe Dr. Walter Johannes Stein şi Dr. Eugen Kolisko, care urmau să explice adunării tema tratată de ei pur obiectiv, «Antroposofia ca ştiinţă».” (Din «Tripartiţia organismului social», anul doi de apariţie, nr. 4, iulie 1920) Articolul redat aici al Dr. Steiner a apărut în nr. 5 împreună cu o relatare a lui Walter Johannes Stein despre conferinţa organizată la Göttingen.

126. *Idei conducătoare*: se referă la «Der Kommender Tag SA», aflată pe atunci în fază de întemeiere. Vezi şi Leinhas, loc.cit., capitolul 19, pag. 163 ş.u.

127. *catalog de cărţi*: tipărit în catalogul «Cărţile Editurii Kommender Tag», catalog al cărţilor dintre anii 1920-23. O copie a acestuia se găseşte în arhiva moştenirii lui Rudolf Steiner.

128. *Apel pentru salvarea Sileziei de Nord*: în conformitate cu spusele domnului Dr. Karl Heyer, care ne-a

pus în mod prietenos un exemplar original al Apelului la dispoziţie, acesta a fost conceput de Rudolf Steiner. În Silezia de Nord a avut loc atunci un referendum referitor la apartenenţa de Germania sau de Polonia, al cărui rezultat a fost separarea acestui domeniu economic comun. Vezi şi Leinhas, op.cit. pag. 87 ş.u.

129. *Versailles, St. Germain şi Spa*: vezi nota nr. 4. La St. Germain din Paris a fost încheiat tratatul de pace cu Austria.

130. *Delimitarea programului*: vezi Leinhas, op.cit. cap. 19. Devalorizarea progresivă şi continuă a banilor a dus la faptul ca Societatea pe acţiuni «Der Kommende Tag» să nu ajungă la înălţimea aşteptărilor.

ATESTAREA PUBLICAŢIILOR ANTERIOARE

Prima parte a acestei lucrări a apărut de sine-stătător sub titlul *Explicaţia tripartiţiei organismului social*, Stuttgart 1920. Este vorba de reunirea articolelor apărute în revista «Tripartiţia organismului social», Stuttgart, din iulie 1919 până în martie 1921. Articolele individuale au apărut după cum urmează:

1919

Tripartiţia organismului social, o necesitate a timpului. Anul apariţiei: 1919/20, caiet 1, iulie.

Necesităţi vitale internaţionale şi tripartiţia socială I/2-3, iulie.

Marxism şi tripartiţie I/4, iulie.

Şcoala liberă şi tripartiţia I/5, august.

De ce este nevoie I/7, august.

Capacitatea de muncă, voinţa de a munci şi organismul social tripartit I/8, august.

Orbirea sufletească sub influenţa socialismului I/9,

septembrie.

Piedici socialiste ale dezvoltării I/10, septembrie.

Se cere „spiritul nou” I/11, septembrie.

Profitul economic şi spiritul epocii I/12, septembrie.

Cultivarea spiritualului şi viaţa economică I/13, octombrie.

Drept şi economie I/14, octombrie.

Spirit social şi superstiţie socialistă I/15, octombrie.

Baza pedagogică a şcolii Waldorf I/16-17, octombrie.

Principala eroare a gândirii sociale I/18, noiembrie.

Rădăcinile vieţii sociale I/19, noiembrie.

Baza tripartiţiei I/21, noiembrie.

O luminare adevărată – temelie a gândirii sociale I/22, decembrie.

Calea de salvare a poporului german I/24, decembrie.

Setea de idei a epocii I/25, decembrie.

Se cere înţelegere I/26, decembrie.

Următoarele articole, în majoritate existente în «Tripartiţia organismului social», au fost tipărite în culegerea «Cerinţele prezentului pentru Europa Centrală», Dornach 1951.

1920

Goetheanumul şi vocea prezentului I/27, ianuarie.

Deturnare de idei şi moralitatea publiciştilor I/23, ianuarie.

Un nou czerninism nu trebuie să-l înlocuiască pe cel vechi I/31, februarie.

Distrugere şi reconstrucţie I/32, februarie.

E nevoie de o voinţă înţelegătoare I/35, martie.

Cerinţele timpului de astăzi şi gândurile de ieri I/36, martie.

Idei şi pâine I/37, martie.

Cei care conduc şi cei care sunt conduşi I/38, martie.

Fatalismul ca element dăunător al timpului nostru I/41, aprilie.

Tripartiția și intelectualii I/42, aprilie.

Puci din umbră și practica ideilor I/41, aprilie.

Moștenirea spirituală și cerințele prezentului I/49, iunie.

Tripartiția în timpul războiului și după acesta an de apariție 1920/21, caiet 13, septembrie.

Politică statală și politică umană: Versiunea germană a articolului «Politique d'Etat et politique d'humanité» din «Le Genenvois», anul 46, serie nouă, numerele 20, 13. Noiembrie 1920, Geneva. Apărute mai întâi în lucrarea lui Roman Boos «Michael împotriva lui Michel», Basel 1926, pag. 131 ș.u.

Calea prin haosul prezentului, tripartiție II/20, noiembrie.

1921

Politică moartă și idei vii, tripartiția II/39, martie. *Adevăratele forțe din viața socială a prezentului*: Știri de la Waldorf, Stuttgart anul 3 de apariție, nr. 6 din 15 martie 1921.

Cinci articole din revista «Viitorul social», Zürich, primul an de apariție, caietele 1-7, 1919/1920

Tripartiția organismului social, democrația și socialismul. Caiet 1, iulie 1919.

Economia internațională și organism social tripartit. Caiet 2, august 1919.

Viață spirituală, legislație juridică, economie. Caiet 3, septembrie 1919.

Tripartiția și încrederea socială. Caiet 4, ianuarie 1920.

Țelurile pedagogice ale școlii Waldorf din Stuttgart. Caietele 5-7, februarie 1920.

Gânduri din timpul războiului, Berlin 1915, retipărit în «Rudolf Steiner în timpul războiului mondial», editat de Roman Boos, Dornach 1933.

O lucrare premiată ştiinţific despre istoria izbucnirii războiului: «Neue Badische Landeszeitung», Mannheim, al 62-lea an de apariţie, nr. 193 ediţia de seară din 17 aprilie 1917 (nesemnat). Cu mici modificări, articolul a apărut şi pe 30 aprilie într-un ziar münchenez.

Memorandumuri: În «Regele Carol» de Arthur Polzer-Hoditz, Zürich-Leipzig-Wien 1929, a fost tipărit primul Memorandum pentru prima oară. În «Rudolf Steiner în timpul Războiului mondial» (vezi mai sus), primul Memorandum a apărut sub denumirea de Memorandumul B, iar ultima versiune a celui de-al doilea Memorandum, drept Memorandum A. Prima versiune acelui de-al doilea Memorandum a fost publicată pentru prima oară de Ludwig Polzer-Hoditz în revista lunară «Antroposophia», Stuttgart, al 16-lea an de apariţie, 1933/34.

Remarcă preliminară relativ la lucrarea lui H. v. Moltke «Vina războiului»: Această lucrare era deja tipărită în 1919, totuşi, nu a fost difuzată.

Noi realităţi despre istoria premergătoare Războiului mondial (Matin – Interview) şi articolele legate de acesta au apărut în «Tripartiţia organismului social», anul 3 de apariţie, 1921/22, nr. 15, 17, 19, octombrie-noiembrie 1921, interviul şi „remarcile ulterioare" apărând şi în «Das Goetheanum», Dornach, primul an de apariţie, nr. 9, octombrie 1921. Toate acestea au fost republicate în «Rudolf Steiner în timpul războiului mondial», Dornach 1933.

Apel către poporul german… Foaie volantă publicată atât în diverse alte publicaţii cât şi ca anexă în ***Puncte centrale ale problemei sociale***, 1919.

Principii călăuzitoare pentru activitatea tripartită; Calea organismului social tripartit. Făcute cunoscute pentru prima oară de către E. Leinhas «Din colaborarea cu Rudolf Steiner», Basel 1950.

Referitor la problema comitetelor de întreprindere: «Tripartiția organismului social» I/3, iulie 1919.

Despre tripartiția organismului social: din «Tribuna, revistă bilunară pentru acordul social», Tübingen, caietele 3/4, 5/6, august și septembrie 1919.

Replică la un atac provenit din cadrul mediului universitar: tripartiția organismului social II/5, august 1920.

Idei conducătoare pentru întemeierea unei inițiative; Cuvânt înainte la un catalog de cărți; Delimitarea programului lui «Kommender Tag»: Publicată pentru prima oară de către Emil Leinhas, vezi mai sus.

Apel pentru salvarea Sileziei de Nord: foaie volantă 1921.

O serie de articole a fost preluată în parioada tripartiției de către alte reviste. Vezi în acest sens «Opera literară a lui Rudolf Steiner», o biografie de C. S. Picht, Dornach 1926.

Alte articole ale lui Rudolf Steiner pe tema problemei sociale și a tripartiției se găsesc în următoarele volume din cadrul Ediției complete a lui Rudolf Steiner: ***Culegere de articole despre istoria culturii și a contemporaneității 1887-1901*** (GA 31). ***Lucifer-Gnosis. Culegere de articole 1903-1908*** (GA 34). ***Sensul Goetheanumului în mijlocul crizei culturale a prezentului. Culegere de articole 1921-1925*** (GA 36).

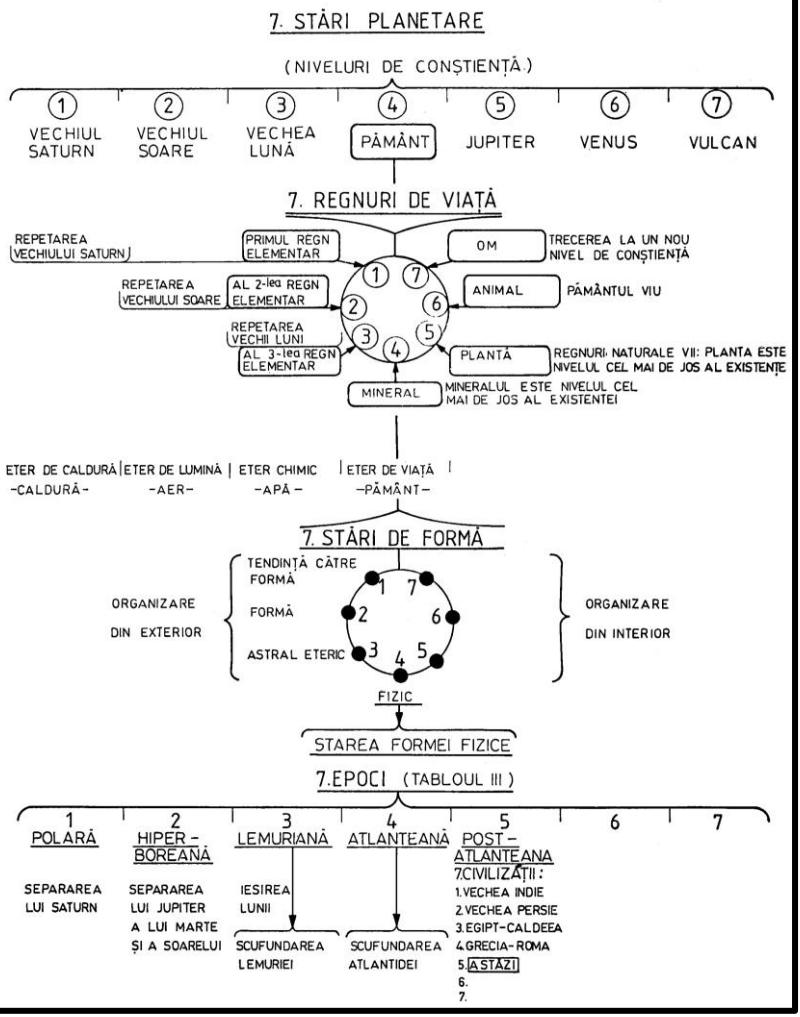
EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

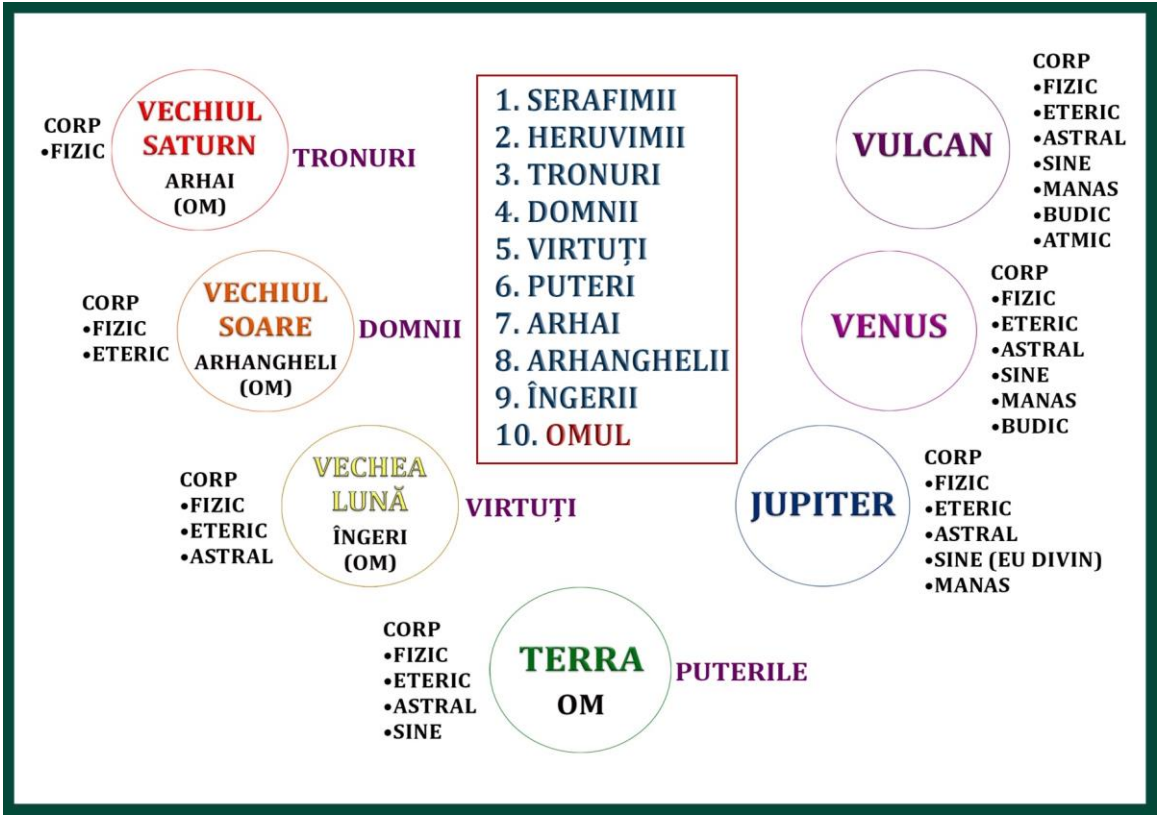
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI			FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar			
				Formarea sferei și a corpului lui Saturn			Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui			
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii		Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ					Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.		Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer	Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
				Permian Triasic	Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE	MEZOZOIC		SFÂRȘIT	Jurasic	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine.
				Cretacic Scufundarea Lemuriei	Păsări cu dinți Saurieni	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ		1. Terțiar: Paleocen, Eocen 2. Oligocen 3. Miocen, Pliocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
				4. ♏ Cuaternar: Diluviul, Glaciații (TABLOU X) 5. Cuaternar 6. ♍♑ 7. Scufundarea Atlantidei	(Schelete umane) Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		Glaciații Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ		1. ♋ Vechea Indie 2. ♊ Vechea Persie 3. ♉ Egipt-Caldeea 4. ♌ Grecia – Roma 5. ♐ Astăzi 6. ♒ 7. ♑	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

CORP
•FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
TERRA
OM
PUTERILE
1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VULCAN
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
•ATMIC
VENUS
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
JUPITER
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE (EU DIVIN)
•MANAS